



A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2015. augusztus 20.

XV. évfolyam, 3. sz.



ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Szervátiusz Tibor alkotásai láthatók.

A címlapon: A szabadkai emlékmű terve

A hátlapon: Trianon

Támogatók:



CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Szentmihályi Szabó Péter	Isten versei	5
Prokopp Mária	Szent István tisztelete a képzőművészetben egy évezreden át . . .	7
Mirnics Károly	István király országlásának néhány tanulsága	27
Diószegi György Antal	Szentföldi zarándokút apostolkirályunk akaratából	33
Nagy Ágnes	Versek	42
Gubás Jenő	Szerbiai magyar politikai kor- és kórkép	44
Sági Zoltán	Elvándorlás – a beilleszkedés viszontagságai	48
Czakó Gábor	Menekültgyártás	52
Csapó Endre	Korszakváltás és külpolitika	55
Hódi Sándor	Lesz-e nemzetben gondolkodó magyar értelmiség?	60
Teleki Levente	Vers-képek	70
Bartusz-Dobosi László	Laudáció lancu Laura életművéről	72
lancu Laura	Versek	75
Stanyó Tóth Gizella	A Mária Valéria híd ismét összeköt – Jegyzetek Mátyusföldről	76
Tóth Gy. László	Felszólalás a kötelező holokausztoktatás ellen	93
Tráser László	Cédulák IX.	95
Juhász György	Autonómiakutatási esszé-tanulmány II.	98
Andócsi János	A horvátországi magyarság a rendszerváltásban	107
Bodó Barna	A demokrácia kapujában	111
Kabdebó Lóránt	Egy „alapregény” (Százaz Miklós György prózaírói világa).	116
Prokopp Mária	Köszöntés Szervátiusz Tibor 85. születésnapjára	123
Két dokumentum egy szabadkai emlékmű kezdeményezéséről		132
Bakay Kornél	A táti Ister-pár	134
Duray Miklós	Előszó hosszabban	136

E számunk képzőművészeti anyagával Szervátiusz Tibor munkássága előtt tisztelgünk.



A Boldogasszonykő első terve

Isten versei

73.

Világotokon kívül van még számtalan világ,
miként világotokon belül –
van látható és láthatatlan,
minden változik, felszáll, merül.
Egymásba ér a milliárdnyi élet,
akár ott lent, az óceánban,
érez, fejlődik, majd kipusztul,
mert minden életben halál van.
Egyedül nektek adtam jussul
az örök élet titkát –
de csak azoknak, kik Fiam
igéit mindig tanúsítják.

80.

Igen sok áruló vette szájára igéim,
hazudtak rólam egész könyveket,
voltak hamis prófétáim bőven,
de mind pokol tüzére vettetett.
Átkokat szórtak az én nevemben,
megcsúfolták Fiam keresztyét,
a Sátánra tettek titokban esküt,
s magukat kereszténynek nevezték.
Irgalmas vagyok, amint kimondatott,
de árulóknak meg sosem bocsáthatok.

79.

Te színeket látsz, bár nincsenek színek,
hangokat hallasz, bár hangok sincsenek,
szavakat írsz le, bár nincsenek szavak,
csak rezgések, tükrözések, inger és ideg.
Minden mozog és folyton változik,
ám lelked fölötte áll a változásnak,
ezért vagy ember, csakis ezért,
nem érző növény vagy tompa állat.

84.

Amiből sok van, nektek értéktelen,
amiből kevés, annak nagy ára van,
furcsa világot rendeztetek be,
melynek értéke drágakő, ezüst, arany.
Már hétmilliárdnyian lesztek,
válaszolj: sok ez, vagy kevés?
Betöltitek a földet,
mint rothadt gyümölcsöt a penész,
szétdúltok mindent magatok körül,
kiirtjátok az összes állatot,
megmérgezték földet és vizet,
s panaszkodtok, bár nem imádkoztatok.
Bizony, világotokban már semmi sincsen ingyen,
a sok felesleges, a kevés a minden.

87.

Tetszik, hogy nem vagy túl alázatos,
szabad emberként társalogsz velem,
nem jó csúszómászókkal beszélgetni,
az őszinte szót én kedvelem.
Tisztelsz, amint atyádat becsülted,
s amint Fiam tanított, imádkozol,
nem félsz tőlem, bízol bennem,
kik félnek tőlem, azoknak nem vagyok sehol.
Nem leborulni kell előttem, hanem élni értem,
nem érdemet gyűjteni, mert Fiamnál az érdem.

91.

Szeretem a költőket. Az írókat kevésbé –
mert a költők a szívükkel szólnak,
a kimondhatatlant kísértik mindig,
a ma nem érti őket, csak a holnap.
Ártatlan lelkek, ihletük sugallat,
ha káromolnak is, engem dicsérnek,
valami mély, belülről fakadó
sírás, imádság minden költői élet.
Nem pénzért írnak, hanem maguknak,
s ezért aztán inkább nekem –
szegény költők, akár a prófétáim:
még a rossz költőket is tisztelem.



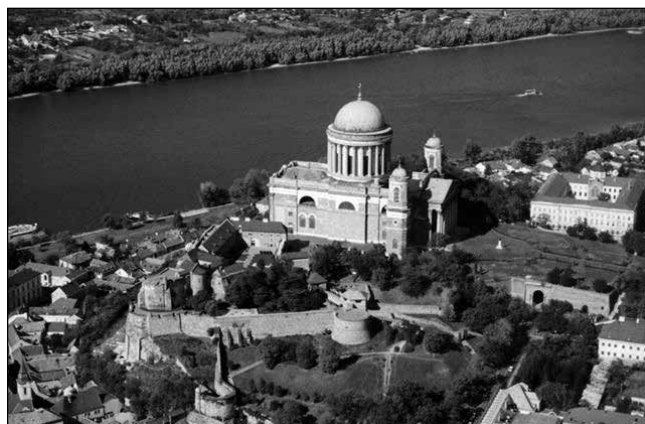
Kolozsvári Krisztus

Szent István tisztelete a képzőművészetben egy évezreden át

Szt. István államszervezői, államalapítói zsenialitása 1000 év távlatából is egyedülálló csodálatot vált ki az Európa történetével foglalkozó szakemberekből. Jóllehet tudjuk, hogy édesapja, a nem kevésbé zseniális politikus, Géza fejedelem megteremtette az államalapításhoz szükséges, kedvező külpolitikai kapcsolatokat: biztosította az ország határait a szomszédos államok részéről: I. Nagy Ottó császárhoz 973 húsvétján 12 előkelő magyarból álló küldöttséget küldött Quedlinburgba – a Lech-mezei vereség után –, hogy a pápa, a bizánci császár és Európa számos uralkodójának követivel meghatározzák Európa hatalmi helyzetét. Géza fejedelem ekkor lemond a Melktől nyugatra eső területéről!!!

995-ben megszerezte fiának feleségül a bajor hercegnőt, Gizellát, III. Ottó császár unokanővérét(!), a későbbi II. Henrik császár (1014–1024) testvérét, s ezáltal biztosította a Német-római Császársággal való békét, amely lehetővé tette a belső építkezést. Ennek fontos része volt a kereszténység felvétele és az egyházszervezet kiépítése. Már Árpád fia, *Taksony* fejedelem felismerte a nyugati kereszténység felvételének szükségességét, és 960-961-ben követeket küldött e célból XII. János pápához. A kereszténység a Kárpát-medencében már a Római Birodalom évszázadaiban, a II. századtól kezdve igen elterjedt volt. Ezt igazolják a régészeti feltárások, amelyek között a legismertebbek a pécsi ókeresztény templomok és sírkamrák, amelyek pompás freskói és gazdag tárgyi emlékei jelentős keresztény kultúráról tanúskodnak. Európaszerte tisztelt nagy szenteket adott Pannónia már a IV. században is a világnak. Említsük csak Szent Iréneusz (†202/203), Szent Rutilus és Quirinus (†303) vértanúk és Szent Márton (†397) tours-i püspök nevét. A Keszthely közeli *Fenekpuszta* ókori és IX. századi keresztény templomai – amelyek régészeti kutatása napja-

inkban is meglepő eredményekkel folytatódik – ugyancsak beszédes emlékei a Kárpát-medence kereszténységének. A 960-970-es években a magyarok között térítő papok közül einsiedelni Szent Wolfgang, a későbbi regensburgi püspök és Szent Pilgrim passauai püspök nevét ismerjük. Ezekben az években már Taksony fia, Géza a magyarok fejedelme. Az ő udvarába, Esztergomba érkezett 994-ben a bencés *Szent Adalbert*, Prága elűzött püspöke, III. Ottó császár atyai jó barátja. Feltehetően ekkor, vagy már korábban, keresztelkedett meg Géza fejedelem és fia, Vajk. Géza felesége, az erdélyi gyula lánya, Sarolta már keresztény volt – a bizánci rítus szerint. Mindenesetre Vásári Miklós esztergomi prépost Padovában készült egyik kódexének miniatúrája a gyermek Vajk keresztelését ábrázolja a szülei jelenlétében az 1340-es évek elején (Padova, Biblioteca Capitolare, Ms A-24.). Adalbert 997-ben a poroszok között térített, akik Gnieznóban megölték. Két év múlva II. Szilveszter pápa szentté avatta. Ezt követően István király az általa 1000-ben alapított esztergomi főegyházmegye védőszentjévé nyilvánította.¹



Esztergom, Várhegy, légi felvétel

¹ Ezer év Szent Adalbert oltalma alatt. Szerk. Hegedűs András – Bárdos István. In: Prímási Levéltár kiadványai, Strigonium Antiquum IV., Esztergom, 2000

Esztergom volt Taksony fejedelem óta a magyarok fejedelmének központi szállása. Itt született Szent István, itt keresztelték meg, itt vezette az oltárhoz a feleségét, a bajor hercegnőt, Gizellát 995-ben, a Várhegy csúcsán, a Géza fejedelem által Szent István protomártír tiszteletére építtetett templomban. Géza keresztény hitét bizonyítja – továbbá – a pannonhalmi bencés apátság és a veszprémi egyházmegye alapítása is.

S itt történt Géza fia, István fejedelem *királlyá koronázása* 1000 karácsonyán – vagy a nyolcadában, 1001 újévének ünnepén – az esztergomi vár Szent István protomártír templomában. A koronát II. Szilveszter pápa küldte, a szertartást Domonkos, Esztergom első érseke végezte a német-római császárrá koronázás liturgiája szerint! Jelen volt a kor Európájának legfőbb ura, III. Ottó császár is (Hesz János Mihály oltárképe a bazilika számára, Esztergom, Vármúzeum). Egyedülállóan nagy jelentőségű esemény volt ez, amely hosszú évtizedek következetes, sikeres bel- és külpolitikánk eredménye volt. Jól ismert, hogy a körülbelül egyidejűleg államot alapító szomszéd közép-európai népek ezt csak később érték el, vagy egyáltalán nem érték el. De az, hogy a királlyá koronázás szakrális eseményének olyan törvénybe iktatott jogi előírásai legyenek, mint a Magyar Királyságban, s az, hogy magának a koronának olyan jogi szerepe legyen, mint amilyen hazánk történetében a Szent Korona-tannal kialakult, Európában ismeretlen. S ez a rend 1000 évig, 1918-ig fennállt, számos katasztrófa ellenére! S a Szent Korona, amely a II. világháborúban az amerikaiak kezére került, 1978-ban visszakerült Budapestre, és ma is erősíti nemzetünket a parlamenti jelenlétével.

A királykoronázással Magyarország Európa államainak teljes jogú, tekintélyes tagja lett. István, a magyarok királya, a 41 évi uralkodása alatt bebizonyította, hogy méltán szerezte meg ezt a megbecsülést a pápa és a császár részéről egyaránt.

Természetesen, voltak és maradtak ellenségei bőségesen, az országon belül és kívül egyaránt, de hősiesen legyőzte őket. A legnagyobb veszélyt – II. Henrik császár halála után trónra kerülő, Száli-házból származó – II. Konrád császár jelentette 1030-ban. A világuralomra törek-

vő speyeri gróf mindent elkövetett, hogy a birodalom keleti határánál létesült Magyar Királyságot megsemmisítse. Az ekkor már idős István király a trónörökös fiára, a kiváló hadvezér Imre hercegre bízta a védelem megszervezését. S Imre, hasonlóan Árpád vezér 907. évi nagy pozsonyi győzelméhez, döntő diadalt aratott a császári haderő felett. Az 1031. évi békében a császárnak át kellett engednie a magyar királynak a Lajta–Fischa közét, valamint a Morva folyó területét is. Ezt a vereséget a császár az Imre herceg elleni alattomos merénylettel torolta meg az ugyanabban az évben rendezett vadkanvadászon.

István király a pápától a koronázáskor apostoli keresztet és apostoli címet is kapott. „István valóságos apostol volt, aki az uralkodása során kereszténnyé tette egész nemzetét” – mondta róla II. Szilveszter pápa. Püspökségek felállításával megszervezte a katolikus egyházat az országában, amely a Kárpát-medence teljes területét magában foglalta, támogatta a bencés szerzetesrend elterjedését, a kolostorokat is rendszeresen látogatta, mint az ország egész területét. Templomokat építtetett, elrendelte, hogy minden 10 falu építsen egy templomot. A felszerelésükről többnyire a király gondoskodott. Törvényei és intelmei a magyar törvényhozás vezérfonalai voltak 1000 éven át.

István király aktívan bekapcsolódott Európa politikai és egyházi életébe, mindenekelőtt a clunyi reformmozgalomba. A jól ismert zseniális állambölcseleti műve, a fiához intézett *Intelmek* a kortárs európai királytűkrök egyik legjelentősebb alkotása. Említsük csak Jámbor Róbert Capeting királyról 1031 és 1041 között, a halála után írt életrajzot, az *„Epitoma vitae regis Roberti Pii”* összeállítást, amely az európai irodalomban az első ismert életrajz, amelyet nem egyházi személyről írtak.² S ezt a szent életű frank királyt mégsem avatta szentté az egyház, mint ahogyan Nagy Károlyt sem, akit valóban szentként tiszteltek évszázadokon át mint a római császárság feltámasztóját. Nagy Károly birodalma azonban a halálával felbomlott. István

² Sz. JÓNÁS Ilona: Egy „szent király” modell a XI. század első feléből. In: *Memoriae Tradere, Tanulmányok Török József 60. születésnapjára*, szerk. Füzes Ádám és Legeza László, Budapest, Mikes Kiadó, 2006, 333–339.

állama 1000 év után, ma is áll, ha csapzottan is, de ÉL a nemzetünk e hazán! István királyt az 1038. évi halála után azonnal szentként tisztelte nemzetünk. S 45 évvel a halála után, Szent László király – akinek a nagyapját, az István ellen lázadó Vazul herceget István megvakíttatta és elűzte az országból – szentté avattatta a pápával. Tisztelete ma is töretlen, ismert az egész világon. A néphagyomány számos története és a Kárpát-medence számtalan *Szentkirály* elnevezésű települése jelzi, hogy mennyire élő ma is a tisztelete. Ő határozottan vezette nemzetünket. Erős államot hagyott maga után, amelyet a sok viszály, a belső és külső támadások 1000 éven át sem tudtak megsemmisíteni. István király példásan megvalósította az intelmei szerinti keresztény életet.

István király európai hírnevét jelentősen fokozta, hogy nagy tisztelettel viseltetett a pannóniai születésű, tours-i püspök, *Szent Márton* iránt, aki akkor már 700 éve Nyugat-Európa egyik legnépszerűbb szentje volt. István király Szent Márton képét tűzte a zászlajára, amikor a pogány nagybátyjával, Koppány vezérrel küzdött, és az ő segítségével diadalmaskodott felette. Koppány az idősebb családtag jogán akarta megszerezni a hatalmat. Márton – aki pannóniai római katonából lett a frankok keresztény püspöke – ettől kezdve vált a magyar nemzet szentjévé. Az európai Szent Márton-tiszteletbe tehát úgy kapcsolódtunk be, hogy magunkénak vallottuk, magunkévá tettük a római elődeink jeles szent férfiát. Mindez jelentősen segítette István király és vele a magyar nemzet integrálódását az európai kultúrába. Fontos ezt napjainkban hangsúlyozni, mivel *2016-ra Szt. Márton-évet* hirdetett a katolikus egyház. Reméljük, hogy Szt. Márton magyar vonatkozása és mindmáig töretlen jelenléte hazánk egyházi, társadalmi és gazdasági életében ismertté lesz a mai Európa számára is! Tavaly megalakult a Szt. Márton-Tours, amely a Vatikánból indul, mivel a svájci gárda védőszentje Szt. Márton, és Szombathelyen keresztül halad, egészen a franciaországi Tours-ig. Pannonhalma, eredeti nevén *Szentmártonhegy* bencés apátsági temploma is Szt. Márton tiszteletére épült már a X. században. Ugyanígy az 1074. évi mogyoródi győzelem emlékére – Szent László által – építtetett *mogyoródi apátság* védő-

szentje is Szent Márton volt. Hazánkban is, mint Európában, a Szűzanya után Márton tiszteletére szentelték a legtöbb templomot. A hazai települések elnevezésében is a szentek közül Márton a leggyakoribb.³

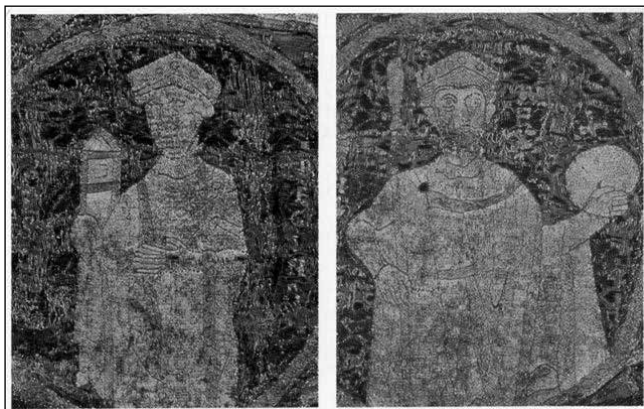
István király a keresztény világ főbb központjaiban *magyar zarándokházat* és templomot létesített. Így Rómában, a Szent Péter sírja fölé épült pompás bazilika szomszédságában, amely a XVIII. századig fennállt, Ravennában, a Római Birodalom fontos V-VI. századi központjában, továbbá Jeruzsálemben, a Jézus sírja helyén épült bazilika közelében és Compostelában, Szent Jakab apostol sírjánál, az Ibériai-félsziget északnyugati részén. István király ezeken a szent helyeken – és számos más helyen is, amelyről kevesebb tudomásunk van – gondoskodott az állandó magyar jelenlétről. A külföldi magyar egyházak közelében jelen voltak a magyar kereskedők is, akik a hazai termékek, mindenekelőtt a messze földön híres magyar ötvösség révén – amely Európa leggazdagabb nemesérclelőhelyei nyomán bontakozott ki – egyre jelentősebbé, egyre híresebbé váltak. Értelhető tehát, hogy már István király életében nagy becsben állt egész Európában a magyar név.

Ezt fokozta, hogy István királyt, a halála után 45 évvel, amint fent említettük, 1083-ban, Szent László király kérésére, VII. Gergely pápa szentté avatta, és ezzel az egész keresztény világban elrendelte a tiszteletét. Az ünnepét Magyarországon aug. 20-ára, külföldön szeptember 2-ára tették. Szent István király és a vele együtt szentté avatott fia, Szent Imre herceg *kiemelkedő* európai tiszteletét jól jelzi a XI. század végi Szent Imre-legenda elbeszélése, amely elmondja, hogy egy *Konrád* nevű igen nagy bűnös VII. Gergely pápától (1073–1085) azt a penitenciát kapta, hogy *rabbilincsben látogassa meg a szentek sírjait, és ahol lehullnak a bilincsei, ott nyer bocsánatot. S Konrád végigjárta számos szent sírját, még Jeruzsálemben is volt, Jézus sírjánál, de sehol sem hulltak le a bilincsei. Ekkor szerzett tudomást Szent Istvánnak, a magyarok királyának híréről és sírjáról, ahol számos csoda történt. Elment tehát Fehérvárra, teljesen elcsigázva. Szent István sírjánál elaludt. Ekkor megjelent*

³ BÁLINT Sándor: Ünnepi kalendárium II., Bp., 1977, 452–471.

neki Szent István, és így szólt: – Kelj fel, és Isten előtt ne bennem bizakodjál, hanem menj fiamnak, Szent Imrének ugyanebben a templomban lévő sírjához. S amikor ott leborulva imádkozott, a bilincsei széttörtek, és nagy zajjal a földre hullottak.⁴ Ez az elbeszélés is meggyőzően igazolja Szent István királyunk és fia, Imre kiemelkedő európai tiszteletét.

István királynak három életrajza maradt fenn, amelyeket a szentté avatás körül írtak hazánkban. A Nagyobbik legenda 1083 előtt, 1077 körül készülhetett, a Kisebbik legenda 1083 után, és ezt követte Hartvik győri püspök, Kálmán király diplomatája által írt életrajz.⁵ Ezek elsősorban István szent jellemét tárják elénk a történelmi eseményeken keresztül. A mintegy fél évszázaddal későbbi Gesta Hungarorum, majd a XII., XIV-XV. századi krónikák politikai eseménytörténete megerősíti a három életrajz hitelességét. A XVII-XVIII. századtól megélénkült tudományos történelmi kutatások, amelyek napjainkban is folynak, tovább pontosítják Szent Istvánról alkotott ismereteinket. Az első szent királyunk kiválóságát jelzik az elmúlt 1000 évben készült nagyszámú képzőművészeti ábrázolások hazánkban és Európában, amelyekből ma is számosat ismerünk. Ezekből kívánok az alábbiakban néhányat bemutatni.



Szent István és Gizella a koronázási paláston, 1031

Szent István király legkorábbi, még az életében készült és ma is ismert ábrázolása a ma-

gyar király **koronázási palástján** maradt fenn 1031-ből.⁶ A mennyei hierarchiában, a Maiestas Domini dicsőségét emelő angyalok, próféták, apostolok és szentek között, a külső körben, közvetlenül a főtengely jobbán kapott helyet Szent István király mellképe az eredetileg miseruhának készült jeles textílián. A főtengely másik oldalán Gizella királyné és felettük a fiuk, Imre, az 1030. évi nagy magyar katonai diadal vezére, aki döntő vereséget mért II. Konrád német-római császár hazánkat megsemmisíteni szándékozó hatalmas seregére. Az ellenfél, még abban az évben, alattomos árulás révén, vadászat alkalmával meggyilkolta Imre trónörökösét. Így a szülei által készíttetett miseruhán már Isten dicsőségében ábrázolták. A selyemszövetre aranszállal hímzett, magas művészi színvonalú képeket kapituláris majuscule betűkkel írt szöveg kíséri, amely megadja az 1031. évszámot és a miseruha rendeltetési helyét, a fehérvári Szűz Mária-bazilikát. Az ikonográfiai programjában és művészi kivitelében ez a műalkotás – amely Szent István király udvarának jeles teológusait és művészeit dicséri – egyedülálló a XI. századi európai művészettörténetben.

A Magyar Királyság első fővárosa, közös egyházi és világi központja **Esztergom** volt 1256-ig, Európa egyik legnagyobb folyama, a Duna mentén. Ez a földrajzi fekvés is biztosította a közvetlen kapcsolatot hazánk és Európa nyugati és keleti része között.

A Várhegy csúcsán emelkedett középkori székesegyház XII. század végi – 1185 és 1196 között készült – nyugati főkapuján, a **Porta Speciosa** márványintarzia-ábrázolásán **Szent István király országfelajánlása a Madonnának** volt látható. Szent István életrajzából tudjuk, hogy az idős király, miután a trónörökös fiát is elvesztette, és nem látott maga körül senkit, akire a művét, a keresztény Magyarországot rábízhatná, Jézus édesanyjához fordult. Az Ég Királynője trónusának balján áll Szent István király, és kéri, hogy fogadja el tőle országa felajánlását, és hogy védje meg országát minden rossztól. A Madonna azt válaszolja, hogy örömmel teljesíti István kérését, ha biztosítja az egyház jogait – az egyházat a jobbán álló Szent Adalbert érsek,

⁴ Árpád-kori legendák és Intelmek, előszó és jegyzetek ÉRSZEGI Gézáttól, Bp., 1983, 66–67.

⁵ Árpád-kori legendák és Intelmek, előszó és jegyzetek ÉRSZEGI Gézáttól, Bp., 1983, 16–53.

⁶ Budapest, Magyar Nemzeti Múzeumban kiállítva.

a székesegyház és az egyházmegye védőszentje képviseli a kapuzaton.



Esztergom, Porta Speciosa, 1185–1196

Az ábrázolások irattekercein olvasható volt a párbeszéd a Madonna és István között, amelyet Széless György, a Vártemplom XVIII. századi papja pontosan lejegyzett az akkor még álló romos épületről.⁷ Ugyanezekben az években a Porta Speciosáról színes festményt készíttetett Klímó György kanonok, ez a Keresztény Múzeum tulajdona. Így a mai klasszicista stílusú székesegyház építését megelőző 1818–1820 közötti romeltakarítás⁸, majd a régészeti feltárások során előkerült eredeti töredékek jól jelzik a III. Béla királyunk és Jób érsek által építtetett középkori székesegyház művészi színvonalát. Jób érsek Párizsban végezte a tanulmányait 1177 és 1181 között a Sainte Geneviève monostori iskolában, és 1185–1186-ban ő intézte Fülöp Ágost királynál III. Béla király házasságát Capet Margit királynnyal.

⁷ SZÉLESS György: Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház. A kézirat hasonmás kiadása és magyar fordítása. Szerk. Bárdos István és Horváth István, Esztergom, 1998

⁸ MATHES, Johann Nep.: Veteris arcis Strigoniensis, monumentorum ibidem erutorum, aliarumque antiquitatum lithographice tabulis ornata descriptio. Strigonium, 1827

Az esztergomi Porta Speciosa ábrázolásai közül kiemelkedik az *Izaiás prófétát* ábrázoló fej, amely a kortárs európai művészet legmagasabb művészi színvonalát képviseli! Ugyanez a művész készítette a timpanonban Szent István ábrázolását, amelynek ma már csak a XVIII. századi festménymásolatát ismerjük.



Bamberg, 1220-as évek

A XIII. század elején, az 1220-as években, **Eckbert bambergi püspök**, Gertrud magyar királyné fivére, a székesegyházában **Szent István király lovas szobrát** fénylő fehér márványból állíttatta fel a keleti szentély, a Georgenchor diadalíve elé, hálából, hogy a Magyar Királyság befogadta, amikor a székhelyéről elűzték, és az életére törtek. A bambergi érsek számára a Magyar Királyság jelképe az Európa-szerte ismert és becsült, szentté avatott István király volt. Ezért készítette el életnagyságban, a dicső római császárok lovas szobraihoz hasonló beállításban, fénylő fehér márványból a szentségtől átszellemlt, dicső magyar király, a bambergi püspökséget alapító II. Henrik császár sógorának lovas képmását. A mű alkotóját nem ismerjük, de is-

merve a bambergi székesegyház gazdag XIII. századi, kortárs szobrászati együttesét, egyértelmű, hogy nem a helyi, császári szobrászok alkották. Az egyetemes művészettörténeti kutatás egyértelműen az európai XIII. századi művészet kimagasló alkotásának tartja. Csak azt nem tudja – 1939 óta! –, hogy kit ábrázol e pompás szobor. Ekkor terjesztették el a „Bambergi lovas” elnevezést, amely ma is használatos, a hitleri idők után körülbelül egy évszázaddal is... Lehetetlennek gondolja a mai európai gondolkodás, hogy a székesegyház e kiemelt helyén, a Krisztus és az apostolok közelében, a szentély diadalívénél egy világi férfi jelenjen meg lóháton, amikor a templomot és a püspökséget alapító császári pár, II. Henrik és a felesége, Kunigunda a külső, délkeleti kapuzaton kaptak helyet. Eckbert püspök azonban tudta, hogy KI a magyarok szent királya, Európa első szent királya, aki az APOSTOL megjelölést kapta a pápától már a koronázásakor! – és tudják Bamberg mai lakói is, akik folytatják a városuk 800 éves hagyományát, és augusztus 20-án e szobornál ünneplik gyertyagyújtással a magyar Szent István királyt.

De ki lehetett e remekművű lovas szobor alkotója?

A bambergi dóm gazdag szobrászati díszítéséről könyvtári irodalmat írtak. Megállapították az egyes korszakokat, jellemezték az egyes műhelyek alkotásait s azok művészi kapcsolatait. Rámutattak – a többi között – a délkeleti „Ádámkapun” megjelenő császári pár szobrainak és a lovasnak az ábrázolásán felfedezhető bizonyos rokon stílusjegyekre, amelyek a reims-i székesegyház 1220-as évekbeli szobrászatával mutatnak kapcsolatot.⁹ A bambergi lovas azonban átszellemültebb, idealizáltabb művészi ábrázolás! Ezt az ábrázolásbeli különbséget indokolhatná, hogy az alkotó a bambergi püspökséget és a dómot alapító császári pár megjelenítésekor fokozottabban törekedett a portréhűsége, de ennek figyelembevételével sem lehet azonos szobrászt feltételezni. S nem illeszthető a szobor a Német-római Császárság egyetlen ismert szobrászati műhelyének oeuvre-jébe sem.

S itt kell rámutatnunk – a feltehetően – az 1220 körüli években, Reims-ből a Magyar Ki-

ráltságba **küldött** Villard de Honnecourt személyére, akinek építészeti rajzokat tartalmazó vázlatkönyvét a párizsi Bibliothèque Nationale őrzi (MS Fr.19093).¹⁰ Itt, az egyik oldalon a reims-i katedrális szép, kora gótikus mérműves ablakának a rajzát látjuk a hajó két pillér közötti szakaszával, és mellette az ófrancia nyelvű felirat: „Amikor ezt rajzoltam, mert ez tetszett nekem a leginkább, Magyarország földjére **küldtek**.”¹¹

Érdemes felfigyelnünk erre a mondatra. Ezt a reims-i székesegyház építéskor közreműködő embert Magyarországra KÜLDTEK! Nem tudjuk, hogy miért küldték, azt sem, hogy ki küldte, azt sem, hogy ki volt ő egyáltalán, és hogy milyen szerepe volt a reims-i építkezésben. A Vázlatkönyv 21. oldalán egy gyalogos katona áll, csuklyás sodronyíngben, s felette övvel átfogott fegyveringben. Fején karimás vaskalapot visel. A baljában lándzsát tart, a jobb kezét a homlokához emeli. Tágra nyitott szemével kissé balra fordulva, felfelé tekint. Előtte újkori kézírással ez áll: „Ő Villard de Honnecourt, aki Magyarországon járt.”

A folio 15 v oldalon padlótéglák rajzát látjuk, alatta a felirattal: „Egyszer Magyarországon jártam, ahol több napot töltöttem, ott láttam az egyik templom padlózatát, amely ilyen módon készült.”¹² Meglepő, hogy ezek, a hazánkban, Esztergomból és Pilisszentkeresztről olyan jól ismert díszítőmotívumok – a padlótéglakon és a falképeken egyaránt –¹³ Villardnak sem voltak ismertek. Ezért rajzolta le, s oda is írta, hogy Magyarországon látta!

Talán nem túlzás, ha feltételezzük, hogy azért

¹⁰ HAHNLOSER, Hans R.: Villard de Honnecourt. Kritische gesamttausgabe des Bauhüttenbuches ... 2. erweiterte Auflage: Graz, 1972

BARNES, Carl F.Jr.: The Portfolio of Villard de Honnecourt, A New Critical Edition and Color Facsimile, Farnham – Burlington, 2009

¹¹ BARNES, Carl F. Jr, im, 221, color plate 23.

¹² ROSTÁS Tibor: „Magyarország földjére küldtek”. Villard de Honnecourt és az érett gótika megjelenése Közép-Európában. A klosterneuburgi Capella Speciosa és Pannonhalmi francia kapcsolatai. Budapest, 2014, 146, 300. kép

¹³ PROKOPP Mária: III. Béla király esztergomi palotakápolnájának festészeti díszjele. In: *Laudator Temporis Acti Tanulmányok Horváth István 70. születésnapjára*, Esztergom-Budapest, 2010, 187–205.

uó: Esztergom, Magyarország első fővárosa: a XII. századi királyi vár kápolnájának falfestészeti emlékei. (megjelenés alatt)

⁹ SAUERLÄNDER, Wilibald: Das Jahrhundert der grossen Kathedralen 1140–1260, München, 1990

küldték Villard-t, az építészettel foglalkozó embert, a francia királyt koronázó székesegyház, Reims építészeti műhelyéből hazánkba a XIII. század elején, hogy itt építészeti megbízást teljesítsen, vagy hogy megismerje a magyarországi pompás építkezéseket, és tapasztalatot szerezzon róluk.

Hazánkban a XI. század végétől, a somogyvári bencés kolostor 1091. évi alapításától ismerjük a francia szerzetesek, művészek jelenlétét. A XII. századból a pécsi székesegyház altéplomi lejáróin a Jézus gyermeksege domborművek jól jelzik a délfraancia művészeti kapcsolatokat. II. Géza király 1142-ben Heiligenkreuzból alapította a francia *ciszterci* szerzetesek első kolostorát Cikádoron. Ettől kezdve egyre folyamatosabb a francia jelenlét hazánkban. 1147-ben II. Géza Esztergomban fogadja VII. Lajos francia királyt. III. Béla király 1172. évi trónra lépése, majd az 1186. évi második házassága a francia király, II. Fülöp Ágost húgával, Capet Margittal, a francia művészeti és kulturális kapcsolatok további elmélyítését jelentette. Ennek legbeszédesebb emléke az esztergomi királyi vár palotakápolnájának építészeti és festészeti kialakítása 1172 és 1186 között!¹⁴ Ennek a királyi műhelynek a kisugárzása ismerhető fel Bényben és Jánoshidán, továbbá Ócsán, Vértesszentkereszten és még a délvidéki Aracson is. III. Béla király szorgalmazta az édesapja által megkezdett ciszterci kolostorok alapítását, amelyek az ország egész területén elmélyítették a francia kulturális-művészeti kapcsolatokat. 1179-ben Egresen, 1182-ben Zircen, 1184-ben a Pilisben alapított ciszterci kolostort. Szentgotthárdon is 1184-ben, 1191-ben pedig Pásztón létesült ciszterci kolostor. 1183-ban Magyarországra látogatott a citeaux-i apát, és jóváhagyta az új alapításoknak a franciaországiakkal azonos jogállását. A francia művészeti kapcsolataink jeles emléke a *kalocsai* második székesegyház a szentélykörüljárós-kápolnakoszorús, kereszthajós kialakítással. Ezt az építkezést, feltehetően a Győr nembeli Saul érsek (1192–1201) kezdte, és II. András első feleségének, a merániai Gertrúdnak a fivére,

Berthold érsek (1206–1218) fejezte be. András király második házassága 1215-ben a francia Courtenay Jolánnal újabb lendületet adott a francia kapcsolatoknak. Erre utal a pilisi kolostor templomába eltemetett *Gertrúd királyné síremléke* – pontosabban a feltárt töredékei –, amelyet feltehetően Jolán királyné készíttetett, továbbá egy lovag szép vörösmárvány sírkövének a darabjai.¹⁵ 1224-ben felszentelték Pannonhalma francia művészeti kapcsolatokkal megújított gótikus templomát és kolostorát is.

A fenti néhány hazai franciás műalkotás említése meggyőzően igazolja, hogy a reims-i gótikus építkezések korában, az 1220-as években, tehát már jelentős híre lehetett Franciaországban is a magyarországi kora gótikus építészetnek. A reims-i székesegyházat ugyanis az 1207. évi tűzvész után egészen az 1237. évi végső felszentelésig építették újjá. Szabad elgondolkodnunk! Villard-t Reimsből, a francia királyokat koronázó, nagy hírű városból **küldték** Magyarországra! S ekkortájt készítteti a bambergi püspök a székesegyháza főhelyére, a Georgenchor bejáratához a Szent Istvánt ábrázoló szobrot! Nem álló alakos szobrot készített, mint a dómot és a püspökséget alapító császári párról, amely a dóm külsején, a keleti apszis mellett, az Ádámkapu béléletében kapott helyet. A püspök a magyarok szent királyáról, II. Henrik császár sógoráról lovas szobrot készíttetett! S nem pusztuló helyi kőből faragtatja azt, hanem tündöklő fehér márványból! Vessük össze a két arcot! Mennyivel diadalmasabb, uralkodóbb egyéniség a fiatal István, mint a gondokkal küzdő császár. Mennyivel díszesebb a koronája Istvánnak, és mennyivel gazdagabban gyűrűznek a hajfürtjei Istvánnak, mint a császárnak! S maga az arc, a derűs tekintet, a kissé nyitott, beszédes szájalóban a templom legszentebb helye közelébe utalta a szobrot! S figyeljünk fel arra is, hogy egyetlen bambergi szobornak sincs olyan díszesen faragott talpzata, mint a lovas szobornak,

¹⁵ GEREVICH László: Pilis Abbey a Cultural Center. In: *Acta Archeologica*, 29, 1977, 155–198.

GEREVICH László: Ergebnisse des Ausgrabungen in der Zisterziensabtei Pilis. In: *Acta Archeologica* 37, 1985, 110–152. HERVAY Ferenc Levente – BENKŐ Elek – TAKÁCS Imre: Ciszterci apátság Pilisszentkereszten, Budapest, 2007

ROSTÁS Tibor: „Magyarország földjére küldtek”. i. m. Bp., 2014, 3–10.

¹⁴ PROKOPP Mária: Francia-magyar művészeti kapcsolatok III. Béla udvarában, Esztergomban, In: Francia-magyar kapcsolatok a középkorban, szerk. Györkös Attila – Kiss Gergely, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2013, 291–314.

amelynek konzoljait kivételesen magas művészi színvonalú akantuszleveles ornamentika ékesíti, amelynek dekoratív kompozíciójába *expresszív maszkot* rejtett el a jeles szobrász. A legutóbb Dr. Rostás Tibor beható elemzéssel rámutatott a Reims–Bamberg, valamint Reims–Pannonhalma–Bamberg szobrászatában jelentkező kapcsolatokra, s megállapította, hogy „*Bambergben a reimsi összképből az jelent meg, ami Pannonhalmán hiányzik: a figurális plasztika, és abból készült igen kevés, ami a bencés főtemplom reimsi összefüggését adja: a torzfejes és nővényi ornamentikából!*”¹⁶ Pannonhalma XIII. századi építkezése hamarabb fejeződött be – 1224! –, mint a bambergi dómé (1237). S a lovast megrendelő bambergi püspök Magyarországon töltött évek után tért vissza a székhelyére, és rendelte meg a szobrot!

A XIV. század elejéről **Nápolyban és Assisiben** maradt fenn Szent István király ábrázolása, freskóképen. V. István királyunk lánya, Mária (1254–1323) – aki 1270-től a nápolyi Anjou Károly trónörökös felesége, majd 1285-től 1309-ig királyné – a férje, II. Anjou Károly halála után mint özvegy királyné segíti hazánk európai kapcsolatait, terjeszti hírnevét a Nápolyi Királyság területén: Dél-Itáliában és Provence-ban egyaránt. 13 gyermeknek adott életet, és valamenynyit segítette a karrierben és a magyar–olasz haza szeretetében. Az elsőszülött fia volt Martell Károly, akit Dante a *Paradiso* VIII. énekében mint címzetes magyar királyt dicsőít. S az ő fia I. Anjou Károly néven elnyerte a magyar királyságot 1308-ban. Mária második fia ferences szerzetes lett, majd Toulouse püspöke, s még anyja életében, 1317-ben szentté avatta a pápa. A harmadik fia Bölcs Róbert néven vette át apjától a Nápolyi Királyságot 1309-ben, és 1343-ig kormányozta azt. Magyarországi Mária királyné 53 éven át volt a Nápolyi Királyság szellemi-lelki oszlopa. Nagy hatású művészeti mecénás, akinek a donátori tevékenységét ma is hirdeti Nápolyban a *Santa Maria di Donnaregina* pompás gótikus templom és benne Pietro Cavallini és tanítványai remekművű freskói. Assisiben, a Szent Ferenc-bazilika alsó templomában a Szent Erzsébet- és a Szent Márton-kápolnában Simone

Martini által festett remekművű ábrázolások képviselik „Magyarországi Mária” – ahogy őt a nápolyiak ma is nevezik – tiszteletét a két nemzet szentjei iránt. Nápolyban a klarisszák Santa Maria di Donnaregina templomában a szentély és a hajó keresztboltozatának cirkelyeit egyenlő arányban ékesíti az Árpádok sávos címere és Mária férje családjának Anjou-liliomai. A templom nyugati apácakarzatán – az 1300. évi első szentévre elkészült Assisi Szent Ferenc-bazilika felső templomának falképciklusát követve – Jézus életének, főképpen a Passiónak a mély együttérzést segítő, részletes bemutatása látható. E ciklus alatt, mint Krisztus igazi követője, jelenik meg Szent Erzsébet élettörténete 20 remekművű kompozícióban. E ciklus lezárásaként kiemelt helyet kap a három szent magyar király, *István, László és Imre* mellképe az Árpád-címeres, vörös-fehér sávos háttér előtt.¹⁷



Nápoly, S. M. Donnaregina, 1310 körül

Assisiben az alsó templom kereszthajójában, Szt. Ferenc sírja közelében, a *Szent Erzsébet-kápolnában* jelennek meg az Árpád-házi magyar szentek: a Madonna két oldalán *István és László*, s Istvántól balra: *Imre, Margit (?) vagy Prágai Ágnes, Erzsébet, Toulouse-i Szt. Lajos* és a sort Assisi fia, Szent Ferenc zárja. A mélyen átszellemült művészi ábrázolások az 1310-es években készültek, feltehetően Mária fia, Lajos szentté

¹⁶ ROSTÁS Tibor: „Magyarország földjére küldtek”. i. m. Bp., 2014, 129.

¹⁷ PROKOPP Mária: Nápoly középkori magyar emlékei, Budapest, Romanika Kiadó, 2014

avatására, 1317-re. Tehát, immár 700 éve képviselik a magyarságot Itália egyik leglátogatottabb zarándoktemplomában.¹⁸



Assisi, S. Francesco, Szent István a Madonna jobbján, Simone Martini, 1317

Mária nápolyi királyné unokája mint I. Károly magyar király készítteti az **Anjou-legendárium** néven ismert pompás – de töredékesen fennmaradt – kódexet, amely nagy részben a Vatikáni Könyvtár kincse, de egyes lapok Párizs, Szent-pétervár könyvtáraiban vannak. Ez az 1330-as években készült művészi miniatúrafestményekkel ékes képeskönyv Jézus, a Szűz Mária és az apostolok élete után az egyetemes egyház főbb szentjeinek életét mutatja be, akiket a magyar és a lengyel közös szentjeink életéből vett ábrázolások követnek. I. Károly felesége ugyanis 1318-tól Lokietek Erzsébet volt, a lengyel király testvére.

Szent István élete ebben a szép kötetben nem maradt fenn, de e hiányzó négy lap után következő „Szent Imre élete”-ciklusban két képen is látjuk István király ábrázolását: a folio 78r első képén István király betekint a fia szobájába, és látja, hogy éjnek idején, térdelve imádkozik két égő gyertya fényénél. A folio 79v képén, amely azt ábrázolja, hogy a bűneiért vezeklő, bilincsekbe vert Konrádnak megjelenik Fehérvárott Szent István király a sírja felett, mintegy ablakon kitékintve, és mutatja, hogy fia sírjához menjen, ott majd lehullnak a bilincsei, és bocsánatot nyer.¹⁹

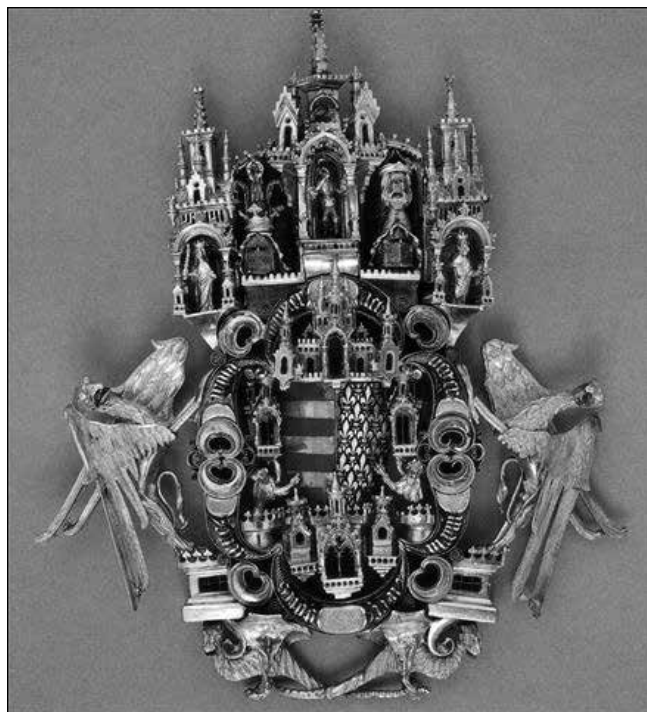
¹⁸ PROKOPP Mária: Simone Martini: A Szt. Erzsébet-kápolna falképei az assisi Szt. Ferenc-bazilika alsó templomában. In: *Ars Hungarica*, XXV. évf. (1997) 1–2. sz., 47–55.

¹⁹ Magyar Anjou Legendárium, hasonmás kiadás, bevezető és összeállítás LEVÁRDY Ferenc. Budapest, Corvina, 1975, 131–132.

Ez a pompás kódex I. Anjou Károly magyar király könyvfestő műhelyében készülhetett 1330 körül, minden valószínűség szerint András nápolyi trónörökös számára, akit az édesapja 1333-ban nagy kísérettel és méltó felszereléssel kísért Nápolyba.

Az 1340-es évek elején, feltehetően 1343-ban, Vásári Miklós esztergomi prépost **Padovában** készítette azt a Decretalis-kódexet (Padova, Biblioteca Capitolare, A. 24), amelynek címlapján Szent István király életének négy jelenete látható, s a képek között Szent István, Imre és László királyok félalakos ábrázolása kapott helyet.

1357-ben Erzsébet királyné, I. Anjou Károly felesége nagy nemzetközi zarándoklaton vesz részt – méltó magyar és lengyel kísérettel –, amely Prága–Nürnberg–Frankfurt–Marburg–Kölnön keresztül vezetett **Aachenbe** (ahol a budai udvarban nevelkedett Schweidnitz Annát, IV. Károly császár feleségét császárnévá koronázták), Nagy Károly császár (†1814) sírjához.



Aachen, palástcsat, 1367

Nagy Károly egykori székhelyén, az általa emelt pompás oktagon templomhoz ekkor (1355-től) építették a gótikus szentélyt és a nyugati tornyot. 1364-ben Nagy Lajos király az oktagonhoz délről kápolnát építtetett a legfőbb

magyar szentek, Szent István és Szent László tiszteletére. A kápolnát 1367-ben szentelték fel, s ekkor a király gazdag liturgikus felszereléssel látta el.

Ezekből ma is látható a dóm kincstárában két nagyméretű, remekművű arany pluviale-csat Szent István és Szent László királyaink hermájával és a három magyar szent király egész alakos ábrázolásával, továbbá Nagy Lajos király struccdíszes ötvösmű címere és három Mária-kegykép. Az egyik Mária koronázását ábrázolja. A képek a kék alapon arany liliomos Anjou-címer zománcábrázolás előtt jelennek meg. A pompás ötvösművű keretet az egyesített magyar-Anjou címerpajzsok zománcképei ékesítik, a kettős kereszt-címerrel váltakozva.

A magyar kápolna 1656-ban tűzvész áldozta lett, és ezután került sor a mai barokk kápolna kialakítására 1719 és 1733 között.²⁰ Ekkor készült a kápolna három oldalfalát ékesítő, Szent István és Szent László király és Szt. Imre herceg életnagyságon felüli, szép barokk szobra.



Aachen, 1730 körül

1370-ben született Nagy Lajos király Katalin lánya, 1374-ben eljegyezték V. Károly francia király második fiával, Lajos orleans-i herceggel. Feltehetően erre az alkalomra készült a budai miniatúra-műhelyben Kálty Márk 1358-ban megkezdett krónikájának 139 képpel ékesített kódexe, a **Képes Krónika**. A díszes címlapon Nagy Lajos király és udvartartása látható a címerekkel

²⁰ Tömör Edith: Az aacheni magyar kápolna története. Budapest, 1931

és emblémákkal, díszes, festett keretben. Majd a magyar nemzet történetének főbb eseményei tárolnak fel a szöveget kísérő igen magas művészi színvonalú képekben.

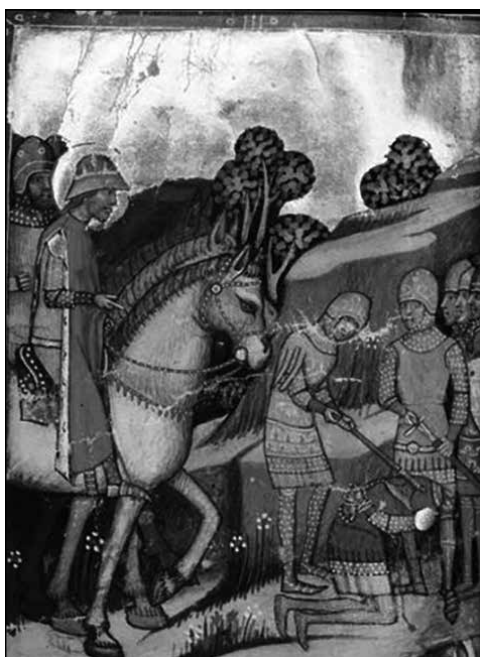


Szent István király a Képes Krónikában



Szent István születése, Képes Krónika

Ezek között kiemelt helyet kap a királyságot alapító *Szent István király* és az élettörténete, az égi jelenéssel kísért születéstől (fol.19.b) kezdve a koronázáson és a győztes csatákon, az Óbudai Szent Péter- és Szent Pál-templom alapításán át trónörökös fia, Imre temetéséig.



Koppány legyőzése, Képes Krónika



Szent István és felesége Óbudán templomot alapít, Képes Krónika



Szent Imre temetése, Képes Krónika

A királynő, Katalin 1378-ban meghalt. A kódexet VI. Károly francia király Brankovics György szerb fejedelemnek ajándékozta a XV. században, majd török kézre került, s csak a XVII. század elején jutott a bécsi udvari könyvtárba, onnan 1939-ben kapta meg a magyar Országos Széchényi Könyvtár. A XIV-XV. században bizonyosan jelentősen hozzájárult ez a pompás kódex Szent István király európai tiszteletének elmélyítéséhez – sok más művészi fejedelmi ajándékkal együtt, amelyekről hírmondó sem maradt fenn.

1391-ből ismerjük a **Firenze** közeli Settignano San Martino a Mensola templomának főoltárképét, amelyet *Giuliano Amerigo Zati*, Firenze város jeles tisztségviselője állíttatott a Madonna tiszteletére hálából. A Madonna mellett áll a megrendelő két védőszentje, Szent Julián és Szent Imre. Előttük térdel az oltárképet megrendelő férfi. A kép alatt, az oltármenzára támaszkodva kisebb predellaképen Szent István királyunkat látjuk, amint a falon át betekint a fia, Imre hálószobájába, és látja, hogy a feleségével együtt, térdel állva imádkoznak éjszaka.



Firenze, Ponte a Mensola, predella, Szent István bal oldalt, 1391

S ez a XIV. századi festmény ma is ott áll a főoltáron, jóllehet a templomot a reneszánsz korban és később is átalakították. Jelenleg az amerikai Harvard Egyetem tulajdonához tartozik a templom környéke, a jeles litván származású művészettörténész, Bernard Berenson örökségként, s e kép mutatja az odalátogató nagyszá-

mű nemzetközi tudósnak a magyarok első szent királyának ezeréves hírnevét!

1447-ben készült a bécsi Stephansdomban álló bécsújhelyi/**Wiener Neustadt**-i Mária-oltár, amelyen ott ragyog a három szent magyar király, István, László és Imre egész alakos ábrázolása.²¹ Százak látják évszázadok óta, naponta az Isten dicsőségébe emelt magyar hősokeket!



Mateóc

A XV. század további szép Szt. István-ábrázolásait találjuk Mateócon (Matejovce), Nagyszebenben (Sibiu) és Szepeshelyen (Spišská Kapitula).

A XVI. századi ábrázolások közül megemlítiük a Római **Santo Stefano Rotondo** templomát, **Róma** egyik legnevezetesebb ókeresztény szentélyét, amelyet 1454-ben V. Miklós pápa a magyar pálos szerzetesek gondozására bízott. Itt létesült 1579-ben az első magyar kollégium, majd egy évvel később egyesült a németek kollégiumával, és azóta is működik a híres Collegium Germanicum-Hungaricum.

²¹ TÖRÖK Gyöngyi: A magyar szent királyok ábrázolása 1447-ben a bécsi Szent István dóm bécsújhelyi oltárán. In: *Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József 60. születésnapjára*. Szerk. FÜZES Ádám – LEGEZA László, Bp., 2006, 373–392.



Nagyszeben



Szepeshely



Szepeshely

A Santo Stefano Rotondo templom magyar jellege továbbra is megmaradt, ezt igazolja a főoltár köré 1582-ben létesített kőkorlát freskóciklusa, amely Szent István vértanú életét jeleníti

meg. A kollégium rektora által készített kép-sor első képe ugyanis azt ábrázolja, hogy Szent István vértanú megjelenik Saroltának, a magyar Géza fejedelem feleségének, és megjövendőli fiának, Szent István királynak a születését. Az ábrázolás tárgyát az egykorú felirat is megerősíti, amely az ősi Szent István-himnusz idézi: „*B. Stephanus Sancti Stephani Hungarorum Regis predicat ortum.*” Az oltárkorlát külső oldalára ugyanekkor Szent László és Szent Imre egész alakos stukkósobra is elkészült.



Stefano Rotondo – Sarolta

1776-ban, amikor a Vatikánban a Szent Péter-bazilikához új sekrestyét építettek a déli oldalon, lebontották az akkor már rossz állapotban lévő, 1026-ban Szent István király által alapított magyar zarándokházat és a kápolnát, és VI. Pius pápa rendeletére a Rotondo délnyugati oldalán új kápolnát létesítettek Szent István király tiszteletére. 1778-ban a Santo Stefano Rotondo barokk átalakítása utáni felszentelésekor a főoltár mellé elhelyezték a ma is látható táblát, amely hirdeti, hogy „*az oltár a templom közepén Isten, a Szent Szűz, a szent apostolok és mártírok... valamint István, Imre és László magyar királyoknak van szentelve.*”²²

Bolognában 1690 és 1701 között készültek a Magyar–Horvát Kollégium ebédlőjében a magyar és horvát szentek ábrázolásai, köztük Szent István király freskóképe. A kollégiumot 1553-ban

Szondy Pál római magyar gyóntató, esztergomi kanonok alapította.²³

Mariazell Nagy Lajos által építtetett kegytemplomát a XVII. században barokkizálták, a legjelesebb magyar arisztokrata családok egy-egy kápolnát alapítottak benne. Az első kápolnát 1662-ben Nádasdy Ferenc országbíró Szent István király tiszteletére szenteltette. Oltárképén, amelyet Tobias Pock festett, Szent István a koronáját a Madonnának ajánlja fel.

A Magyar Királyság legészakibb megyéjében, Árva vára alatt, a Fekete-Árva folyó partján, **Kisárván (ma Orawka, Lengyelország)** 1648 és 1650 között Lippay György esztergomi érsek megbízásából Scsehovics János plébános (†1659) pompás fatemplomot építtet Keresztelő Szt. János tiszteletére, ezt 52 magyar szent képmásával ékesíti. Ezek között is az első Szent István király.



Orawka, 1650

A török hódoltságtól való felszabadulás után, a XVIII. században az ország újjáépítésében nagy példaképünk volt az államalapító első szent királyunk. Szinte nincs olyan 18-19. szá-

²² SÁRKÖZY Péter: A Santo Stefano Rotondo-templom magyar király ábrázolásai. In: *Itália vonzásában*, Bp., Nap Kiadó, 2014, 44–50.

²³ SÁRKÖZY Péter: A bolognai Magyar–Horvát Kollégium freskói. In: *Itália vonzásában*, Bp., Nap Kiadó, 2014, 50–56.

zadi templom a Kárpát-medencében, amelyben ne kapott volna helyet Szent István király ábrázolása. Szent István király barokk hermaszobrai, fejedelmek a székesfehérvári, zágrábi és a kalocsai székesegyház számára ekkor készültek. A magyar katolikus egyház főtemploma, a Magyar Sion Esztergomban 1820 és 1869 között épült.



Szent István-hermák a székesfehérvári kiállításon, 2013, Zágráb, Kalocsa, Fehérvár



Szent István-herma, Zágráb

Az 1856. évi felszentelésre, Haynau rémuralma idején készült a székesegyházban a magyar szentek panteonja, a főhelyen Szent István ol-tárképével, amelyet a velencei Akadémia jeles festőművésze, Michelangelo Grigoletti készített. A torinói Pietro della Vedova készítette a bazili-

ka Bakócz-kápolnájába Szt. István carrarai márvány szobrát.



Esztergom, Michelangelo Grigoletti



Esztergom, Pietro della Vedova

Esztergom remekművű barokk Szt. István-kápolnájába Jakobey Károly festette a főoltárképet, amelyen Szent Istvánt állítja elénk, amint Imre fiának átadja az intelmeit. Az 1896. évi millenniumunktól az első világháborúig, majd

az 1938. évi, Szent István halála 900. évfordulója alkalmából meghirdetett Szent István-évre megsokasodtak a Szent István királyt ábrázoló emlékművek a Kárpát-medencében és a nagyvilágban egyaránt.



*Esztergom, Szent István,
Szent Imre – Jakóby Károly*

Ezek közül mutatjuk be a budapesti Szent István-bazilika főoltárát, amelynek monumentális szobra Stróbl Alajos remekműve 1906-ból.



Szent István-bazilika, főoltár

Itt őrzik Szt. István király épen maradt jobb kezét, nemzetünk szent ereklyéjét. A bazilika mellékoltárán Szent István országfelajánlását Benczúr Gyula, a millennium ünnepelt művésze festette. A Mátyás-templom közelében, a Ha-

lászabástya mellett áll **Stróbl Alajos** Szt. István-emlékműve 1906-ból. Az európai tekintélyű nagy királyunk ünnepélyesen, lóháton jelenik meg a szeretett nemzete előtt, amelynek gondját viseli napjainkban is!



*Szent István, Szent Imre,
Szent Margit, Budapest, bazilika*



Halászbástya, Stróbl Alajos



Székesfehérvár, Pátzay Pál, 1938

Az 1938-as Szent István évre számtalan közteri emlékmű készült a szent király tiszteletére, amelyek közül itt csak **Pátzay Pál** székesfehér-

vári lovas szobrát említjük, amelyen könnyedén, diadalmasan szárnyal a fiatal uralkodónk.

A II. világháború világégése után a kommunista diktatúra megtépázta nemzetünk tudatát. Csak 1980-ban vált lehetségessé, hogy a **Vatikánban**, ahol Szt. István már zarándokházat és templomot emeltetett, ismét magyar szentélyt létesítsünk. **Varga Imre** szobrászművész készítette a főoltárt, amelyen az őseinkre utaló, szkíta szarvasok aranyfala előtt megjelenő Magyarok Nagyasszonyának ajánlja fel Szent István király az országot jelentő Szent Koronát.



Vatikán, Varga Imre

Varga Imrének ez a bronzszobra ott áll **Aachenben** is, a dóm magyar kápolnája előtt 1993 óta.



Aachen, Varga Imre

1965-ben épült fel **Rómában** a magyarok Szent István-zarándokháza (Via del Casaleto 481.), amelynek kápolnáját Prokop Péter ékesítette Szent Istvánt ábrázoló üvegablakkal és a magyar szenteket ábrázoló freskóval.



Róma, Szent István-ház, Prokop Péter

A ház falait ékesítő festmények között is ott ragyog nemzetünk védelmezője.



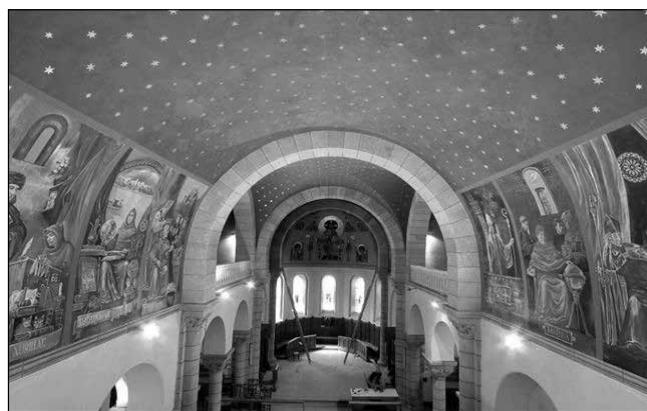
Szent István-táblakép, Prokop Péter

Prokop Péter 1993-ban készítette a portugáliai **Fatima** híres kegyhelyének Magyar Kápolná-

ja mennyezetére a mozaikképet, amelyen Szent István a Magyarok Nagyasszonya oltalmára bízta országát. **Franciaországban**, a Szent Koronákat küldő II. Szilveszter pápa szülőhelyén, Saint-Simon városka templomában **Szinte Gábor** festőművész 2005-re készítette el a pápa, Gerbert d'Aurillac életét bemutató képsort, a főhelyen a magyar Szent Korona ábrázolásával.



Fatima, Prokop Péter



Saint-Simon, Szinte Gábor

A 2000. évi magyar államalapítás milleniu-mán ugyancsak pompás műalkotások mutattak rá Szent István emberi nagyságára és államvezetői bölcsességére, amely napjainkban az Európai Unió számára is példát adhat. Ezekből a XIX-XX. századi alkotásokból mutatjuk be **Melocco Miklós** esztergomi emlékművét, amelyen a Duna fölé magasodó Várhegy szikláján térden állva fogadja István király a Szent Koronát az

esztergomi érsek kezéből, a kereszténységet jelző boltív alatt.



Esztergom, Melocco Miklós, 2000

Kő Pál szobrászművész a budapesti Gellért-hegy sziklacsúcsára állította a fiatal Szent István szobrát – Szent István éppen leszállt a lováról, s a kezében a templomalapításaira utaló templommodellt tartva, a Sziklatemplom felé fordul.



Gellért-hegy, Kő Pál

Rieger Tibor sziklán álló Szent István-szobra a **kecskeméti** Nagytemplom mellett a szent király acélos jellemét hangsúlyozza.



Kecskemét, Rieger Tibor

Pusztaszabolcs 1942-ben épült temploma számára **Szinte Gábor** tervei szerint készültek a magyar szenteket-hősöket ábrázoló színes üvegablakok 2011 és 2015 között.



Pusztaszabolcs, ablak, 2011



Baja, Búza Barna

Baján Búza Barna szobra idézi fel Szent István alakját. Alsólendván is köztéri szobor hirdeti Szent István tiszteletét.



Alsólendva

A Délvidéken, Zenta Szent István-templomának a főoltárképét **Barabás Miklós** készítette a reformkorban, 1845-ben. A templomot 1949-ben megsemmisítették, de a kép szerencsésen megmaradt, és az 1967-ben a plébánia épületében

kialakított kápolnában ma is ott tündököl a Szent István országfelajánlását ábrázoló pompás kép.



Zenta, Barabás Miklós

Óbecse templomában **Feszty Árpád** Szent István-képén a kettős keresztet tartja nemzete elé a bölcs és szent államalapító király.



Óbecse, Feszty Árpád



Székelykeve, 1912

Székelykeve templomának az üvegablakán 1912 óta ott ragyog Szent István fénylő alakja. Horgoson Simor Márton szobrát leplezték le 2005-ben. Apatinban 2011-ben állították fel a városalapító szent király szobrát, amelyet a gödöllői Varga Attila mintázott.



Horgos, Simor Márton

A tengerentúl a magyar kivándorlók a XIX. század végétől kezdve építették a magyar szentek tiszteletére a templomaikat, amelyekben főhelyet kapott Szt. István király. South Bendben (USA, Illinois) a Magyarok Nagyasszonya templomban monumentális freskón és üvegablakon Prokop Péter 1962–1964-ben jelenítette meg a magyar szenteket.

Szent István király XI–XXI. századi nagyszámú ábrázolásaiból a fentiekben bemutatott néhány példa átíveli hazánk 1000 éves történetét. Jelenlétük jelzi, hogy első szent királyunkat szívébe zárta nemcsak a Kárpát-medence, hanem a nagyvilág is. Rajtunk is áll, hogy ez a tisztelet továbbra is egyre mélyebb tartalommal folytatódjék! Ehhez segítenek az itt felmutatott művészi alkotások.

A felvételek szerzője Prokopp Mária, kivéve a zentai és az óbecsei képet, amelyeket Korhecz Papp Zsuzsannának köszönhetünk, illetve a horgosi fényképet Bata János készítette.



Apatin, Varga Attila, 2011



Boldogasszonykő, Győr, Püspöki palota

István király országlásának néhány tanulsága

„A magyarok hét törzsből állottak, de sem a saját, sem idegen fejedelem felettük soha nem volt. Sőt a törzsek nem engedelmeskedtek a fejedelmeknek, de beleegyezésük van arra nézve, hogy a folyóknál, bármely részen üt ki a háború, teljes odaadással és buzgalommal együtt harcolnak.”
(Biborbanszületett Konstantin, Bizánc császára)

Nem a Szent Korona az egyetlen korona, amelyről tudunk a magyar történelemből. Voltak uralkodók és fejedelmek, akik más nép vagy éppen a saját maguk számára készített koronát tettek-tették a fejükre, és kikiáltották magukat a magyarok királyának. Lehetek akár nagyhatalmúak, ezeket az uralkodókat és fejedelmeket a magyarok soha nem ismerték el saját királyuknak. Koronázási jelvényeiket mint a hatalom gyakorlásának a jelképeit elutasították. Ennél a valamikori páasztornépnél Árpád vezér szolgálatában csak az uralkodhatott, aki ragaszkodott az ősi jelleméhez és konok hűséggel az ősi hagyományok emlékeztetéséhez. A Szent Koronában „benne van” a magyar nép 500 éves ismeretlen és 1100 éves ismert történelme – egészen a mongol pusztaságoktól a honfoglalásig és a honfoglalástól napjainkig.

Mai szempontból a magyar Szent Korona jelképe annak, hogy a magyar nép és mindazok, akik Árpád vezér népe szolgálatába álltak, és csatlakoztak hozzá, elfoglalták a helyüket a keresztény népek családjában; földrajzi és geostratégiai szempontból letelepedtek, és hazát találtak szó szerint Európa közepén; politikai szempontból a nyugati és a keleti kereszténység határán alapítottak államot.

A magyar nép a nyugati keresztény népek családjához tartozik, de nem menekülhet attól a sorstól, hogy közvetlenül érintkezik a keleti szertartású keresztényekkel. Mindig voltak és vannak, akik szeretnék a magyarok „szálláshelyét” nyugatabbra vagy keletebbre bővíteni. Ez azonban lehetetlenség, mert a magyarok helyét már 1000 évvel ezelőtt Európa így határozta meg, s ma is ragaszkodik ehhez.

István király is így akarta, mert Árpád vezér a Kárpát-medencében talált szabad helyet.

A magyar honfoglalás és államalapítás egyedülálló a népek történetében. Semmi sem úgy történt, mint más népek esetében.

II. Szilveszter pápa Istvánt, előző nevén Vajkot, akkor tette meg királlyá, és ismerte el országát keresztény államnak, amikor a nyugati uralkodók a magyarokat barbároknak tartották, Magyarországra barbár országgént tekintettek. Ennek a távolbalátó pápának köszönhetően a magyaroknak előbb lett keresztény királyuk és elismert nyugati keresztény államuk, mint a többi közép-európai népnek: a lengyeleknek, a cseheknek és a többi balti népnek.

Az oroszoknak is később lett nemzetközileg elismert keresztény államuk, mint a magyaroknak. Bizáncnak, a Keletrómai Császárságnak sürgetésére az oroszok felvették a kereszténységet, és keleti szertartású keresztény államot alapítottak – de akkor már a magyaroknak keresztény királyuk és államuk volt.

Az akkori világnézet szempontjából nagyon nagy jelentőségű, hogy a magyarok királyát mind a nyugati, mind a keleti uralkodók elismerték egyenrangúnak; a magyarok királya nem került vazallusi, feudális függő viszonyba velük szemben. Nem ők tették meg királynak, hanem közvetlenül a pápa; közvetlenül Isten földi helytartója.

A Szent Korona, amely először István és később 1000 éven át a magyar királyok hatalmát jelképezte, jól tükrözi a történelmi és mai Magyarország geostratégiai meghatározott helyét.

A korona felső része a kettős kereszttel az, amit kért Vajk a pápától (corona latina). A korona alsó része (a corona graeca) más néven abroncskorona vagy pántkorona. Ezt a koronát még István apja, Géza kapta Dukász Mihály bizánci császártól. Minden bizonnyal abból a bölcs

megfontolásból, amellyel arra utaltak, hogy a magyarok országa a Szent Római Császárság nyugati és keleti határterülete között van – a magyarok a két koronát egyesítették. Igaz, „pogány öntörvényességgel”, de bölcsen a magyarok ezzel a jelképes tettel bizonyítani akarták jó szándékukat, hogy nem akarnak a viszály almája lenni, hanem egy olyan keresztény állam, amely egységes kapcsolatot tart fenn a keresztény világgal. (Teszik ezt ma is, számtalan közvetítői tett tanúsítja ezt a törekvést, így a pannonthalmi kezdeményezés is.)

A koronázási palásthhoz hasonlóan a hatalomgyakorlás többi jelképén („a koronázási ékszerek”) is ott vannak a nyugati és keleti kereszténység jelképei. Mindez a magyar uralkodók bölcsességére utal: a hatalmas birodalmak közötti viszályban nem a magyarok az igazságtevők.

István királyt a történelmi emlékezet úgy tünteti fel, mint aki „tűzzel-vassal” terjesztette államában a kereszténységet és a feudális értékrendet. István király valóban határozott és keménykezű uralkodó volt (a központosított államhatalom híve). Az akkor mélyen „megbántott” pogány emlékezet azonban erősen túlzott, ami érthető, hiszen ragaszkodott a pogány szokásokhoz, tévhitekhez, hitvilághoz, értékrendhez, előjogokhoz. Európa többi uralkodóihoz képest István király igen átgondolta döntéseit, amikor „kegyetlen” cselekedetre szánta el magát. A mai jogtudomány szempontjából is cselekedetei csupán elrettentők, és nem öncélú, kegyetlenkedő, uralkodói természetűre utalnak. István király 40 éves uralkodását inkább az alkotó gondolat és tett, semmint a kegyetlenkedés jellemzi (leggyakrabban több év is elmúlt büntető cselekedetei között; csak amikor a meggyőzés többé már nem segített, s a pogány önkény túlon túl elhatalmasodott, akkor nyúlt az uralkodó fájdalmasabb eszközökhöz). István király minden idejét lefoglalta a keresztény államalapítás intézményeinek a megalapozása. Ezeknek az intézményeknek a létrehozása ellenállásba és meg nem értésbe ütközött. Állandóan szembesült a pogány hagyományokkal és szokásokkal. Írástudókat hívott az országba. Ezek elsősorban írástudó szerzetesek és papok voltak, a királyi hatalom gyakorlásában rájuk támaszkodott, és az ő segítségüket kérte.

Hadseregét nyugati elvek szerint kellett át-

szerveznie. Elerőtlenedett az ázsiai harcmódor. Kiismerték. Aki írástudó szerzetest, papot vagy diákot megölt, a felépített templomot lerombolta, a megyében az ispán előtt, a faluban a bíró előtt – s mindenki István előtt felelt a gaztettéért. A pogány bálványimádók újból és újból szervezkedtek ellene. A szervezkedőkön rajta tartotta a szemét. (Így történik ez ma is.) István királynak volt türelme a meggyőzéshez, de ez nem minden esetben segített. A hatalom legerősebb eszközei a kezében voltak. A volt törzsi-nemzetségi arisztokráciát megfosztotta birtokaitól és szálláshelyeitől.

Hozzá hű hazai és külföldi közemberekből, harcosokból hozta létre az új feudális, nem rokon, törzsi-nemzetségi kapcsolatokra támaszkodó és ezekbe zárkózó nemességet, tisztviselői réteget. A papság mellett ezek voltak az igazi segítői. Uralkodása anyagi érdekeket sértett, de sokszorosan nagyobb anyagi javakkal gazdagította az országot.

Uralkodására, minden határozottsága ellenére, nem jellemző a büntetési szándék: a „felnégyelés”, a „fülembe forró ólmot öntsetek” gyakorlata. Az akkori (és mostani-mai) pogányok erre szeretik terelni a figyelmet.

István király volt az ország leggazdagabb embere. Az övé volt az ország földterületeinek a legnagyobb része. Ez a feudalizmusban nem is lehetett másként, a király birtokai arra szolgáltak, hogy alattvalóinak adományozza őket, tőlük pedig szolgáltatást és hűséget kapjon.

István király és Gizella királyné mélyen hívő nyugati keresztényként születtek és éltek. Magától értetődő, hogy szemben álltak az ősi bálványimádattal.

Természetszerűen következik ebből, hogy hitértítő szerepre kötelezték el magukat a nyugati keresztény (katolikus) egyház iránt. E tekintetben sem voltak azonban „harcias” hívők. (Sokszor másutt Európában és szerte a világon az elvakultság és vakbuzgóság meg-megjelent, és csak kárt okozott a katolikus anyaszentegyháznak.)

István király nem üldözte és üldöztette azokat, akik már előzőleg megkeresztelkedtek a keleti keresztény szertartás szerint. A keleti keresztény szertartási kolostorokat (monostorokat) nem akadályozta tevékenységükben, újakat azonban nem építtetett. Türelme példamutató lehetett az

utódainak is, mert ezek a monostorok évszázadokon keresztül fennmaradtak, és akadálytalanul működtek (annál is inkább, mert különben sem folytattak missziós tevékenységet).

István király rendkívül olvasott és művelt ember volt. Magyarul, törökül és latinul írt és olvasott. Kora tudományait kitanulta és ápolta. Római és egyházi jogi ismereteit saját maga is gyakorolta, és másokkal ellenőriztette értelmezésüket. Műveltsége mindig meggondoltta, visszafogottá, megfontoltá tette a külpolitikájában is. Többszörösen ellenőrizte szándéka helyénvalóságát, és mérlegelte tetteit. Bár az egyik legtekintélyesebb német uralkodó családból származott a felesége, kénytelen volt a német, így II. Konrád német-római császár seregét „visszautasítani” a Lajtán túlra 1024-ben. Sok baj volt az agresszív, osztrák területrelből örökökkel és hercegekkel (1029). A német hadászati elvek szerint újjászervezett magyar katonaság és István király diplomáciai jártassága és kapcsolatai sikeresen megfékeztek és elrettentették a betolakodókat.

István királynak igen sok kellemetlensége eredt a lengyel terjeszkedési szándékokból és rámenősből (1018). S bár megkésve, jöttek a besenyők és közeledtek más rokon népek is, előbb a kunok, majd a jászok és sokan mások, mind Kelet felől. Ezeket is le kellett győzni katonai erővel, vagy ha rögtön behódoltak, le kellett telepíteni őket a következő évszázadban. Mindez egyben azt is jelentette, hogy a pogány életmód, magatartás és észjárás mindig új erőre kapott. Sok mindent újból és újból kellett kezdeni a „népnevelő munkában”.

A bálványhit hol itt, hol ott kapott új erőre, papokat akartak meggyilkolni, templomokat lerombolni, régi módon temetkezni, földművelés helyett pásztorkodni, nomád módra szálláshelyet változtatni, költözködni, vándorolni.

Amikor az ilyen jelenségek mindig „kívülről utánpótlást kapnak”, csak a király vasszigora az, ami az országot visszatartja az anarchiától.

A nagy államalapító királynak sok erejét vette el ez a látszólag értelmetlen, eredménytelennek tűnő harc. Szerencsére, mindig sikerült erőt gyűjtenie magában a pogány életmódról és hitvilágból való áttérítéshez.

Bár a magyarok már a honfoglalás idején ismerték a földművelést, mégsem mint gazdasá-

got ápolták, gazdasági, termelési elvek szerint. A pásztorkodó népeket rászoktatni erre, maga volt a feudális társadalmi viszony kezdete. Maga volt a forradalmi átalakulás, átmenet egy fejlettebb termelési módból a fejlettebbe. Ebben az értelemben István király nevéhez köthető ez a legmélyebb társadalmi átalakulás, amely egyben párosult a magyar keresztény egyház viszonylagos önállóságával is. Talán annak köszönhetően, hogy István király élvezte a pápa bizalmát, Magyarországon a templomok felszentelése, és egyáltalán az egyházszervezés, nem kötődött a német püspökséghez. István király maga alapított püspökségeket és apátságokat királyi hatalmánál fogva. Létrehozta az esztergomi érsekséget (élvezve a pápa bizalmát, alapjában véve a keleti keresztény uralkodók gyakorlata szerint cselekedett). István utódai is megtartották ezt a „szerzett jogot”, hallgatólagosan a pápától „megtűrt” jogot (a wormszi zsinat sem változtatott alapvetően ezen a jogon).

Mint ismeretes, Szűz Mária kultusza a keleti szertartású keresztény egyházakban kezdettől fogva jelen volt. A bizánci Hagia Szophia székesegyház legnagyobb mozaikjai Szűz Máriát ábrázolják. A hatalmas méretű kupolacsarnokban látható, hogy Justinianus és Constantinus császár Bizánc városát Szűz Mária oltalmába ajánlja, védnöksége alá helyezi. István király is egész Magyarországot Szűz Mária oltalma alá helyezte (Regnum Marianum). Mint igazi politikus, aki tudta, hogy országa a nyugati és keleti kereszténység határán helyezkedik el, meg akarta kímélni országát a belső viszálytól. Meg akarta kímélni az országot a várható nagyobb méretű vallási alapú konfliktusoktól. (Késői utódai erről megfélekedtek 1914–1918 között, de 1941–1945 között is végveszélybe sodorták az országot; hajszálon függött mind a kétszer az ország megmaradása.)

A nagy király a győri és váci püspökségeket és templomokat is Szűz Mária oltalmába ajánlotta. István király túlnyomórészt idegen eredetű papokat és püspököket nevezett ki. Nem voltak hazaiak, magyarok. Előzőleg bencés szerzetesek voltak, írástudók és műveltek. Ilyen volt a velencei eredetű Gellért, a német – „koronahozó” – Asztrik és még nagyon sokan mások. Tanulták a magyar nyelvet. A papok java része lengyel,

cseh és főleg szlovén eredetű volt, mivelhogy a dunántúli szlávok még Géza fejedelem idejében felvették a kereszténységet. A nagy király abból „építkezett”, amiből lehetett. Ki lassabban, ki gyorsabban megtanulta a nép nyelvét – éppen úgy, mint ahogyan a gyógyító orvosok teszik.

István király idejében a vasárnap munkaszüneti nap volt. Természetesen ez nem vonatkozott azokra, akik a tüzet őrizték, a lovakat gondozták...

István király uralkodása alatt a lakosság 6000 faluban élt, 44 megye területén. A királynak eltöltött szándéka volt 600 kőtemplom fölépítése.

Mindenen ott volt a szemé! Mindent személyesen ellenőrzött, vagy jelentést követelt alattvalóitól a munkálatokról.

A nagy király véget vetett az idegenek önkényes és szervezetlen népvándorlásának az ország területére. Csak az jöhetett be az országba, akit ő beengedett és letelepített. Véget vetett a portyázó rablásoknak. Akiket beengedett az országba, azok alattvalóvá váltak, és a királynak szolgálatot végeztek. Ezek csak tudós emberek, mesteremberek, iparosok, hadászathoz értő zsoldosok lehettek. Földhöz kötötte őket is. A fiához írt intelmeiből egyértelműen kiolvasható, hogy csak az élvezte a bizalmát, aki országa jólétét és tekintélyét növelte.

A nagy királyt a szerencsés „nemzetközi”, európai erőviszonyok is segítették uralkodása idején:

1) Amikor a nagy magyar államalapító király befejezte a feudális államrendszer alapjainak lefektetését, az oroszok, lengyelek, csehek, balti népek még mindig törzsekben éltek. Ezek a törzsek viszályban álltak egymással. Náluk a törzsszövetség még csak kialakulóban volt, amikor már a magyaroknál szétesőben.

Magyar földön már Géza fejedelem idejében a települések (falvak is) elvesztették nemzetségi jellegüket. A városok, várak, erődítmények és falvak népessége többé már nem vérségi, rokoni kapcsolatok alapján alakult ki, hanem az egymásnak teljesen idegen emberek szomszédi kapcsolatai alapján.

Nem a vérrokonság, hanem a kezdetben idegen szomszédok egymásrataltsága alakította a közös élet arculatát. A magyaroknál ehhez hozzájárult a magyar nép etnogenezise és az előrehaladott feudális viszonyok.

Európában Nyugaton is széttagolt volt az államhatalom: hercegségek és grófságok álltak egymással örökös harcban; gyakran nemzetségek kiirtásáig. István király államában sikerült megszilárdítani a központi hatalmat. A magyarok okultak az augsburgi vereségből (955). Rádöbentek arra, hogy a legrövidebb időn belül alkalmazkodniuk kell, és siettetniük a feudális viszonyok és az erős központi hatalom kialakulását, mert máskülönben kiszorulnak Európából. A termelésben és a gazdálkodásban fejlettebb nyugati népek kiűzik vagy kitesztítják őket Európából; jobbik esetben az egész magyarság marad, de szolgasorsba süllyed. Az alkalmazkodás a feudális termelési viszonyokhoz olyan gyorsan ment végbe, hogy a magyarok megelőzték Közép- és Kelet-Európát e tekintetben.

István apja, Géza fejedelem német lovagokat hívott be az országba, hogy szervezzék át nyugati mintára a magyar hadsereget, amelyre a király a hatalom gyakorlásában biztosan támaszkodhat. A magyarok nem akartak megélni még egy szörnyű augsburgi vereséget. A törzsi arisztokrácia is hajlott az engedményekre és az engedelmességre. Történelmi forrásanyagok és ásatások is bizonyítják, hogy már Gézának is sikerült a vérségi kapcsolaton alapuló törzsi arisztokrácia hatalmát megnyirbálnia, alaposan meggyengítenie. Az utódjának maradt a vazallusi viszony megerősítése és törvényesítése. Ez meg is történt, amikor a király lett az ország legnagyobb birtokosa; amikor mindenkit maga alá rendelt, és jogilag is függő viszonyba hozott adománybirtokai által. Amikor pedig a megyékben létrehozta az ispánok, a falvakban pedig a bírók hálózatát, mindenki vazallusi viszonyba került. Többé nem számított a közös ős tisztelete, hanem a fölérendelt földbirtokos tisztelete, s ez már független a vérségi kapcsolatoktól.

A magyarok rendkívül összetett etnogenezise is kezére játszott a királynak központi hatalma megerősítésében.

A királyok hatalma sem határtalan. A király is azokkal és azzal uralkodik, akivel és amivel rendelkezik.

István király Árpád vezér törzsének közvetlen leszármazottja volt, közvetlen vérvonalából származott. Ennek a törzsnek az arisztokráciája törökül beszélt; anyja kun volt.

István király azonban magyar lett, és a magyarok állami érdekét érvényesítette Európában. Magyar államalapító lett.

A mongol pusztaságokon keresztül menekülve, mindig Nyugat felé, a magyar törzsek kevesebb embervesztéssel távolodtak el eredeti szálláshelyükről (ha volt ilyen abban az időben bármelyik törzsnek), mintha Keletnek tartottak volna. Az az egy biztos, hogy ezeknek a magyar törzseknek történelmi emlékezetében mindvégig megmaradt az összetartozás tudata. Nemcsak kezdetben, hanem mindvégig erős lehetett a vérségi kapcsolat is közöttük. A magyar törzsi arisztokrácia hatalma azonban fokozatosan gyengült, amikor a magyar törzsek más etnikumú-nyelvű törzsekkel léptek kapcsolatba. Viszont az is bizonyos, hogy hűek maradtak a törzs tagjaihoz.

A magyar törzsek ősi szálláshelyükön igénytelenebb körülmények között éltek, mint azok a más etnikumú törzsek, amelyekkel később találkoztak a Nyugat felé sodródva. Az ősi szokások egy része megmaradt, másik része keveredett más etnikumok szokásaival. A pogány népek szokásai és szertartásai egymáshoz közel állóak, hasonlóak – gyakran lényegileg nem is különböznek. Különösen azonosak a zenében, a tárgyi kultúra emlékeiben és a díszítőművészetben. Mint tudjuk, pogány szokásaikból, szertartásaikból sok motívum megmaradt 1500 év után is, főleg a zenében és díszítőelemekben. (Nemrégiben egy magyar zenetudós több kötetben összegyűjtötte, feldolgozta és közölte a kazah népzenei anyagát. Ennek előtte ez már megtörtént a mongol népzene esetében is. Jellemző rájuk a magyar népzenevel való hasonlatosság.)

A magyarok olyan etnikumokkal találkoztak, amelyek minden tekintetben magasabb műveltségi szinten álltak. Ezeknek már előzőleg kapcsolatuk volt olyan ázsiai ősi civilizációkkal, amelyekkel kereskedni is lehetett. Ezek a közép-ázsiai török vagy törökös törzsek sokkal szabadabban, jártasabban és biztonságosabban közlekedtek a hosszú közép-ázsiai utakon, mint a magyar törzsek. Sokszor megjárták nyugat és dél felé a hosszú utakat, és a magyaroknál sokkal nagyobb mennyiségű ismeretanyaggal rendelkeztek. Valószínű, hogy a magyarok találkoztak írástudó etnikumokkal is (ujgurok), de ezek maradtak „eredeti szálláshelyükön”.

A több információ mindig nagyobb befolyásolási lehetőséget ad. A több információval rendelkező török etnikumú törzsek nagyobb befolyással voltak azokra, akik kevesebb információval rendelkeztek. A csupán pásztorkodó magyarok kevesebb tudásanyaggal rendelkeztek, de a mostoha körülmények között harciasabbak voltak (az 1200-as években ugyanezek a folyamatok nagy méretben többször megismétlődtek).

Elfogadható Bíborbanszületett Konstantin császár tájékoztatása és híradása, amely szerint a magyar törzseket török nyelvű arisztokrácia kormányozza, irányítja, s hogy ezek a törzsek más törzsek kirablásából élnek. Számukra a létért való küzdelem mindig bizonytalan a szélső klíma következtében, elhúzódó szárazságok, fagyok, járványok üzik őket egyre távolabb az eredeti szálláshelyükről; más törzseket kirabolnak, kifosztanak, leölnék. Kölcsönös egymásrautaltság állt elő a harcias törzsek és jól tájékozódó török törzsek között. Mire elérték Európa határát a századok folyamán, már a sorsuk elválaszthatatlan lett.

A kétnyelvűségre csak az egymás közötti kommunikációban volt szükség. Az új hazában a mezőgazdasági termelés és a hierarchikus, feudális viszonyok megteremtették az egynyelvűséget. A magyarok voltak többségben. Amikor István király megfosztotta hatalmától a kisebbségben levő törzsi arisztokráciát, akkor az tért át a nép nyelvére, nem pedig fordítva.

Amikor István király félresöpörte a törzsi arisztokráciát (tette ezt a magyarul és törökül beszélővel egyaránt), egy új történelmi helyzet keletkezett: az új nemesi osztály, amelyet létrehozott, hogy közelítse a magyarokat Európához, sokáig még többnyelvű maradt, egészen Hunyadi Mátyásig – csak akkor vált magyarrá.

Ez azonban nem István király bűne; ilyen és ennyi „emberanyaggal” rendelkezett.

István király lehetővé tette a magyar nyelv megőrzését. A magyar népet és a magyar nyelvet a középkorban a földművelésre kényszerített réteg őrizte meg, csak több száz évvel később csatlakozott ehhez a réteghez a városi iparos- és munkásréteg, s végül a XV. században az uralkodó osztály és a politikai elit is.

1. Tekintettel a jövőre van-e István király országlásának tanulsága? Attól függ, hogy Magyarország tud-e a nyugati és keleti kereszténység között békéltető szerephez jutni. Ha ez sikerül, Magyarország jövőjét többé nem fogják veszélyeztetni Keletről.

2. Tekintettel a Nyugattal szembeni százéves lemaradásra a gazdasági fejlettségben, lesz-e hajlandóság a Nyugatban, hogy Magyarország-

nak anyagi, gazdasági támogatást adjon, hogy a Nyugat előnye eltűnjön, és a felzárkózás megtörténjen? Csak ha lesz, akkor fog megmaradni a magyar nép.

Szent Istvánnak mind a kettő sikerült: a germán és szláv népek hatását összebékítette a magyar nép ősi hagyományaival; lerakta a fejlett feudális társadalom alapjait.



Boldogasszonykő, részlet

Szentföldi zarándokút apostolkirályunk akaratából

A szentföldi zarándokút és a Szerémség jelentősége

A Szerémség fontos térséget jelentett a középkori magyar–görög kapcsolatokban is: különösen azért, mert 1000 évvel ezelőtt, Szent István király görög szövetségétől kezdve a XII. századig görög–magyar határ létezett. Ez nem államhatárvonalat jelentett, hanem igen széles határsávot: ezt figyelembe véve a Szerémség és a Szörényi bánság kutatása külön indokolt a magyar–görög viszonylatokra tekintettel.

A szentföldi zarándokút megnyitásának valódi jelentőségét leginkább azon összefüggések keretében indokolt értelmezni, melyek a XI–XII. századi magyar–görög határ léte jegyében lényegesek. *„Szent Istvánt már kortársai magasztalták azért, hogy megnyitotta a jeruzsálemi zarándokutat Magyarországon át”:* ebből *„is kiviláglik, hogy e tettével bevonta az országot Európa kulturális vérkeringésébe, s ezáltal... összekötő láncszem lett Kelet és Nyugat között”.* (1) A latin szertartású egyházvilágból érkező zarándokok a Konstantinápolyon átvezető útjuk során természetesen a görög szertartású kereszténységgel folyamatos kapcsolatban voltak: itt utalunk arra, hogy Szent István királyunk országában még az 1054. évi egyházszakadás előtti keresztény egység keretei között alakult ki a magyar egyházrendszer. A *„Szent István által biztosított szentföldi út hírére inkább hazánkon keresztül igyekeztek Krisztus földi életének a színterére, mint a veszélyekkel teli tengeri úton.”* (2) A Szent István királyunk által megnyitott szentföldi zarándokút és a középkori magyar kereszténység műveltségi világának jegyében kiemelkedő egyháztörténeti emlék, hogy a Szerémségben kezdődött meg a magyar nyelvű Biblia megteremtése két szerémségi magyar pap, Újlaki Bálint és Pécsi Tamás áldozatos munkája révén a XV. század első felében: ennek nyilvánvalóan Szent István

koráig visszanyúló magyar keresztény műveltségi gyökerei voltak a Szerémségben, mely a XI–XII. századi magyar–görög határ okán rendkívül jelentős kulturális térséget jelentett.

Fontos kiemelni az 1000 évvel ezelőtti görög–magyar szövetségi kapcsolat tényét, hiszen ez a diplomáciai kapcsolatrendszer tette lehetővé a fenti zarándokút megnyitását. Szent István király *„1018 táján megindította az ókor óta szünetelő, Nyugatról Pannónián keresztül a Szentföldre vezető jeruzsálemi zarándokutat, melyen a kor kiváló tudósai, s egyházatyái”* el tudtak jutni a Szentföldre. (3) A jeruzsálemi zarándokút megnyitása valójában azt jelentette, hogy biztonságban zarándokolhattak a hívek a magyar területeken át Konstantinápolyba, és onnan Jeruzsálembe. *„A X-XI. században kialakuló Magyar Királyság a Dunától nyugatra, részint még használható római utakat örökölt, melyeken át a legfontosabb útvonalak a Balkán és Bizánc felé irányultak.”* (4) A *„jeruzsálemi zarándokúttal 1018-ban az európai szárazföldi forgalomnak olyan új útja nyílt meg”,* amely *„az európai távolsági kereskedelem egyik fő ütőere”* lett a XI–XII. században. (5) Szent István király a *„legfontosabb feladatának a jeruzsálemi zarándokút magyar szakaszának biztonságos kiépítését tekintette”.* A *„Duna folyását követő honi útvonal felszerelése mellett Istvánnak arra is volt gondja, hogy saját alattvalóit is segítse, ha zarándokbotot vesznek kezükbe”.* (6) Szent István király korának szentföldi vonatkozásai jegyében utalok arra, hogy ez a korabeli görög kapcsolatrendszer keretében értelmezendő!

Szent István királyunk *„1018-tól megnyitja és biztosítja a hazánkon átvezető zarándokutat nyugatról Jeruzsálem felé”:* a *„jeruzsálemi zarándokok részére Jeruzsálemben és Konstantinápolyban, bennük szerzetesi gyülekezettel”.* *„Az 1020-as években létesül az első zarándokház és ispotály Keresztelő Szent János tisztele-*

tére Jeruzsálemben, amiből a Szuverén Máltai (Johannita) Lovagrend nő ki; s 1027-től kezdődik a Szent Sír templom újjáépítése kialakítva maga körül a Szent Sír Lovagrend alapjait. E templom-építési és újjáépítési mozgalom és a szentföldi zarándoklatok segítségével egyik meghatározó európai alakja Szent István, a magyarok királya.” „A kettős kereszt Szent István király szentföldi (és görög) kapcsolatainak egy máig megmaradt, a magyarságtól már elszakíthatatlan emléke.” (7)

A XI–XII. századi magyar–görög határ vonatkozásában lényegesek a korabeli magyar–görög dinasztikus kapcsolatok is, melyek közül Árpád-házi Szent Piroska személyét különösen indokolt kiemelni. Szent László király leánya, Árpád-házi Szent Piroska, azaz Irén (Eiréné) császárné fogadta a szentföldi zarándokokat és az egyházi küldötteket. (8)

A görög trónörökösrel kötött házassága okán Piroska 1104-től Konstantinápolyban élt: ez azért jelentős adalék, mert 1107-ben Álmos herceg jeruzsálemi zarándokútra ment, és nyilvánvalóan találkozásukra is sor került a görög udvarban. Szent László király személye abban a tekintetben is fontos, mert az ő eredeti szándéka szerint Álmos herceg lett volna a magyar király. Álmos herceg utóbb görög területen talált menedéket élete végéig. Álmos herceget a XIV. századi Képes Krónikánk szerint a görög „császár tisztességgel fogadta” és a „Konstantin nevet adta neki”. A fenti adalékok is azt mutatják, hogy e zarándokút nem kizárólag a szakralitás élménye szempontjából kimagasló jelentőségű, hanem indokolt megvizsgálni a diplomáciai, illetve a gazdasági és kereskedelmi összefüggéseket is, mivel az út a Kárpátok mindkét oldalán jelen lévő középkori magyar pásztortársadalom és az általa belakott magyar gyepűrendszer (határvédelmi térséget is jelentő) világával is összefügg. „A középkorban a Közép-Európát Bizánccal összekötő keleti kereskedelem útvonala volt. Az Alföldön át az erdélyi folyóvölgyeket követve Brassó felé vezetett a kereskedőkaravánok útja.” (9)

A középkori görög–magyar kapcsolatok vonatkozásában a Szentföldet érintő adatok is jelentősek. 1189 júniusában Barbarossa Frigyes császárt Esztergomban látta vendégül III. Béla magyar király: „szekereket adott a császárnak, megrakva kenyérrel és borral, a lovaknak takar-

mányt és egész marhacsordákat és juhnyáját; hosszú időre biztosították ezek a sereg ellátását”. (10) A magyar szürkemarha-gulyákra vonatkozó fenti adalékból az is megállapítható, hogy a gulyákhoz értő magyar pásztorok is a nyugati keresztes sereggel tartottak: ebből viszont azt a következtetést vonhatjuk le, hogy egy olyan, a Kárpátokon túli magyar kereskedelmi „marhaút” is létezett, melynek végső állomása nyilvánvalóan Konstantinápoly lehetett. E kereskedelmi út jelentőségét abban az összefüggésben is indokolt értelmezni, mely a Szent István király által megnyitott (Konstantinápolyon átvezető) szentföldi zarándokút keresztény világával függ össze.

A Szerémségre vonatkozó történelmi adatok a XI–XII. századi magyar–görög határ vonatkozásában is igen lényegesek. A korabeli virágzó Szerémség jelentőségét mutatja, hogy itt találkoztak 1191-ben III. Béla király és II. Iszaakiosz Angelosz görög császár. Ioannész Angelosz görög és magyar herceg jelentőségére indokolt utalni: az édesanyja, Margit királylány révén III. Béla magyar királyunk unokája volt. Margit (Esztergom, 1175–1223) férjhez ment II. Iszaakiosz Angelosz (1156–1204) görög császárhoz (egyeduralkodó volt 1185 és 1195 között és társuralkodó lett 1203–1204-ben): e házasságból született Ioannész Angelosz görög herceg (Kaloján/Kaloioannész néven is ismerjük: neve leginkább Kaloioannisz, Kalojoannesz változatokban és ebből némiképp magyarosítva „Kalo-János” formában is előfordul; a források említik még a további neveken is: Calo-Johannesz, Joannesz Angelosz, Angelosz János, Kalian, Kalianusz, Angelosz Kalo-Joannesz). Kaloján (kb. 1203 – kb. 1259) görög és magyar herceg 1235-ben lett a Szerémség ura és Keve vármegye ispánja: 1242-ig kormányozta a Szerémséget, és közben bácsi ispánként is tevékenykedett. (11)

A görög kapcsolatrendszer jelentősége

Az Árpádok kora értékvilágának kutatása során a görög kapcsolatrendszer elemzése a leginkább meghatározó. Alapvetésként fontos rögzíteni, hogy a „konstantinápolyi székhelyű Római Császárság” 1453-ig fennálló államát (azaz a középkori Görögországot) „Bizánci Császárságnak nevezi az újabb szakirodalom”. (1) „Árpád és utódai számára kedvező volt, hogy az esős-

sé vált Kárpát-medencében berendezkedhettek, melyet végül is Szent István szervezett meg... olyan római egyházi berendezkedéssel, mely bizánci előzményeken nyugodott.” (2) „A X-XI. században kialakuló Magyar Királyság... még használható római utakat örökölt, melyeken át a legfontosabb útvonalak a Balkán és Bizánc felé irányultak.” (3) A fenti gondolat alapján nem túlzás azt mondani, hogy ekkoriban szinte „minden út Konstantinápolyba vezet”. Szent István és a korabeli görög világ közötti kapcsolatrendszer rendkívül széles és értékkeremtő jellegű volt. Szent István születése kapcsán fontos utalni arra, hogy apjának, Géza fejedelemnek megjövendölte egy angyal „a szent születését, királyságát és örök dicsőségét”. Megjelent Géza fejedelem feleségének, Sarolt „fejedelemasszonyának István mártír, hogy a születendő gyermeket az ő nevére kereszteltesse”. (4) Karakószörcsök, Nagyrécse, Szentpéterúr téli ünnepkörének regőshagyományát illetően jelentős az, hogy a „regölés beköszöntő szövegében szereplő Szent István valójában nem István király, hanem Szent István vértanú”. „Szent István, aki a keresztény egyház első vértanúja, egyben István királyunk névadó szentje is. Így kerülhetett bele a regölés beköszöntő szövegébe is.” Kiemelendő tehát az, hogy „Szent István királyunk alakja a néphagyományban összeolvadt Szent István vértanúéval”. (5) A görög „kyriosz” szó magyarul „úr” jelentéssel bír. (6) Megítélésem szerint e szóval függ össze a magyar király szavunk. Ez a korabeli görög kapcsolatrendszer a magyar közigazgatási rendszer kialakításában is szerepet kapott.

A „bizánci birodalom themának nevezett tartományi és hadkiegészítő körzetei” kapcsán azt fontos rögzíteni, hogy ezek „élén a katonai és polgári hatalmat kezében egyesítő hadvezér” állt. (7) Botka Tivadar és Kerékgyártó Árpád is felvetették annak gondolatát, hogy Szent István király vármegyerendszerének mintája „a görög thema” lehetett. (8) A görögöknél a „Temiszész” szó vélhetően a magyar „bánság” neve volt. (9) Megítélésem szerint a görög „théma” szó rejlik a magyar Temes vármegye nevében: e vármegyét Szent István király hozta létre a vármegyerendszer megszervezésekor Temesvár központtal – Dél-Magyarország legvirágzóbb vidéke volt e térség a XV. századig. Keletre helyezke-

dett el Krassó-Szörény vármegye: megítélésem szerint a „Szörénység” a magyar határvédelem „szer”-rendszeréből vette a nevét. Véleményem szerint a Szerémség neve is ezzel függ össze. A X–XII. századi magyar–görög kapcsolatok vonatkozásában az alábbiakat érdemes rögzíteni. „Gazdasága töretlen volt, kereskedelmi kapcsolatai pedig az akkor ismert világra kiterjedtek. Pénzverésre is messzemenően differenciált volt; alapegységű arany-, ezüst- és rézpénzeinek hányadosait és többszöröseit is verték.” „Solidusai az európai dénárok mellett a nagyobb érték fizetésére mindenhol alkalmasak voltak; Kelet-Európában pedig a kereskedelmi kapcsolatok mellett Bizánc döntő jelenléttel rendelkezett ezen államok, népek politikájában, társadalmi és egyházi érdekelttségében is.” (10)

Szent István király és Konstantinápoly kapcsolatrendszeréről megjegyzendő, hogy ez ekkoriban „már több mint egy évszázadra nyúlik vissza”, és „ebben a kapcsolatban jelentős szerepe volt a külkereskedelemnek és a pénzforgalomnak, azaz a bizánci pénzeknek”: ez azért lényeges szempont, mert ez a „hagyományos kapcsolat lehetett az indoka Szent István királyunk arany-pénzverésének”, amely „bizánci mintára, bizánci pénzláb alapján folyt”. (11)

Hangsúlyozandó, hogy a pénz természetesen egyfajta értékmérő, azaz mértékegység: de más mértékegység is a görög kapcsolatok irányába mutat! A tényér a „görög rendszernek második tagja”. A „palmusz” szó mint „görög eredetű hossz mérték jelenti a tenyeret”. „Királyi tényér. A szolgáltatásokkal kapcsolatos adatoknál, első sorban az uralkodói oklevelekben feltehető, hogy királyi mértékről van szó.” A viszonyszámából, a mértékek adataiból, valamint a királyi ölmétrikus adataiból kiszámítva a királyi tényérnek a többi mértékhez való viszonyát és métrikus nagyságát, Bogdán István arra a megállapításra jutott, hogy a hossz mérték ezen meghatározása „jobban közelít[i] a görög” mérték nagyságához. (12)

A Szent István korában létező magyar keresztény egység értékvilága tekintetében az alábbi régészeti adalékok is fontosak. „Aki 1996-os esztendőben a Nemzeti Múzeumban kiállított honfoglalás kori régészeti anyagot végignézte, láthatta, hogy mintegy húszegynéhány leletegyüttes volt kiállítva. Ezekben összesen 12 keresztet

számoltam meg. Pedig nem külön tárgyakat, hanem leletegyütteseket állítottak ki. Tizenkét kereszt van tehát a honfoglalás korában eltemetett sírokból összeállított kiállítás húszegynéhány sírjában. Ezek közül négy olyan, amelyik ereklyetartó, tehát felnyitható a teteje, benne valamilyen ereklyét lehetett rejtetni. A keresztény gyakorlat szerint szent mise áldozatot csak vértanúk ereklyéi felett lehetett bemutatni. Van olyan kereszt, amin Krisztus testét is ábrázolták, és van olyan is, ami a tarsoly ezüst lemezére volt poncolva. Mindezek bizonyítják, hogy a kereszténység ismert volt a magyarság körében, és nem Szent István ismertette meg velünk. [...] István nagyapja, az erdélyi Gyula már keresztény, és Erdélyben keresztény püspök is volt.” Ez „a kereszténység Bizánc felől érkezett”. (13) „Nyilvánvaló, hogy az első térítő püspök (Hierotheosz) tevékenysége nyomán templomok (s talán monostorok is) épültek, s alighanem kialakult egy egyházi szervezet Dél-Délkelet-Magyarországon. 970 után a gyula Erdélybe települt. Székhelye talán már az ezredforduló előtt is Gyulafehérvár lett, s Erdélyben is kialakulhatott valamiféle orthodox rítusú egyházi szervezet.” (14) Más adat is mutatja Szent István korának keresztény egységét! Az „1080 körül keletkezett Szent István Nagyobb Legendája már a Jeruzsálemi zarándokházzal tudósít”: az építkezés ideje „1021-1036 között lehetett”. „Jeruzsálemben a zarándokház megépítése serkentette a magyarság búcsújáró kedvét. Történelmi bizonyosság azonban az, hogy Szent István alkotása az 1099. évi véres ostrom alkalmával teljesen megsemmisült.” (15) Megítélésem szerint mind ezen adatok Szent István kora magyarságának kutatása jegyében külön is hangsúlyozandóak! Moravcsik Gyula akadémikus utalt az egyik könyvében „a kutatás további feladataira”, és arra, hogy e körben meghatározó feladat, hogy „az Árpád-kori helynevek és templomi védőszentek neveinek rendszeres vizsgálata” által „a görög rítusú magyarság” vallási és egyházszerkezeti kérdései tisztázódjanak. (16)

Szent István király állambölcselete, az *Intelme* ezer éve meghatározza a magyar világképet: több helyen kifejezetten utal a korabeli görög vonatkozásokra. Az *Intelme* címet viselő, vagyis I. törvényének 18. szakaszában említi az elhunyt szabados után tartott agapé (szeretetlakoma)

tartását „amilyen módon akarja”. Az istentisztelet központi eleme volt már az első keresztények között is a szeretetlakoma (görögül: agapé): fontos eleme volt ennek a közös helyből ivás. Érdemes itt egy költői kérdést idézni Szent István király *intelmei* Imre herceghez címet viselő törvényéből (VIII. fejezet): „Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra?” A választ is megadja: „Semelyik.” Mindenkit a maga módján, vagyis a hagyományai alapján kell kormányozni. Ez a hatalmi gondolkodás eredményezte azt, hogy az Árpád-korban a latin és a görög szertartású hívek egyaránt a magabíró szabadságuk teljességében élhettek Magyarországon. Az *Intelme* jogi értelemben is rögzítést nyert, mint „Szent István első magyar király Dekrétumainak első könyve”, magyar jogbölcseleti és erkölcsi világgépi törvény: a „*Corpus Juris Hungarici*” révén is a magyar jogrendszer örök alapeleme! (17)

Az *Intelme* műfaji szempontból a bizánci katópatrikus irodalomba tartozik (amelyet Kónsztantinosz Porphyrogennétosz is felhasznált), tartalmilag viszont teljesen magyar talajon áll, és az István király által képviselt egyházpolitika szellemében fenntartás nélkül elfogadja, sőt legalizálja a korabeli görög és latin rítusú kettős kereszténységet. (18) Szent István *intelmei* Imre herceghez a magyar jogbölcseleti világgépi tartalom meghatározásának a lényegi elemeit, a történeti alkotmány államszervezési, törvényhozási elveit rögzítette: ez egyben a magyar törvénykezési folyamattal szembeni folyamatos és állandó erkölcsi elvárást is megfogalmazta. Az *Intelme* valójában közjogi státust is nyert: a király ezzel rögzítette az alkotmányosságon alapuló törvénykezési, hatalomgyakorlási, erkölcsi rendet. „A trónörökös számára készült *Intelme* esetében felmerült görög előképek felhasználása.” Az *Intelme* kapcsán fontos rögzíteni, hogy „a filológiai és eszmetörténeti elemzés egyaránt... korszerű politikai-elméleti értekezésként tartja számon”. (19) E görög hatás kapcsán fontos utalni arra, hogy az „esztergomi érsekek speciális jogai között bizánci eredetűek is voltak”. (20)

A régészeti leletek közül érdemes Szent István pénzrendszerének görög összefüggéseire utalni. „Különösen az Árpád-korban tapasztalható a bizánci művészet és a bizánci egyház jelentős ha-

tása Magyarországon.” (21) Ennek egyik fontos eredménye volt Szent István király aranypénze: a király a bizánci arany solidusszal egyenlő súlyú aranypénzt bocsátott ki. (22) „A bizánci aranypénz (solidus) Magyarországon értékszámítási alapul szolgált.” (23) „A magyarságra hatott a több évszázados bizánci kapcsolat, gazdasági életében feltűnt a bizánci aranypénz.” (24) Fontos lenne a fenti adatokra tekintettel új szemszögből, sokrétűen (pl. régészeti, művelődéstörténeti, művészettörténeti összefüggésekkel egyetemben) akadémiai szinten is kutatni és megvizsgálni a középkori magyar–görög kapcsolatokkal foglalkozó forrásokat, mivel indokolt új megvilágításba helyezni az Árpád-korra vonatkozó történeti adatokat, tényeket és ismereteket a korabeli görög világgal való érintkezések jegyében.

Szent István magyar apostolkirály „Konstantinápolyban díszes templomot építtetett”

A középkori magyar–görög kapcsolatrendszer számos fontos és érdekes adaléka közül is rendkívül jelentősek azok, melyek Szent István korából valók. Ezek közül is az egyik legizgalmasabb, hogy Szent István király „Konstantinápolyban díszes templomot építtetett”. Ennek okán indokolt hivatkozni arra, hogy Sarolt fia, Szent István király a „Konstantinápolyban megkeresztelt Gyula” unokája volt: ez a családi vonatkozás azért is lényeges, mert Géza nagyfejedelem országában „keresztény feleségének, az erdélyi Saroltának befolyása is érvényesült”. Szent István király szívesen látta Magyarországon „a görög bazilita rend férfi és női tagjait”; létrehozott „Veszprémben egy női apátságot, és fölépítette Budán a Szent Péter és Pál templomot a székeskáptalannal együtt”; „Szent Márton hegyén (Pannonhalmán) apátságot alapított”. (1) A fentiek jegyében érdemes összességében látni a Szent István korában fennálló magyar–görög adalékokat, különösen azért, mert István király vármegye-, pénz-, adó- és jogrendszere világában számos görög hatás tetten érhető. Ez évszázadokon át megőrződött a szóhasználatban, a különféle magyar hatalmi intézmények létrejöttében és az egyházi ünnepek világában is. A szóhasználat, a magyarországi „taksás földek” kapcsán fontos rögzíteni az alábbi, gö-

rög irányba mutató adalékot: a „taxa (görög) illeték, becsérték: vagyis nem a kereslet-kínálat alapján, hanem egyoldalúan és mindig pénzben kifejezve megállapított érték”. (2) Az „erdélyi vajdaság intézményét... a XII. század végén szervezte meg III. Béla, még pedig bizánci mintára”: a „királytól kinevezett erdélyi vajda éppúgy egykézben egyesítette az egész Erdély közigazgatási, igazságszolgáltató, pénzes hadügyi vezetését, mint a bizánci thémáknak a császártól kinevezett stratégiái”. (3)

A görög „komisz” szó magyarul „gróf” értelmű. (4) Megítélésem szerint a gróft jelentő görög „komisz”, „komesz” szó jelenik meg a magyarországi „comes” tisztség megnevezésében. A „comes” tisztség kapcsán a Pallas Nagylexikon ezt rögzíti: a „görög császárok korában a hadosztályok vezéreit találjuk e néven; itt tehát ez már állami méltóságot töltött be”. Magyarországon Szent István korától „comites nevek alatt említetnek azok, kik az országos ügyek kezelésével voltak megbízva, úgy a király udvarában, valamint az egyes várkerületekben”. A „comes” szó „tisztiséget, hivatalt vagy méltóságot jelentett, s aszerint, amint bizonyos jelzővel közelebbi meghatározást tüntet fel, például Comes Palatinus, akkor hivatalt, ha pedig minden jelző nélkül állt a név mellett, akkor méltóságot”. A középkori „comes” szó Magyarországon „mindig időleges hivatal, vagy méltóság jelzője volt és mindig a bíraskodási jogot foglalta magában”: a „XV. századig maradt ez így”.

Egy egyházi ünnep, a magyar „vízkereszt-nap neve a keleti egyház szóhasználatát őrizte meg”. (5) Megítélésem szerint fontos hangsúlyozni, hogy Magyarországon 1054-ben nem ment végbe az egyházszakadás: az Árpádok korában mindvégig a keresztény egység jegyében zajlott az egyházi világ élete! „Történelmünkben hiányoznak a különösen a Dél-Európában rettentet keltő inkvizíció tömeges kivégzései, a németországi vallásháborúk kegyetlensége.” (6) A Szent István által létrehozott feudális állam hatalmi világának szellemi gyökerei és magyar–görög kapcsolatrendszer kapcsán fontos az alábbi megállapítás: Dömötör Tekla szerint a „kereszténységre való térítés sem Géza nagyfejedelem idején kezdődött, hanem valószínűleg korábban is voltak ilyen tendenciák”; és „toleranciáról tanúskodik a Kirill és Metód legenda” is.

(7) A Pallas Nagy Lexikona ezt rögzítette (a „Cirill írás”-szócikkben): Kirillosz (Konsztantinosz) és testvére, Methódiosz „Tessalonikában, a IX. század kezdetén, nemes görög családból születtek”. Konsztantinosz „atyja halála után 842-ben 14 éves korában Konstantinápolyba ment, ahol a fiatal III. Mihály császárral együtt Photius patriárka nevelte”. A Szerémség magyar keresztény világa és a XI–XII. századi magyar–görög határ kapcsán fontos adalék a következő! A Magyar Katolikus Lexikon „görög térítés Magyarországon” címszavában az áll, hogy Sirmium a IX. században „Pannónia püspöki széke volt, és Szávaszentedemeter Bizánc szempontjából a legkedvezőbb helyen feküdt, mert Görögországból hajókkal a Dunán megközelíthető volt”; és a X. század második felében görög püspökség működött Magyarországon, a főemberek, vitézek és a magyar nép egy része megkeresztelkedett. Itt utalok arra, hogy Szent Kirillosz és Szent Methódiosz a tanárok védőszentjei. A görög térítő testvérek, Kirillosz szerzetes és Methódiosz (Sirmium püspöke) egyetemes jelentőségét mutatja, hogy 1980 óta Európa védőszentjei Szent Benedekkel egyetemben.

A „Magyar Országos Levéltár legrégibb irata 1109-ből származik”: Könyves Kálmán király oklevele „megerősíti és átírja Szent Istvánnak a XI. század legelején a veszprémvölgyi apácák számára kibocsátott, görög nyelvű adománylevelét”. „A bizánci és a római egyház igényeit egyaránt tükröző oklevél szimbólum is; örökbecsű szimbóluma Kelet és Nyugat határán, élő népünk sorshelyzetének.” (8) A fenti görög összefüggések kapcsán külön is kiemelendő, hogy a millenniumi évben, 2000. augusztus 20-án a Szent István-bazilika előtt megtartott ünnepi szentmisén jelentette be I. Bartolomaiosz konstantinápolyi pátriárka, hogy a konstantinápolyi patriarchátus elismerte Szent István király életszentségét, csakúgy, mint Szent Hierotheosz görög térítő püspökét. Az erről szóló iratot I. Bartolomaiosz konstantinápolyi pátriárka olvasta fel görög nyelven; magyar nyelven pedig a magyar kulturális tárca egyházi ügyekért felelős helyettes államtitkára.

Méltó volt „gesztusa a Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátusnak, hogy mindkét szent ünnepét figyelembe véve a magyar katolikus hagyományt augusztus 20-ára tette”. „Szent István királyunk bizánci kanonizálásának a jelentőségé-

ről” azért fontos megemlékezni, mert a fenti görög egyházi döntés „Szent István királyunkat és Hierotheoszt, a honfoglalás utáni Kárpát-medence első térítő püspökét emelte a szentek közé”. „Szent István személye mintegy szimbolizálja a keleti és nyugati egyház békés együttélését, hiszen ő alapított és támogatott bizánci kolostorokat, így a veszprémi görög apácakolostort, ahol a koronázási palást is készült, és nagyszerű templomot emelt Konstantinápolyban”. „Hierotheosz volt az a püspök, aki megkeresztelte Saroltát, Szent István édesanyját”: a „magyar kereszténység alapja Hierotheosz Bizáncból indult missziója” volt. (9)

Az esztergomi érsekség szerepe az Árpád-kor magyar–görög kapcsolatrendszerében kiemelt jelentőségű. Szent István magyar király és Szent Hierotheosz térítő püspök görög ikonjai az esztergomi Nagyboldogasszony és Szent Adalbert prímási főszékesegyházban, bazilikában láthatóak. „A két Athos hegyén festett ikont Bartolomaiosz konstantinápolyi egyetemes pátriárka ajándékozta a magyar népnek 2000. augusztus 20-án abból az alkalomból, hogy mindkettőjüket szentté avatta az Ortodox Egyház.” (10)

Szent „István király kultusza és tisztelete jó példa a Kelet és a Nyugat közötti egységre, hiszen az első olyan szent az egyházszakadás óta kanonizált szentek sorában, akit mind a Kelet, mind a Nyugat szentként tisztel”. (11)

Szent István apostoli király volt: görögül „izaposztolosz” jelentéssel bír! Dr. Erdő Péter bíboros ezt írta: „Úgy vonult be Szent István a történelembe, mint protorex, mint első király. És úgy néztek fel rá, mint apostoli királyra, a szó bizánci értelmében vett izaposztoszra – vagyis olyan uralkodóra, aki... országának nem csak uralkodója, de apostola is volt.” (12)

A fentebb rögzített magyar–görög értékteremtő kapcsolatok okán is jó érzés emlékeznünk arra, hogy az évezredes magyar–görög nemzetbarátságnak milyen mély gyökere és máig ható ereje van: ennek pedig lényeges és egyetemes üzenete az a jelenünk és a jövőnk számára, hogy az egymást becsülő nemzetek tiszteletet érdemelnek.

Ezer esztendeje Óbudára „a kőfaragó mestereket Görögországból hozták”

Még egy érdekes adalékot érdemes megemlíteni Szent István király görög kapcsolatrendsze-

re fényében a Duna mentén. Óbudán, az Árpád híd budai hídfőjénél található a Szent Péter- és Pál-plébánia és -templom: a XIV. századi Képes Krónika ezt rögzítette Szent István Óbudán alapított egyházáról: e magyar király „nagy monostort kezdé építeni Péter és Pál apostolok tiszteletére... a kőfaragó mestereket Görögországból hozták”. (1) A fentiek okán a korabeli görög világ jelentősége tekintetében néhány alapvetést fontos megtenni. Nagy Konsztantinosz római császár alapította meg Konstantinápoly városát 330-ban: a gyakorlatban Konsztantinoupolis, azaz a „Konsztantinosz városa” név terjedt el. A birodalom hivatalos neve egészen 1453-ig Baszileia, azaz a Rómaiak Birodalma, a köznyelvben pedig Rómania volt, melynek jelentése: „Rómaiország”. Konstantinápoly hivatalos neve 1453-ig „Nea Rómé”, azaz „Új Róma” volt. A birodalom lakói saját meghatározásuk szerint „Rómaiok”, azaz „rómaiak” voltak. A konstantinápolyi uralkodókat az „Imperator Graecorum” (a görögök császára) címen nevezték meg: területét pedig „Imperium Graecorum” (a görögök birodalma), „Graecia” (Görögország), „Terra Graecorum” (a görögök földje) és az „Imperium Constantinopolitanus” („Konstantinápolyi birodalom”) névvel illették.

A Szerémségen átvezető szentföldi zarándokút kapcsán indokolt utalnom arra, hogy e magyar térség kimagasló értéket jelentett a középkori magyar világban: a XI–XII. századi görög–magyar határral való összefüggések okán fontos rögzítenem, hogy a középkori magyar–görög kapcsolatrendszer legizgalmasabb vidékét jelentette a „pascua Romanorum” területe (jelentése a „rómaiak legelője”), amelyet a „pastores Romanorum” (ami „rómaiak pásztora”) fogalommal együtt indokolt értelmezni: megítélésem szerint mind a két görög fogalom a X–XII. századi nagyállattartó és lovasjász magyar pásztorvilágot jelentette. Feltevésem szerint ez a térség az, amelyről Marczali Henrik azt rögzítette, hogy „a bizánczi írók Ungrovlachiának nevezték”. (2) Anonymus krónikája szerint Álmos és Árpád vezérek idején került sor arra, hogy a magyarok a „rómaiak legelője”-re, azaz „Pannónia földjére vonuljanak, mely előbb Attila király földje volt”. „Attila király halála után a rómaiak Pannónia földjét legelőknak hívták azért, mivel a nyájak Pannónia földjén legeltek”. Horváth János volt az, aki

1966-ban „minél több bizánci vonatkozást igyekezett kimutatni a Gestában, így a Romani jelzőt is Bizáncra vonatkoztatta, mivel a bizánciak mindvégig rómaiaknak nevezték magukat”. (3)

A középkori rómaiak, azaz görögök kapcsán érdemes az alábbi adalékokra utalni. A „bizánci egyház már a honfoglalás előtt térített a Fekete-tenger melléki magyar ősök közt”. Szent István „édesanyját még bizánci papok keresztelték meg”. „István udvarában is voltak görög papok”. (4) „Szent István idején királyi támogatással épültek keleti keresztény kolostorok Magyarországon”. (5) Szent István Szent Márton és Szent György zászlaja alatt vonult hadba: e király korában „bizánci mintára a szentek óvó-védő képe a zászlólapra volt festve”. (6) A hadjáratok közül érdemes megemlíteni, hogy István király és II. Baszileiosz görög császár katonai szövetsége révén került egy Szent György-ereklje Magyarországra. (7)

De térjünk vissza a középkori Óbudára, ahová „a kőfaragó mestereket Görögországból” hozták. A XIV. századi Képes Krónika ezt rögzítette Szent István király Óbudán alapított, görög építőmesterek által megépített egyházáról: e „monostort Szent István életében nem lehetett befejezni, hanem Isten is úgy akarván, sok idő múltával... a szentséges László király fejezte be”. Itt indokolt újra megemlíteni Szent László király leányát, Piroskát, aki Esztergomban született, majd Irén néven görög császárné, végül pedig a görög szertartású egyházvilág XII. századi szentje lett. Ioannész Komnénosz (1118–1143) görög császár felesége, Piroska/Irén személye igen fontos a korabeli magyar–görög kapcsolatokban. Ioannész Kinnamosz görög történetíró így írt 1180 táján Piroska/Irén görög császárné emberi minőségéről: „nagy szerénységgel tűnt ki, s a legnagyobb erényekkel ékes volt”, és „egész életében állandóan jót tett azokkal, akik bármiben órá szorultak”. (8) „Piroska/Eiréné és férje nevéhez fűződik az egyik leghíresebb konstantinápolyi Pantokrátor monostornak a felépítése.” (9) A „Konstantinápolyban alapított Pantokrátor kolostornak nagy kórháza és aggok menhelye volt”. (10) Árpád-házi Szent Piroska a „bizánciak nagyasszonya, a világ kórházainak megalapítója” volt. (11) Irén (Eiréné) görög császárné által tett Pantokrátor-monostor alapításának emlékét

egy korabeli görög költemény is őrzi. (12) A görög krónikairódalom ekként őrzi cselekedeteinek emlékét: „*Amit császári urától és a császári udvartól kapott, azt nem különítette el gyermekei számára örökségül, sem felesleges ékszerekre és fényűzésre sem fordította, hanem egész életében állandóan jót tett azokkal, akik bármiben is órá szorultak. Ő alapította Bizáncban a Mindenhatóról elnevezett monostort is, amely szépségre és nagyságra nézve a legjelentősebbek közé tartozott. Az augusta tehát ilyen volt.*” (13) Szent Irén a görög egyház jelentős szentje: a konstantinápolyi isteni bölcsesség templomában (Hagia Szophia) csodálatos szépségű mozaikképen örökítették meg arcképét. Kultusza a magyar görög katolikus egyházban napjainkban is jelen van.

Zárógondolat

A Szerémség, a szentföldi zarándokút és a régi görög–magyar határ történeti elemzése keretében fontos lenne olyan történeti kutatásokat folytatni a görög állami és egyházi levéltárakban, melyek a korabeli magyar–görög kapcsolatrendszer is figyelembe vennék! A szentföldi zarándokút jelentősége, a Szerémség és tágabb térsége (XI–XII. századi magyar–görög határ)

kapcsán is fontos utalnom a tatárjárás utáni, IV. Béla királyunk által megkezdett magyar várépítési folyamatokra – ez a magyar királyi elhatározás évszázadokon át meghatározta Magyarország katonai erejét: a XV. században Újlak, Pétervárad, Szalánkemén, Szabács, Zimony és vele átellenben Nándorfehérvár, valamint Orsova és Szörény igen fontos várai voltak a magyar határvédelemnek. Megítélésem szerint ezen XIII. századi magyar végvárrendszer vitézeinek többségét a magyar határvédelemben meghatározó szerepet betöltő székelyek és hajdúk adták: a XVI–XVII. századi magyar hajdúársadalom gyökerei e térség és végvári rendszer létének irányába mutatnak; és e tekintetben indokolt utalni a Kárpátokon túli Magyarpásztorföld (görögül Ungrovlachia) térségére. A Kárpátokon túli XI–XII. századi magyar–görög határ megszűnte utáni politikai helyzet és különösen a XIV–XV. századi magyar–görög kapcsolatrendszer kérdésköre kapcsán fontos, hogy ekkoriban a törökök már hosszabb-rövidebb időn át, és eltérő súllyal, de valójában már a saját hatalmi területüké tették a régi görög területeket: ez új helyzetet teremtett a Szerémség magyarsága és egész hazánk sorsában is.

Források: A szentföldi zarándokút és a Szerémség jelentősége: (1) Györffy György: Szent István történeti kutatásunkban. In: História. 1988. 4. szám.; (2) Németh László: Az egyházszervező Szent István. In: Szent István-émlékezés Székesfehérvárott. Fejér Megyei Levéltár közleményei. 7. Székesfehérvár, 1989. 13. o.; (3) Györffy György: Szent István a kor Kelet- és Nyugat-Európájában. In: „*Múltunk építőkövei...*”. Tanulmánykötet. Székesfehérvár, 2001. 46. o.; (4) Szikszai Mihály: Jász-Nagykun-Szolnok Megye közlekedéstörténete (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 7. Szolnok, 2005. 76. o.; (5) Gerevich László: Budapest története az Árpád-korban. In: Nagy Tibor – Györffy György – Gerevich László: Az őskortól az Árpád-kor végéig. Budapest története. I. kötet. Budapest, 1975. 262., 274. o.; (6) Csorba László: A Szent István-i zarándokutak. In: História. 2006. 2. szám.; (7) Keresztény lovagok a XXI. század elején – Szent István Lovagrend: www.stefanitalovagrend.communio.hu/tortenet.htm – letöltve 2014. január 28.; (8) Ozogány Ernő: A magyar történelem legérdekesebb asszonyai. Bp., 2011. 9. o.; (9) Havas Gáborné: A Dunakanyar, a természet

ajándéka. In: Honismeret. 1994. 3. szám. 83. o.; (10) Erdődy János: Keresztes lobogók alatt. Bp., 1986. 74. o.; (11) Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Bp., 1994. 320. o.

A görög kapcsolatrendszer jelentősége: (1) Csorba Csaba: A XXVIII. Honismereti Akadémia elé. Gondolatok a keresztény magyar állam és egyház szervezéséről. In: Honismeret. 2000. 3. szám. 4. o.; (2) Györffy György: Szent István a kor Kelet- és Nyugat-Európájában. In: „*Múltunk építőkövei...*”. Tanulmánykötet. Székesfehérvár, 2001. 45. o.; (3) Szikszai Mihály: Jász-Nagykun-Szolnok Megye közlekedéstörténete. In: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 7. Szolnok, 2005. 76. o.; (4) Horváth Cyrill: Temesvári Pelbárt és beszédei. In: Egyetemes Filológiai Közöny. 1889. Első pótkötetek. 197. o.; (5) Lázár Katalin: Szent István a magyar népdalokban. In: Honismeret. A Honismereti Szövetség folyóirata. XLI. évfolyam. 2013. 6. szám. 38. o.; (6) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 217. o.; (7) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 69. o.; (8) Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyar-

országon. In: Honismeret. A Honismeret Szövetség Folyóirata. XXXVII. évfolyam. 2009. 4. április, 9. o.; (9) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 208. o.; (10) Gedai István: Európa pénzverése Szent István korában. In: Honismeret. 2000. 6. szám. 9–10. o.; (11) Gedai István: Európa pénzverése Szent István korában. In: Honismeret. 2000. 6. szám. 12. o.; (12) Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig (Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltár-tan és történeti forrástudományok 3. Budapest, 1978. 118., 121–122. o.; (13) Andrásfalvy Bertalan: Szent István Intelmeinek üzenete. In: Honismeret. 2000. 4. szám. 4. o.; (14) Csorba Csaba: A XXVIII. Honismereti Akadémia elé. Gondolatok a keresztény magyar állam és egyház szervezéséről. In: Honismeret. 2000. 3. szám. 9. o.; (15) Udvarhelyi Olivér: Gyürki László: Magyar zarándokok és magyar emlékek a Szentföldön. In: Honismeret. 2004. 1. szám. 98. o.; (16) Gyóni Géza: Moravcsik Gyula: Bizánc és a magyarság. Budapest, 1953. In: Antik Tanulmányok. Studia Antiqua. A Magyar Ókortudományi Társaság magyar nyelvű folyóirata. I. kötet. 1954. 1–3. szám. 180. o.; (17) Magyar Törvénytár 1000–1895. Milleniumi Emlékiadás. Szerkesztette Dr. Márkus Dezső. 1000–1526. Bp., 1899. 3–19. o.; (18) V. Kovács Sándor: A bizánci irodalom kistükré. In: Irodalomtörténeti Közlemények 1975. 79. évfolyam 1. füzet 103. o.; (19) Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 112., 283. o.; (20) Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 110. o.; (21) Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Bp., 1994. 112. o.; (22) Gedai István: Szent István aranypénzverése. Budapest, 1999.; (23) Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Bp., 1994. 112. o.; (24) Gedai István: Magyar uralkodók pénzeiken. Bp., 1991. 6. o.

Szent István magyar apostolkirály „Konstantinápolyban díszes templomot építtetett”: (1) www.katolikus.hu/szentek/0820.html – letöltve 2013. december 10-én; (2) Pfliegler J. Ferenc: Életem: egy miskolci polgár visszaemlékezései 1840–1918. Szerk.: Dobrossy István. Miskolc, 1996. 169. o.; (3) Istványi Géza: Janits Iván: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig. Budapest, 1940. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának kiadványai, 18.) Levéltári Közlemények, 18–19. (1940–1941). 508. o.; (4) Theoharidisz Antoniosz: Életem mozaikja. Bp., 2008. 69. o.; (5) Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága. Bp., 1981. 39. o.; (6) Andrásfalvy Bertalan: A magyarságkép torzulásai a világban és bennünk. Bp., 2008. 45. o.; (7) Dömötör Tekla: A magyar nép hiedelemvilága.

Bp., 1981. 39., 40. o.; (8) Komjáthy Miklós: Tűzvész az Országos Levéltárban. In: Levéltári Híradó. 6. 1956. 4. szám. 3. o.; (9) Cs. Z.: Példa nélküli pillanat. Szent István és Hierotheosz keleti kanonizációja. In: Új Ember. Katolikus Hetilap. LVI. évfolyam. 34–35. szám. 2000. augusztus 20–27., 2717–2718. o.; (10) Ismertető a fent említett, Szent István- és Szent Hierotheosz-ikonokat tartalmazó üvegfedelel tárolóban az esztergomi Nagyboldogasszony és Szent Adalbert prímási főszékesegyház, bazilika jobb oldalán, Szent Margot szoboralakja mellett.; (11) Latorcai Csaba: Köszöntő beszéd. In: Magyarország és a Balkán vallási és társadalmi kapcsolatai. Bolgár Kulturális Fórum. Bp., 2011. 6. o.; (12) Dr. Szarka János: A rotunda öröksége. 2. A görög rítus nyomai a középkorban Sárospatakon és vonzáskörzetében. Miskolc, 2010. 81. o.

Ezer esztendeje Óbudára „a kőfaragó mestereket Görögországból hozták”: (1) Györffy György: Krónikáink és a magyar őstörténet. Régi kérdések – új válaszok. Bp., 1993. 155. o.; (2) Rimócziné Hamar Márta-Rimóczi Gábor: Pascua Romanorum. A „rómaiak legegőse”-ről, ahová az őshazát elhagyó magyarok betelepődtek. In: Irodalomtörténeti Közlemények. 1985. 89. évfolyam. 6. füzet. 650. o.; Marczali Henrik: Románia. In: Budapesti szemle. 1916. 168. kötet 479. szám. 165. o.; (3) Rimócziné Hamar Márta-Rimóczi Gábor: Pascua Romanorum. A „rómaiak legegőse”-ről, ahová az őshazát elhagyó magyarok betelepődtek. In: Irodalomtörténeti Közlemények. 1985. 89. évfolyam. 6. füzet. 651–652. o.; (4) Kühár Flóris: Szent István. In: Szekfű Gyula: Szentjeink élete és halála. Bp., 1991. 35. o.; (5) Latorcai Csaba: Köszöntő beszéd. In: Magyarország és a Balkán vallási és társadalmi kapcsolatai. Bolgár Kulturális Fórum. Bp., 2011. 5. o.; (6) Cs. Kottra Györgyi: Magyar zászlók. A honfoglalástól napjainkig. Bp., 2011. 14. o.; (7) Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpádok. Fejedelmek és királyok. Bp., 2001. 48. o.; (8) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 195. o.; (9) III. Béla emlékezete. A szöveganyagot válogatta, fordította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kristó Gyula és Makk Ferenc. Bp., 1981. 179. o.; Moravcsik Gyula: Bevezetés a bizantológiába. Szentendre, 2003. 158. o.; (10) Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története. I. kötet. Bp., 1983. 438. o.; (11) Ozogány Ernő: A magyar történelem legérdekesebb asszonyai. Bp., 2011. 8. o.; (12) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 121. o.; (13) Uzsoki András: Bajor Gizella és István király házassága. Magyarok térben és időben. Nemzetközi Hungarológiai Konferencia. Tatabánya-Esztergom, 1996. május 28–31. Tudományok Füzetek 11. Tata, 1999. 215. o.

Vasárnap

Dicsérjen téged
 a legeslegszebb ünnep,
 vasárnap fénye,
 békés hétvége,
 melyet te áldottál meg,
 dicsérje műved:
 dicsérjék neved
 zengő bércek és völgyek,
 zúgó tengerek,
 dicsérjék neved
 világító csillagok,
 békés éjjelek,
 dicsérjen téged
 illatos narancsliget,
 sok korallsziget,
 dicsérjék neved
 kígyókarú növények
 tenger mélyében,
 dicsérjen téged
 hószín szárnyú albatrosz
 óceán felett,
 dicsérje neved
 minden atlaszpillangó,
 hirdessen téged,
 dicsérjék neved
 a karcsú márványtornyok,
 rólad zengjenek,
 dicsérjen téged
 emberben lakó lélek,
 mely lángként ragyog,
 mely lángként ragyog.

Húsvét

Múlik a bánat,
 akár reggel sötét éj,
 lehull egy kútba,
 csillan a harmat,
 áldást hint ragyogó ég
 gyémánt mosolya:
 fehér ruhában
 fogok járni akkor én,
 szívemben galamb,
 aztán kiröppen,
 békém üzenetével,
 válladon pihen,
 csontod mélyébe
 záródik tűzként égve,
 őrizve téged,
 de kitör egyszer,
 legyen hát zengő ének,
 csillag fölötted,
 másnak ösvénye,
 utat mutasson fénye
 bizony messzire.

Most pedig harcban
 hős nazireus leszek,
 Isten apródja,
 legyen hát csata,
 szól a kürt, és dob pereg,
 fegyverek zaja,
 de nemsokára
 nagy derű ölel engem,
 asztalon gyertya,
 asztalon gyertya,

Bizony feltámad
 lelkem húsvét ünnepén,
 hív a haranghang,
 kinő a szárnyam,
 körözök sasmadárként
 fönt a magasban.

Álom

Nem adhatom fel
 aranypalástú álmom,
 ezernyi tervem,
 kockás mellényben
 kis bohóc asztalomon,
 lelke rám nevet,
 élénk jelvényem,
 mesélő bíbor porond
 mindig előttem.

Ekhós szekéren
 hogy ring vándoréletem:
 dalok gyöngy-ege!

Kedves színészek,
 felétek száll énekem,
 ruhám derűje,
 szép tarka ingem
 oroszlánmintás selyme,
 kacagó fénye.

Hídon túl

Mosolyog lelkem,
utolsó pillanatban
ő áll előttem,
rám néz szelíden,
galamb a pillantása,
szent fények fénye
arca derűje
és napnál ragyogóbban
vakít szépsége,
gyémánt szívemben:
mennyei egek mása
éget szüntelen,
egy kar átölel,
otthonomba elvezet,
lángolj szeretet,
lángolj szeretet!

Sose kell félni
attól a nagy kaputól,
mely megjelenik,
szépen díszíti
a jáspis kopogtató
és aranykilincs,
mögötte város,
kiválasztott ország áll,
sok-sok fénysólyom
röpül mindenhol
egyik épp kezemre száll,
szalagot hozott,
üdvözlét rajta,
fehér ruhások írták,
lelkük szárnya az,
magukhoz hívnak,
hajnalálmú séta vár,
utána asztal,
zsúfolva rakva,
érezem sajtok illatát,
rubin bor csillan,
kóstolom lassan,
vár még második pohár,
ünnep mosolya,
ünnep mosolya.



A táti Ister-pár, részlet

Szerbiai magyar politikai kor- és kórkép

Az utóbbi hónapokban megélénkült az itteni magyar politikai közélet. Nem mintha korábban, amióta a „történelmi” VMDK párt felbomlott, nem lettek volna pengeváltások a magyar pártok között. Acsarkodások, jogos vagy jogtalan adok-kapok bírálatok már évek óta jelen vannak, de most a politikailag legerősebb párt berkein belül robbant a bomba.

Persze, megelőző földrengések már korábban is voltak, hisz Lovas Ildikó, a Vajdasági Magyar Szövetség teljes irányítása alatt álló Magyar Nemzeti Tanácsnak a kultúrfelelőse (mindenek megmondója) lemondott az MNT-ben betöltött minden tisztségéről. Habár már hosszabb ideje a (jogos) bírálatok pergőtüzében állt, mégis meglepetésként hatott, hogy a VMSZ egyik legvédelemben tagja némileg kegyvesztett lett.

Az biztos, hogy Lovas Ildikó intézkedései sokszor a délvidéki magyar kultúra ellen irányultak, különösen annak nemzeti jellegét csorbította mint elkötelezett liberális. A legsajnálatosabb a Magyarokéletről Írók Tábor arculatának megváltoztatása volt, amikor annak irányítását a jugo-liberális pozícionáltak kezébe adta. Ahogyan Jung Károly örövendve megállapította: megszűnt a rendezvény „turulos” jellege. De más „melléfogásai” is voltak. Néhányuk már jóvá sem tehető. Ilyen például az ártatlan magyarok ’44-es kivégzésének csúrgi emlékműve. Minden pályázatnál nélkül személyesen bízta meg Szarapka Tibort a szobor elkészítésével, ő pedig egy álló férfi- és gyermekalakokkal ábrázolta a borzalmas tragédiát, oly módon, hogy az arcukon semmi halálfélelem, kétségbeesés, borzongás vagy bármilyen érzelmi megnyilvánulás nem látszik. Csak bambán bámulnak a semmibe, mintha nem is a halálra, hanem egy unalmas látványra várnának. A délvidéki magyar tragédiát egy ilyen semmitmondó emlékművel ábrázolni és egy ilyen emlékezni rá – bűn. Különösen akkor, amikor Szerbátusz

Tibor, a ma élő magyar szobrászok legnagyobbja már jóval korábban elkészítette a megrázó és a magyar holokauszthoz méltó szobormakettjét. (A címlapon látható – a szerk. megj.) Persze, a liberális közegnek a világhírű szobrász alkotása nem kell. Inkább alkalmazzuk a havert.

A szabadkai Kosztolányi-szobor elkészítését Lovas Ildikó – ismét pályázat nélkül – újra (az udvari szobrászára) a tehetségtelen Szarapka Tiborra bízta. Tette ezt annak ellenére, hogy a Topolyán született, Kecskeméten élő Dudás Sándor szobrász, akinek számos kiváló alkotása díszíti tereinket, felkérésre már korábban elkészítette a szobor makettjét, amely méltóbb volt a mostanihoz képest. Ez nem is csoda, hisz Szarapka, saját bevallása szerint, Kosztolányi egyetlenegy művét sem olvasta, így nem is azonosulhatott az író szellemiségével, ami az alkotáson látszik is. A mű egy gyűrött nadrágú csavargót ábrázol, akinek a feje fölött a gimnázium kapuját szimbolizáló állvány áll, amelyet pár nap után a közbeszéd már csak „akasztófának” becéz.

Az utolsó cseppet a pohárban talán a szabadkai Népszínház Magyar Társulata művészeti vezetőjének a kinevezése jelentette. A korábbi vezető megbízatása ugyanis lejárt, és helyébe, valószínűleg magyarországi sugallatra, az MNT, amelynek kompetenciája javaslatot tenni az új kinevezésére, András Attilát választotta a pályázók közül. András tapasztalt színházi rendező és igazgató, nemzeti érzelmű, aki képes lett volna egy délvidéki nemzeti színházat (ami az MNT tervében is benne volt) megszervezni, de ami még fontosabb, a jugo-liberális színházpolitikától megszabadulni, és a színházban rendet tenni. Ez viszont kemény ellenállásba ütközött, mivel több érdekcsoport összefogva a bizonytalanok MNT-t meghátrálásra kényszerítette. A korábbi vezetőhöz kötődők, féltve a megszerzett jogait és a pénzek elosztását, bojkottot

hirdettek, majd csatlakoztak hozzájuk a kevésbé tehetségesek, mert az a hír terjedt el, hogy András a rendcsinálással elbocsátásokat hajt majd végre. A jugo-liberálisok sem nézték jó szemmel a nemzeti vonal megerősödését, és a Második Nyilvánosság nevezetű Facebook-oldalon inkább frontális támadást indítottak a kinevezés ellen. Ezt a csoportot az is dühítette, hogy korábban az Újvidéki Színház igazgatójául nem ennek az érdekcsoportnak a támogatottját nevezték ki. (Mellékesen megjegyezve, az illető a pályázati követelményeknek meg sem felelt.) A visszaközö MNT „jóvátéva a korábbi bűnét”, megmásítva az előző határozatát, a szabadkai Népszínház magyar részlegének vezetőjeként az évad után a liberális érdekcsoportnak is megfelelő jelöltet javasolt. András Attila, látva ezt az ellenséges helyzetet, azonnali hatállyal felmondott. Ha Szabadkának és a Délvidéknek, ahol a nemzettudat haldoklik, egy multikulturális, globalista kulturális intézmény kell, akkor támogassák ezt, neki nemesebb dolgai is vannak. Azóta a megválasztott vezető, mivel Újvidéken él, és számtalan más megbízása is van, az „uralmat” átengedte a korábbi vezető érdekcsoportjának. Így valójában semmi sem változott. Hegyek vajúdtak, égér született.

Ezután robbant a bomba. Meg kell azonban jegyezni, hogy a VMSZ-t már hosszabb ideje az a vád éri – hogy csak a leglényegesebbeket említsem –, miszerint a befolyása alatt álló magyar médiumokat cenzúrázza és kisajátítja, a magyarországi támogatásokat párttoborzásra használja, valamint minden ellenvéleményt, szembenállást könyörtelenül letör. A párton belüli nézeteltérés és ellentét akkor vált nyilvánossá, amikor Miskolci József a Családi Kör című lapban (2015. április 16. és 2015. április 23.) interjút készített ifj. dr. Korhecz Tamással. Amint Miskolci írja, a szerbiai „magyar politikai elitnek most két szellemileg fölkészült és bizonyítottan markáns vezéralakja van: Pásztor István és Korhecz Tamás”. Mivel köztudott, hogy két dudás nem fér meg egy csárdában, így nem volt nagyon meglepő, hogy előbb vagy utóbb bekövetkezik a pengeváltás.

Pásztor, amint arra a jelekből következtetni lehet, „dinasztiát” akarna építeni. Fiát, Pásztor Bálintot mint a VMSZ második emberét jelenleg árnyékban tartja (csak amíg ő van hatalmon), de a

vezetőségben kizárólag olyanokkal veszi magát körül, akiknek nincs szándékuk az elnöki posztra törni, megelégszenek a párt nyújtotta előnyökkel. (Mellesleg, Pásztor Bálint csendes, inkább tudós alkat, és nem harcias politikus típus.) Korheczet viszont nem ilyen fából faragták. Tudása példányértékű, politikai tájékozottsága széles látókörű, sikerakarata pedig nem ismer akadályt.

Véleménye szerint a VMSZ „egy nagyon erősen hierarchikusan felépített párt [...] kérdést nem vethet fel bárki, csakis az elnök. Vagy az elnök megbízásából valaki.” Így például „az MNT elnöke Hajnal Jenő, az informális elnöke, vezetője Lovas Ildikó, akit Pásztor István ebben maradéktalanul támogat. [...] Mindenki más az akarva-akaratlanul ennek a folyamatnak a peremére szorul a döntéshozatalban és a végrehajtásban.” Hogy a VMSZ mennyire befolyásolja az MNT-t, híven tükrözi Pásztor nyilatkozata: „...a Vajdasági Magyar Szövetség a jövőben is mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy politikai érdekérvényesítő erejével segítse a Magyar Nemzeti Tanácsot ...aminek **köszönve (?)**... sikeressé válhatott.” (A jelekből ítélve a VMSZ vezetői közül sokan nem tanulták meg Kölcsey Ferenc intelmeit, hogy: „Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! – mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válthatatlan dolog, s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.”)

Valójában Pásztort a már említett téves intézkedések által kiváltott bírálatok késztették Lovas lemondatására. Időközben az MNT-n belül is feszültségek keletkeztek, lemondott ugyanis a végrehajtó bizottságbeli tisztségéről az „elveszített támogatások miatt” Beretka Katinka is. Különben ő a menesztett Korhecz-hívekhez (mint maga is mondta, Korhecz a tanítómestere volt) tartozik, bár ezt tagadja. Időközben a tisztogatás tovább folyik, a vezetőség két legmarkánsabb tagját – akik közel álltak Korheczhez –, Józsa Lászlót és Varga Lászlót is lemondatták. (És lehetséges, hogy ez utóbbit a pártból is kizárják. Időközben Józsa László is tiltakozott nyílt levélben, és felrója, hogy a pártban a másként gondolkodókat eltiporják, s két ember uralja a VMSZ-t. A dologban csak az a visszatetsző, hogy Józsa miért nem tette ezt szóvá, amikor még a VMSZ elnökségi tagja, azaz hatalmon volt.) Varga a VMSZ alelnö-

ke volt, Pásztor Bálint legkomolyabb ellenfele. Őt belső szervezkedés révén buktatták meg, és helyébe egy halványszürke egyént („hogyan jól mondjam”), Ceglédi Rudolfot választották, aki alig képes pár mondatnál többet nyilatkozni. (Varga a Vajdaság Ma hírportálon részletesen beszámol megbuktatásának körülményeiről és a VMSZ machinációiról.) Hogy ez a bomlás hol áll meg, illetve alakul-e egy újabb magyar párt, az az erőviszonyoktól és az érdekektől függ. Pillanatnyilag egyelőre mindenki érdeke a párton belül valósulhat meg.

Az MNT-tagságról lemondott, illetve lemondott Korhecz-hívek frontális támadást intéztek a jelenlegi MNT ellen. Semmi sem jó, amit csinál, bezzeg Korhecz idejében minden másképp ment. (Mint ahogyan a mostani elnök fogalmazott: folyt a látszattevékenység.) Talán a legnehezebb helyzetben az MNT elnöke, Hajnal Jenő áll. Rá három felől, Pásztor, Korhecz, illetve az ellenzéki magyar pártok irányából zúdulnak a politikai sortűzek. Hogy Hajnal idegei meddig bírják ezt az alattomos, tőle független pozícióharcot, nehéz megmondani. Nagy kár lenne egy ilyen képzett, értékes szakembert, aki csak becsületesen dolgozni akar, a különböző érdekek porondján tönkretenni. Ez az elvtelen politika hozta méltánytalan helyzetbe Papp Ferencet, Tomán Lászlót, Ács Károlyt, Fehér Ferencet, Hódi Sándort, Andrási Attilát stb., a délvidéki magyarság legértékesebbjeit.

A pártelnök most is mindent latba vet, csak hogy Korheczet a VMSZ vezetőségétől minél távolabb tartsa. Kezdetben azzal próbálta az ambícióit kielégíteni, hogy különböző funkciókba helyezte, amint maga is vallja: „...pályafutását... elsősorban a Vajdasági Magyar Szövetségnek köszönhettem, amely párt 2000 óta folyamatosan a legmagasabban pozícionált közfunkciókba helyezte...” Ez azonban később nem volt elég. Ekkor kínálta fel az MNT elnöki székét, ami vakvágánynak számít a párthierarchiában. Korhecz egy mandátumot ugyan elfogadott, hogy bizonyítsa a rátermettségét és szervezőképességét, de többre vágyott. És amikor belátta, hogy ez nem az ő útja, látszólag visszavonult. De csak látszólag, mert alig telt el néhány hónap, hogy nem szerepelt mindennap a médiumokban, máris előállt az említett interjúval. Közben a párton

belül is föltűnt egyeseknek Korhecz ambíciója. Ezt ő maga is észrevette, mert a népszerűségéről így nyilatkozott: „...másokban ugyanez valószínűleg kiváltott olyan érzéseket, hogy »Hoppá! A fickó túlnőtte magát!« Vagy: »Hoppá! Itt most önjáróvá és irányíthatatlanná válik ez az ember.« Éreztem, hogy ez a helyzet kezd fontos embereket zavarni.”

Pásztor ekkor tett még egy vakvágányos kísérletet. Fölkínálta a brüsszeli képviselőt, ami elég messze vitte volna Korheczet a hazai politikai történelemtől. Hogy miért utasította vissza ezeket a jobbnál jobb ajánlatokat, az interjúban ezt is megindokolta, mivel „...a szabadságot korlátozni akarja a Párt, a pártelnök. Azt szeretné, hogy gyakorlatilag operatív kérdésekben, személyi kérdésekben is valójában a véleményemért menjek le egy emelettel lejjebb, a Párthoz.”

Itt már komolyan ütköztek az érdekek, és ezután olyan pártpolitikai visszasságokról is nyilatkozott Korhecz, amelyek nem válnak a VMSZ dicsőségére: „Egy globális társadalomban is nagyon rossz recept a kiszorítás, a megosztás. Egy kisebbségi közösségen belül pedig ez egy olyan fényűzés, amit nem lehet megengedni... Ez csak kárt okozhat.” „Pedig most ez történik, nemde?” – kérdezi Miskolci. „Ez történik...” Ami a sajtó befolyásolását illeti, ezt is beismeri, persze nem a VMSZ-es vezetők és a saját felelősségét említi, hanem az újságírókat hibáztatja: „...ott vannak azok az újságírók is, akik lesik a politikusok vágyait, és lesik a lehetőséget arra, hogy miként lihegjen túl azt, amit a politikusok elvárnak. Ez a baj. Ez abból áll, hogy a Magyar Szóban, vagy a Hét Napban, vagy a Pannon RTV-ben foglalkoztatottak többsége ezt a jelenlegi állapotot ezért vagy azért elfogadja.” Ebben az ügyben az a legbotrányosabb dolog, hogy a főszerkesztő, Varjú Márta, akit nem a képzettsége, hanem a vezető magyar párthoz való túllihegett lojalitása miatt helyeztek erre a funkcióra, a saját újságíróit vádolta meg gyávasággal, noha ő volt a lap stílusának a meghatározója és kialakítója. Ezért jogos az újságírók tiltakozó levele, amelyet a nyomtatott és az online Magyar Szóban is közzétettek.

Közben Korhecz is mossa kezét. Szavai szerint ő mindig a sajtószabadság legelszántabb harcosa volt, de erről meg kellene kérdezni Rác Szabó Lászlót, az MNT volt (ellenzéki) képviselőt.

selőjét, aki számtalanszor szóvá tette a VMSZ elfogadhatatlan nyomásgyakorlását. Korhecz gúnyt űzött a felszólalásokból, vagy elengedte a füle mellett, de ami még felháborítóbb volt, hogy ezeket a javaslatokat szavazásra sem bocsátotta. Szomorú volt nézni, mint hullanak a „szemétdombra” a jobbnál jobb és indokolt ellenzéki javaslatok csak azért, mert bírálóan érintették a VMSZ-t. A VMSZ-es „értelmiségiek”, akik közt írók, filmesek, egyházi méltóságok stb. is ültek, és akiket a pártfegyelem gondolkozási tilalomra kényszerített, pártkatonákhoz híven, vita nélkül leszavazták az előterjesztéseket. Mentségükre, azért el kell ismerni, hogy mindannyiuk munkahelye, illetve érdekeltsége a VMSZ befolyása alatt áll, és mint az újságírók, akik idejében megkapták a leckét, miután a nem jól viselkedőket a garantált sajtószabadság ellenére leváltották, okulva az említett példából, megfelelő módon szavaztak, illetve emelték a kezüket.

Korhecznek ezt a mindent és mindenkit félresöpörő magatartását híven tükrözi Hajnal Jenőnek, a jelenlegi MNT-elnöknek a reagálása a jelzett személy vádjaira: „Végezetül szeretném leszögezni, hogy 1999 óta vagyok az Ideiglenes, majd a Magyar Nemzeti Tanács tagja. Találkoztam már arroganciával, lenézéssel és meg nem értéssel, láttam már, mit szül az, amikor valaki csakis saját magát tartja alkalmasnak valamely posztra. Láttam a megnyilvánuló kizárólagosságot is. [...] Ez a munka nem korlátozódik majd látszattervekenységre...” (Magyar Szó, 2015. május 9., 10.)

Ezek után megállapítható, hogy Korhecz éppolyan hatalomra törő, mint Pásztor István. Mindkettőt csak a cél érdekli, a módszerek már kevésbé. Az előbbi okosan taktikázik, mivel a politikai pályáját három pillérre is alapozza. Elkötelezett híve maradt a VMSZ-nek, de párttagságot nem vállalt. Amint Miskolci fogalmaz, nem „kézivezé nyelhető” személy. Ez jó pontnak számít a liberálisok (Napló Kör-ösök, tanszékesek, Második Nyilvánosság csoportosulás stb.) táborának körében, sőt, mint harmadik támasz, a Közép-európai Egyetem és Várady Tibor révén szoros

kapcsolatot alakíthat ki Soros Györggyel is, ami az amerikai kapcsolatokat segítheti.

Pásztornak csak két támogatója van, de ezek pillanatnyilag, úgy tűnik, hogy megdönthetetlenek. Az egyik a hatalmat gyakorló nacionalista Szerb Haladó Párt, amellyel a VMSZ hű koalíciós partneri kapcsolatban áll, a másik a jelenlegi (de a korábbi, a szocialista is) magyar kormány. Hogy e magyar pártnak mennyire mellékesek az elvek, azt az a tény is bizonyítja, hogy ez a szerb párt korábban a kisebbségek legádázabb ellensége volt, és szerepet játszott a srebrenicai bosnyákok kivégzéseiben is. A kisebbségi kérdésekben most is csak azokról a jogokról hajlandó tárgyalni, amelyeket az Európai Unióhoz való csatlakozás megkövetel. A gyakorlatban még ez a kevés sem valósul meg, hisz ez csak személyvesztés a külföld előtt. A többi szerbiai magyar párt sokkal radikálisabb, valódi jogokat követel (területi autonómiát, jogegyenlőséget stb.), de a hatalom kizárólag a VMSZ igényeit hajlandó teljesíteni, a VMSZ-t viszont kötelezi a koalíciós szerződés.

A magyar kormánynak több oka is van a VMSZ támogatására. Először is közvetlen kapcsolatot teremthet a szerb kormánnyal a koalíciós partner révén. Továbbá a VMSZ által, mint a legerősebb (anyagilag és számbelileg – a többi párt sem munkahelyet, sem anyagi támogatást nem tud nyújtani) magyar párt által, a délvidéki magyarság legnagyobb tömegével léphet kapcsolatba. A VMSZ langyos követelése a szerb kormánynak is megfelelnek, hisz ezzel a magyar–szerb feszültségek a minimálisra csökkentek, és Magyarországnak sincs szüksége újabb konfliktusokra – ezért is támogatja a VMSZ-t. Csak az a kérdés, hogy Szerbia EU-s csatlakozása után (a balkáni és kisantanti szokás szerint) mit fog teljesíteni a szerb fél a vállalt kötelezettségekből.

A felsoroltak tudatában biztosan állítható, hogy egyelőre Pásztor hatalma szilárd lábakon áll. Hogy mit hoz a jövő, azt még nem tudni. Korhecz nyilatkozata viszont ismeretes: „Nem a semmiből jöttem, s nem is tűnök el a semmiben.”

2015. augusztus 10.

Elvándorlás – a beilleszkedés viszontagságai

A tájainkról való elvándorlás tömeges méreteket öltött. Szociográfiai felmérések mutatják a hátrahagyott közösségek pótolhatatlan veszteségeit. A felszínes megfigyeléssel alig észlelhető, valójában azonban ma visszafordíthatatlannak látszó jelenség mindig kétoldalú: egyik oldalon ott van az elvándorlás mellett döntő egyes ember és a szülőföldjét jelentő közösség; a másikon az idegen hazába érkező bevándorló és a befogadó ország közössége.

A szülőföldjükről elvándorlókkal – akik visszavisszatérnek, vagy ritkán végleg visszatelepednek – való tapasztalataim arról győznek meg, hogy főleg az első generációs idegenbe távozók szinte soha sem tudják elkerülni a beilleszkedés fájdalmas periódusait.

Az elvándorlók mindegyike szembetalálja magát a beilleszkedés kihívásaival. Számos tényező alapvetően meghatározza az alkalmazkodás sikerességét vagy sikertelenségét. A bevándorlónak jó kilátásai vannak a beilleszkedésre, ha az új környezetben ugyanolyan vagy hasonló munkát végezhet, mint amilyent otthon végzett. Az új környezet nyelvének elfogadható szinten való ismerete, a végzettség elismerése, elegendő szabad munkahely a munkaerőpiacon, az azonos végzettséggel rendelkező őslakosok és bevándorlók egyenlő eséllyel való indulása – mind olyan feltétel, amely döntően meghatározza, hogy a bevándorló olyan munkához jusson az új hazában, mint amilyent korábban végzett. Ezek a feltételek azonban az esetek döntő többségében nincsenek meg. Elég, ha csak egy hiányzik közülük – például, ha az adott ország foglalkoztatáspolitikája burkoltan vagy nyíltan az őslakosokat részesíti előnyben –, a bevándorló csak nagy nehézségek árán kaphat, vagy egyáltalán nem kaphat végzettségének megfelelő munkát. Az alacsonyabb végzettséget vagy azt egyáltalán nem igénylő munka végzése az egyén szá-

mára frusztrációt, megghiúsulást, súlyos önértékelési zavart, önmagával és a környezettel való elégedetlenséget eredményez. A bevándorló társadalmi tekintélyét és anyagi megbecsülését illetően alacsonyabb rendű munkát végezve veszíti tekintélyét a család szemében is, ami tovább mélyíti az elégedetlenség érzését.

A férfiak lényegesen nehezebben viselik a munkájukkal vagy társadalmi szerepükkel kapcsolatos tekintélyük elvesztését. Úgy tűnik, a férfiak személyes identitásérzése sokkal jobban kötődik a szakmai-társadalmi identitáshoz. A nők nagy többségénél a személyes identitást inkább a családban betöltött szerepük határozza meg, az, hogy mennyire szentelik magukat a gyerekek gondozásának és nevelésének, különösen, míg azok kicsik. A nők hiszik, hogy a családi fészek őrzői, és ennek megfelelően tudják életüket alakítani. Előbb képesek arra, mint a férfiak, hogy krízishelyzetekben – az idegenbe való érkezés pediglen krízishelyzet – identitásukat a családról való gondoskodással erősítsék meg. Ezért a férfiakhoz viszonyítva kisebb megrázkódtatásként élük meg a szakmai és társadalmi tekintély elvesztését, ami a bevándorlók életének szerves velejárója.

A férfiak egy része – különösen olyan országban, ahol a munkanélküliek tisztességes szociális segítyt kapnak – nem egyszer elutasítja az olyan munkát, amely alacsonyabb képzettséget igényel, mint amilyennel ő rendelkezik, vagy azt csak nagy társadalmi megalázottság érzésével tudja elfogadni. Ők a megoldást nem ritkán a betegségbe való menekülésben próbálják megtalálni, az önmagában nem túl nagy jelentőségű testi zavarok felnagyításával, vagy önmaguk olyan bemutatásával, hogy lelkileg képtelenek akármilyen munka elvállalására. Mindeközben általános gyengeségre, kimerültségre, értelmetlenségérzésre, krónikus elégedetlenségre hivat-

koznak. Meggyőződésük, hogy jobb nem dolgozni, mint saját és családjuk szemében megalázó munkát elvállalni. Jobb („hivatalosan”) betegnek lenni, mint megalázóan alacsony szakmai és társadalmi tekintéllyel egészségesnek. A betegség kimenti őket a társadalmi küzdőtérből. A saját szemükben igazolás, hogy feladták, elálltak a harctól. Nem utolsósorban a betegség kiegyenlíti őket az őslakosokkal, akik valamilyen okból kifolyólag megbetegedtek, és munkaképességük tartósan csökkentté vált. A betegségbe meneküléssel a bevándorlók megvalósítják, amit – úgy hiszik – egészségesen sohasem sikerülne nekik: az egyenjogúságot azokkal, akiknek nem kellett elvándorolniuk, vagy már olyan régen tették, hogy alig emlékeznek rá.

Ha objektív okokból nem tudnak olyan munkát találni, amely jelentősebben nem veszélyezteti azt a szakmai és társadalmi tekintélyt, amellyel saját országukban rendelkeztek, vagy szubjektív okokból elutasítják az alacsonyabb képzettséget igénylő munkát, munkanélküliségüket nyelvtudásuk hiányával igazolják. Az, hogy képtelenek megtanulni az új környezet nyelvét („amit ma megtanulunk, holnapra elfelejtjük”) – állításuk szerint –, kifejezett diszkriminációt eredményez velük szemben a befogadó ország részéről, merthogy nincsen semmilyen társadalmi tőkájuk, ami abban nyilvánul meg, hogy nem ismernek olyan embereket, akik, amikor arra szükség van, segíteni tudnak. A beilleszkedés hiányosságát igazolni próbálják azzal is, hogy úgy vélik, az új környezetben az étel íztelen, az időjárás elkeserítő, az emberek barátságtalanok, a folyók szennyezettek, a tenger hideg, hogy az új környezet viselkedésszabályai „más emberek számára íródtak”.

Az új környezetbe való sikeres vagy sikertelen beilleszkedésben talán a legfontosabb tényező a bevándorló személyes motivációja. Akik képesek küzdeni, minden körülmények között feltalálni magukat, a sikertelenségeket is elviselni azért, hogy a holnapjuk jobb legyen, akik mindenben és mindenhol megtalálják a lehetőséget, hogy fennmaradásukat biztosítsák, sikeresebben beilleszkednek, mint azok, akiknek nincsenek ilyen képességeik. A család iránti – különösen az anyagiilag még nem önállósult gyerekeik iránti – kötelezettség érzése szintén fontos motivációs tényező

az új környezetbe való beilleszkedés folyamatában. Akiknek erős családi kötelékeik vannak, gyorsabban és könnyebben alkalmazkodnak, mit azok, akiknek nincsenek.

Az elvándorlók egy része azzal érvel, hogy a gyerekeiknek szükségük van rájuk, ezért kell vállalniuk, hogy idegen országba menjenek, de ezt az országot aztán sohasem tudják magukénak érezni. Azt akarják mondani: „Nem saját magunk, hanem gyerekeink miatt jöttünk idegenbe, hogy felnőve nekik jobb életük legyen, mint amilyen most a miénk.” Nincsenek semmilyen ambícióik. „A mi ambícióink a gyerekeink.” Ha szerencsével járnak, és gyerekeik jobb életet teremtenek az új környezetben, akkor úgy érzik, hogy az az ő sikerük (is). Így a gyerekeiken keresztül valósítják meg ambícióikat, azt, amit személyesen nem tudtak megtenni.

A már korábban külföldön letelepedettek segítik az idegenbe érkező honfitársaikat, hogy könnyebben átvészeljék az elvándorlás gyermekbetegségeit. Ez különösen jellemző azokra az országokra, ahol jól szervezett bevándorlói közösségek működnek, saját anyanyelvű rádió- és televízió-műsoraik, újságjaik vannak, rendszeresen összegyűlnek, találkozókat szerveznek, stb.

A jól szervezett közösségi élet azonban kétélű kard is egyben. Egyfelől segít az újonnan érkezőknek, enyhítve az idegenbe szakadás gyötrelmeit, másfelől viszont akadályozza az új szociális környezetbe való integrálódást. Akik többnyire vagy csak kizárólag a honfitársaikkal kommunikálnak, csak olyan etnikai újságot olvasnak, rádió- és televízió-műsorokat követnek, amelyek az adott településen, lakótelepen zajló életről tudósítanak – ahol a honfitársak többsége él –, marginalizálódnak, a főbb társadalmi történések permére sodródnak. És ahogyan az idő múlik, egyre kevésbé tudják elképzelni életüket a saját enklávójukon kívül. Így történik meg, hogy valaki évtizedeket tölt egy idegen országban, és annak nyelvéből csupán pár szót ismer, hiányoznak az alapvető ismeretei az illető országról, annak politikai berendezkedéséről, történelméről, kultúrájáról, nem is szólva az aktuális társadalmi, gazdasági történéseiről.

Az elvándorlók jelentős hányada, különösen az, aki ötödik, hatodik életévétizedében érkezik idegenbe, folyamatosan a szülőföldre való visz-

szatérésről ábrándozik. Függetlenül attól, hogy mennyire reálisak a visszatérés kilátásai, nehezen törődik bele abba, hogy élete végét idegenben várja be. Vannak, akik következetesen a betevő falatot vonják meg maguktól, hogy szülőföldjükön vásárolhassanak lakást vagy építhessenek házat – hogy egyszer majd legyen hova visszatérni. Nem ritkán aztán ezek a lakások, felépített házak elhagyatva állnak, elhagyatva érik meg tulajdonosaik halálát. Sokszor hallani ezektől az emberektől: „Nem az a fontos, hogy hazatérek-e valaha is, az a fontos, hogy hiszem, hogy egyszer majd hazatérek. Enélkül meghalnék még halálom előtt.” Állandóan nyitva tartani a visszatérés lehetőségét nem más, mint a rendelkezésre álló beilleszkedés lehetőségei ellen cselekedni.

Az új környezetbe érkező elvándorló életkora tehát jelentősen hozzájárul a beilleszkedés sikerességéhez. Közismert, hogy a fiatal kor megkönnyíti az új környezethez való alkalmazkodást. Ennek több oka van. Először is, fiatalon hamarabb elsajátítható az új környezet nyelve. Másodszor, a fiatalok legtöbbször már az új hazában fejezik be iskoláikat, ami alkalmassá teszi őket arra, hogy szüleiknél egyenrangúbban vagy akár az őslakosokkal teljesen egyenrangúan vehessenek részt a munkahelyekért, a társadalomban elfoglalt helyükért folyó versenyben. Harmadszor, a fiatalok gyorsabban és könnyebben szereznek barátokat őslakos kortársaik között, ami szintén megkönnyíti az alkalmazkodást. Negyedszer, a fiataloknak sokkal kevesebb emlékeik vannak az elhagyott szülőföldről. Nem köti őket a szülőföld emléke. Ők már az új hazában szereznek szakmai és társadalmi státuszt. Ezért nem is tudják összehasonlítani – mint ahogyan azt az idősebbek teszik – azt, amijük volt, azzal, amijük most van, azt, ami régen volt, azzal, ami most van.

Az új környezetbe való beilleszkedést alapvetően meghatározza a szülőföld és a befogadó ország közötti történelmi, kulturális és civilizációs különbség. Tájainkról többnyire a nyugat-európai országba vándorlók szembesülnek ezekkel a különbségekkel, amelyek megnehezítik a beilleszkedést. A bevándorlók közül sokan vannak, akik kiválóan elsajátítják, akár akcentus nélkül beszélnek a befogadó ország nyelvét, megfelelő munkahelyük van, ismerik és tisztelik a közösség kul-

túráját, követik környezetük politikai, gazdasági történeteit, az őslakosokkal meg tudják osztani örömeiket és aggodalmaikat, olyanok, akik látszólag elfogadták új hazájukat, és úgy viszonyulnak hozzá, mint a sajátjukéhoz. Mindezek a jó, sőt a nagyon jó beilleszkedés megnyilvánulásai.

A beilleszkedésnek van azonban egy mélyebb, átfogóbb szintje is, amelyet kevés bevándorló képes elérni. Ez a szint feltételezi a befogadó ország politikai, társadalmi és kulturális történelmének alapos ismeretét. A bevándorló, aki nem ismeri alaposabban az adott ország történelmét, nem tud egyenrangú félként részt venni az őslakosokkal való beszélgetésben, vagy nem érti eléggé az adott újsághírt, könyvet, rádió- vagy tévéműsort, amikor azok valamilyen múltbéli eseményre hivatkoznak, amikor egy adott történelmi személyiséget említene, az őslakosok tudják, hogy az illető mikor, milyen történelmi időben élt. Ilyenkor a bevándorló, bármilyen jól is beilleszkedett, újra idegennek érzi magát, olyannak, aki nem tartozik maradéktalanul az adott országhoz, melyben aktuálisan éli mindennapjait. A bevándorló alkalmazkodása szinte mindig csak a befogadó ország jelenlegi társadalmi, politikai, kulturális körülményeihez való alkalmazkodást jelenti. Soha vagy csak nagyon-nagyon ritkán a befogadó ország múltjának teljes ismeretét is. Egy ország múltjának ismerete nélkül – beleértve annak mítoszait, tévelygéseit, sikereit és bukásait – pedig nem lehet a maga teljességében részt venni egy nemzet jelenében, az őslakosokkal egyenrangúan építeni a márt és a holnapot. Egyszerűen szólva: sohasem lehet olyan beilleszkedést elérni, amely azonos lenne az őslakosok helyzetével.

Látnunk kell továbbá, hogy van érzelmi beilleszkedés is. A látszólag kielégítő vagy nagyon jó beilleszkedés nem jelent magától értetődően jó érzelmi beilleszkedést is, ami a szülőföldhöz és az új hazához való érzelmi viszonyulásban mutatkozik meg. Vegyünk egy példát. Amikor azt kérdezem az elvándorlók első vagy akár második generációjának tagjaitól, hogy kinek szurkolnak, amikor a befogadó ország és a szülőföld csapata valamilyen sportmérkőzésen vesz részt, szinte kivétel nélkül azt válaszolják, hogy a szülőföld csapatának. A bevándorlók érezhetnek hálát a befogadó ország iránt, amely lehetővé teszi

számukra, hogy talpra álljanak, hogy gyerekeik jobb iskolát fejezzenek be, mintha szülőföldjükön maradtak volna. Lehetnek – és legtöbbször azok is – jó polgárai a befogadó országnak, ahol szakmai és társadalmi elismerést kapnak. Olyan típusú szeretetet viszont az új hazájuk iránt, mint a szülőföldjük iránt, nehezen vagy egyáltalán nem képesek érezni. Az érzelmeknek más logikájuk van, mint az értelemnek.

Az érzelmek elsősorban a múltra utalnak. Amikor a szülőföldről érkezett sportolóknak szurkolnak, a bevándorlók saját múltjukért – benne saját magukért – szurkolnak. A saját anyanyelvük iránti szeretetüket bizonyítják, amelyen először szólaltak meg, fejezték ki érzelmeiket, világlátásukat. Bizonyítják érzelmi kötődéseiket azokhoz az időkhöz, amelyek a múltban nem voltak ugyan mindig a legszebbek, de a sajátjaik voltak. És az, hogy a mai napig a sajátjaiknak érzik, teszi őket ragaszkodóvá az azokból az időkből származó emlékeikhez.

Érdemes megemlíteni még egy példát, amely bizonyítja, mekkora jelentősége van az új környezetbe való érzelmi beilleszkedésnek. A nemzeti ünnepek minden ország életében jelentősek. Ilyenkor értékelődnek fel az adott nép történelmileg fontos eseményei – honvédő háborúk győzelmei, az ország szempontjából sorsdöntő lépések stb. A megemlékezéssel járó ünnepek, a velük járó sajátos szertartások a többi között a nemzeti büszkeség, a nemzeti egység erősítését szolgálják. A bevándorlók, különösképpen azok első generációja vajon képes(ek)-e érzelmileg részt venni a befogadó ország nemzeti ünnepeiben? Reális, fizikai jelenlétükkel minden bizonyosan igen, de olyan érzelmi bevonódással, mint ahogyan azt az őslakosok teszik, biztosan nem. Függetlenül attól, hogy a mindennapi élethez milyen sikerrel alkalmazkodtak.

Valódi átok beilleszkedés nélkül évekig, évtizedekig idegen környezetben élni. Akik így élnek, fél életet élnek. Idővel megszokják a beszükölt, szegényes, nyomorúságos életvitelt,

olyannyira, hogy már meg sem jelenik bennük a jövőkép iránti igény. Vannak olyanok is, akik „természetüknél fogva” olyannyira belegyökereztek a környezetükbe, amelyben korábban éltek, hogy azt elhagyva, életük végéig a gyökértelenség, otthontalanság érzésével élnek. Ők öt, tíz, húsz év múlva sem tudnak beilleszkedni. Ők a beilleszkedés hiánya miatt az idegenben levés életfogytiglan tartó börtönének rabjai.

Ma egyre kevesebb ember éli le egész életét egy helyen, egy utcában, egy faluban, városban, egy országban. A jövőben várhatóan ez még ritkábban fordul majd elő. Az elvándorlás okai objektívek és szubjektívek. Objektív okok a nehéz gazdasági helyzet, azok a politikai berendezkedések, amelyek nem biztosítanak minden polgár számára egyenlő emberi jogokat vallási meggyőződésre, bőrszínre, nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül. A szubjektív okok nem egyszer abból a hitből gyökereznek, hogy máshol mindig jobb, mint ahol az ember éppen él, hogy más országban lényegesen jobb életet lehet élni, mint a szülőföldön, hogy valakinek az értéke nem ott tud igazán kifejezésre jutni, ahol született, felnőtt, ahol barátok, ismerősök veszik körül, hanem egy teljesen idegen környezetben.

A globalizáció, az egyes országokban gyorsan bekövetkező politikai és gazdasági változások, az elképzelhetetlenül felgyorsult információcsere az egymástól sok tízezer kilométerre élő emberek között, a mindjobban megfizethetővé váló utazások olyan tényezők, amelyek a jövőben egyre kifejezettebben megerősítik majd az élet- és munkakörülmények megváltoztatása mellett felsorakoztatható objektív és szubjektív érveket. Egy kis túlzással úgy is fogalmazhatnánk, hogy az élet- és munkakörülmények változtatása a huszonegyedik század emberének sorsa.

De vajon valóban képes-e a szülőföldjét elhagyó ember az elvándorlással, a beilleszkedés elkerülhetetlen fájdalmait túlélve, teljes életet biztosítani saját maga számára?

2015. július 5.

Menekültgyártás

Az Európai Unió vezetősége azt szeretné, hogy tagállamai fogadjanak be menekülteket a világ minden pontjáról. A létszámot is meghatározták az egyes országok mérete, vagy ki tudja, mi szerint. Nekünk az első hírek szerint 300 ember jutna, az újabbak ezer fölötti számokról szólnak. Talán és egyelőre, mert oly kevés hazátlanra számítanak évente, amennyi egy nap alatt hajóra száll valamelyik szétvert észak-afrikai országban? Nagyjából ugyanennyien hagyják el Koszovót, Afganisztánt, Irakot és más ázsiai országokat. Tehát a mostani számadatokat beetető célzattal inkább alulbecsülték, hogy egyúttal példát teremtsenek. Pici lyukat fúrnak a gáton, amelyen lassan, de biztosan hamarosan az egész ár betör.

Mi az oka ennek az újkori népvándorlásnak?

A délszláv háború idején – 1991 júniusa és 2001 augusztusa között – hazánk sok tízezer földönfutót fogadott be a volt Jugoszlávia területéről. Zömmel magyarokat, akiknek nagy része – különösen a katonaköteles ifjak – itt maradt. Miért tört ki a harc? Azért, mert az EU mai irányítóinak elődei demokratikusan nem kérdezték az érintett embereket, hanem létrehoztak az I. világháború után egy életképtelen államot – részben a nyolcszáz évet békében kibírt Horvát-Magyar Királyság helyén. Jugoszlávia népei a II. világháború alatt egymás ellen fordultak, ám a nyugati hatalmak azért olyan okosak, mert nem tanulnak. Nem terhelik magukat szívügyekkel...

Minden támogatás ellenére Tito halála után a második Jugoszlávia is fölbomlott, és megismétlődtek az iszonyatos '45-ös bácskai, horvátországi vérengzések Srebrenicában, Vukováriban és másutt. Jugoszláviával részint saját népei, részint a NATO-bombázások végeztek.

A híres anekdota szerint az egyik állami fogadáson a részeg szerb miniszter e szavakkal lapogatta szlovén kollégája hátát: Az a nagy baj,

elvtársam, hogy ti, szlovének, nem vagytok még egyszer ennyien, mert akkor egy szerbnek se kellene dolgoznia!

Most leginkább a sorsukra hagyott koszovóiak bujdosnak. Kaptak ugyan „államot”, de hozzá való gazdaságot, rendet, politikai műveltséget és szabadságot nem. Albániával jelesül nem egyesülhetnek... Tombol a bűnözés, a korrupció, a kábítószer-kereskedés, meg ami velük jár.

Minő érdekes, ugyanez a helyzet számos menekültkibocsátó országgal is. Az első nagy háború után a volt gyarmatosítók, Amerikával egyetértve, és az ő mintáját követve, vonalzóval rajzoltak országokat Ázsia és Afrika térképére. Meg lehet nézni! A sosem létezett országok urai engedelmes lakájok lettek, a valóságos nemzetek, például a 15 milliós kurdok viszont négy államba kerültek.

Elégé közismert, hogy a volt francia gyarmatok hivatalos nyelve a francia maradt, tisztjeiket, értelmiségüket Franciaországban képzik. Párizs ragaszkodik ahhoz is, hogy bevételeiket párizsi bank őrizze, és csak korlátozott mértékben, kamat ellenében juthatnak hozzájuk. Adót is fizetnek, a gyarmati beruházások ellenértéként. Amikor Guinea ezt megtagadta, a kivonuló franciák az iskoláktól az utakig mindent leromboltak. (Lásd bővebben: Jászberényi Sándor: A gyarmatokról a Charlie Hebdo-i terrorig. Forrás: <http://www.hir24.hu/kulfold/2015/01/14/gyarmatokról-a-charlie-hebdo-i-terrorig/>, 2015. jan. 14. Hír 24)

Rövidre fogva: a volt gyarmatosítók kifosztott, nyomorgó, szétszabdalt népeket hagytak maguk után, a nyomor korrupciót szül, az pedig még nagyobb nyomort és viszályt. Szinte természetes, hogy sokfelé iszlám és egyéb nekivadultak próbálnak „rendet tenni”. Afrika-szerre mindennaposak a polgárháborúk, a járványok. A földrész nyugalmasabb északi részén éppenséggel a mi

mostani örök barátaink intézték el, hogy ne legyen működő állam Egyiptomban és semmilyen se Líbiában. Nem tetszett nekik az ottani rendszer. Ilyenkor joguk van fölkelést kirobbantani, bombázni? A mai rendtelen rendszer tetszik? Az embercsempészek szörnyetei?

Özönlenek az üldözöttek a mi barátaink működése következtében, akik most azt kérik, fogadjuk be a földönfutókat! Mi lenne, ha barátaink a baj gyökeréhez, önmagukhoz fordulnának? Ha saját lelkükbe tekintenének a bankszámlájuk mellett, és megpróbálnák helyrehozni azt, amit elrontottak Szudánban, Csádban, Irakban, Afganisztánban, s mindenütt, ahová bedobták a bombáikat? Ha tényleg szabadon engednék a volt gyarmatokat? Ha engednék, hogy hazává váljanak lakóik számára? Ha megfizetnék a nekik okozott károkat? Ha segítenék őket, hogy istenadta lehetőségeiket a maguk javára használják?

Ujjaim elszabadultak, s írták: vagy legalább békén hagynák őket! De nem, ez már nem lehetséges. Gazdaságuk euróatlanti civilizációja lényegében kultúra nélküli képződmény, amely megfertőzte az általa leigázott világot, midőn óriási műszaki eredményeit kultúrája elsorvasztása árán érte el. Vallását, művészetét már szétverte, most veri szét maga alatt társadalmi-biológiai alapját. De erről majd máskor.

Nem kétséges, hogy az üldözötteket azoknak kellene befogadniuk, akik bujdosóvá tették őket. Az sem, hogy mi befogadjuk a 300 üldözöttet.

Miért?

Mert a magyar nép „megtörve bár”, de még mindig keresztény, és megért ezt-azt az evangéliumból.

Amikor a hegyi beszéd után Jézus lejött a hegyről, akkor egy leprás lépett hozzá, leborult előtte, és kérte: „*»Uram, ha akarod, megtisztíts engem.«* Jézus kinyújtva kezét, megértette és így szólt hozzá: „*Akarom, tisztulj meg!*» *Erre az tüstént megtisztult leprájától.*” (Mt 8,2-4)

Az élet kockázat. A leprás megfogása is, hiszen fertőzéssel és kiközösítéssel járt. Jézus érintése és szava befogadást jelentett. Roppant kockázat a szeretet, hiszen számfűlet mutat az érdeknek. Az egyetlen, ami megéri. Befogadni az tud, akiben van hely, mert Isten él benne, ezért énje nem tör ki szív- és agyzugaiból.

Istenben azért van hely, „sok lakás”, mert nem magányos, mivel Szentháromság: ezért a szeretet Istene.

A Gonosz, ha belénk száll, minden helyet elfoglal. Isten viszont helyet nyit.

Menekültek háborúja

Tele van velük a Tisza-parti Magyarkanizsa parkja. Szerb rendőri kísérettel, jó márkájú, divatos, drága ruhákban érkeznek, táblagéppel, férfityénynyi telefonokkal. Nem boltból, hanem éttermekben esznek, s gondosan számolgtatják, hogy eurójuk dinárban mit ér, egész pontosan, mennyi a napi kerethez képest. Úgy látszik, van napi keretük, mintha ilyesmit kapnának valahonnan. Talán éppen attól, aki Európába településüket szervezi. Gazdáik kilétéről nem beszélnek, de találtak már a helybeliek elveszett, amerikai honosságú telefont is.

Kanizsa mintegy elosztóállomásként működik. Meghatározott napon lakóit kiviszik a határ egy megadott térségébe. Ott ócska ruhába öltöznek, a ledobott Levi's, Nike és egyéb holmikat várják a cigányok, a „menekülőket” a magyarországi ügynökök.

Elmondásuk szerint egy négytagú család 2000 eurót fizet Görögországtól Kanizsáig. Pakisztántól negyvenezret. Ember legyen a talpán az, aki ennyi útiköltséget futás közben elő tud teremteni. Le a kalappal előtte, meg útjának egyengetői előtt.

Az '56–57-es magyar és a '89-es endékás menekülés másként nézett ki. Emlékszünk? Azzal együtt, hogy akkor is akadtak „ügyes” fosztogatók...

Kik a szervezők?

Titok.

Sokan úgy sejtik, hogy az Iszlám Állam vagy más stratégiai gondolkodású muszlim csoport szervezi a népvándorlást. A haditerv bekerült a köztudatba. A fegyveres muzulmán csoportok már két világrészen sikerrel harcolnak a volt gyarmatosítók és szövetségesük, az USA ellen. Az ő nem felejtő kultúrájukban máig eleven a lassan másfél évezredes síita-szunnita ellentét, tehát természetes, hogy a rabló gyarmatosítók meg üzlettársaik, a rabszolga-kereskedők egy kalap alá vétének, és bűneik sosem évülnek el. Már csak azért sem, mert újakkal tetéződnek,

s a gyarmatokat ma is szipolyozzák volt uraik. Mi tagadás, igen sokkal tartozik a Nyugat Afrikának, Ázsiának, Latin-Amerikának, s illő volna, hogy fizessen: egye meg a saját főztjét.

A mai népvándorlás kieszelői remek taktikát találtak ki, miután fölmérték az ellenfél erőit és gyöngéit.

A célpont véletlenül sem a főúndok Izrael, hanem a jómódú Európa, amelynek déli részei a középkorban arab, majd oszmán-török fölségterületek voltak. Nemcsak az Ibériai-félsziget zöme, hanem Carcassone meg Narbonne környéke Dél-Franciaországban és a Földközi-tenger szigetei, beleértve Szicíliát is. Még az olasz csizma „feje” is arab kézre került néhány évtizedre. Később az Oszmán Birodalom uralma alá került a Balkán és Magyarország háromnegyede, a krími tatárok birodalma Lengyelorszáig és a Moszkvai nagyfejedelemségig. Íme a történelmi jogcím. Erősebb, mert igazoltabb, mint a románoké Erdélyre, a szerbeké Bácskára–Bánátra–Szerémségre. A történelmi jogcím lelkesíti a hadakat.

Izrael-Palesztina is iszlám birtok volt, de Izrael atomhatalom. Európa és az USA föltétel nélkül védi. Ezért süttették ki a stratégiák: hátszágaga legyen a célpont.

Továbbá: Európa műszaki-tudományos fölénye folytán katonailag ugyan még igen erős, de társadalma szemlátomást bomlik. Maga a helyi elit rombolja! A család eltűnőben, a gyermekek fogynak. A vallás és a hit alig pislákol: gúnyolják, sőt, üldözik, ezáltal a szellemi élet elsorvad, a kultúra kérésztöleték – izmusok – porvihar. Közgondolkodása és az azt vezénylő liberális sajtója serkenti az önmérsztő folyamatokat, csakúgy az oktatási rendszere is. A család he-

lyett az egyneműek „házassága” pártolandó, a természetes családért küzdeni illiberális eretnecség, az egyház reakciós, a nemzet elavult.

Európa közel áll ahhoz, hogy szellemi ürnek tartsuk.

A már behatolt muzulmán csoportok sokféle népes, városnegyedekre kiterjedő közösségeké izmosodtak saját nyelvvel, vallással-kultúrával, oktatással. Sőt, jogszolgáltatással – nem kérnek a liberális törvényekből!

Eszük ágában sincsen beolvadni, divatos szóval: integrálódni. Ugyan mihez? A bomlás-hoz? Egyedül a műszaki-tudományos javakat kell elsajátítaniuk, s akkor kész.

Európa fővárosa, Brüsszel nem véletlenül rég kijelölt célpont: lakóinak már 40%-a muzulmán, a városban a leggyakoribb férfi személynév a Mohamed.

A Földközi-tengeren az embercsempész bandák afrikaiakat hurcolnak a gyarmati világ átörökített s máig tartó kizsákmányolással fönntartott nyomorából, járványaiból Európába, amely „előzékenyen” eltakarította útjukból Líbiát. Ha a lélekvesztőkre zsúfoltak fele elpusztul, semmi baj, jön a következő menekülthullám, s az útiköltség is ki lesz fizetve...

A magyar hatóságok 2015 első öt hónapjában 33 542 „menekültet” fogtak el, nagyjából annyit, amennyit tavaly egész esztendőben. 128 maradhatott, a többi próbálkozhat újra.

A magyarkanizsai hírek fényében arra kell gondolnunk, hogy a szerb rendőrség védelmében a balkáni úton a képzetesebb hadoszlop, a jövőendő tisztikar menetel, immár bizonyos technikai eszközök, s ami fontosabb, tudás birtokában.

Korszakváltás és külpolitika

A történelem nem együtemű folyamat. Éles korszakhatárok jelzik a változásokat. A múlt században három egymástól élesen elkülöníthető korszak jött létre. Az első világháború átalakította Európát. A második világháború után pedig megindult az egész világra szóló átalakítás a kétpólusú világhatalom létrehozása által.

Változás kikényszerítése tradicionálisan háború által történik. A két világháború szándékaiban is, és kimenetelében is együvé tartozik. Az első nem érte el célját, szükség volt a másodikra annak érdekében, hogy Európa hanyatlása viszszaferdíthatatlan legyen.

A jelzett történeti folyamat elején Európa a világ vezető kontinense volt. Első tönkretételéből látványosan gyorsan és eredményesen felépült. Ennek titka, hogy szembefordulva a liberalista elvekkel, a gazdasági felépülés filozófiája a privátszektor állami ellenőrzése lett az adott ország érdekeinek szolgálatában. Lényegében: egyrészt eltávolodás a szabadverseny liberalizmustól, másrészt távortartás az államkapitalista szocializmustól, ettől a két szélsőséges szemléletű ideológiától és gyakorlattól, amely kettősség érvényesüléséhez mérhetetlen összegű támogatás és propaganda állt rendelkezésre a nyugati hatalmak pénzügyi hatalmasságai részéről. Európa ilyen gyors helyreállása és a szabadpiacú liberalista szemlélet feletti látványos győzelme elég ok volt a világháború megismétlésére.

Az államilag korlátozott gazdaság európai szemléletű és érdekű filozófia volt, és kedvezett az Európában kialakult nemzetállami rendszernek és államegyedeknek, a szabadpiaci önkény azonban megfelelt az Észak-Amerika majdnem egészét egyetlen államban igazgató pénzintézetek rendszerének.

Az amerikai piacmonopólium alapvetően imperialisztikus és nemzetközi. Azt követően, hogy Amerika az első világháború következmé-

nyeként a brit gyarmatbirodalom hatalmi örökébe lépett, az angol nyelvű országok fölötti pénzügyi hatalom imperialista törekvései megnövekedtek. A második világháború meghozta az amerikai bázisú nemzetközi pénzhatalom (New York Empire) teljes ellenőrzését Európa felett. Az ellenőrzésben és a gyarmati kizsákmányolásban a részestárs a Szovjetunió volt 45 éves időtartamra.

A Szovjetunió különleges létesítmény volt, elvi megfogalmazásában a tőkés társadalom ellentétéként a kollektív társadalom megvalósítója. A New York Empire mérhetetlen mennyiségű pénzt és energiát áldozott létrehozására. Ennek a hatalomnak a megalkotása két célt szolgált. Az egyik: a hatalmas kiterjedésű orosz birodalom feletti központi ellenőrzés, a másik: onnét kiindulva Európa országai is kollektív uralom alá kerüljenek. Felhívom rá a figyelmet, Amerika és Anglia támogatta az európai kommunista mozgalmakat és forradalmakat, saját országukat pedig mindig megkímélték tőlük.

A Szovjetuniót azután, hogy elvégezte feladatát, létrehozói felszámolták. Ez új korszak megnyitását eredményezte a világ hatalmi szerkezetében. A vállalkozás mérlege a New York Empire részére az Európa feletti teljes gazdasági és politikai felügyelet, amely ebben a korszakban mind a vasfüggöny mögötti Európára, mind pedig az utód orosz birodalomra kiterjedt. A diktatúrák helyén parlamenti demokráciák alakultak, megjelentek a diadalmas kapitalizmus intézményei segítséget nyújtani a liberalizmus berendezkedésében.

Amíg Európa keleti felén lényegében sikerrel járt a féktelen liberalizmus bevezetése – köszönhetően az USA-szolgálatban álló Európai Unió atlantista elkötelezettségének –, addig az egykori szovjet állam helyébe lépő Független Államok Közössége (FÁK), valójában persze orosz birodalom vezetésében erjedési folyamat lépett

fel a '90-es években. Az átmenet az „erős állam”-szemléletből a „gyenge állam”-szemléletbe akadozott, és fellépett egy olyanfajta megoldás, amilyen az első világháború után alakult ki Európában, előbb Olaszországban, majd Németországban: függetlenné tenni az országot saját érdekű pénzügyi rendszer kiépítésével. Ez ezúttal **Putyin** elnök nevéhez fűződik.

Nemcsak az orosz birodalom határai közötti terület föld feletti és föld alatti kincseihez való (oly sokáig remélt) hozzájutás veszett el a nyugati pénzbirodalom részére, hanem van ennél jóval nagyobb tét is.

Mostanában bontakoznak ki egy globális korszakváltás körvonalai. Ma még a nemzetközi elszámolásban a dollár egyeduralkodó, az amerikai érdekeltségű országok uralják az árutermelést és áruelosztást. Kína olcsó és jó iparának köszönhetően gazdaságilag rohamosan erősödik. Kína a nem túl távoli jövő új nagyhatalma, amivel máris számolni kell.

Európa ipari nagyhatalom, de energiaforrásokban és ásványkincsekben szegény. Kína jó úton halad ahhoz, hogy ipari nagyhatalommá váljon, de energiaforrásokban és ásványkincsekben szegény. Oroszország ipari felkészültsége közepes, termelőkapacitása gyenge, viszont energiaforrásokban és ásványkincsekben gazdag. Európa és Kína háborús ereje gyenge, Oroszország katonai nagyhatalom.

Az ősember törvénye: az erős megtámadja a gyengét, elveszi annak javait. A későbbi korokban hasonszörűek tömörülése diktálta, ma pedig már nagyhatalmi csoportosulás diktálja az örök törvényt.

Háborús esélyek: Európának szüksége van az orosz energiára és ásványkincsekre – háborús megoldásra nem gondolhat, békés üzleti kapcsolat a megoldás. Ugyanez vonatkozik Kínára (bár a jövőbeli terjeszkedése Szibéria felé mutat). Oroszország le tudná rohanni Európát napok alatt, Kínába is mélyen belerohanna, de minek? Ipari felfejlődéséhez békés üzleti alapon, kölcsönös érdekek alkalmazásával könnyebben jut hozzá. Az eurázsiai térségben belátható ideig nincs háborús megoldásban érdekelt hatalom.

A világ békésen akar fejlődni, dolgozni, üzletelni. Amerika ipari, kereskedelmi, fegyverzeti fölényével a világ békés fejlődésének megalapo-

zója és fenntartója lehetne. A világbirodalom ambíciói ennél nagyobbak. A módszer: ha békésen nem megy, a megoldás fegyveres lesz. Olyan év még nem volt a világháborúk óta, amelyben ne lett volna több helyen is háború. A Közel-Keleten szünet nélkül valamilyen háború dúl, és most legújabban Ukrajna is háborús fészek lett.

A New York Empire a cári Oroszország megdöntésének idejétől kezdve túl sokat investált az orosz térség ásványkincseinek megszerzését célzó törekvésekbe ahhoz, hogy lemondjon az orosz államszövetség gazdasági kézbevételeéről. Arra, hogy ezt békés eszközökkel közelítene meg, az amerikai adminisztráció – amely „a mindent háborúval megoldani”-elvhez szokott – talán nem is gondol. Putyin elnök hatalmának megdöntése érdekében az amerikai politika oroszellenes felkelést gerjesztett, az pedig mára súlyos áldozatokkal járó belháborúvá fajult.

Amerika a megszállás idejéből származó szolgálatkészséget és atlantista elkötelezettséget megkövetelő szolidaritásra számít az Európai Unió vezetősége részéről, ezt jelenleg még megkapja, de előbb-utóbb érvényre jutnak az alapvető európai érdekek, azoknak a súlyos sérülése nyomán. Amerika ma még igyekszik bevonni Európát az oroszellenes háborújába. Sajnálatosan ezt nagyon hajlandó pártolni Lengyelország és Románia. Magyarország és vélhetően az európai országok többsége békés életet akar. Egyelőre a magyar kormány nyilatkozott meg Oroszország irányában a béke fenntartása érdekében. Ezért (meg nemzeti érdekű politikájáért) nemtelen támadás éri az Egyesült Államok és az Európai Unió politikai körei részéről.

„Nemzeti elkötelezettségű külügy kell!”

„Világpolitikai átrendeződés zajlik” – mondta **Orbán Viktor** március 9-én a nagykövetek konferenciáján, szinte a fentebb felvázolt világhelyzetre utalóan.

A rendkívüli konferencia hírére a legvadabb feltételezések jelentek meg a budapesti lapokban, vészjóslóan találgatva, milyen kényszer hatására kellett tanácskozássra hívni a nagyköveteket fél évvel a rendes évi eligazítás után. A külügy összeomlása, kényszerű átalakítása, nagyhatalmi nyomás, kormányválság – mindenféle feltételezés született, ami csak előjöhett a

kormánybuktató mániában szenvedők képzeletében. A vészmadárkárogások ellenére a nagyköveti konferencián a magyar külügyi szolgálat részére a kormány külpolitikájának megerősítéséről és irányzatának vállalásáról volt szó.

A továbbiakban nem hivatalos, de megbízható forrásból származó újsághíradásból adunk lényeges részeket **Orbán Viktor** miniszterelnöknek a nagykövetek konferenciáján elhangzott iránymutató felszólalásából, kommentár nélkül.

* * *

– A magyar érdekek feltétlen képviselője. A mi térképeinken Magyarország a világ közepe. Eből következik jó néhány elvárás. Egy diplomata nem lehet világpolgár. Aki nem magyarként tekint a világra, arra a világ sem tekint magyarként.

– Nemzeti elkötelezettségű külügyi államparátusra van szükség.

Ez Orbán szerint nem provinciálist jelent, hanem nemzeti identitást.

– Lehet magyarként is elegánsnak lenni, magyarként is lehet késsel-villával enni, idegen nyelven beszélni, nemzetközi diskurzusokban részt venni. Nem délibábos eszméket, hanem a tízmillió magyar állam és a tízmilliónál nagyobb világnemzet érdekeit kell képviselni.

A nagy váltás lényege: szakítani azzal a korábbi doktrínával, hogy érdekeink egybeesnek annak a nagyhatalomnak az érdekeivel, amelynek az érdekszférájába tartozunk. – Lehetnek nemzeti érdekeink, amelyek nem esnek egybe százszázalékosan a németekével vagy az amerikaiakéval.

– Nem kell kiélezni a konfliktusokat, de a gondolkodásunkba legyen benne, hogy nem ördögtől való, hogy vannak más érdekeink, természetes a nemzeti alapú külpolitika – mondta a miniszterelnök, aki szerint az már a diplomácia művészete, hogy mikor kell kiállni nyíltan a saját érdekeinkért, és mikor a színpalak mögött. Még azt is mondta, hogy az együttműködés képességét meg kell őrizni úgy is, hogy más álláspontot képviselünk.

– A nemzeti érdekekre alapuló doktrínát amiatt a helyzet miatt állítottuk fel, mert lényegében egy új világrend kialakulását éljük, amikor a gazdaság, a világkereskedelem Ázsia erősödő szerepe miatt valóban világméretűvé tétele mi-

att elkezdett megváltozni a világrend, változnak az erőviszonyok. Ehhez pedig gyorsan kell alkalmazkodni, a lehető leggyorsabban – ez a kormány elvárása a magyar külüggyel szemben.

A miniszterelnök szerint önálló külpolitikát folytatni egy más logikát követő külpolitika után kényelmetlen dolog.

– Találkoztam nagykövettel, aki arra panaszkodott, hogy most nem kedvelik. A magyar külpolitikát a jó kapcsolatteremtő képesség jellemezte eddig, ami azt sugallta, hogy mi mindig egyetértünk. Most kiderült, hogy vannak ügyek, amikre ez nem áll, két-három kérdésben más vonalat viszünk, mint a fogadó ország – ezt képviselni kell. Ilyenként Németországot, Lengyelországot és Litvániát említette.

Orbán szerint a nemzetek közötti viszony kétféle lehet: vazallusi és partneri. Az előbbit kell háttérbe szorítani, a partnerit kell előtérbe helyezni.

Úgy tért rá az oroszokkal való viszonyra, hogy odaszúrt egyet mindenkinek. – A magyar hajlamos arra, hogy magát nagyon dörzsöltnek tartsa, közben ő a balek. Ez fajtörténet. Azt a konkrét példát hozta, hogy mennyire megijedt mindenki, amikor fogadta Putyint, hogy milyen következményei lesznek a látogatásnak. Ehhez képest mi történt? Az olasz miniszterelnök nemhogy fogadta az orosz elnököt, hanem egyenesen elment hozzá Moszkvába. Sőt, a bojkott idején megállapodtak egy egymillárd dolláros befektetési alapról. Mi meg nézünk ki a fejünkben – vont a Putyin látogatásának magyar mérlegét Orbán.

Szerinte értelmiségi dörzsöltség helyett kereskedelmi dörzsöltségre lenne szükségünk, ebben a Nyugat számos országa és az USA is sokkal jobb. Úgy kell képviselni az elvi álláspontokat, hogy az szolgálja a gazdasági érdekeket is. Németország a bojkott idején is növelte a gazdasági együttműködését Oroszországgal.

Az orosz viszonyra bővebben is kitért. A magyar miniszterelnök szerint – két dolgot világossá kell tenni. Az egyik, hogy nem vagyunk Oroszország ellensége. A másik, hogy fizessünk pontosan. Nem tartozunk azok közé, akik kifejezetten oroszellenes politikát visznek. Persze, fontos számunkra a nemzetközi jog tisztelete is, Ukrajna területi integritása is, de ne legyünk ellenségesek az oroszokkal szemben, mert elveszítjük őket.

Kicsit később visszatért az oroszokra, illetve arra, hogy miért fontos Magyarországnak Ukrajna területi épsége. Akkor azt mondta: – Magyarországnak elemi érdeke, hogy ne legyen közös határa Oroszországgal, valami mindig legyen Oroszország és Magyarország között. Minél nagyobb, annál jobb. És ez Ukrajna.

Amerikáról azt mondta, van vitánk vele, de sokszor elmondta, hogy nem esnek egybe az érdekeink. A nagy kérdés az, hogy minek akarunk hangsúlyt adni, a különbözőségnek vagy az együttműködésnek. Katonai és gazdasági téren erősek a kapcsolatok, az ideológiai nem kell erőltetni.

Szerinte jogállaminak láttatják az amerikaiak a vitáinkat, de valójában ideológiai vita az. Kicsit sértődötten példát is hozott fel arra, hogy az USA külpolitikáját a belpolitikája határozza meg.

– A 2000-es évek közepén még kiemelt volt számukra a térségünk, a csillagháborús tervek helyszínéként számoltak velünk, bíztattak a Nabucco gázvezeték megépítésére. Orbán még ellenzékben is hangos szóvivője volt ezeknek, bírálta az MSZP-t, hogy mennyire nem állnak bele a tervekbe, aztán az amerikaiak meggondolták magukat, és dobták a terveket, mint egy papírzsebkendőt.

Orbán elárult valamit, amit eddig még nem. Ha történik valami a világban, ő mindig három relációt néz. Három olyan országra figyel, amelyik mindig befolyásolta a magyar történelmet: Németország, Oroszország és Törökország. Megerősödött persze az atlantista vonal is, de ez a három ország van a legerősebb befolyással Magyarországra. Nem véletlen, hogy az év elején egymás után fogadta a német kancellárt, az orosz elnököt és a török kormányfőt. Így volt ez elrendezve.

– A németek egyébként sokkal következetesebb Közép-Európa-politikát visznek, mint az USA. A 20 milliárdos beruházásai miatt ráadásul érdekelt is Magyarország sikerében.

– Ráadásul különutas politikánk sikeres is, amit a gazdaság teljesítménye is alátámaszt, ez kellő önbizalmat és helyes önértékelést adhat a képviselőjéhez. Van teljesítmény, ami alapján megtehetjük, hogy saját érdekeinket nézzük.

Orbán szerint a lengyeleké a leginkább nemzeti gazdaságpolitika, nem véletlen, hogy ott még

a válság alatt sem torpant egyszer sem meg a növekedés. Errefelé tart Magyarország is. Sikeres évek jönnek számunkra.

A kormányfő bejelentette azt is, hogy annyira kiszámítható a magyar gazdaságpolitika, hogy idén nem decemberben, hanem már júliusban elfogadják a jövő évi költségvetést.

– A keleti nyitás megtörtént, faktum, lezárt. A kapu ki van nyitva, közledekenni kell rajta, meg arra figyelni, hogy valaki be nem csukja. A keleti nyitás sikeres volt, mégha az ezt igazoló külgazdasági számokkal van egy kis probléma. 2009-ben exportunk 80 százaléka ment az EU-ba, az arány öt százalékkal csökkent. Ez még így is nagyon magas, ami persze egyrészt jó hír, mert erős piacon állunk helyt, de diverzifikálni kell. 2018-ig az EU-n kívüli országokba irányuló exportot a mostani 25 százalékról 30 százalék fölé kell vinni.

– Ezért jön a déli nyitás, mert még mindig Ázsia a jövő gazdasági motorja, de a növekedés ott csökkeni fog, és a következő évtizedben Afrika jön fel, ha sikerül stabilizálni a térséget. Jelezte, idén még olyan ázsiai országba megy, ahol a keleti nyitás jegyében még nem járt, de Szijjártó már Afrikát és Latin-Amerikát veszi célba, hogy kitapossa az utat a miniszterelnöknek, aki 2016-tól indul erre. Afrikában egyébként egyszer járt, 2010-ben Egyiptomban, még Mubarak vendégeként.

– Nyugati nyitás meg nem lesz, mert olyan nincs, mi a Nyugat része vagyunk, ezt két népszavazás (NATO, EU) döntötte el. A nyugati integrációt emiatt senki nem kérdőjelezheti meg. Azt is mondta, hogy a Nyugat részének lenni kötelezettségekkel is jár, ezért támogatja részvételünket az Iszlám Állam elleni katonai akcióban.

Orbán idézett egy mondást: „Egy országnak nincsenek barátai vagy ellenségei, csak érdekei.” Szerinte van ebben igazság, de nem teljesen. Az érdekvezérelt külpolitika fontos, de nem mindenható. Mert van egy sorsközösségünk, ami preferenciát élvez. Van egy közös múltunk a lengyelekkel, horvátokkal. Ez a közép-európai sorsközösség majdnem olyan fontos, mint a saját nemzeti érdekeink. Ehhez képest a Mol miatt Orbán szerint is hűvös a viszonyunk a horvátokkal, a lengyelekkel pedig annál is rosszabb az oroszbarát politikánk miatt.

* * *

Orbán Viktor már évek óta említi, itt is említette valamilyen új világrend érkezését. Különös, hogy használja ezt a kifejezést, amelyről minden tájékozott ember tudja, hogy ez a két szó egy világkormány létrehozását szorgalmazó, eredetileg szabadkőműves terv (The New World Order, Novus Ordo Seclorum), amely Orbán törekvésével szemben a nemzetek, nemzeti országok elpusztítására törekszik. Ilyen szóhasználat épp oly alkalmatlan, mint a híressé tett tusványosi illiberális szó. Egy biztos, nem arra utal, amiről David Rockefeller így nyilatkozott: „Egy globális átalakulás szélén állunk. Csak egy megfelelően

nagy válságra van szükségünk, és a nemzetek el fogják fogadni az új világrendet!”

Írásunk első felében a korszakváltásokról volt szó, amelyekhez nem kellenek „megfelelően nagy válságok”, mert békésen előidézi őket az elmaradott országok felzárkózásának következtében előálló új nagyhatalmi egyensúly. Erről szól Orbán Viktor, és ez az élet rendje. Ezt lehet megzavarni háborúkkal (mint a múlt századi Közép-Európa elleni, Európára nézve végzetes háborúk), a nem is titkos terv szerint kierőszakolt világkormány létrehozásával. Ezzel szemben ésszerű hinni a békés korszakváltásban.



Kalevala-illusztráció

Lesz-e nemzetben gondolkodó magyar értelmiség?

Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek

Fejtegetésemet egy emlék felidézésével kezdem. Feleségem a 70. születésnapomra *Őrző a strázsán* címmel egy *Emlékkönyvvvel*¹ lepett meg, amelyben mintegy ötven személy működött közre. Az írások ihletforrása – tisztelgő jellegűtől eltekintve – a Kárpát-medencei magyarság helyzete, illetve ezzel kapcsolatban a közéleti szerepvállalás lehetősége. A kötetben közreműködő osztálytársak, tanárok, pályatársak, barátok, kollégák között volt Dénes Iván Zoltán is, aki *Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek* című írásával köszöntött. Céltudatos írás, az eleve nembe talált vele, hiszen több évtizede tűnődöm azon, hogy az adott körülmények között – különös tekintettel a kisebbségi létre, Trianon örökségére, az etnikai atrocitások baljós árnyaira, előbb az „önigazgatási szocializmust építve”, majd a rendszerváltozással járó csalódások sorát elszenvedve – egy felelősségteljes értelmiséginek vajon milyen értékelveket és magatartási mintákat kell követnie. Az állampolgári lojalitás, a nemzeti hűség, a politikai korrektség, a szakmai (pszichológiai) hitelesség, az írói őszinteség együtt olyan értelmiségi szerephelyzetet jelentenek, melynek másutt sem könnyű megfelelni, hát még ebben a térségben. Így aztán érthető, hogy Dénes Iván Zoltán barátom tanulmánya szíven talált, amelyben *A szabadságszerető ember tízparancsolatát* foglalta össze. Dénes Iván Zoltán – mint Bibó egykori tanítványa és szellemi örököseinek gondos ápolója – munkájában azoknak a közösségi értékeknek és magatartási mintáknak a felvázolására vállalkozott, amelyeket nagy mestere és példaképe, Bibó István a múlt század harmincas éveinek a végén a nyilvánosság előtt vállalt és képviselt. Vajon kinek és miről is szól ez a (politikai/értelmiségi) tízparancsolat?

¹ Szerk. Hódi Éva: *Őrző a strázsán. Emlékkönyv* Hódi Sándor 70 éves születésnapjára. Sorsok – emberek sorozat. Kiadó: Széchenyi István Stratégiakutató Társaság. Készült a Proleter Nyomdában Óbecsén, 2013-ban. 362 oldal.

Az új időkre és megváltozott körülményekre való tekintettel van-e még ezeknek az irányelveknek valamilyen érvényük?

A magyar beteg

Mindez annak kapcsán jutott eszembe, hogy egyre-másra hallom, olvasom, hogy minden szerencsétlenségünk az értelmiség bűne. Nagy a jajveszékelés, hogy a hajónk a történelem tengerén zátonyra futott, süllyedőben van. Természetesen azért, mert az értelmiség nem állt a helyzet magaslatán. Nemcsak a rendszerváltozás idején, hanem azt követően sem. Azok közül, akik a szétesett világ romjai fölött keseregnek, sokan csak a magyar értelmiség válságáról, bukásáról beszélnek, mások szerint viszont egyáltalán nincs is (nemzetben gondolkodó) értelmiség. Ezzel kapcsolatban az „elit” és a „nép” eltávolodásáról beszélnek, az értelmiség „szereptévesztéséről”, „belterjességéről”. Vanak aztán olyanok is, akik tudni vélik, hogy egyszerűen „kortünetről” van szó, a dolgok természeténél fogva az értelmiségnek egyre kisebb a súlya. A modern értelmiséggel nemcsak az a baj, mondják, hogy „önző módon” csak magával törődik, elfordul a közügytől, de valójában nincs is mondanivalója. Az értelmiséggel kapcsolatos sirámokkal pedig jó lesz vigyázni, mert ezek nagyjából egyidősek magának az értelmiségnek a létezésével.

Növekvő elitellenesség

Bizonyára mindebben van egy szemernyi igazság. De nem sokra megyünk vele, ha az elmúlt évek eszelős pusztítását látva „kinyílik a bicska” a zsebben. Nemcsak a hétköznapi javak szűkülése figyelmeztet arra, hogy a hajónk valahol megfeneklett, hanem csak a vak nem látja, hogy a magyar világ tárgyi és eszmei értelemben egyaránt romokban hever.

Lehet, hogy csak a keserűség szól az emberekből, de a növekvő elitellenességet lehetetlen nem észrevenni. Valaki találóan azt írta, hogy a „fent levők” megvetése talán az utolsó kapocs,

amely a magyar társadalmat még összetartja. Mindenesetre szomorú jövőt jósol, ha egy népesség (társadalom) „közös minimuma” a politika- és értelmiségellenességben mutatkozik meg.

Ez a szemléletmód persze nincs túl messze a bűnbakképzéstől, ennek ellenére oda kell figyelni a közbeszédre, amely jelzi, hogy valami nincs rendben. Nem csak velünk, magyarokkal. Más népek példái talán még ijesztőbbek. Gondoljunk például a közelmúltban egymásnak eső délszláv népekre vagy az újonnan létrejött albán államra, Koszovóra. Naponta az albán menekültek ezreit szállítják Nyugat-Európa felé a vonatok, de célállomás Olaszország, Görögország, sőt maga Albánia is. A lakosság tömegével hagyja el Európa legfiatalabb országát, amely évtizedeken át küzdött szabadságáért, majd véres harcok és Szerbia bombázása után, mindössze hét éve Koszovó kikiáltotta függetlenségét. Vajon hová lett az a hihetetlen lelkesedés, optimizmus és eufória, amely a szabadság kivívásához vezetett? Vajon a közösség érdekvédelmével szemben milyen hangadó elit kerekedett felül, amely most a korábbi szabadságvágygal szemben százezreket bír rá az entitás és identitás feladására? Mondják, hatalmas a szegénység, a munkanélküliség, a korrupció, gyakoriak az áramkimaradások, akadozik a tömegközlekedés, rendszertelen a szemétszállítás. Mindezt csakugyan gondot jelenthet, de alapvetően mégis arról van szó, hogy a függetlenség kikiáltása után az új elitnek nem sikerült a társadalmi életet gazdaságilag megszerveznie, és hozzá megfelelő társadalmi tudatot teremtenie. Azért a sok menekült, mert az egész társadalom átadta magát a tehetetlenségnek, vélhetően, mert a gazdasági, szellemi és politikai életben nem kaptak teret azok a nézetek, amelyek már előre jelezhettek volna, hogy pusztán az a politikai léggömb, amelybe az új állam vezetői kapaszkodtak, ki fog pukkadni.

Ezzel a kis kitérővel csak azt próbáltam érzékeltetni, hogy a „Fejétől búzlik a hal” alaptézis nem véletlen vált szállóigévé. Hangozzék bár korszerűtlenül, magam is azt vallom, hogy a magyarság szolgálatában álló intellektuális réteg nélkül a több sebből vérző „magyar betegnek” aligha sikerül talpra állnia. A politika és a gazdaság léggömbje, bármekkora is próbálja azokat egyik vagy másik párt fölfújni, előbb vagy utóbb ki fog pukkadni. A mindennapok világa ugyanis az értelmiség által közvetített min-

ta, magatartáskódex, normatív társadalmi irányelvek nélkül menthetetlenül összeomlik.

Az ember nem úr és nem szolga

Visszatérve Bibóhoz, *A szabadságszerető ember tízparancsolata* című írás nyilvánvalóan olyan politikai önmeghatározás, amelyben „Bibó István a saját magával szembeni közösségi viselkedés követelményeit fogalmazta meg”, mondja Dénes Iván Zoltán.² Ennek első pontja szerint az ember nem úr és nem szolga. Az egyetemes emberi méltóság egy és oszthatatlan voltának alapkövetelményeként megfogalmazott szép gondolattal Bibó István a korabeli világ legfőbb anomáliájáról szólt, amely urakra és parasztokra oszlott. Am papírra vetése után 60 évvel mit sem veszített érvényéből ez a gondolat, jöllehet a rendszerváltás – lényegét és következményeit tekintve – voltaképpen annak megtagadására irányult. Ma megvető lesajnálás jár annak, aki az emberi méltóság kérdését egyáltalán szóba hozza. Az elit dölyfös úrként viselkedik, amely a társadalom többségét szolgaként, szerencsétlen páriaként kezeli.

Bibó fogalmazványának második pontja arra szólít minden szabadságszerető értelmiségit, hogy ezzel a megalázó úrhatnámsággal nyíltan szálljon szembe. Annak ellenére, hogy a hatalmasságokkal való szembeszegülés sosem kockázatmentes. Jelen körülményeink között is igen nehéz, hiszen nemrég még börtön járt annak, aki gazdasági csődről, állami korrupcióról, szegénységről, a társadalmi javak igazságtalan elosztásáról vagy effélékről beszélt. Napjainkra az értelmiségiek (félelemből, kenyérféltésből) le is szoktak a nyílt és őszinte beszédéről, óvakodnak attól, hogy krízisről, korrupcióról beszéljenek, vagy attól tartanak, hogy a kommunista múlt „visszasírásának” a vádja éri őket. Így aztán semmi sem állja útját a korrupciónak, úrhatnámságnak, hatalmaskodásnak, szabad rablásnak. Márpedig *A szabadságszerető ember tízparancsolatának* harmadik pontja azt mondja ki, hogy a szabad értelmiségi semmiféle kizsákmányolást nem tűr el, magát igazából, jogából, követeléséből kiforgatni nem engedi. Ezzel szemben a hatalmi elit a különböző politikai székértáborok mellett – többnyire igazi politikai elkötelezettség nélkül – propagandistává züllött, és a javaikból kifosztott embereket arról igyekezzenek meggyőzni, hogy a nyakunkon élősködő bankároligarchia, a pénzarisztokrácia, illetve a volt gyarmattartó

² MTAKK Ms 5111/15, 16. Nyomtatásban: BIM 11. 15–17.

nagyhatalmak „jót akarnak” nekik. A negyedik pont szerint az értelmiségi kötelessége az volna, hogy őrködjön a maga és mások szabadsága és egzisztenciája fölött.

A továbbiakban Bibó arról beszél, hogy az emberi szabadság és méltóság egy és oszthatatlan, és annak minden sérelme ellen együttesen kell cselekedni. Ha netán a közös fellépés elmarad, akkor a szabad értelmiséginek egyedül kell fellépnie. A hatodik és hetedik pontban arról olvashatunk, hogy az értelmiségi semmiféle önkényeskedést nem tűr el, illetve semmiféle anyagi visszaélést nem hallgat el és nem fedez. A közügyekben legjobb meggyőződése szerint színt vall, így szól a nyolcadik pont. A kilencedik parancs értelmében a szabad értelmiséginek valamennyi közérdek ügyében kezdeményezőleg kell fellépnie. És végül a tizedik parancsolt szerint a szabadságszerető ember bízik az emberek tisztességében és a közösség erejében, továbbá bízik abban, hogy elegendő bátorsággal és tisztességgel, együttes fellépéssel minden felmerülő társadalmi kérdést meg lehet oldani.

A szabad értelmiségi szerepvállalásnak ilyen tömör, világos összefoglalásával ritkán találkozunk. Lehet, hogy mindez manapság már kissé fellengzősnek hangzik, de Bibó István téziseit azért tartottam itt fontosnak felidézni, hogy mielőtt az értelmiség társadalmi szerepvállalásával összefüggő kérdések tárgyalásába fogunk, tisztázzunk legalább néhány alapvető irányadó szempontot.

Útmutatás vagy önmegvalósítás?

Mindenekelőtt szögezzük le azt, hogy a magyar társadalomnak a jövőbeni megmaradásához és a változó idővel való lépéstartáshoz szüksége van közügyekkel foglalkozó értelmiségiekre. Mindig is voltak elegendő bátorsággal, koruk problémáira kellő intellektuális rálátással rendelkező emberek, akik szabadságszeretetükből kifolyólag a maguk módján szembeszálltak azokkal, akik másokat becsaptak, leigáztak, kizsákmányoltak, szolgáskorba taszítottak, akiknek volt bátorságuk fellázadni a hatalmasságokkal szemben, vállalva a kiközösítést, megaláztatást, üldöztetést, nyomort, sőt sok esetben börtönt is. Ezek mind egy szálig közösségben gondolkodtak, a közérdek ügyében fáradoztak, más emberekhez a bizalom megelőlegezésével fordultak. Tegyük mindjárt hozzá, talán ezzel is kellett volna kezdeni, hogy a mai kor „intellektuális lázadói” kevesen vannak, az értelmiségiek – ahogyan a

nyugati civilizációban mindenki – saját „önmegvalósításukkal” vannak elfoglalva. A lehető legnehezebb pszichológiai feladatok egyike ma rábírní, ha ez egyáltalán lehetséges, rábírní a tehetségeket arra, hogy a bibói értelemben vett szabadságszerető emberek módjára viselkedjenek, és ne csak pénzért vállaljanak közszereplést.

Ennek a társadalmi-kulturális fejleménynek az okairól és következményeiről (az értelmiség társadalmi szerepváltásáról és szerepválságáról) a későbbiek során még szót ejtünk, itt csak annyit szükséges közbevetőleg megjegyezni, hogy „független értelmiség” talán soha sehol nem volt a világon, ezt a luxust csak néhány jó módban élő entellektüel engedhette meg magának. Régebben az írástudók egyházaknak, uralkodóknak, földesuraknak, gazdag mecénásoknak engedelmeskedtek (szolgáltak), az újabb korban pedig a pártoknak, államigazgatásnak, hadiiparnak, pénzarisztokráciának vannak kiszolgáltatva. Elborzasztó belegondolni, hogy a „szabadságszerető intelligenciáról” legfeljebb mint eszményről beszélhetünk, a konkrét emberek azonban a maguk hús-vér mivoltában csak elvétve tesznek eleget ennek a kíváncságnak, minthogy nekik is, ahogyan a többi embernek, valamiből meg kell élniük. Reménykedhetünk ugyan abban, hogy munkájuk (feladatuk) mellett vannak, akik a szabadság kis mozgásterével rendelkeznek, ami azonban a társadalom egészét érintő kérdésekkel való foglalkozáshoz, az észlelhető válság megoldásához nem elég. Drámai belegondolni, hogy ki fogja ma megvédeni a szétesőben levő magyar társadalom tagjait a mélyszegénységtől, a demokráciadeficitől, a korrupciótól, a reménytelenségtől. Avagy a koszvói albánok sorsára jutunk valamennyien? A példa nem túlságosan erőltetett, elvégre ha jobban belegondolunk, be kell látnunk, hogy sorainkból is százezerrel mennek a jobb élet reményében Nyugatra az emberek. Persze nyugtathatjuk magunkat, hogy a többség azért marad, mozdulatlan. Csakhogy azok, akik maradnak – öregek, betegek, kisebbségek –, többnyire szociális teherként vannak jelen. Elvárhatjuk-e az értelmiségtől (íróktól, költőktől, filozófusoktól, társadalomtudósoktól), hogy ezekben a zavaros időkben erkölcsi útmutatóink legyenek, és a választott politikusokat a szakszerűség és a méltányosság szempontjaival szembesítsék, amikor a kialakuló új pénzügyi világban maguk is „feleslegesek”, csak szociális teherként jelentenek?

Sokan mondták, látták, leírták, hogy a rendszerváltás utáni magyar kapitalizmusnak a legfőbb betegsége ugyanaz, mint a szocializmusé volt.³ Nem tudja a potenciálisan rendelkezésre álló szellemi tőkét hasznosítani. (Ez volt a legfőbb oka a félresiklott rendszerváltozásnak is.) A politika ilyen-olyan okoknál fogva víz alá nyomja a „szabad foglalkozású értelmiséget”, a „politizáló értelmiséget” meg korrumpálja, illetve csak annak és annyi mozgásteret enged, aki és ami nem zavarja mozgásköréit.

Az írástudók árulása

Julien Benda 1927-ben jelentette meg *Az írástudók árulása* című könyvét, a mű nagy port vert föl annak idején. Azóta szállóigévé vált a könyv címe, mondanivalója pedig megkerülhetetlen, ha az értelmiség helyzetéről, szerepéről beszélünk. Julien Benda szembesít bennünket valamivel, amivel nem szívesen nézünk szembe. Nevezetesen arról szól, hogy az írástudók sokáig nem hatalmi célokat követtek, hanem (ahogyan azt az egyszerű emberek még ma is képzelik) az „igazat”, a „szépet”, a „jót” – Bibó úgy mondaná, hogy az emberi szabadságot és méltóságot – hirdették. Ám ez a helyzet a XIX. században megváltozott, az értelmiségiek az „igazság”, a „jószág”, a „szabadság”, a „szépség”, a „méltányosság” hirdetése helyett mintegy „eladták a lelküket”: tudásukkal, tehetségükkel múlandó világi hatalmak, gazdasági, politikai érdekcsoportok szolgálatába szegődtek. Az „árulás” abban áll, hogy „szellemi muníciót” szolgáltatnak és szolgáltatnak bármilyen politikai törekvéseknek. Leplezve a valós szándékot, mindenféle teóriákat gyártanak, hogy aztán a hozzájuk tapadó lózungoknak a nevében gátlástalanul gyilkolhassák egymást az emberek. A helyi politikai törekvésektől a világméretű érdekharckig az értelmiség biztosítja az állami, pénzügyi, katonai gépezet számára a „szellemi kenőolajat”. A közhiedelemmel ellentétben a szürkeállomány java része nem az „emberiség”, hanem a világbirodalmi törekvések szolgálatában áll. Az értelmiség nem a magyar nép (és más népek) fennmaradása szempontjából alapvető fontosságú kérdések boncolgatásával van elfoglalva, hanem különböző dogmák hirdetésével, amely ez idő tájt arra megy ki, hogy a még úgy-ahogy ellenálló közösségek erejét megtöriék, kicsavarják a kezéből a védekezés minden lehetőségét.

³ Vö. Gróh Gáspár: Lesz-e új államalapítás? In: Az év esszéi 2010. Magyar Napló, Budapest, 2010

Mondhatnánk, hogy ezeket a fejleményeket Julien Benda előre látta, bár akkor még többen voltak merész értelmiségi harcosok, romantikus népieskedők, akik a pénzosztó hatalmasságok ellen fellázadtak. Ma a hangadó „elit” mély megvetéssel közösi ki az értelmiség soraiból azokat, akik – hogy úgy mondjuk – „saját népük mellé állnak”.

Növekvő elitellenesség és a globális világrend

Hiába igyekeznénk szépíteni a dolgokat, az „értelmiség árulása” enyhébb vagy súlyosabb formában, de ma is lépten-nyomon tetten érhető. A művelt értelmiségiek lehangoló politikai elemzéseket írnak, amelyek végkicsengése nem az, hogy – mondjuk – a népvándorlás, a korrupció, az eladósodás, a kamatrabszolgaság talán mégsem helyénvaló, hanem hogy a lecsúszás, a demográfiai hullámvölgy, az egészségügyi ellátás és a nyugdíjrendszer válsága, a morális alapértékek eróziója, hadd ne soroljam tovább, a „globális világrend” sajnálatos velejárói, amelyek ellen nemigen lehet tenni semmit. Inkább arra ügyeljünk, hogy négyévente kire adjuk a voksunkat, ebben viszont készségesen állnak rendelkezésünkre.

Bibó István tízparancsolata nemcsak mint a „független értelmiség” saját magával szembeni közösségi normatív szabályrendszere érdekel itt bennünket, hiszen ilyen értelmiség tulajdonképpen nem létezik, hanem – amint azt Dénes Iván Zoltán helyénvalóan hangsúlyozza – ezzel a „tízparancsolat-próbálkozással” talán valamelyest hozzájárulhatunk a közhivatalnok-szerep ártértelezéséhez. Egy olyan magatartási kódex kialakításához, amelytől idegen az úrhatnamság, a hatalmaskodás, a kizsákmányolás, az önkényeskedés, az anyagi visszaélés minden formája.

Nos ez az, amiben az egész átalakuló térség (és azon belül a magyar világ) hiányt szenved. Ez az oka a növekvő elitellenességnek, a rendszerváltás sikertelenségének, és annak, hogy úgy látszik, a magyar értelmiség a pályája végére érkezett. Nem az a baj, hogy jobbról is, balról is akad néhány ellenszenves bértollnok, aki kellő javadalmazás ellenében mindenre hajlandó, hanem hogy az értelmiség korrumpálódott, széthullott, válságba került, megszűnőben van.

Sajnos ennek az okai nemcsak morális természetűek, nemcsak politikaiak és egzisztenciálisak, hanem tartok tőle – magából a rendszerből fakadnak. Persze ma szentségtörés ilyesmit

mondani, hiszen „kommunistából” épp visszavedlettünk „kapitalistává”, szó sem lehet arról, hogy az új út kiválasztásakor netán körültekintőbbek lehettünk volna. Persze a nagyobb körültekintéshez kritikailag gondolkodó, a közügyek iránt jobban érdeklődő, a nemzet mellett elkötelezett, az emberi szabadság és méltóság mellett mindenkor kiálló értelmiségiek kellettek volna. Legalább is nagyobb számban, mint ahányan voltak. Mi több, az értelmiség nagyobb része ma is fél bekapcsolódni a „nemzet sorsáról” folyó diskurzusba. Pszichológusként néha az az érzésem, hogy az utóbbi időben mintha valami furcsa örület uralkodott volna el rajtunk magyar (és nem magyar) embereken. Úgy teszünk, mint az az ember, aki nem akarja tudomásul venni, hogy rossz vonatra szállt fel. Vannak sejtései, de azokat igyekszik elhessegetni magától. Jóllehet az új rendszer strukturális torzulásai magukért beszélnek, mégis valamennyien úgy teszünk, mintha a „jövőépítés” jegyében zajlana minden. Holott ez a fajta „jövőépítés” – napnál világosabb – kimerül a régi intézmények szétfűrészesében, az újonnan ránk települt hatalmasságokhoz való igazodásban, az egymást követő „forrásmegvonásokban”, az ország és a nép növekvő eladósodásában, a széles társadalmi rétegek lecsúszásában, a korábban még úgy-ahogy létező szabad szellem fölszámolásában. Megvárjuk, míg végére ér a társadalom működőképessége? Miben reménykedünk? Nem lenne ésszerűbb kilépünk a mókuserékből, mielőtt járhatatlan útra térünk? Abban reménykedünk, hogy a kárvallottak és az újgazdagok majd csak kibékülnek egymással? Ahogyan reménykedtünk – és váltig bizonygattuk egymásnak –, hogy a „szocializmust építve” utolérjük és lekörözzük Nyugatot? Van épeszű ember, aki a legjobb választásnak azt tartja, hogy mindenki boldoguljon, ahogy tud?

Elfelejtettük volna a modern kapitalista államok alapelvét, amelyekhez mindenáron „felzárkózni” igyekszünk, nevezetesen, hogy a profitot privatizálják, a költségeket viszont a társadalommal fizettetik meg (Noam Chomsky). Jó ez nekünk? Nem kellene ezt az égből pottyant (vagy ránk tukmált) társadalompolitikát mérlegre tenni? Biztos, hogy egymás kizsákmányolása visz előre bennünket? A hierarchikus társadalmi viszonyok kényszerű fenntartása jelentené csakugyan a szebb magyar jövőt? Van olyan eszetlen ember közöttünk, aki ezt komolyan elhiszi? Nem kellene kicsit jobban utánajárni, hogy hova is megy ez a vonat velünk? Nem lehet, hogy most is, ahogyan

a történelem során már többször is, illúziókat kergetünk?

Milyen elmeháborodottság lett úrrá rajtunk, hogy ebben a demográfiailag megroppant társadalomban saját meggazdagodásunk érdekében mindenükből kiforgatva útszéli gödörbe lökjünk embereket? Látunk még egyáltalán a saját szemünkkel? Látjuk, hogy mivé lett az apró falvak népe? Hogy milyen kilátástalan az élet nemcsak a Trianonban elcsatolt, elnéptelenedett, sivár területeken, hanem a magyar vidéken? Hogy nem jár vonat, az utak járhatatlanok, jobbra-balra leomlott házfalak, beszakadt tetők, vakablakok. A házak fele üres, ahol laknak, minden második-harmadik ember egyedül él, az idősök tízszer annyian vannak, mint a fiatalok. Netán ennek az elnéptelenedő, infrastrukturálisan összeroppant, élhetetlen magyar világnak a sarcolására kívánjuk alapozni a modern magyar kapitalizmust? Vagy a városokba menekült, máról holnapra élőket kívánjuk még megfosztani apró értékeiktől és maradék megélhetőségüktől? Ki az, aki ebben a többnyire megszállt, kirablott, feldarabolt, a héják által lecsupaszított magyar világban olyan nagymértékű „tőkefelhalmozást” remél még, amely a társadalom „vezető rétegének” lehetővé teszi, hogy állják a sarat a külföldi versenytársakkal szemben? Az egykori gyarmattartókkal szeretnénk versenyre kelni? Esélyesnek képzeljük magunkat azok között, akik akkora gazdasági és katonai potenciállal rendelkeznek, hogy kényük-kedvük szerint ki tudják terjeszteni hatalmukat, befolyásukat a világ szinte bármely térségére és népére? Az ország teljes kifosztásával, az egészségügyi és nyugdíjrendszer, a kultúra felszámolásával reméljük az új magyar tőkésosztályt kinevelni? Mi történt velünk? Meddig maradunk még ennek a lidérces képzelgésnek a foglyai?

Napnál világosabb, hogy az új tőkésosztály létrejöttéhez fűzött remények rég szertefoszlottak.

Induló tőkéjükhöz a „magánvállalkozók” eddig is kizárólag saját (jóhiszemű, kiszolgáltattott) honfitársaik kirablásával jutottak. Az újgazdagok nem munkájuknak, tehetségüknek köszönhetik szerencséjüket, hanem annak, hogy „jó időben jó helyen voltak”.

Sokan fájlatják, hogy a rendszerváltás nem „sportszerűen” zajlott. Igaz, hogy a pálya a rendszerváltozással a vagyonfelhalmozás számára szabaddá vált, de a volt nomenklatura köréből startolók előnyben voltak: vezetői pozícióikat, kapcsolataikat, társadalmi befolyásukat köny-

nyűszerrel váltották át vagyonszerzésre, politikai hatalomra. De ha csak azt fájjaljuk, hogy a rendszerváltás során a korábbi rendszer hasznélvezőinek a társadalmi befolyását nem sikerült megtörni, ahogy mondani szokták, a „szocialista milliomosokból” lettek a „kapitalista milliárdosok”, nem a bibói „szabadságszerető ember” szólal meg bennünk, hanem csupán az irigység és a kapzsiság beszél. Valójában az a felháborító, hogy az ún. „privatizáció” állami segédlettel ment végbe, vagyis a nyertesek és vesztesek személyétől függetlenül, az egyik oldalon maga az állam juttatott egyeseket tulajdonhoz, a másik oldalon azonban a társadalom széles tömegei maradtak tulajdon nélkül. Azok, akik a rendszerváltás idején közhivatalban voltak, lábbal tipor-ták *A szabadságszerető ember tízparancsolatát*, más szóval nélkülözték a közösségi viselkedés alapkövetelményeit. „Független értelmiség” híján, amely talán felemelhette volna szavát a közérdek ügyében, menthetetlenül félresiklott és hiteltelenné vált minden, ami azóta történt velünk. Az ebből fakadó lelki krízisnek a túsza vagyunk valamennyien.

Hogyan jutottunk ide?

Túl nagy teret talán nem kellene a rendszer-váltó elitnek szentelni, elvégre a mai 20 éveseknek ez már történelem. Ennek ellenére talán nem árt az értelmiséggel szemben megmutatkozó bizalomvesztés előzményeire visszatekinteni.

Magyar értelmiségről beszélünk, mintha ez egyértelmű, jól körülhatárolható társadalmi csoportot képezne, holott ennek a fogalomnak a meghatározása – tekintettel az anyaországban és utódállamokban élő kisebbségi írástudók, művészek, bölcselek, társadalomtudósok sokféleségére – csaknem lehetetlen, még akkor is, ha nem soroljuk ide a diplomások és fehérgallérosok százezreit, hanem csak azokra gondolunk, akiket hétköznapi értelemben értelmiséginek szokás nevezni, vagyis csak azokra, akik mindenféle eszmét, tudást, felfogást, érdeket képviselve befolyásolják a közvéleményt. Nyilvánvaló, hogy az értelmiség sokféleségéből adódóan tevékenysége eleve ellentmondásos és problémákkal terhes. A problémák egy része abból adódik, amint ezt az *Az írástudók árulása* című könyv kapcsán már érintettük, hogy az általában soványka jövedelemmel rendelkező „független értelmiséginek” valamiből meg kell élnie, ami magyarán azt jelenti, hogy igyekszik állami támogatást élvező intézményekbe – tévéhez, folyóirat- és lapszer-

kesztőségekbe, könyvkiadókba, színházakba, filmstúdióba, múzeumokba, egyetemekre, kutatóintézetekbe, akadémiákra stb. – bekerülni, ami tulajdonképpen az értelmiségi szerep intézményesülését jelenti. Az intézményesülés pedig, tetszik vagy nem tetszik, a szellemi függetlenség feladását jelenti, sőt a hivatalos politikai irányvonal képviselőjére kötelez. Ebből aztán újabb problémák adódnak, hiszen az intézményekben elhelyezkedő értelmiségiek egy része a vele szemben támasztott elvárások ellenére, amennyire lehet, igyekszik a „függetlenségét” (vagy legalább annak a látszatát) megőrizni, más része pedig – azok, akik szeretik magukat „kritikai értelmiségnek” tekinteni – határozottan elutasítja azt a rendszert, amely helyet szorít neki. Az értelmiségiek egy további része meggyőződéssel vallja azt, amit mond és tesz, ők az adott rendszer hordozói. Végül, de nem utolsósorban az értelmiség egy része kifejezetten álságosan viselkedik, nem hisz abban, amit mond és tesz, de saját karrierje érdekében a mindenkor hatalomhoz látványosan törleszkedik. Még ha marginális szerepet játszik is, nem feledkezhetünk meg az ún. „párhuzamos” értelmiségi struktúráról sem, az ún. „szabadúszó értelmiségiek” csoportjáról sem, amely bár kicsi, elszigetelt, szétszórt és elnyomott volt (a kívülállást minden párt és állam nehezen tűri), szerény mértékben ugyan, de fontos szerepet játszott a nemzeti szellemi világkép megőrzésében.

Szem előtt tartva, hogy viharos történelme során a határok vándorlása és a politikai rendszerek váltakozása folytán a magyar értelmiségieknek sokféle rendszerhez, kurzushoz, hatalmi elváráshoz kellett igazodniuk, talán érthető (ha nem is helyeselhető), hogy különböző „magyar elitekről” lehetne inkább beszélni, amelyek mellesleg engesztelhetetlen gyűlölettel viszonyulnak egymáshoz. S minthogy az idők változnak, a szerencse meg forgandó, a korábban a kényelmes intézményi pozíciókban meghúzódó egykori „káderek” és az új „élcsapat” úton-útfélen összezsapnak, a legkisebb soványka koncert hajlandóak lenyúzni egymás bőrét. Ennek a sokszínű, vergődő, toporzékoló magyar értelmiségi hajcihőnek az egyik jellegzetes ismérve, hogy az „elitek” – szocializációjuknak, érdekeiknek, világlátásuknak megfelelően – minden további nélkül „lefasisztázzák”, „nemzetárulónak”, „ingyenélőnek”, „zsoldosnak”, „bértollnoknak” nevezik egymást. A kölcsönös vádaskodás, sárdobálás folyamánaként a paranoiás gyűlölködés olyan

méreteket öltött, hogy az a nyilvánosságra is átragadt, és nemcsak „pluralizálta”, hanem napjainkra már keresztbe-kasul felszabdalta a magyar társadalmat.

„Államfenntartó elit” és „lepénzelt pártzsoldosok”

Mindennek tükrében úgy „általában” a magyar értelmiségről aligha van értelme beszélni, mert merőben más szellemi világba csöppenünk, ha (a politikai fordulattal) a fészekből kieső „elit” vagy az új intézményrendszerbe épp beilleszkedő értelmiségre figyelünk. De sem az előbbieket, sem az utóbbiak nem alkotnak egységes csoportot. Másként éreznek és gondolkodnak az egykori állampárt kulturális és ideológiai „establishmentjéhez” tartozó személyek, és másként a szintén balról jövő, de „rendszerkritikus” bölcselek és társadalomtudósok. Megoszlás mutatkozik a jobb oldalon is. Más habitus jellemzi azokat, akik az új szeleket meglovagolva igyekeznek „berendezkedni” az új magyar kapitalizmusba, és más azokat, akik hallgatólagosan tudomásul veszik a társadalmi változásokat, de fenntartásokkal viszonyulnak hozzá, sérelmesnek találják pl. a „törtétek úrhatnamságát”, a növekvő társadalmi egyenlőtlenséget, az esélyegyenlőség hiányát. Nem egységes a határon kívüli magyar értelmiség sem. Másnak látja a világot az utódállamok régi/új államrendszerébe beilleszkedő „pozicionált értelmiség”, és merőben másként azok, akik a fordulat idején megszervezték, talpra állították a magyarságot, de aztán az intézményes kereteken kívül rekedtek (maradtak). Arról az árokról sem feledkezhetünk meg, amely a magyar világba begyűrűző kulturális, gazdasági, világnézeti, politikai törekvésekhez való eltérő viszonyulásban fogalmazható meg. Egyfelől vannak, akik egyfolytában Európát és a „lemaradást”, „felzárkózást” emlegetik, és az új „liberális kapitalizmus” mellett tesznek hitet, másfelől vannak, akik a „nemzeti érdekekre” hivatkoznak, ezt tartják szem előtt.

A magyar értelmiséggel tehát, ami a vele szembeni elvárásokat illeti, sok baj van, ezer sebből vérzik, szinte közgyűlöletnek örvend, annyi csalódást okozott. Azt azonban látnunk kell, hogy a csalódottság és hiányérzet nem abból fakad, hogy a tisztességes, szabadságszerető, életüket a közért áldozó személyiségek helyett csupa „lepénzelt pártzsoldossal” vagy „tolvaj gazemberrel, utolsó nemzetárulóval” van dolgunk. Vajon milyen meggondolásból álmodozhat

valaki itt „lánglelkű szabadságharcosokról”, ha az intelligencia egzisztenciális tekintetben kiszolgáltatott, ha az éppen győztes pártoktól, s ilyen-olyan külföldi támogatóktól remélhet némi zsoldot? Aligha életszerű dologhoz értő „független értelmiségről” álmodozni, miközben a valóságban az írástudók legfeljebb annyi mozgástérrel rendelkeznek, hogy javadalmazás nélkül, lopva, saját költségükre az interneten elhelyezhetnek szövegeket. „Pimasz”, politikailag „inkorrekt” szövegeket, mert ahogy egy névtelen elemző írja az egyik hírportálon, azokat is fáradt emberek írják, munka után, csekély szabadidejükben.⁴

Élő tanúi vagyunk valamennyien, hogy tisztességesen mind nehezebb állami pénzekhez jutni, a pályázati támogatások mind jobban elapadnak. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi gazdasági válság körülményei között az intelligenciára írtózatosan nehéz idők várnak.

Félreértés ne essék, nem csak az egykori „államfenntartó elit”-ről beszélek, amelyet mellesleg amúgy sem fenyeget ez a veszély, hiszen mint a „népi demokrácia” megfáradt éllovasai, többségüknek van mit a tejbe aprítani, nem is beszélve azokról, akik kiemelt nyugdíjat élveznek. A magyar értelmiségnek azon részéről beszélek, amelynek kötelessége lenne az egymást váltó pártokon, kormányokon, a mindenkor magyar államon „számon kérni” azokat az elveket, amelyek a nemzet megmaradásához és megújodásához feltétlenül szükségesek. Nem a sötétben tapogatózó, utat vesztett emberek rémült huhogásáról beszélek, hanem az értelmiség tudatos, tervszerű felszámolásáról, illetve annak várható gazdasági, politikai, kulturális következményeiről.

Az utolsó kapaszkodó az lenne, hogy önmagát politikai és kulturális értékekkel felruházó magyar „elitek” fenekedés helyett legalább egymással valamelyest szolidárisak lennének, és az az eszmény, amely az intelligencia nevéhez fűződik, amely csak ideál volt mindeddig, legalább részben megvalósulna, mert idáig nem valósult meg belőle szinte semmi.

Az értelmiségi alapállás

Lássuk, van-e erre legalább egy szemernyi lehetőség! Induljunk ki abból az alapfeltevésekből, hogy elvileg minden értelmiségi az emberek javát akarja, és a közügyekkel kapcsolatban személyes véleményének abból a meggyőződéséből kiindulva ad hangot, hogy a társadalmi

⁴ A magyar értelmiség halálára. Forrás: nepszava.hu/cikk/377950/2 (2014. február 28.)

intézmények az individuumok állásfoglalásának nyomására megváltoztathatóak, s valahogyan abba az irányba fejleszthetők, hogy segítsék a szabadabb, szebb és jobb életet. Vagyis minden értelmiségi, kimondva-kimondatlanul, meg van győződve arról, hogy a társadalmi folyamatok nem olyan szigorú kényszerpályán mozognak, hogy a felmerülő problémák ne lennének orvosolhatóak, az együttélésen ne lehetne javítani valamit. Más szóval az élet nincsen a végzetnek alávetve, amely szükségszerűen gúzsba kötné az emberiséget, korlátozná az embereket szabad akaratukban és döntéseikben. Ami azt jelenti, hogy senki sem kényszeríthet valamely népességre olyan életvitelt, „törvényszerűségnek” hazudott tévhiteket, amelyek ellenére vannak.

Ez az alapállás feltételezi, hogy az értelmiségi nemcsak elfogadja a rugalmas gondolkodásmódot, hanem ez a legfőbb ismérve, legfőbb sajátossága. Ez a gondolkodásmód azt jelenti, hogy adott esetben az értelmiségi képes szempontváltásra: az új érvek előtt meghajol, mások élettapasztalatát respektálja, képes rá, hogy „felülírja” korábbi állásfoglalást, képes túllépni a dogmákon, bármilyen köntösben jelentkezzenek is azok. Felesleges lenne erről beszélni, ha történetesen a mai „elit” egyik legfőbb hibája történetesen nem az volna, hogy képtelen mások élettapasztalatának, látásmódjának a respektálására, így alkalmatlan előremutató dialógusra. Minden említett (és nem említett) magyar értelmiségi „elit” rendületlenül a „maga igazát” hajtogatja, sőt, azt is elvitatja, hogy rajta kívül más értelmiségi is van a világban.

Ez a szemléletbeli rugalmatlanság (rigiditás) éppen úgy tetten érhető a volt baloldali értelmiségi magatartásban, mint a rendszerváltozás után az egymást váltó pártok holdudvarát képező pártelit magatartásában, ez a rugalmatlanság képezi egyfelől mindenféle politikai zsarnokság ideológiai alapját, másfelől mindenféle politikai megoldáskereséssel kapcsolatos makacs „értelmiségi” szembenállást, egyszóval a szükséges dialógus hiányát.

Elképesztő méreteket ölt az elitek közötti rivalizálás. Sőt, ez egy-egy értelmiségi szekértáboron belül is jelen van, az irigység és féltékenység erősebb motiváció magánál a pártszimpátiánál. A magam részéről értelmetlennek tartom annak találgatását, hogy vajon a „jobboldali” értelmiségiek vannak-e ma túlsúlyban a magyar világban, vagy ahogyan régebben, ma is a baloldaliak? Mint ahogyan értelmetlennek tartom annak ta-

lálgatását is, hogy kik a legbefolyásosabb hangadók jobb- és baloldalon.

Tagadhatatlan, hogy azok, akik közérdekű kérdésekben hallatják szavukat, nem egyforma befolyással vannak másokra, nem ugyanolyan mértékben gyakorolnak „termékenyítő hatást” a közgondolkodásra. Az emberek befolyásolásának (manipulálásának) azonban annyi csínja-bínja (politikai, pszichológiai, kommunikációs trükkje) van, hogy a népszerűséget vagy a „szakértőkre” való hivatkozások számát számárság volna összetéveszteni akár az előremutató gondolatok súlyával, akár az illető személy intellektuális kapacitásával.

Véleményformálók

Nemrégiben *Véleményformálók* címen érdekes könyv jelent meg az említett témakörből. A könyv azokról a „megmondó emberekről” szól, akik a közügyekben rendszeresen megszólalnak, s nehezen megfogható tekintélyük folytán mintegy irányt mutatnak, magyarán megmondják, hogy miről mit kell gondolnunk. A könyv sokat mond el a magyar szekértáborokról, nemcsak a favorizált entellektüelekről, hanem azokról is, akikhez a megmondó emberek szólnak. Az is kiderül, hogy a megmondó emberek, jóllehet gyakran „független szakértő” (író, bölcsele, tudós) mezében tetszelegnek, valójában vastagon politizálnak, mi több, nem annyira szakmai hozzáértésüknek, mint politikai elkötelezettségüknek köszönhetik népszerűségüket. A politikailag hasonlóan gondolkodók teremtenek ugyanis „értelmiségi sztárokat” belőlük, ők aztán mint „szaktekinetélyek” a szekértáboron túl is széles „közösségi identitást” teremtenek. Politikai szerepvállalás nélkül ez nem megy. A kutya sem ugat meg egy „független” (szabadon lebegő) értelmiségit. Arról a csekélyeségről nem is beszélve, hogy a politikai elkötelezettség biztosítja a közéleti megszólalás lehetőségét, a közbeszédben való jelenlétet, egzisztenciát jelent, és elengedhetetlen a társadalmi előmenetelhez, kitüntetésekhez, a szélesebb körű hírnévhez. A politikai szerepvállalás annyira hatásos, hogy a kutatási adatok szerint a magyar értelmiség (a „kulturális elit”) nagy része rendszeresen megszólal a szakmájában nem vágó kérdésekben, hallatja hangját közügyekben, vagyis politikai véleményformálásra vállalkozik.

Mondhatnánk, hogy nincs ebben semmi új, ez így természetes. A gond csak az, hogy a politikai elkötelezettség ellentmond a rugalmas gondolkodásmódra vonatkozó értelmiségi attitűdnek.

A politikai magatartás és szerepvállalás hűségét, az értelmiségi magatartás viszont nagyfokú körültekintést és szellemi rugalmasságot kíván meg. A kétféle társadalmi szerepkör csaknem kizárja egymást. Ami nem azt jelenti, hogy egy politikai párt soraiban nem kellenek intelligens emberek, vagy hogy egy értelmiséginek ne lehetne politikai véleménye, hanem hogy a két dolog természeténél fogva nehezen fér össze, mint ahogyan két lovat sem lehet egyszerre megülni.

Van-e megoldás?

Mármost mi lehet a helyzet megoldása, ha van rá megoldás egyáltalán? Mindenesetre a politikum és az értelmiség „összeolvadása” nem jelent megoldást. Mindenekelőtt azért nem, mert a két szférának ellensúlyoznia és kontrollálnia kell egymást, nem pedig összeformnia, ezáltal egymás törekvését, attitűdjét kioltva, hatástalanítva. Minden társadalmi alakulatban – így a magyar világban is – konkrét feladatokon kell úrrá lenni, amelyre vonatkozóan a politika és az értelmiség rálátása, a megoldáskeresés motivációja más és más, de mindkettő egyaránt szükséges. A hatalom megszerzése és gyakorlása mellett (erre irányul minden politika) az uralom ellenpontjaként szükség van szabadságra, méltányosságra, a közösségi (szolidaritás) érzés ápolására, ami viszont az értelmiség feladata, illetve annak a feladata lenne.

Azt, hogy lesz-e valamikor az egyszerű, mindennapi emberek elvárásainak megfelelő „független értelmiség”, amely ezt a feladatot ellátja, nem tudhatjuk. Talán igen, talán nem, mindenesetre az „átlagemberek” hatalommal szembeni kiszolgáltatottsága (megfélemlítettsége, megrövidítettsége) miatt erre feltétlenül szükség lenne. Ha lett volna, volna ennek az eszményi szerepkörnek megfelelni tudó (és akaró) értelmiségi, nemcsak a rendszerváltozás alakult volna más-ként, hanem az azóta eltelt negyedszázad is. Ezzel szemben az a helyzet, hogy a „rendszerváltás” ma párját ritkító szitokszó, azóta pedig egyfolytában sárdagonyázással foglalkozunk. Mert mire jutottunk? Az ígért (vágyott) gazdasági felindulás elmaradt, a jóléti államtól (a polgárosozástól, a korszerű mezőgazdaságtól, a tudományos-technikai haladás élvonalától, a jogállamtól, az emberi méltóság tiszteletben tartásától stb.) messzebb vagyunk, mint az eltorzult szocializmusban voltunk. A közegészség, közbiztonság, közmorál romokban. A művészet, irodalom, közművelődés csapnivaló. Hadd idézzem néhány

mondat erejéig Böjte Csaba adventi kifakadását: „Nem mehet ez így tovább. Tudom az eszemmel, hogy túl sok már a hazugság, a léha képmutatás. Magam is érzem, hogy jó lenne betörni néhány ablakot, szétverni az álnokok között. Türelmetlenek vagyunk. [...] Mint a gyermekek veszekszünk ócska babarongyokon, és észre sem vesszük, lassan szabadul el körülöttünk a pokol. [...] Hogyan lehetünk ilyen vakok?”⁵

Nem folytatom. A múltra és jövőre vonatkozóan pedig elidőzhetnénk még egy-két felvetésnél. Például annál a gondolatnál, hogy az értelmetlen és hosszúra nyúlt diktatúra után vajon miért nem volt bennünk „elegendő szándék, mérlegelő megfontolás és bölcsesség ahhoz, hogy a szocializmus csődjéből kiutat kereső szellemi elit a két világrendszer egészséges szintézisére törekedjen?”⁶ És hogy a rendszerváltás óta miért megy minden rossz mederben: „mérlegelés, tervezés, megfontolás helyett a gyors hatalomszerzés”⁷, ami a közjó helyett kizárólag az egyéni gyarapodást szolgálja.

Költői kérdés. Hiányzott és máig hiányzik a „mérlegeléshez, tervezéshez, megfontoláshoz” szükséges független értelmiség. A rendelkezésünkre álló politikai elit ugyanis, a dolgok természeténél fogva, kizárólag hatalomszerzéssel, a javak és lehetőségek újraelosztásával volt és van elfoglalva. Talán, ha rendelkezünk megfelelő elittel, Nyugatról sem vettünk volna át kritikátlanul mindent, annál kevésbé, mivel volt elegendő időnk megtapasztalni, hogy hová vezet, ha saját jól felfogott érdekünk helyett a politikai-értelmiségi elit egy nagyhatalom szolgálatába szegődik.

Késő találgatni. Van azonban valami, amit kapkodás és reménytelen eszményekbe való kapaszkodás nélkül megtehetünk. Bibó Istvánal kezdtem, vele is szeretném befejezni. Tudjuk, hogy sokat tipródott a közhivatalnok és az értelmiség szerepén,⁸ talán volna mit javaslaiból megszívlelni.

Lengyel László *A rendszerváltó elit tündöklése és bukása* című könyvének hátlapján ez olvasható: „A rendszerváltó politikai személyiség és az

⁵ Böjte Csaba: Adventi üzenet. Forrás: erdely.ma/hitvilag (2015. március 5., csütörtök)

⁶ Alföldy Jenő: Az év esszéi 2010. Magyar Napló, Budapest, 2010, 185. oldal

⁷ I. m., uo.

⁸ Dénes Iván Zoltán: Az értelmiségi szerepkörrel járó kötelességek. In: Hódi Éva (szerk.): Őrző a strázsán. Emlékkönyv Hódi Sándor 70 éves születésnapjára. Sorsok – Emberek sorozat. Széchenyi Stratégiakutató Társaság, Ada, 2013, 213. oldal.

őt szülő vagy általa kialakított politikai szervezet képességei és lehetőségei határára jutott. Nem egyesek teljesítenek alul, hanem valamennyien. A politikai rendszerben a parlamenti pártok, az érdekképviselések, a nemzeti intézmények megszilárdultak. Szellemi vagy gyakorlati célú tömegmozgalmak nincsenek. Az újító politikai, szociális, közgazdasági eszmék nem mutatkoznak. A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyek, de még a médiasztárok is hiányoznak.”⁹

Ami a rendszerváltó elit alulteljesítését illeti, az igaz, a többi azonban apológia, megszépítése (megideologizálása) a tarthatatlan társadalmi állapotoknak. Még hogy újító eszmék nem mutatkoznak? A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyek hiányoznak? Ezt nyilván maga a szerző sem gondolhatja komolyan. A történelem azt bizonyítja, hogy hamis bármiféle helyzet – pártok, érdekképviselések, intézmények – „megszilárdulásáról” beszélni, ha az abban részt vevők olyan kompromisszumot követtek, amely világosan „nem a nemzet érdekeit követte.”¹⁰ Márpedig a rendszerváltozás során ez történt, a nemzet kizárásával ment végbe.

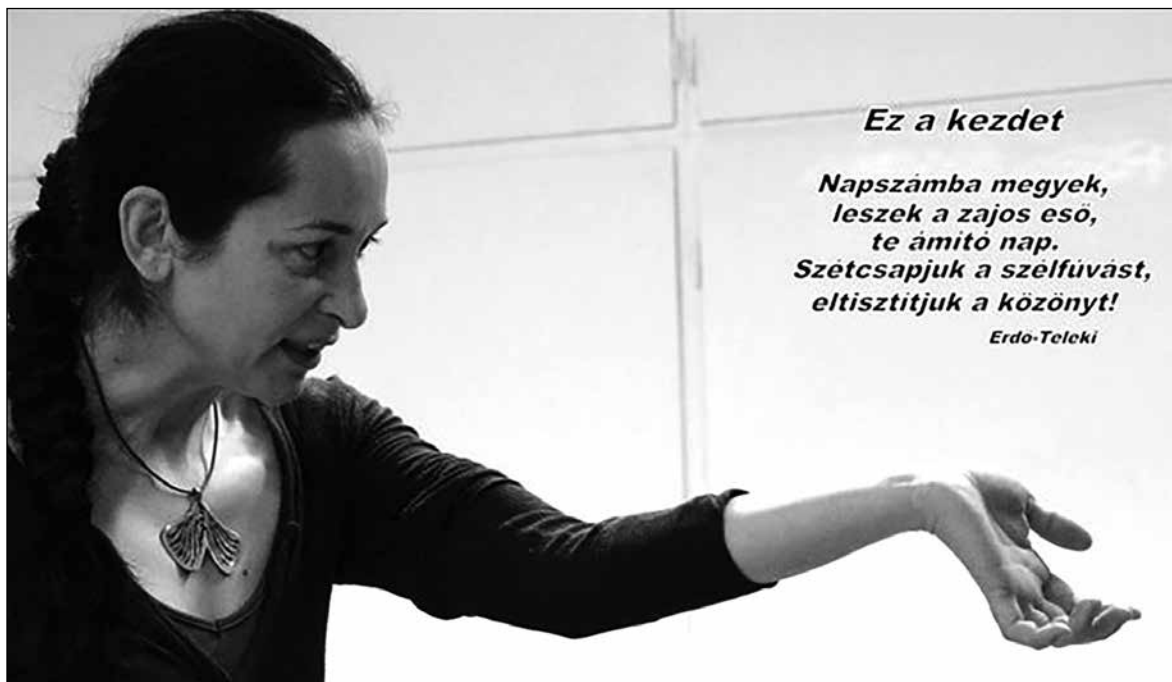
A társadalomra példaként ható független erkölcsi tekintélyre (illetve annak hiányára) vonatkozóan azt kell mondanom, hogy találhatunk ilyen példaképet. Bibó István pl. mindmáig nem

halványuló jelképe a szabadságszerető értelmiségieknek. Emlékeztetőül: tudjuk, hogy Bibó István legfőbb bűne a forradalomban való szerepvállalása mellett az volt, hogy 1956. november 4-e után sem adta föl a magyar forradalommal kapcsolatos álláspontját és megoldási javaslatait, és ezzel a nagyvilágban hosszú időre életben tartotta a „magyar kérdést”. 1958-ban a Legfelsőbb Bíróság életfogytiglani börtönre ítélte, 1963-ban amnesztiával szabadult. Bibó István azon kevés értelmiségi közé tartozott, aki személyes példájával, munkáival és politikai szerepvállalásával képes volt a különböző politikai irányultságú ellenzéki személyiségeket összefogni. 1985-ben szakkollégiumot neveztek el róla, amelynek Stumpf István lett az igazgatója. Innen, ebből a kollégiumból került ki a Fidesz alapítóinak egy része. E sorok írója mint volt Eötvös-kollégista – egyébként mindmáig kisebbségi sorsban élő független értelmiségi – azt gondolja, és meggyőződéssel vallja, hogy a magyar kormány azzal tudná hitelességét megőrizni, valamint a politikai elitben megingott közösségi bizalmat valamelyest helyreállítani, ha a bibói *politikai tízparancsolatot* kötelezővé tenné mindazok számára, akik közzolgálati feladatra vállalkoznak. Hogy a későbbiekben mi lesz, lesz-e nemzetben gondolkodó magyar értelmiség, s ha igen, milyen lesz, egyikünk sem tudja, ez a jövő titka.

9 Lengyel László: A rendszerváltó elit tündöklése és bukása. Helikon Kiadó. Nyomta és kötötte a gyulai Dürer Nyomda Kft. 1996-ban.

10 Békés Márton: Miért nincs hungaro-optimizmus? És miért ne is legyen? In: Az év esszéi 2010. Antológia. Magyar Napló. Budapest, 2010. A kötetet válogatta és szerkesztette: Rosonczy Ildikó. 374–382 oldal.

Vers-képek





**Ősszepakoltál?
Indulunk valahová?
Égtájak felé!**



Szeretők

**Féltett gyengédség
átlátszó lepel alatt.
Bujkál az izzás.
Földrengő tombolással
ölelkezünk. Titokban?**



Teleki Levente

Átok

Fekete Vince után

**Ezredév óta
kiadósan szóródik.
Veszett sarokvas.
Átok tör. Keserű vér
bomlik idebenn. Állom!**

Laudáció lancu Laura életművéről

Ha létezik a magyar irodalomban testileg-lelkileg átélt alkotói tevékenység, akkor lancu Laura eddigi életműve bizonyosan az. A szinte unikálisnak számító, öndefiniáló pszichológiai mélységeket feszegető tartalom és az egyéni formavilág ontológiai egységben van a költői, írói egzisztenciával. Nem lehet éles határt húzni a kettő között: a kontúrok összemosódnak. A kettő egy: saját maga írásainak eleven metaforája. Ugyanolyan távol áll tőle a kordivat diktálta mindenféle öncélú nyelvi akrobatizmus, mint az alibitémák semmitmondó köldöknézegetése. Ezt láthatjuk költészetének összetéveszthetetlen formai karakterjegyeiben: a gondolategységek meghökkentő és önkényes sor- és versszaktdordeléseiben, s az általa választott prózai témák lírai hangvételében is.

lancu Laura 1978-ban született a moldvai Magyarfaluban. Költő, író, néprajztudós, a lélek és a szellem embere. Középiskolai tanulmányait Csíkszeredán végezte, majd Budapestre került, ott óvodapedagógiai, politológiai és teológiai diplomát szerzett. Saját bevallása szerint azonban néprajzi irányban a legelkötelezettebb, amit egy Szegeden megszerzett diploma és egy pécsi etnográfusi doktorátus is bizonyít.

Verseskötetek (*Pár csángó szó*, 2004; *Karmából kihullajt*, 2007; *Névtelen nap*, 2009; *Kinek a semmi a mindene*, 2012), néprajzi gyűjtések, tanulmányok (*Johófiú Jankó*, 2002; *Magyarfalusi emlékek*, 2005; *Az aranyréce*, 2005; *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban*, 2011) és prózai munkák (*Életfogytiglan*, 2009; *Szeretföld*, 2011), színművek (*Petrás Incze János*, 2013) adják ennek a még az elején járó, mégis markánsan egyedi életműnek a sokszínűségét.

Mindezek nélkül értelmezhetetlen a „lancu Laura-jelenség”, s a hozzá kapcsolódó rendhagyó, személyes vívódásokból és bizonytalansá-

gokból építkező alkotói tevékenység. Az általa kreált világ csak ezen keresztül tapintható, benső jelentéstartalmainak igazi mélysége csak ennek ismeretében fedezhető fel.

Költői, írói identitását az elhagyatottság érzéséből fakadó kétségbeesett számonkérés és a hittel átítatott reménybe való konok kapaszkodás között feszülő és feloldhatatlannak tűnő ambivalencia definiálja. Kérdéseket tesz fel, de nem vár válaszokat. Éhezi a megértést, de közben magából ad. lancu Laura költészete hiányköltészet, prózája nem az elvesztett világ utáni fájdalom, hanem a soha el nem nyert megnyugvást éhező alkotó segélykiáltása. A benne formálódó hiányokból táplálkozik, de úgy, hogy közben egy hajszálnyival sem lesz kevesebb.

Mágikus fegyvere a nyelv, amelyben nem deklaráltan, mégis teljes természetességgel ötvözi az archaikus népi imádságok, kiveszőben lévő csángó népdalok nyelvezetét saját szimbólumrendszerével. Ettől válik utánozhatatlanná és enigmatikussá minden sora, s ettől érezzük úgy, hogy írásait olvasva valamilyen eddig ismeretlen dimenzióba tévedtünk.

S máris ott vagyunk lancu Laura legújabb, 2013-as „vállalkozásánál”, a *Petrás Incze János* életét feldolgozó színműnél. Történelem vagy költői vízió? Valóság vagy a moldvai magyarság legkeletibb szegletéből, Magyarfaluból származó s népéért aggódó költő tragikus segélykiáltása ez a különös, imádságos kötet?

Ha hivatalos ismertetőt kellene írunk, akkor azt mondanánk, hogy a könyv tisztelgés a két-száz esztendővel ezelőtt született és a moldvai magyarok megmaradásáért nagy szolgálatot teljesítő moldvai magyar katolikus pap, minortas szerzetes, Petrás Incze János előtt, aki több mint negyven éven át a moldvai Klézse plébánosa volt.

Ha csak ennyiről volna szó, akkor is fejet kellene hajtanunk lancu Laura drámai alkotása fölött, mert feltáratlan terepen, igen kevés információ alapján kellett megrajzolnia „a' Magyar Nemzetnek utolcsepp vérig háládatos fija” szomorú életét. Kiváló érzéssel, beleélő készséggel, nem kevés írói intuícióval és a származás adta nyelvi, kulturális azonosulás természetességével festette meg azt a moldvai magyarság számára történelmileg tragikus eseménysort, amelynek eredményeképpen a születőben lévő román állam nacionalista politikája fokozatosan ellehetetlenítette a távolra szakadt nép kulturális, nyelvi túlélésének lehetőségeit. Halász Péter a kötethez írt utószavában a következőképpen látta ezt: „...már alakulóban volt Jászvásáron a »román katolikus« püspökség, amelynek első, olaszhonból küldött vezetője azzal kezdte »szolgálatát«, hogy betiltotta az »uralma« alatt álló katolikus templomokban és gyülekezetekben a magyar nyelvű igehirdetést és a szentségek anyanyelven történő kiszolgálását. Ez volt ugyanis az ára annak, hogy a nemzeti és vallási elfogultság jegyében született nacionalista román állam hozzájáruljon a moldvai római katolikus püspökség felállításához és működéséhez.” Erre utal az a kiválóan megszerkesztett párbeszéd is, amelyet a szerző a mű befejezéséhez közeledve Pest-Budára, a Szent László Társulat egyik ülésére helyezett. Szmrecsányi Pálnak, a Társulat elnökének szavain nemcsak Károly pap és Fülöp Jákó pap botránozik meg, hanem mi is: „Azt mondják tehát, hogy ha Moldvában a magyar nyelv megszűnik, vele együtt a római hit is megszűnik? Hát senki nem vet számot azzal, hogy oláh nemzetiségű katolikus egyház is létrehozható éppen itt, s hogy mindez éppen Róma érdeke?”

Így hát Petrás Incze János szolgálata, amelyet a moldvai magyarság nemzeti identitásának megerősítéséért végzett, mind az egyház, mind a román állam szemében tüske volt. Így nyilatkozik a mű 3. jelenetében Petrás előljárója, az apát: „A haza iránt viselt forró szerelmét szertefoszlatni nincsen jogom, de azt álmában se feledje, hogy a római egyházra esküdtött fel, mely mindeneknél felettébb való!” Az elmondottakból azonban úgy tűnik, hogy Petrás erről mintha mégis megfeledkezett volna. S egyházi oldalról ugyancsak figyelemztetések és ellenségeskedések érik, a román

állami gépezet oldaláról azonban tettlegességig fajulnak az események. Tevékenysége miatt erről az oldalról folyamatos támadások érték, állandó megfélemlítések közepette élt. Többször kirabolták és bántalmazták, aminek eredményeképpen 1886-ban belehalt a támadói által okozott sérülésekbe.

A szerző a klézsei segédkántorral mondatja ki saját erkölcsi állásfoglalását Petrás egy életen át tartó tevékenységével kapcsolatosan: „Nem minden vétek, ami tilos.” Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a tiltás és üldöztetés ellenére Petrás emléke mindvégig fennmaradt a moldvai magyarság körében. Mert Petrás több volt mint falusi plébános, aki szembeszállt a hivatalos rendeletekkel, s aki a térségben szinte utolsóként anyanyelven szolgált a híveit. A templomi szolgálat mellett mintegy négy évtizeden keresztül elsőként gyűjtötte a moldvai magyarság népdalkincsét. Rokonföldi álnéven folyamatosan publikálta a Budapesten megjelenő Magyar Nyelvőrben népének hagyományait, szokásait, babonáit, tájszavait, helyneveit. Kapcsolatot ápolt a korabeli Magyar Tudományos Akadémia egyik befolyásos tagjával, Döbrentei Gáborral, a Szent László Társulattal, s lehetőség szerint úgy működött a térségben, mint valami művelődéstörténeti „rendező pályaudvar”: segítette, irányította és gazdagította az elárvult nép gyermekeit és az őket felkereső anyaországi magyarokat. Pedig, ahogy maga Petrás mondja a Borszék fejezetben: „...az idő cseppet sem kedvez a merész gondolatoknak. Híd egy se, sorompó pedig igen sok...” Jó néhány oldallal később azonban még ennél is kilátástalanabbnak látja a dolgokat: „Bűnös, fekete óráimban magam is egészen megtántorodok, Mihály, s olyasfélét bátorkodom gondolni, hogy maga az Úristen is tanácstalan e népet illetően!” Döbbenetes sorok, s cseppet sem vagyunk biztosak abban, hogy ezt Petrás és nem maga a szerző mondja. lancu Laura soraiból a fájdalom mitológiája bontakozik ki a szemünk előtt.

Ez is mutatja, hogy a Magyar Napló Kiadónál 2013-ban megjelent kemény borítós, alig százoldalas kötet messze több mint történelmi emlékezés, és több mint a népéhez hű költő tisztelgése kultúramentő elődje előtt. lancu Laura színműve megrázó dráma, dramaturgiailag kiválóan megszerkesztett költői vízió, amelyben egymásra ve-

tülnek az idősíkok. A múlt és a jelen problémáit egyazon szűrőn át láttatja a szerző, s néha olyan érzésünk van, mintha ez a kétszáz évnyi távolság eltűnt volna, mintha a problémák és az eszközök ugyanazok lennének egykoron és napjainkban.

A mű, amely 1834 és 1886 között játszódik, Egertől Pusztinán, Borszéken át Klézséig ível, ami nem pusztán kronológiai és geográfiai előrejutást jelent, hanem Petrás Incze János népe iránti elköteleződésének egyre mélyülő ívét is meghúzza. Érzésünk szerint, ahogy fentebb már utaltunk rá, lancu Laura könyve főszereplőjével mondatja ki azokat a költői vízióknak tűnő gondolatokat, amelyeket paradox módon ez a nem kitálat személy akár a valóságban is mondhatott volna. Szerző és főszereplő ezzel mintegy azonosulnak egymással. A 4. jelenetbéli szolga szavait kifordítva, állíthatjuk, hogy lancu Laura tolla vagy beszéde egyetlen mondat erejéig sem „sántít”, amikor ezt a szerepazonosulást alkalmazza. Hisszük, sőt bizonyos értelemben tudni véljük, hogy szerző és főszereplője közt olyan imádságos kapocs feszül kétszáz évnyi távolságból is, amely ezt az azonosulást lehetővé teszi. Más szavakkal mondva: ezt a művet így senki más nem írhatta volna meg, csak lancu Laura. Úgy érezzük, hogy a költőnő ez idáig végzett ilyen irányú tudományos és szépirodalmi munkásságán keresztül egyenes út vezetett Petrás Incze János megrázóan hiteles megidézéséig.

Különösen jól illeszkedik a szövegkorpusz szűzséjéhez az a népdal, amelyet a néprajzos műveltségű szerző a Petrás által gyűjtött dalok közül fontosnak gondolt beválogatni a kötetbe. „Szentül napom szép ragyogva, / Marad szüvem szomorogva. / Egész napom úgy telik el, / Mikép feljő, úgy halad el.” Erre és az egész kötet hangulatára kiválóan rímel a borítón található fotó (készítője Máté Gábor, a kötet szerzőjének férje – a szerk.), amely egy olyan baranyai út menti feszületet ábrázol, ahol a Krisztus testének csak a nyoma, mélyedése maradt meg, a korpusznak lába kelt. A kereszt tövében Mária néz fel az

üres feszületre, amely puritán egyszerűségében drámai módon mesél a moldvai magyarság történetének szomorú elhagyatottságáról. Mennyi fájdalom fagyott itt a realista kőbe! A már íráshoz is gyenge, nagybeteg Petrás Incze János által diktált levél szavai pedig már csak megerősítik ezt a szomorú jövőt – lancu Laura idősíkjába váltva: a szomorú jelent. „Az ínség itt oly nagy, hogy kevés embernek jut mindennap málé... Hol keressek segedelmet szükségemben, nem tudom... Nem akarom kegyes szívét segélyért felkérni, csak jobban esik, ha elpanaszolhatom szomorú állásomat... Nagyon fáj nekem, hogy öregségemre ily csúffá tettek a gonosztevők... Kirablásom után nagy éhségben szenvedek... Nincs mit mondjak... Hát, hogy nyomorult vagyok azt tiszta lélekkel mondhatom. Keserű bennem a lélek, mire jutottam öregségemre, bárcsak kimúlásom lenne boldogabb nyomorúságos életemnél... Nem is említem, mily sanyarú télben betegeskedni kellő öltöny nélkül, mitől megfosztottak a gonoszok... Mégis, legyen áldott a jó Isten, kiért éltem és szenvedtem e honban hit- és nemzetrokonaimért... Hitvány írásomat mentse ki nyavalygó sorsom... Csak Isten tudhatja, mi koholtatik ellenem... Tele töltötték lelkemet ezerféle rettentő képzavarokkal, miktől eddig csakugyan nem reszketek... De a baj, hatalmasodni látszik...”

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy lancu Laura ezzel a művével mindörökre bizonyította, hogy nemcsak a költészet terepén, hanem a történelmi próza, a dráma területén is járatosan mozog, otthonos. S ez az otthonosság nem jelképes értelemben értendő, hanem a szó legszorosabb értelmében: lancu Laura nem pusztán szerzője írásainak, hanem szereplője, elszenvedője is. Ez teszi műveit reálissá, önnön magát pedig hitelessé. S ez olyan egyedülálló és megőrzendő kincs a mai magyar irodalomban, amelyre mindannyiunk felelőssége odafigyelni, vigyázni.

Magyar Művészeti Akadémia, 2014. június 6.

Tétován

Hazafelé még úgy gondoltam,
lámpaoltás után lefordítom
afféle neked kitalált szókkal
magányom.

Tétova leszek és
megpihenek
minden
szónál.
Talán még egy-egy fohászt

is
elejtek
(könnyebb lesz így Istennek is
szemet hunyni napom felett).
És szenteltvizet szórok körbe.
(Ellene mondok, igen, ellene! Te
nem láthatod, mily sok az idegen erre.)
Hallom, valahol égi háború lehet,
félreverik
a harangokat. Félre.
Aludj csak. Aludj. Ne várj többre.

Füst

Örökösen meghátrál a füst,
mint koldus, aki fél kezét nyújtani.
Magam sem tudom, miként kezd
mindig havazni, ha gondolatban
érted megyek! Ködúton. Senkiföldjén.
Tudom, hogy megölelnél.
Fél percig hallgatnám szíved.
Ennyi az idő. A többi: rettenet.

Szélben

Mintha hideg szél fújna
húsz esztendőre a hazától,
mintha csak látni akarná
az embert, kit látott már valahol,
s baljóson toporzékol, mert nem találja idehaza.

Hallgattam akkor is, amikor nevem kiáltotta.
Járt már hozzám meghalni sok kísértet
s megannyi éjszaka! Indáival a fekete félelem
kutyául szorít,
de tudd! Tudd meg, te szent fuvallat,
júliusban a fecske kikölti fiait!
Gyászéneked ha magasztos is: hamis,
az angyalok is szégyellik.

Összevegyültem avarral,
Teremtés könyvéből álmodott görönggyel,
szerelemnek látszó betegséggel.
Háborút lélegzem és
együtt fázom a széllel.



Csángó menyasszony

A Mária Valéria híd ismét összeköt

Jegyzetek Mátyusföldről

*„Hát vedd meg a lábad ott, ahol megállhatsz,
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet,
Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból,
A töredéket eltört mondatodból,
Minden megmaradt árva keveset:
Ahogy lehet...”*

(Reményik Sándor)

A felvidéki, mátyusföldi Kultúráért és Turizmusért Társulás (KTT) meghívója mottójának üzenetét még mindig újra és újra átérzem, ahogyan egész utazásunk alatt is. Hangulatomtól függően, a miérteken gondolkodva... Elevenbe marnak, és fájnak a történetek, hiszen nemrég jöttem haza húgom temetéséről, az Északi-tengerről. Összetört lélekkel, Teremtőnk rendeltetésébe belenyugodva, a KTT meghívására indultam útnak Teleki Júliával együtt Búcsra és Bátorkeszire, családom biztatására. Gyógyírt is jelenthet a találkozás – érveltek egyre – történelmünk egy olyan vidékével, ahol még nem jártam, s a barátkozás az ott élőkkel, akiket csak a különböző írásokból, a médiából ismerek. Bár Szobi Kerekes Esztert – Esztikét –, a KTT elnökét és Múcskáné Csekes Matildot – Manyikát – (hivatalosan Múcková Matilda, kérésére így is leírom), a KTT titkárát még az ősszel Kecskeméten, a X. Kárpát-medencei Asszonytalálkozón, a Nők határok nélkül elnevezésű rendezvényen megismerhettem. Már ott körvonalazódott Júlia könyvbemutatója, a mindkettőnknek szóló meghívó három napra tervezett tavaszi programja. Azon a hűvös kora reggeli napon az újvidéki buszállomáson még nem gondoltam, s később sem, amikor Júlia is felszállt a szegedi járatra Óbecsén, hogy Párkányban többszörösen meleg fogadtatásban részesülünk. Esztike és Manyika rokoni ölelését mintha hatványozni szeretnék volna az égiek a nap lágyan simogató sugaraival. Megcsillantak szemünkben, s a szivárvány színeiben tükröződtek vissza elhomályosuló tekinteteinkben, mint később annyiszor valamennyi rendezvényen,

amelyen részt vettek az erdélyiek, az anyaországiak, a délvidékiek, a szülőföldre vissza-visszatérő franciaországi magyar család a vendéglátóinkkal, a felvidékeikkel együtt, s gondolatban velünk voltak a kárpátaljaiak és a világban a szélrózsa minden irányában szétszórta élő magyarok.

A nyár a tavaszban egész ottlétünk alatt tartott. Részben örültünk neki, mert bearanyozta első látogatásunkat, tisztában voltunk azonban azzal is, hogy a klímaváltozás, a természetnek felborulni látszó rendje nem vezethet jóra, ha nem fogunk össze a Föld megmentésért valamennyien, akik e vén bolygónkon élünk. A legkevesebb, amit megtehetünk érte, ha csatlakozunk Áder János köztársasági elnökünk kampányához (elobolygonk.hu), amellyel felzárkózott Al Gore Nobel-békedíjas (a klíma- és környezetvédelmi tevékenységéért kapta 2007-ben) volt amerikai alelnök nemzetközi kezdeményezéséhez. Eszerint a decemberi párizsi klímacsúcsig egymilliárd támogató aláírást kell összegyűjteni a világ minden részéből. Ezzel a kordokumentummal felérő beadvánnyal szeretnének nyomást gyakorolni a világunkért, jövőnkért felelős államvezetőkre, hogy gondolják át döntésük minden lépését.

A békét szavatoló felelősségteljes döntésekre európai hazánkban, szűkebb pátriárkánkban is szükség lenne. De ennek megvalósításakor mindennapi életünkben, mellérendelői nézőpontból kiindulva, a meghamisítások levetkőzésével vállalt múlttal-múltunkkal szembenézve kellene kiindulni. Főként globális szinten összekuszált

világunkban. Helyi szinten sok múlik az emberek egymáshoz való viszonyulásán, persze ennek alapján sem vonhatunk le általánosító következtetéseket. De azért az első benyomásainkat megszépítették már Párkányban a vonatról lelépve. Látva bajlódásainkat csomagjainkkal, hozzánk lépve, szó nélkül segített két pályaudvari munkás. Mi a találkozás örömétől áthatva, utazási élményeinkről beszélgettünk, s magyarul is köszöntük meg a figyelmességüket a segítségünkre sietőknek, mire ők szlovákul válaszolva mondták, szívesen, csak jöjünk máskor is.

– Látjátok, ilyenek vagyunk mi, egyszerű emberek egymás között – jegyezte meg Manyika. Miután a kocsiba beraktuk bőröndjeinket, Esztikének, aki egyben a gépkocsivezetőnk is volt, támadt egy ötlete:

– Tudjátok mit, ha már ilyen szép napunk van, menjünk át Esztergomba. Voltatok már a bazilikában? Nos, ha nem, akkor mindenképpen látnotok kell, kora délután lévén, bőven belefér az időnkbe.

Csak úgy áradt belőle a szó. Mindent el szeretett volna mondani, azt is, hogyan élték meg a távoli, a közeli múlt nehéz éveit, amikor a Duna is inkább elválasztotta a két partján élőket, évszázadokon át összetartozó népünket.



A bazilika előtti téren Manyika (balról), Júlia és Esztike. Háttérben a Dunán átívelő Mária Valéria híd.

– Ez az egész vidék, az itt élőkkel együtt, a Duna jobb és bal partján, mindig összetartozott, s Esztergom vármegye volt. Sajnos Trianon után, a határok módosításakor elszakítottak Esztergomtól, s Csehszlovákiához kerültünk.

Esztergom Komárom-Esztergom megyéhez tartozik Magyarországon, de egy olyan fura dolog nyert létjogosultságot, hogy a megyeszékhelye nem Esztergomban található. Szakrális jellege miatt nem engedték meg, hogy itt legyen, hanem Tatabányán, s hát a rendszerváltás, 1990 után sem helyezték vissza a mai napig a megyeszékhelyet Esztergomba. Pedig itt lenne a helye, a bazilika is ezt jelezné, ha lenne, aki érzékelné a megmondhatók közül... Mi erről az oldalról is jól látjuk, s nem csak Párkányból.

Manyika is megerősíti a hallottakat, megtoldva: „Meggyőződhetek majd magatok is róla Bátorkeszin, a szőlőhegyünk tetejéről látni a Dunát, s fölötte a bazilikát.”

– Mindjárt a Mária Valéria hídhoz érünk, amelyet jórészt az első Orbán-kormány szorgalmazására, a szlovákkal együttműködve állítottak helyre közösen EU-s támogatással – folytatta Esztike. – A felújított híddal mintha mi is egy kicsit újjászülettünk volna. El sem lehet mondani, mit éreztünk, amikor először átmentünk a hídon. Azt a boldogságot, amikor a közepén találkoztunk a magyarokkal. Leírhatatlan euforikus állapotban lehettünk valamennyien, akik a híd újraavatásakor, 2001. október 11-én ott voltunk. Előtte komppal jártunk át Esztergomba. Magyarország és Szlovákia között komp járt, de csak reggel nyolctól este hatig. Ha úgy adódott, hogy Budapestről jöttünk, amely maximum csak hetven kilométernyire van, és ha nem értük el a kompot, körbe kellett utaznunk a Duna mellett Komáromig, aztán vissza nyolcvan kilométeres kerülővel, jóllehet, mi a határtól csak 15 kilométerre vagyunk...

Hogyan is vagyunk a határral?

– A Duna mellett ma alig van település, viszont valamikor ez egy óriási, fejlett vidéknek számított. A közelben 20-30 tanya is volt, amelyek az esztergomi érsekséghez tartoztak. Idővel ezek eltűntek, s a kisüzemek is a szlovák oldalon. Egy magyarországi egyszer kereste az édesapja sírját és háborús emlékeit, elmondta, hogy itt, a vidékünkön szolgált katonaként. Kerestük a tanyát, ahol az édesanyját és a lányát vélhetően orosz katonák erőszakolták meg. De a tanyából akkora már semmi sem maradt, belesüllyedt a pusztaságba, az emlékeiben élő körtefával együtt – elhallgatott pillanatokra Esztike. A híd, a Duna, az olykor elválasztó, majd ismét összekötő folyó

látványa azonban a rögtönzött történelemórával is felérő múltidézésének folytatására készítette. Mennyire másként tudatosulhat bennünk az élő történelem, gondolom, miközben hallgatom.

– A Mária Valéria főhercegnőről, I. Ferenc József lányáról elnevezett, Feketeházy János tervezte, kétszer felrobbantott, s végül 57 év után helyreállított híd nevét is meg akarták változtatni. Hogy semmi se emlékeztessen az Osztrák–Magyar Monarchiára. Az átkeresztelés Barátság hídra végül is elmaradt, a műemlékvédőknek, a Gondviselőnknek s talán egy kicsit Európának köszönhetően. Az 1895. szeptember 28-án nagy ünnepséggel átadott híd óriási jelentőségű volt, hiszen a rákövetkező évben megsokszorozódott rajta a forgalom. Viszonyításként emlékeztetőül említsem, mert a trianoni diktátum után egy csapásra megváltozott minden. A Duna határfolyó lett, a hidat pedig lezárták. A két parton élők kétélyeit növelte, amikor a csehszlovák legiónáriusok 1919. július 22-én, a párkányi oldalon lévő nyílásokat is felrobbantották. Szerencsére a Nemzetközi Duna-bizottság támogatásával a hídszerkezet megjavítása 1922-ben elkezdődhetett, és 1927-től ismét lehetett rajta közlekedni. Másodszor 1944. december 26-án a visszavonuló német katonaság röpitette a levegőbe az öt nyílás három középső részét. Mementóként emlékeztetett több mint fél évszázadon át a II. világháború történéseire, minden hozadékával együtt. A változások előszelét is jelentette, amikor az 1980-as évek derekán civil kezdeményezésre létrehozták Esztergomban és Párkányban is a Hídbizottságot. Évekig tartó utánajárással elnyerték az uniós Phare-program támogatását. Ezt követően gyorsulhattak fel az események: az 1998-as kétoldali miniszterei megállapodást 1999-ben kormányközi követte, és 2000 októberében megkezdődtek a helyreállítási munkálatok, s egy év múlva, október 11-én Orbán Viktor magyar, Mikuláš Dzurinda szlovák miniszterelnök és Günter Verheugen, az EU akkori bővítési biztosa adta át a forgalomnak a hidat.

Gondolhatjátok, mit jelentett nekünk, a két part közelében élőknek az újjáépült híd akkor is, de főleg miután 2004. május 1-jén Magyarország és Szlovákia is tagja lett az EU-nak. Szabadon közlekedhetünk, mintha nem is lenne határ. A zászlók jelzik csupán a hídon, hogy éppen hon-

nan hová érkezünk. A Duna, a híd a valóságban is ismét összeköt bennünket. Lélekben talán sohasem voltunk elszakadva. S a Mária Valéria híd nemcsak Esztergom és Párkány jelképe lett, hanem a 2008-ban létrehozott Ister-Granum Eurorégióé, majd 2009-től utódjának is, az Ister-Granum EGTC-nek (European Grauping for Territorial Cooperation). A Duna mindkét oldalán több mint száz települést tömörítő régióban immár sokkal szorosabb együttműködés lehetséges, mert nyitottabbak lettünk hivatalosan is egymás felé.

Mi tagadás, valami furcsa érzés kerített hatalmába a hídon. Alattunk hömpölygött a Duna, s mi nem tudtunk betelni a bazilika látványával. Vendéglátóinknak köszönhetően megtekintettük a történelmünket idéző jelképeket a hídon, valamint az esztergomi hídfőt díszítő magyar királyság címerét. Annyi időnk volt még, hogy felmenjünk a bazilikába egy rövid áhítatra. Főhomlokzatának üzenete eszembe jutatta az otthoni gondjainkat a református egyházunkban. CAPUT, MATER ET MAGISTRA ECCLESIAE HUNGARIAE (Feje, anyja és tanítója a magyar egyházaknak). Szinte minden szava után odakíváncskozna a kérdőjel, főleg Újvidéken, de ahogy múlnak a megoldást késleltető hónapok, mindinkább úgy hiszem, sokkal messzebbre vezethetnek a szálak... Vezessenek bárhová és bárkihez, őseink jussa – a nem célnak megfelelően használt újvidéki, pirosi templomaink, parókiáink eszmélésre, összefogásra – cselekvésre kellene hogy készítse a délvidéki reformátusságunkat. Kimozdulást jelenthetne már az is, ha képmutatás nélkül át tudná hatni életünket valamennyi gyülekezetünkben a szeretet, az egymás terheinek a hordozása. A bazilika főszentélyében elsősorban a szeretteimre: az égiekre, a földiekre egyaránt gondolva jutott eszembe a szeretet himnusza, a szeretet törvénye. „Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást.” (János 13,34)

Készítünk még néhány fotót a Mária Valéria hídról, aztán irány Párkány. Útközben Esztike és Manyika minden percet kihasználnak, hogy minél többet tudjunk meg mindennapjaikról, amelyeket mindig úgy éltek meg, „ahogy lehet”. A Beneš-dekrétumok máig fájó emlékeket jelentenek a jogfosztottak, a leszármazottaik s az egész ma-

gyarság számára. Az egyetemes emberi jogok alapján felfoghatatlan, hogy jó részük még mindig érvényben van. S az is, hogy eltörlése nem volt feltétele Szlovákia EU-s csatlakozásának. Jóllehet sérti a közerkölcsöt, a keresztyénről nem is beszélve. Érvényben tartásuk, esetenként, további feszültséget szíthat Közép-Európa nemzetei között.

A kistérségekben sok, szinte minden a helyi vezetőkön múlik. A két Komárom szép példáját követendőként emlegetik mind a búcsiak, mind a bátorkesziek. A Duna két partján élők az idén (április 1.) együtt ünnepelték meg Komárom várossá nyilvánításának 750. évfordulóját. A városi rangot 1265-ben IV. Béla király adományozta Komáromnak, a szabad királyi városi jogokat 1745-ben Mária Terézia biztosította. Emlékezetes marad Molnár Attilának, Dél-Komárom polgármesterének köszöntőjéből a következő gondolat: „Komárom 750 éve erős bástyaként szolgálja a magyarságot és Európát. A két Komárom vezetősége arra törekszik, hogy a komáromiak a Duna mindkét partján, bár két országban élnek, mégis úgy érezzék, egy városban.” Úgyszintén Stubendek Lászlóé, Észak-Komárom polgármesteréé: „Komárom ellenállt a tatároknak, szembeállt a törökökkel, pusztíthatta árvíz, tűzvész, földrengés, mégis mindig újjá tudott épülni. Ott vagyunk minden könyvespolcon, Jókai műveiben, szófordulataiban és történeteiben.”



Sobieski János lengyel király

Párkányban megállunk még néhány percre Sobieski János lengyel király bronz lovas szobránál, hogy készítsék róla néhány felvételt

Esztiike javaslatára. Az autóban, útban Búcs felé, elmondja a hozzá fűződő történetet is.

– Másfél évtizedes előkészület után a párkányi csata 325. évfordulóján, 2008. október 25-én avatták fel Győrfi Lajos magyar szobrászművész alkotását. Sobieski János lengyel király 1683 szeptemberében V. Károlyral, Lotaringia címzetes hercegével, császári-királyi tábornaggal együtt legyőzte a Bécset ostromló törököket, októberben pedig Pozsonynál, és felszabadította Esztergomot is. Sokat jelent nekünk, hogy itt állhat, a közadakozásból, a Közép-Európai Alapítvány, továbbá a lengyel, a magyar, az osztrák, a szlovák kormánysszervek, külügyi képviselők, más civil szervezetek és alapítványok, magánszemélyek támogatásával megvalósult emlékműve. Most már igyekszünk nem gondolni a hosszadalmas huzavonákra, utánajárásokra. Hálásak vagyunk a párkányi Limes Anavum Regionális Kulturális Társulásnak (2000–2009) és utódszervezetének, a Limes Anavum Regionális Honismereti Társulásnak, hogy továbbra is kitartóan, következetesen valósítja meg céljait. Mi, búcsiak is csatlakoztunk a polgári tömörüléshez, a környező településekkel együtt. Mi is úgy véljük, hogy nagyon fontosak a közös történelmi emlékművek, dokumentumok, kiadványok, a tudományos konferenciák Közép-Európa múltja, jelene, de leginkább a jövője, az utánunk jövő nemzedékek miatt. Persze, hogy vannak, akiknek ez nem tetszik. Hallhattok róla ti is elég. Nem is pazarolom rájuk az időt. Mi tesszük a dolgunkat. Három nap nem sok, de meglátjátok: mire képes két kistelepülés, Bátorkeszi és Búcs a Duna mentén. A történelmünkre emlékeztető köztéri szobraink, úgy érezzük, a kitartásunk jelképei, olykor a politikai szópárbajok özönében is azok lehetnek. Erősítik egymás iránti hitünket, bizalmunkat egy emberségesen, közösen vállalható világért itt, Közép-Európában. Ahogy lehet... De azért teszünk is érte.

Útközben egy Muzsla települést, jelzőtáblát vett észre Júlia, örömmel jegyezve meg: „Nekünk is van otthon, a Délvidéken egy Muzslyánk/Muzslánk. Még partnertelepülések is lehetnének. Így autóból úgy látom, kedves kis falu lehet.” Esztiike és Manyika megerősítik: hagyományait nem csak ápolja, hanem éli a többségében magyarok (1923 lakosából 1427 magyar. 1910-ben

magyar falunak számított, 2942 lakosából 8 volt más nemzetiségű) lakta falu. A madárlesen részt vevő délvidéki vendégeik is felfigyeltek már a hasonlóságra. Úgy tudják, hogy közülük valaki felajánlotta a kapcsolatfelvétel megszervezését. Júlia is megígérte: szívesen közreműködik, annál is inkább, mivel a mi Muzslánkon is él a néphagyomány: rendre megtartják a kézimunkázók, a kancsikások versenyét, az aratóversenyt, az elmaradhatatlan aratóreggelivel, a Szent Iván-napi tűzugrást. Ezeknek a rendezvényeknek nálunk is küldetése van: feleleveníteni, megtartani és továbbadni az eleinktől örökölteket, hogy ne vesszenek feledésbe. S hogy ezáltal is szorosabbra fűzhessék a rokontelepülések a szervezetek közötti kapcsolatokat. Az idén Muzslya újratelepítésének 125. évfordulóján Zónai Edvárd, az Amatőr Szakácsok és Hagyományápolók Egyesületének elnöke köszöntőjében aláhúzta: „Igazi közösség csak ott jöhet létre, ahol az emberek minden érdeket félretesznek, és összefognak!”

Gyökértelenné válunk a múltunk ismeretének hiányában

Ottlétünk alatt Eszti ke többször utalt falujuk szülőltének, díszpolgárának, Gál Sándornak a szülőföld ihlette mondásaira, költeményeire. Egyiket idézem:

Szülőföld

betakar szelíden
sietség nélkül
indul vizeivel
új éggé kékül

kiteríti magát
látásra elém
menyasszony szépségét
nézi a legény

virágzik és terem
napját növeszti
ékes éjszakában
magát veszejt

könny és nevetés közt
árad az idő
jussom fejfasorként
nyomomban kinő

messzeségek árnyán
ezer év magány
szellő kél a folyón
csillag sugarán

s indul vizeivel
mélységgé békül
betakar szelíden
sietség nélkül

Egymás vagy lelkiismeretünk megnyugtatósára vallottuk be kölcsönösen, hogy szülőföldünk, szülőfalunk igaz történetét immár felnőtt fejjel kezdtük megtanulni. „Oly korban” nőttünk mi fel, amikor sok mindent elhallgattak előlünk még a szüleink is. A mai nemzedékeknek mások a lehetőségeik, minden tekintetben. Nemcsak a világhálóról értesülhetnek megannyi forrásból (jól vagy rosszul, más kérdés), hanem a megváltozott körülményeknek köszönhetően a saját környezetükben élőkől is. Gál Sándor vallomása szülőfaluja, Búcs töredéknyi történetéről csak részben nyugtat meg, mert még mindig nem tudunk eleget, s a gyermekeink sem, a múltunkról, amelynek ismerete nélkül mindjobban gyökértelenné válunk, s megkérdőjeleződhet biztos jövőnk a szülőföldünkön. Most még nem késő, tennünk kell azért, hogy ne lebegjünk az ég és a föld között. A szülőföldünkön mindenütt vannak Gál Sándorok, akik éltetik a hitet, hogy van remény, ha összetartunk, ha nyíltan, egymás szemébe nézve mondjuk ki egymásétól eltérő véleményeinket, de a megoldást a gondokra már együtt keressük. Ez erősítheti közösségünket, helytállásunkat önmagunkért és másokért.

„Ha ma valóságon túlinak tűnik előttem és bennem valami, akkor az az álmok és látomások mögött felderengő szülőföld egykori, már csak bennem létező örök jelene. Titkainak minden mélységével, ahová az idő elrejtette azokat, s bizony ma úgy tapossuk mindezt, pogány tudatlanságunkban, mintha nem is a miéink volnának e »lenti« kincsek... S hogy kihantolván és

megidézvén azokat, ma is használható értéként vállalnánk megtartó szépségüket – ma is ható közösségi vállalásuk sugárzását.

Amikor – még gyerekként – olvasóvá váltam, sokáig kísértett az a gondolat, hogy az én szűkebb pátriám a történelem sivár, ismeretlen terepe, ahol évszázadok során nem történt semmi említésre méltó esemény, ahol nem éltek jeles személyiségek, nincs kire és mire felemelni tekintetünket.

Csak később, már felnőtt koromban kezdett derengeni bennem, hogy amit én szinte semminek véltem, az nem a semmi, hanem az én tudatlanságom.

Mert példának okáért a templomunk melletti parókia lakója volt, s elég hosszú ideig, egy bizonyos Katona Mihály nevű lelkipásztor, aki – micsoda fölfedezés volt ez akkor számomra! – egyik megalapítója volt a magyar földrajztudománynak... A temetőben aztán, alig pár lépésre a kertünkől, ráleltem a jeles prédikátor sírkövére, amelyet az »öregtemetőből« hoztak át ide eleink, hogy megmaradjon – legalább a kő...

A síremléken ez a szöveg olvasható: »Halandó, akarod tudni e sírhalom kinek fedi hideg tetemét? N. T. T. Katona Mihály úr nyugszik itt, akiben a Butsi sz. ecloga 10 esztendeig volt hű lelkipásztora, a Komáromi városi tractum 10 esztendeig volt senior bölts kormányzóját az igaz ügy buzgó pártfogóját, minden jók egyenes szívű baráttokat a tudományok munkás kedvelőjüket, szerelmesei nagy gyámolójokat és bátorítójakat kesergik: midőn hosszabb időre méltó életének 58. esztendejében a halál véget vetett. Első felesége N. S. Szarka Éva asszony hunyta után második hitves társa most kesergő özvegye N. T. Kováts Sifia asszonyság, s kettős házasságának gyümölte: Mihály, Julianna, Susanna, József, Borbála, Mária, Zsigmond és Lajos. Mint kedves férjnek és legjobb atyoknak áldott emlékezetére e gyászos sírkövet háladatos szívvel emelték május 12-kén 1822.« [...]

Elvileg Soós Károly vállalása minden tekintetben megegyezik Katonáéval. Sőt, tovább nyomósítja ezt a Trianon utáni kisebbségi sors, annak minden emberi és nemzeti kihívásaival együtt. És hiába fogalmazódik meg bennem sokadszor immár, hogy miért ott és úgy kötelezte el magát Soós esperes úr is Katona Mihály parókiáján,

mint elődje, falum szellemi és egyben az egész csehszlovákiai magyar református egyház irányítására, elfogadható választ a kérdésre nem találok. Ugyanis erre, vagy ehhez a papi – vagy akármilyen – elhivatottság csak féloldalas válasz lehet. Mert a létezéshez ez, ennyi nem elég. Nem lehetett elég! És mégis Búcsot választotta a többi választhatóval szemben! Horvát Zsigmondot pedig, aki Soós esperes úr mellett segédlelkész-ként kezdte pályafutását, a második világháború után – ahogy azt már említettem is – a gyülekezet választotta tisztelendő urává, küldöttséget menesztve érte Hontfüzesgyarmatra...

Előbb esperes, majd – ha jól emlékszem – a múlt század hatvanas és hetvenes éveinek fordulójától pedig közel két évtizeden át püspöke volt a szlovákiai református egyháznak. Katona Mihály, Soós Károly és Horváth Zsigmond szellemisége több, közel két évszázada – máig érn – meghatározott erővel van jelen szülőfalum egész közösségében, s kitörölhetetlenül. Amikor – bő harminc évvel ezelőtt – az Egy és az Egész kölcsönhatásáról kezdtem gondolkodni, azt próbáltam összefogni, hogy abból, amit az egy-ember – az egyén – egy közösségtől életindulásának idején kapott, ugyanannak a közösségnek később önmagából mit, mennyit adhat vissza – mindig ezek a példák emelkedtek eléem!

S az amiért, amely vállalásuk máig megfejthetetlen csodájaként világít. Csillagok? Csillagok! Igen! Igen... Hiányoznak..." (Gál Sándor: Kitágult nap 6. – Csillagok? Csillagok! 2012. július 08. vasárnap, 18.46)

Még abban az évben, 2012 novemberében Gál Sándort, a költőt, író Búcs község díszpolgárává avatják 75. születésnapjára. Az akkor 805 éves település jubileumára megjelentetett helytörténeti füzetet idézetével ajánlják az olvasónak:

„Mert más szülőföld nincs, csak az egyetlen, a bennem élő.”

Nem is találkoztunk olyan emberrel a néhány nap alatt, aki ezt cáfolta volna. Esztikének lelkes szavai sokszor eszembe jutnak, nem csak írás közben. A késő éjszakába nyúló beszélgetéseinkből, a két évtizednyi, bejegyzésekkel ellátott album átlapozása közben megérthettük, hogy óriási erőfeszítések árán, csak kitartással lehet jól működtetni a civil szervezetet, a magánvállal-

kozást. Hát még akkor, ha hirtelen távozik az életből egy olyan élettárs, aki a megálmodója, egyik életre hívója volt a Kultúráért és Turizmusért Társulásnak, a civil szervezetbe tömörült vállalkozásnak 1999-ben.



A Felvidéki Népviseletes Babák Háza előtt

Az elmúlt tíz évben lélekben továbbra is vele, valamint a munkatársakkal együtt valósítják meg céljaikat. Egy olyan faluban, amely híres a néphagyományainak éltetéséről, a babamúzeumáról, a felvidéki magyar népviseleteket megidéző babaházról – amelyet várhatóan hamarosan hungarikummá nyilvánítanak –, továbbá a halászatáról, a lovászatáról, a helyi konyha jellegzetességeiről, vonzó, kellemes pihenést ígérő panzióiról, mint amilyen az Emese vendégház is, amelyről személyesen is meggyőződhattunk, s amelyet Esztike vezet.

Búcs határához közeledve Esztike emelkedett hangulatban üdvözlő bennünket Bulcsú vezér falujában, amely már a XIII. század elején fontos település volt. Szűz Mária tiszteletére felszentelt temploma volt már 1208-ban, és amelyet az esztergomi érsek ősi birtokaként, önálló helységeként említ a pápai tizedjegyzék. Az elsődleges Bulchu, Bulcsu név idővel Búcsra rövidült. *István király és műve* c. könyvében Györffy György Búcs névadójául Bulcsú vezért nevezte meg. A történelem folyamán változott ugyan kissé a lélekszáma a településnek, de megmaradt magyar falunak. A 2011-es népszámláláskor az 1190 lakosból 1084 vallotta magát magyarnak, 92 szlováknak, 2 cigánynak, 2 csehnek, 10 egyébnek. Aki napjainkban Búcsra látogat, nem is gondolja, mi mindent élt át a falu lakossága, mert az utókor méltón őrzi a történelmi emlékeket, az emlékművek, a köztéri szobrok helyettük beszélnek. Már

a falu bejáratánál a Villa Bulcsu – Faluház köszönt bennünket:

– Itt volt egykor a jegyzői lak, majd a község-háza, ma pedig nyugdíjas- és ifjúsági klubként működik, de itt tartjuk ünnepi eseményeinket, az udvarán szabadtéri színpadot alakítottunk ki. Petőfi szobrát, Szabó István Munkácsy-díjas magyar szobrászművész alkotását, a neszélyi Benkő házaspár, Ferenc és Mária ajándékát is itt állítottuk fel 1998. március 14-én. Azóta mindig március 15-én koszorúzzuk meg. Egy emlékoszlop is itt van, amelyet eleinte hét falu emelt mementóként a levegőbe röptetett hidunkra, később 11-re bővültünk. Mivel nem mehettünk át a hídon, egy szellemi hidat építettünk fel jelképesen, és minden évben másik községben találkoztunk, ahol szintén emlékoszlopot állítottunk, s felszalagoztuk azt. Hídverő napoknak neveztük ezeket a figyelemfelkeltő, néma megmozdulásainkat. Egy kijelölt napon kopjafát állítottunk, lementünk a folyópartra, és egy mécsesekkel teli hajót bocsátottunk a Dunára, valamint folyó mécsesláncot is engedtünk, amelyek Komárom és Párkány között folytak, összekötő képzeletbeli hidat jelképezve.



Bulcsú vezér

– Szívből köszöntelek benneteket még egyszer, ezúttal Bulcsú vezér falujában, ahol a köz-

ségháza előtt található Bulcsú vezér lovas szobra. A szobrot Nagy János akadémiai szobrászművész készítette, aki régóta vágyott már arra, hogy „lóportrét” faraghasson ki. Néhányunk támogatásával élt is a lehetőséggel. Így Búcs községben lett az első köztéri szobra fölállítva.

Az első olyan szobor volt egész Szlovákiában, amely lovat és lovast ábrázolt, amelyet a legvadabb Vladimír Mečiar-korszakban nem is akartak engedélyezni. Először úgy vélekedtek, inkább ne legyen a kezében zászló, mert az nagyon provokatív, aztán ne legyen a lovon Bulcsú, csak lószobor legyen, a harmadik bizottság pedig ellenzte a szobrot, és csak szökőkutat akart engedélyezni... Titokban, minden hozzájárulás nélkül azonban összegyűjtöttük a rávalót. Ezért is vagyunk ilyen büszkék rá. A szoborral szemben található a másik büszkeségünk, Esterházy János szobra, amelynek felállítási jogát mi kaptuk meg. Abban az időszakban, a kormányban erősebb képviselőnk volt, aminek eredményeképpen az Esterházy születésnapján (1901. március 14.) megalapított Helytállásért Alapítvány évente kiosztott egy Proprobitate – Helytállásért díjat. Mi, „helytálló polgárok”, ahogyan olvasható a megindoklásban, 1998. május 17-én kaptuk meg ezt a díjat, a Felvidéken élő magyarság legnagyobb erkölcsi elismeréseként. Erre még később visszatérek. Galánthai gróf Esterházy János, a legjelentősebb magyar mártírunk a II. világháború után, és még mindig nincs rehabilitálva, pedig a zsidó törvényt a prágai parlamentben egyedül ő nem szavazta meg. Mint mondta: „A mi jelünk a kereszt, nem pedig a horogkereszt.” Gróf léteére maximálisan az együttélés híve volt: „Mi a szlovák népet mindenkor a testvérünknek tekintettük, és fogjuk tekinteni a jövőben is. Az ezeréves sorsközösség az Úristen műve volt, és ezt a sorsközösséget emberi erő szét nem bonthatja.” Keresztény hite tartotta benne a lelket végig – elítélése, raboskodása alatt is. A mirovi börtönben halt meg (1957. március 8.), nem meszsze Brünntől, a Morva Őrgrófság fővárosától. Az egykori Csehszlovákiában sem a cseh, sem a szlovák oldal nem rehabilitálta. A Helytállásért díj tovább ösztönzött bennünket, és 2005-ben, mint mondtam is, Búcs-on avattuk fel Esterházy gróf első szobrát – Gáspár Péter szobrász alkotását – a szülőföldjén, a róla elnevezett emlékparkban. A

rákövetkező évben az Esterházy Emlékbizottság és a Rákóczi Szövetség Esterházy-emlékérmet adományozott a falunknak „a felvidéki magyarság megerősítéséért és gróf Esterházy János mártír politikus szellemi örökségének szolgálatában folytatott tevékenységéért.”



*Esterházy János emlékműve.
A parkot róla nevezték el.*

A Helytállásért díj azt is jelzi, hogy Búcs anyanyelvünket szerető polgárai kiálltak az akkori iskolaigazgató mellett, aki megtagadta a magyarságra hátrányos rendelet alkalmazását, ezért nem engedték leváltani. 1989-ben minden iskolában be akarták vezetni, hogy a bizonyítványt nem magyar, hanem csak szlovák nyelven állítsák ki. A szülők ellenzésére megmozdult egész Bátorkeszi és Búcs, sőt kezdeményezésük kiterjedt Felvidék magyar, illetve vegyes településeire is. Végül közös javaslat született a rendelet eltörlésére. Az „iskolaháborúként” elhíresült időszakban megtörtént, hogy az igazgatók nem akarták kiadni a bizonyítványokat, vagy ha mégis kiírták, de csak szlovák nyelven, a tanulók megtagadták az átvételüket. Ez végül is minden felvidéki

igazgató leváltásához vezetett... Sok helyen az újonnan kinevezett igazgatót nem engedték be az iskolákba... Mi Búctól Bátorkesziig három kilométer hosszú élőláncot alkotva tiltakoztunk a megalázó, számunkra hátrányosan megkülönböztető eljárás ellen, ezzel örökre beírtuk falvaink nevét a felvidéki magyar oktatás történetébe. Hiszen a két község apraja-nagyja egyként állt ki emberi jogainkat védő igazgatóink mellett. Látnotok kellett volna azt a végtelennek látszó menetet, amelyben szinte minden kisgyermekes, babakocsit toló anyuka is részt vett. Most ezen az úton autózunk Búctól Bátorkesziig.



Tisztelet az ősöknek

Ősi, ezeréves falu Bátorkeszi. Honfoglalás kori településre utal a gazdag, eddig nem teljesen feltárt temető a falu határában, magyarázza Manyika, miközben egy autós körsétát teszünk a rendezett utcákon át. Többre nincs időnk. Szoros a program. Miközben azt is megtudjuk, hogy több köztéri szobrot állítottak az elmúlt negyed évszázadban, történelmünk jelentős eseményei, neves személyiségei emlékére ebben a többségében mindig magyarok lakta faluban (a kitelepítések

után is). Jelenleg a 2011-es népszámlálás szerint (vendéglátóink szerint elenyésző lehet az eltérés) a 3415 lakos közül 2671 magyar, 614 szlovák, 39 cigány, 13 cseh, egy-egy német, lengyel, bolgár és morva, 6 egyéb, 68-an nem nyilatkoztak.



Az I. világháborúban elesett hősök emlékére

– Bátorkeszi (1156–2006) kismonográfiájából, dr. Bóna Tamás munkájából, dokumentumgyűjtéséből többet is megtudtok majd – ezzel az ajánlással adta kezünkbe Manyika szülőfalujuk 850. évfordulójára készült jubileumi kiadványt. – Falunk valamennyi lakosa vallja magáénak írásának felvezető sorait, Fábry Zolán (1897–1970) felvidéki írónk szinte örök érvényű életszemléletét:

„Ma hagyomány nélkül élni gyökértelenséget jelent, elsodródást, megfutamodást és beolvasztást. Ma a múlt erkölcsi öröke tanít, véd és biztat... Nyelvhűségre és emberséggerincre vagyunk kötelezve mindenképpen.”



Az 1848–49-es szabadságharc hősei emlékére 2000 nyarán a falu központjában, az iskola előtt avatták fel az emlékművet

A hagyományok éltetésében az iskolának, a tanításnak meghatározó szerepe volt évszázadokon át. Az első egyosztályos iskoláról az 1755-ből fennmaradt írások szólnak. A magyar, mind a katolikus, mind a református iskolák kisebb-nagyobb gondokkal, de működtek egészen 1944-ig. Ekkor Csehszlovákia területén beszüntették a magyar nyelvű oktatást. Bátorkeszi polgárai évekig a megpróbáltatások sorát élik át. Az oroszok a faluban táboroztak, fosztogattak, randíroztak. A frontvonal átvonulása után, 1946 szeptemberében valamelyest rendbe hozták az iskolát, és szeptember közepén a tanítás is elkezdődhetett, de csak szlovák nyelven a magyar többségű faluban. 1947 januárjában újabb megpróbáltatással néznek szembe a bátorkeszi magyarok. Az erőszakos kitelepítés első hullámában száz, gyermekes családot kényszerítették otthonaik elhagyására. Februárban még csaknem száz családot deportáltak, gyermekeikkel együtt, kényszerszolgálatra.

Enyhülést hozott valamelyest az 1949-es rendelet, mely szerint a Felvidéken a szlovák nem-

zeti iskola mellett párhuzamos magyar osztályok lehetnek. Egy év múlva, 1950. szeptember 1-jén pedig Bátorkeszin is megnyitottak a magyar tan nyelvű alapiskolák. A változások évei további távlati lehetőségeket hoztak, amellyel, mint láttuk, éltek is a kesziek. Az 1957-ben épült, folyamatosan bővített kétemeletes magyar iskolát pl. 2001-ben Kováts Józsefről (1807–1888), Bátorkeszi református lelkészéről, a magyar gyümölcsészet egyik megalapozójáról nevezték el. Nevét jól ismerték külföldön is, nemesített gyümölcssei a császári udvarba is eljutottak. Elismerésül a Ferenc József-rend polgári aranykeresztjével és a Gazdasági Egyesület ezüst érdemérmével jutalmazták. A hálás utókor, amint az lehetséges lett, nyíltan felvállalta Kováts József szellemi hagyatékának éltetését:

„Én bízom korunk jövőjében, mert hiszek nemzetem szellemi erejében és képességében, mely már oly sok különböző téren fényesen igazolta magát.”

„Tápláló gyökerek nélkül egy település sem virágozhat” – ezzel a mottóval valósítja meg elképzeléseit második éve a Pro Futuro Villa Kezw – Bátorkeszi Jövőjéért polgári társulás. Alapító tagjai értékes, emlékeztető tudatosító helytörténeti, néprajzi kiállítássorozattal lopták be magukat nem csak a kesziek lelkébe. Az eredmények láttán, az eddig begyűjtött, a felvidéki magyarok eleinek életét idéző tárgyak megmentésére falumúzeumot szeretnének létrehozni, ahol helyet kaphatnának a különböző jellegű tárlatok. Ezenkívül monográfiákat, katalógusokat terveznek megjelentetni. Zsok Gizella könyvtáros, holokausztkutató, a társulás elnöke az alapító tagokkal: Gaál Istvánnal, Varga Júliával, Pallag Gáborral és Györggyel, valamint a támogatókkal együtt valósítják meg elképzeléseiket – mondta bemutatkozásakor az elnök asszony. Egy órácskára fogadni tudott bennünket a Kultúrházban, ahol legújabb kiállításuk volt látható.

Hol volt, hol nem volt...

Egy el nem mondott, le nem írt mese töredékeit fűzik össze korokon át a különböző játékok, a fényképek, gondoltam első meglátásra. Órákat is el lehetett volna tölteni a tárlaton, de be kellett érnem Gizella asszony gyors beavatásával, kalauzolásával:

– A Pro Futuro Villa Kezw – Bátorkeszi Jövőjéért polgári társulásnak a falu történetének a feldolgozása a célja, valamint az anyaggyűjtés és a prezentáció. Az összegyűjtött anyagot idővel könyvben is meg szeretnénk jelentetni. Eddig jobbra tematikus kiállításokon mutattuk be, hogyan nézett ki a falu élete a múltban, akár hány évvel ezelőttre visszamenőleg. Eddig négy kiállítást valósítottunk meg. A legelső a falunapon volt tavaly szeptemberben. Egy falutörténeti összefoglalóval elevenítettük fel a régi időket: a régészeti leletektől a néprajzig mindent kiállítottunk, amit már korábban találtak itt, a község területén. Itt ugyanis avar kori és honfoglalás kori temetőkre bukkantak még 1957-ben. Egy kőkor-szaki balta is közszemlére került, más néprajzi anyaggal, valamint első-második világháborús emlékekkel. Ezt három tematikus kiállítás követte. Az első a műkedvelő színháztársaság ötven éve történetének bemutatója volt Bátorkeszben, 1920-tól 1970-ig. A műkedvelő színháztársaság fénykoráról szólt, előbb a református és katolikus egyházak szervezésében, majd különféle csoportokkal, amelyek a CSEMADOK (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége) cím alatt szerveződtek. Rengeteg fotónk volt, amelyekből egy könyvet lehetne kiadni. A válogatásokat tudtuk csak felvonultatni. Úgy rendeztük a kiállítást, hogy díszletekkel együtt helyeztük el a képeket, jelmezekkel kiegészítve. Voltak, akik megőrizték a régi kosztümöket, ruhákat, népviseleteket. Akadt a faluban százéves pruszlík, páratlan cipő is. Olyan, hogy, nem volt meg a jobb és bal párja, hanem csak két egyforma.

Karácsony előtt Ünnepi Asztal címmel megtartottuk a második tárlatunkat, amellyel az évszázados különböző vallási szokásokat elevenítettük fel. Falunkban a második világháborúig három meghonosodott vallás volt: a katolikus, a református és a zsidó. Zsidók sajnos ma nem élnek a faluban, egyedül a temető maradt meg nagyon rossz állapotban. Az Esztergom vármegyéhez tartozó Bátorkeszben, a második legnagyobb zsidó hitközségben egykor nagyon viruló zsidó élet volt. Itt vezették 25 falunak az anyakönyvét.

Mi lett az anyakönyvek sorsa? – tettem fel a kérdést.

– Egy része a komáromi levéltárban megvan, de az is igen rossz állapotban. Sajnos nagyon kevés zsidó emlékünknél maradt meg. A zsinagóga is átépült, csak a temető emlékeztet az egykori zsidó kultúra töredékére. A komáromi hitközség próbált segíteni kiadványokkal és képekkel, meg amit mi összegyűjtöttünk régi fényképekből.

Az Ünnepi Asztal kiállításunk pont a hanuka, a fények ünnepén kezdődött. (Tavaly, a Gergely naptár szerint 5775-öt írtak a zsidók, és a hanuka december 16-ától 24-éig tartott.) És mint ahogyan címünk is utal rá: a megterített asztalokra a három vallás hagyományos, ünnepi ételei kerültek. Vagyis, hogy mit fogyasztottak a családok karácsony estéjén, s mit hanuka alkalmával. Ezekből kis bemutatókat, agapét tartottunk.

A történelmi összefoglaló mellett fényképek voltak az ünnepi alkalmakról, az elsőáldozókról, bér mátkozókról, a konfirmálókról, papokról időrendi sorrendben, hogy kik mikor szolgáltak. Templomokról írtunk, alapvető dolgokat mutatunk be összekötve a hitélettel.

„Csak az lehet igazán ember, aki igazán gyermek is tudott lenni” – mondja Zsok Gizella. – Ez a kiállítás, amit itt a Kultúrotthonban látnak, sorrendben a negyedik. Hol volt, hol nem volt címmel a gyermekkor szeretnénk bemutatni, visszamenőleg fél évszázadnyira, ami azt jelenti, hogy „öreg játékokat” gyűjtöttünk, és régi iskolai, óvodás, mindenféle fényképeket. Erre a kiállításra érkezett a legtöbb anyag, mintegy 55 falunkbéli hozta el dolgait. Csodálatos, hogy mik kerültek elő, mert volt, aki megőrizte a lánykori kis konyhabútort, a kisházbútort, a mindenféle babákat, kiskocsikat stb. Jó volt újra felfedezniük: mi mindent rejt a padlásuk.

Kitartva, összehangoltan minden megvalósítható

Hivatalos programunk a költészet napján kezdődött Bátorkeszben, a Református Egyház Fireszke termében. A rendezett parókia és udvarának látványára összeszorult szívvel ismét haza, újvidéki templomainkra, a fölötté mind jobban tornyosuló sötét felhőkre gondoltam... A kedves lelkész házaspár: Czinke Zsolt és Tímea, valamint a gyülekezeti tagok köszöntése, bemutatkozása, a Fireszke terem története – minden, minden újabb bizonyosság volt, hogy mire lehet

képes az egymás és mások felé megnyíló, összetartó közösség:

– A parókiánkra belépők először ezt a Házi áldást láthatják, nem véletlenül – érdeklődve várjuk, hogy folytassa a tiszteletes asszony az épület történetét.

– Amikor hozzáfogtunk tervünk megvalósításához, azt mondtuk, ha megvalósul, a bejáratú ajtóval szembe kerül a Házi áldás, amelyet elsőnek vettünk meg. A holland testvéreknek sokat köszönhetünk, tizenötezer eurót ígértek az építkezést kezdő projektumunkra. Igaz, tízezer lett belőle, mire megérkezett. De nekünk és az egész gyülekezetünknek sokat jelentett, hogy a holland testvérek voltak az első támogatóink, hogy megértették és megérezték: mit gondolt, mit álmodott meg ide a parókiánkra a férjem. A kezdő lépések után éjt nappallá téve dolgozott rajta, hogy mindez, amit itt láthatnak, megvalósulhasson. A megannyi pályázat meghozta az eredményt. Most már lassan odajutunk, hogy tatarozni, festeni kell. A karbantartására természetesen odafigyelünk, hogy folyamatosan meg tudjuk tartani a Fireszke táborokat. Nevét a Fireszből, a Fial Reformátusok Szövetsége elnevezés rövidítéséből kapta, kicsinyítő, kedveskedően becéző képzővel megtoldva. A táborok megtartásában Manyi (Múcskáné Csekés Matild), a mi szuper-nagyink nagy segítségünkre van egész családjával együtt. Egy-egy alkalommal 60 gyermeket, fiatalot tudunk fogadni. Általában a környező falvakból jelentkeznek a legtöbben, de jönnek Nyugat-Szlovákiából, az Ipolyságból, Léváról, Pozsonyból is.

Már ökumenikusnak is nevezhetik a táborokat, mint ahogyan a tiszteletes úr mondta, bekapcsolódva a beszélgetésbe.

– Lassan több a katolikus, mint a református gyerek, de ez egyáltalán nem jelent gondot, alkalmazkodunk a helyzethez, hiszen az a lényeg, hogy minél többen részesüljenek hitoktatásban. Olykor a gyerekek kétharmada katolikus, van köztük néhány evangélikus, sőt olyan is, aki nincs megkeresztelve, de ez egyáltalán nem gond – hangsúlyozta Czinke tiszteletes. – Fontos, hogy a gyerekek önszántukból, érdeklődéssel kapcsolódjanak be a keresztyén foglalkozásokba. A katolikus egyház nem szervez ilyen táborokat. Falunkban még a cserkészek aktívak, de az

ő érdeklődésük más. Viszonyításképpen említem, falunkban 2200 vallják magukat katolikusnak, reformátusoknak 754-en. Ez állami statisztika, azért hangsúlyozom, mert egy az „X”-elés, amikor a népszámláláskor nyilatkozik valaki, és más a mindennapi gyakorlat. Ha megnézzük, hányan vannak a miséken, az istentiszteleteken – az ünnepeink kivételével – vasárnaponként, akkor azt látjuk, hogy mind a katolikus, mind a református templomban szinte ugyanannyian, átlagban ötven-hatvanan. Holott a katolikusoknál a hívők számához viszonyítva legalább háromszor annyian kellene lenniük, mint nálunk. Ez nemcsak felvidéki probléma, hanem Kárpát-medencei, sőt világinak, egyetemesnek is mondhatnánk. Ünnepenként a 250 férőhelyes templomunkban karácsonykor pl. 237-en voltunk (mindig megszámloljuk, hányan vagyunk az istentiszteleti alkalmainkon).

A vendégek megjegyzésével, hogy ez nagyon szép eredmény, ahhoz viszonyítva, hogy a 40-50 év megtette a magáét, Czinke tiszteletes nem tudott egyetérteni. Gondolkodásra készítő szavai még mindig a fülemben csengenek. Nézőpont kérdése ez is, mint annyi minden ebben a pénzgenerált világban, amelyben az embereket többnyire az egyéni érdekek hajtják. Sokszor egymásra, a családi szeretet gyakorlására sincs idejük. A válaszokat önmagunkban kell keresnünk:

– Mert nem lehet mindent a rendszerváltás előtti időkkkel magyarázni. Azóta elmúlt 25 esztendő, egy negyedszázad. Megtörtént egy generációváltás, és hogyan alakult ez idő alatt a lelki világunk? Kik, kinek a gyerekei, unokái nem járnak templomba? Ne a szomszédot nézzük, hanem saját házunk tájékát, mindenki a portája előtt sepregetsen. Válaszként a gyülekezetünknek mindig azt szoktam mondani, hogy az én családom minden vasárnap ott van a templomban. Többen azt hozzák fel mentségül: Főzni kell vasárnap. Ha hiszik, ha nem, mi is szoktunk ebédelni vasárnap. Úgy osztjuk be az időnket, hogy rendben, ünnepi hangulatban múltjon el a nap az istentisztelettel, a gyermek-istentisztelettel, a vasárnapi ebéddel együtt. Mindent meg lehet oldani, csak akarat kérdése. Egyébként nálunk a hétnek is megvan rendje: hétfőn az iskolában van hitoktatás, öt csoportba 69 tanuló jár. Két óvodánk van, az egyikben állandó jelleggel van napi foglalkozás, a másikban alkalmanként.

A konfirmandusok külön is járnak hitoktatásra. A speciális iskolába járó diákokkal a feleségem foglalkozik. A felnőtt kórusunk is rendszeresen, hetente próbál, a gyermekkórusunk külön gyakorol az iskolában, és külön itt, a parókián. Mondanom sem kell, rendszeresen járunk családlátogatásra, mindenről beszélgetünk a híveinkkel, kölcsönös megelégedésünkre.

Házigazdáink, a lelkes bátorkesziek ezt meg is erősítik, többször hangsúlyozzák közben, hogy a tiszteletes úrnak mindig van munkája, de ami a legfontosabb, mindenkit meghallgat, segít a tiszteletes asszonnyal együtt. A vendégek közül sokan hangosan kimondják, amit valamenynyien gondolunk: „Bár minden gyülekezetnek, egyházközségnek a Kárpát-medencében ilyen lelkipásztorai lennének, mint amilyen a Czinke lelkész házaspár.” Mosolyogva tették hozzá: „A lelkipásztorok is eljöhetnének egy-egy szemináriumra a bátorkeszi parókiára.”

– Amikor a lelkészkonferenciákon megkérdezik tőlem a kollégák, hogy lehet ennyi mindent megcsinálni, és lélekben is erősíteni a gyülekezetet, mindig azt mondom: tenni, dolgozni kell, lépésről lépésre haladva – válaszolja példázva Czinke tiszteletes. – Nem lehet csak a sült galambra várni. A napokban zárult a Bethlen Gábor Alap pályázata. Erre külön is felhívtam a kollegáim figyelmét, igen ám, de azt meg is kell pályázni, jól átgondolt, tényekkel indokolt programokkal. Mind a 30 gyülekezetünknek körbeküldtem az összesen hét pályázati felkérést-felhívást. Nem nehéz kiszámolni, ha mindegyik gyülekezetünk megpályázta volna, az 210 beadvány lett volna... Mit gondolnak, hányan pályáztak? Mindössze három gyülekezet. Egyházközségünk egy százaléka... Elgondolkodtató. A mi gyülekezetünk a hét lehetőségből ötre pályázott. Az elmúlt évben 11 pályázatot adtunk át a Magyarországon és Szlovákiában megjelent felhívásokra, és közülük 8 volt eredményes.

Ha nem csurran-cseppen alapon, de mégis sok mindenre futotta. Ennek látható nyomai vannak a parókián, hallom innen is, onnan is. Mert, aki a keveset nem becsüli, a sokat nem érdemli. De az is igaz, hogy az, aki nem tesz érte, ne is várjon semmit.

– Másként nem működik, az ember vagy csinálja, vagy nem – folytatja a kötetlen beszélgetést a bejelentett program előtt a tiszteletes.

Fontosnak tartja elmondani, hogy ő Ung vidékről került ide. – Búcs is, Bátorkeszi is Mátyásföldön van, én teljesen más mentalitású vidékről jöttem. Itt minden olyan nyugodtabb. Kárpátalja határánál, keleten minden egy kicsit más. Félreértés ne essék, feleségem mátyusföldi, és nagyon jól megértjük egymást, szeretetben neveljük négy gyermekünket. Hogy minden lehetséges kitartó, összehangolt munkával, még ha olykor művészetnek is tűnik, azt a feleségem példájából érzékelhetjük. Elmondom, mert ő arról szerényen hallgat, hogy negyedik gyermekünk megszületése előtt doktorált.

Jó volt hallani az elismerő szavakat, amelyek valójában minden édesanyát köszöntöttek, mégis különösen azokat, akik – s azokat a családokat, amelyek – több gyermeket vállalnak és nevelnek fel. Továbbá, hogy elkelne minden közösségbe egy ilyen lelkipásztor, aki nemcsak a misét/istentiszteletet tartja meg, hanem életvitelével, saját példájával is gyarapítani tudja gyülekezetét. Szerencsére vannak még ilyen közösségek a Kárpát-medencében, de messze vagyunk attól, hogy általánosítani lehetne.

Köszöntőjében Szobiné Kerekes Eszter, a Kultúraért és Turizmusért Társulás elnöke, a nemzetközi jótékonyági találkozó, a könyvbemutatók egyik házigazdája is a megtartó szeretet, a lélekbeni összetartozás fontosságáról beszélt. Ez a jövőnk, gyermekeink, unokáink megmaradásának, erkölcsi és anyagi gyarapodásának záloga a Kárpát-medencében:

– Az, hogy most együtt lehetünk valamenynyien, Budapestről, Vajdaságból/Délvidékről, Erdélyből itt, a Felvidéken, Mátyusföldön, a Gondviselőnknek köszönhetjük. Gondolatban pedig együtt érzünk a Kárpátalján élő testvéreinkkel, akik háborús viszontagságok közepette, megalázó körülmények között kénytelenek a megélhetésért, a túlélésért küzdeni. Ebben is próbáljuk őket a lehetőségünk szerint támogatni.

Örülök, hogy körünkben üdvözölhetem Szőnyi Kingát, a Kárpát-medencei Asszonyszövetség elnökét munkatársaival Budapestről, Teleki Júliát Vajdaságból, aki élettörténetéről beszél, eddig megjelent és legújabb, *Göröngyös utakon* c. könyve alapján, a Kézdivásárhelyi Nők Egyesületének (KNE) képviselőit, Fülöp Magdolna elnök vezetésével, akik szintén kiadványaikat mutatják be,

továbbá Meister Éva színművésznőt és minden kedves vendégünket a jótékonyági rendezvényünk első napján, itt, Bátorkeszin, a Református Egyház Fireszke konferenciatermében.

A barátságos beszélgetésben már sok mindent elmondott Czinke tiszteletes, így amikor a köszöntőjét hallgattuk, úgy éreztük sokan, hogy régóta ismerjük:

– Szeretettel köszöntök mindenkit Bátorkeszin, a világ közepén. Higgyék el nekem, ez így van, mert számos rendezvényt tartottunk ebben a termünkben, amely mindinkább betölti küldetését. Voltak itt már vendégeink a Vajdaságból, Bácsfeketehegyről, Kárpátaljáról, Kolozsvárról, Nagyváradról, Sepsiszentgyörgyről, és sorolhatnám tovább.

Budapestről is természetesen – helyt ad mosolyogva a tiszteletes a kiegészítésnek, de az, szerinte, természetesnek számít. – Nem az a fontos, ki van „lent” és ki van „fent”, vagyis a központban, hanem az, hogy alulról építkező egyház vagyunk. „Sok kicsi sokra megy”-alapon erősíthetjük egyházunkat. Legalább annyit ér, meglátásom szerint egy vajdasági/délvidéki kisközség, mint Budapest. A magyarság szempontjából mindenki számít. Most arról inkább nem beszélnék, hogy Budapest mennyire magyar szellemiségű, mert az egy külön misét, pontosabban, tudományos konferenciát érdemelne. Jó házigazda módjára, annyit mondok, isten hozott mindenkit nálunk!

Felvidéken Délvidékről, a délvidéki megtorlásokról, a magyarok tragédiájáról beszélni nagyon nehéz, mondta Teleki Júlia, aki hozzám hasonlóan először járt ezen a vidéken. Akit szintén meglepett, mennyire szorgalmas emberek lakják e két falut. Szinte nem láttunk rendezetlen portát. A szűk háromnapos látogatásunk alapján, igaz, nem lehet általánosítani, de azt megtapasztalhattuk, hogy mire képes egy néhány ezer lelket számláló kisközség, ha összefog – a jóban, de a rosszban is. Júliára oly mély benyomást tettek az átéltek, hogy néhányszor, még útban hazafelé, a vonatban is megismételte: tudna akár Búcsón, akár Bátorkeszin élni. Ennél méltóbb elismerést talán nem is lehet mondani egy településre, lakóira.

Könyve bemutatója felvezetőjében életéről szólva kiemelte: „Mint ahogyan a legújabb könyvem címe is jelzi, göröngyös utak keresztelték

azt. Hisz rossz helyen, rossz időben születtem. Háború volt, és én Csúrogon születtem. Tíz hónapos koromban árva lettem, megölték az édesapámat, más neve lett a hazánkknak. Kiűztek bennünket a szülőfalunkból. Kifosztották, koncentrációs táborba zárták, megalázták, földönfutóvá, hontalanná tették a csonka családukat. Az életünk, az életem csupa küzdelem volt.”

Fél órába sűrített élettörténetéről, a délvidéki németek, magyarok, Csúrog, Zsabya és Mozsor magyar lakosságának tragédiájáról, kollektív bünyössé nyilvánításáról sokan most hallottak először. Kíméletlenek voltak a Felvidéken elszenvedett lakosságcserek, a cseh határvidékre, kényszermunkára kitelepített, deportált családok sortragédiái is, de tömeges kivégzések nem voltak ezen a vidéken. Az utókor a Felvidéken méltón emlékezik meg a kitelepítettekről, főleg az utóbbi évtizedekben. Pontos kimutatást készítettek dr. Bóna Tamás szerkesztésében Bátorkeszi 850. évfordulójára (1156–2006) megjelent monográfiában ezekről a családokról. Feljegyezve azt is, hogy hány fős volt és mely helységbe került a deportált család.

Búcsón a kitelepítettek napján, április 12-én koszorúzták meg a Katona József Alapiskola diákjai tanáraikkal, a helyi vezetőkkel, a polgárokkal együtt a meghurcoltak, az elűdözött falubeli családok emlékére felállított kopjafát.

Elismerően szólt Szőnyi Kinga asszony mindazokról a személyekről, civil szervezetekről, polgári megmozdulásokról, kiadványokról, dokumentumokról, amelyek a II. világháború utáni időkről szólnak, s a Kárpát-medencében élő magyarok elszenvedte meghurcolások, megtorlások teljes feltárását, a történetekkel való igaz szembenézést, dokumentálását, a felelősség vállalását szorgalmazzák. A bátorkeszi és búcsi rendezvényre a budapesti Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítványnak a délvidéki magyarok golgotájáról szóló kiadványait hozták el, az eladásukból származó bevételt szintén jótékonyági célra ajánlották fel.

„A küldetés felvállalása erőnk forrása”

Búcsón, a községháza dísztermében megtartott jótékonyági rendezvényen mgr. Grajczki István alpolgármester a változó idők pozitív hozadékait emelte ki köszöntőjében. Azért, hogy a

múlt tragikus eseményei sohase ismétlődjenek meg. Reménykeltő a szülőföldünk megnyílása előttünk. Ma már sokkal könnyebben találkozhatunk egymással, a határokon innen és túl. Lelki egységünket, segítőkészségünket csak erősítheti a határtalan hazaszeretet. A vendégek szerint is, most a kárpátaljai magyaroknak van a legnagyobb szükségük a támogató együttérzésünkre.

A mindenkori helytállásunk előfeltétele lenne múltunk alapos megismerése, és hogy a gyerekeink az iskolában is tanulják: mi történt valójában a Kárpát-medencében a XX. században. Teleki Júlia élettörténete után, mint Meister Éva színművésznő mondta: „Nehéz megszólalni, de ha felvállaljuk küldetésünk megvalósítását, érezni fogjuk azt az erőt, ami Júlia édesanyját is fűtötte maradék családjának megmentéséért, és ami Júliát is arra készítette, hogy félelmét legyőzve, a nyilvánosság elé tárja tragikus sorsukat, és kitartóan, hivatalosan küzdjön családja rehabilitációjának kivívásáért. Ilyen szörnyűségeket, mint amelyeket elszenvedtek, vagy tömeges megtorlásokat a magyarok nem követtek el.”

Erdélyben, Udvarszéken született Meister Éva, Marosvásárhelyen nőtt fel, és 18 éve él Magyarországon:

– Édesanyám felmenői székelyek, innen a kötődés Székelyföldre... Szabadfoglalkozású színész vagyok, nem tartozom egy színházhoz sem. Felállítottam egy képzeletbeli színpadot magamnak, a rendezőknek nem kell velem „bajlódniuk”, így szabadon járhatom az országot-világot. Úgy érzem, szívesen látnak a Kárpát-medencében, de a külföldön élő magyarok között is, a svédországi, németországi, ausztriai magyar egyesületekben. Egy bécsi fellépésem alatt találkoztam egy kézdivásárhelyi hölgygel, 2012-ben kezdődött a barátság, és már több alkalommal is meghívtak. A *Psalmus Hungaricus* c. összeállításomat is látták a kézdivásárhelyi és környéki falvakban. Hitvallásszerű magyar zsoltáromban költőink verseiből válogattam, amelyeket kuncuk, katonák és népdalok kíséretében adok elő. Nagyon jó barátság alakult ki köztünk, s most is együtt jöttünk erre a rendezvényre. Örülök, hogy itt is az összetartozást tapasztalhatom, amit többnyire utazásaim során is érzek. Ezért szeretném hangsúlyozni, hogy ne hallgassunk azokra, akik azt szajkózzák minduntalan, hogy a magyarok

széthúzóak... Nem ez a jellemző ránk, még ha néhány hangadó el is szeretné ezt hitetni. Az igazi magyar derék ember, a másik derék magyar és más nemzetiségű embert megbecsüli, szereti és segíti, ha bajban van. Nem alázza meg, a testvérét pedig nem árulja el. Mert mi lett volna, ha a hét (vagy több, még mindig nem tudjuk pontosan, hány) törzs annak idején nem fogott volna össze, és nem mondták volna mindnyájan: „Indulunk vissza a hazába!” Ha széthúzó lett volna a magyar nemzet, akkor heten, jelképesen szólva, húszfelé húztak volna... Ezt csak most akarják belénk sulykolni. Bárhol történjék valami, mint most az Ukrajnához tartozó Kárpátalján, összefog az anyaországgal a Kárpát-medence magyarságának nagy többsége. Így van ez a Partium, Erdély, a Székelyföld vagy a Délvidék esetében is. Most a kárpátaljai magyarok megsegítésére gyűjtünk. Ezzel a könyvbemutatóval mi is része vagyunk ennek a jótékonsági akciónak. A KNE kiadványait: *A székely tűzhelyek ízei és fűfűszerei c.*, *Gyermekkori ízek nagyanyó konyhájából c.*, *Székely hagyományos ünnepek és finomságok c.* szakácskönyveket és Fülöp (Könczey) Magdolna *Háromszéki kerek erdő c.* népdalgyűjteményét hoztuk magunkkal erre a rendezvényre. Sajátos módon nyújtanak bepillantást a székelyek életébe. Sok helyen megfordultam már, és mindinkább úgy érzem, hogy a magyarságnak küldetése van. Itt az idő, hogy a Szent Korona, a magyar nemzet jelképe, tömörítsen bennünket.

A Kézdivásárhelyi Nők Egyesülete 2008-ban alakult, és mottójuk Szent Teréz egyik mondata: „Nagy dolgokat tenni nem tudunk, csak kicsiket, nagy szeretettel.” Általános céljaik a nők összefogása, a néphagyományok megőrzése, a magyar identitástudat őrzése, a rászorulóknak segítése, környezetünk óvása, a környezettudatos magatartás alakítása. Tevékenységeik: hímzés- és varrásminták tanulása és tanítása, amit sokszor kézműves-táborok alkalmával tudnak művelni. Továbbá a hagyományos székely ételek készítése, étel- és süteményreceptek továbbadása, főzőversenyeken való részvétel. A bemutatkozás után Fülöp Magdolna elnök asszony, vendéglátóink mellett, köszönetet mondott a Magyar Asszonyok Érdekszövetségének, a Nők a Nemzet Jövőjéért Egyesületnek, mert a Nők határok nélkül a Kárpát-medencében elnevezésű

programjukkal lehetővé tették a civilek rendszeres összejövetelét, rendezvényeken való részvételét. Egy ilyen alkalommal találkoztak a búcsi KTT vezetőivel öt évvel ezelőtti Kecskeméten ők is. A hagyományápolás kapcsán megjegyezte:

– Napjainkban egyre kevesebb az igény a közösségi élet iránt. Ezért is fontos a civil szervezetek együttműködése, akcióik népszerűsítése. Bátorkeszin és Búcsón ennek szép példáival találkoztunk. A népszerűsítés mellett olykor belső indíték is cselekvésre serkenthet. Magamról tudom: édesanyám emlékére kezdtem gyűjteni eleinte csak magamnak vidékünk, a legkeletibb székely város, Kézdivásárhely népdalait, énekeit, aztán könyv lett belőle. Aki kezébe veszi, talán kissé közelebb kerül a székelyek lelki világához. De azért szeretnénk, ha viszonzóként látogatásunkat, és személyesen tapasztalhatók meg a székely vendégszeretet.

Szoros volt a program, de miután megnéztük a Felvidéki Népviseletes Babák Házát, amelyet a helybeliek babamúzeumnak neveznek (Eszti szülőházában van Búcsón. Erről legközelebb bővebben.), mégis eljutottunk Júliával a vásárnapi istentiszteletre, Bátorkeszire. Megismertük Manyika magánvállalkozásból élő, szorgalmas családját, napsugarait, ahogyan kisunokáit, Eleonórát és Áront nevezi. Fölmentünk a szőlőhegyre is, s valóban elláttunk a bazilikáig. A késő délutáni egyórászkányi szabad programot Eszti egykori és mostani munkatársa, Kissné Peredi Erzsébet kis meglepetésnek szánta. Gyorsan megszoktuk, hogy körülöttünk mindenki kedvesen szólítja, kölcsönösen becézi egymást. A szó kiforogja: egy emberöltőnyi ideig dolgozott együtt Erzsike és Eszti az óvodában, most pedig a KTT-ben folytatják. Azért jut ideje Erzsikének (és férjének) az unokáikra is, és hobbijára, a horgolásra is. Ajándékcsipkéi sokfelé eljutottak a világban. Nem maradt sokáig titok: a hegyoldali szőlők, a pincesorok autós megtekintését szánta előmeglepetésnek Erzsike, mert mi az istentiszteletet választva lemaradtunk a délelőtti kirándulásról. A szőlejük, a pincéjük előtt koccintás közben vallotta be: az igazi meglepetés csak eztán következik. Tudtuk, hogy a búcsúest a Karkó vendégház éttermében lesz, de azt nem sejtettük, hogy a polgármester, Karkó János mezőgazdasági mérnök borkóstó-

lóra invitál, s utána a nótánkat is elhúzza. Azt, hogy kiváló, közösségépítő, falujához ragaszkodó ember, többször hallottuk vendéglátóinktól. Sokban javult a közhangulat, miután tavaly decemberben, a választásokat követően beiktatták hivatalába. Erzsike azt is megsúgja, hogy az első polgármester, aki nem veszi fel a fizetését, a falukasszájában hagyja, és közakarattal éppen a legszükségesebbre fordítják. Eredményes vállalkozó lévén úgy döntött családjával, hogy javai egy részét megosztja a falubelijeivel, oly módon, hogy annak tartós nyoma maradjon Búcsón.

– Mindennek meg kell adni a módját – invitált a kóstolóra bennünket vendéglátónk –, meglátják, hogy igazam lesz. Egyébként tudják, hogy naponta 2-3 liter jó minőségű bor egészséges? Ez 20-30 kóstolás, vagy kétóránként két deci ajánlott a férfiaknak, a hölgyeknek a fele... Mindenbe beavatna Karkó polgármester. Azért is, hogy eltelen egy kis idő a két kóstolás között, hogy a sajt „megágyazzon” a következő, a lopóból a talpas pohár aljába került ujjnyi nedűnek... A fehérnek tüzesnek kell lennie, a vörösnek bارسonyosnak, az édeskés eltakarja a bor hibáját, a száraz kíméletlenül leleplezi... Cserszegi fűszeres volt a második, amit megízleltünk, majd Rose, Cabernet Sauvignon, Merlot, Roesler, Kék burgundi és végül Shiraz/Syrah következett. Közülünk, vendégek közül kérdezte valaki: Van-e a pincében Shiraz, amit állítólag Jézus Krisztus az utolsó vacsorán ivott tanítványaival? Mosolyból igent véltünk kiolvasni, de:

– A görög Biblia szerint Jézus ezt a testes, magas tannintartalmú, sötét, kékes-vöröses szakrális bort itta az utolsó vacsorán. Mi is megpróbálkoztunk a telepítésével, Franciaországból kétezer tőkét hoztunk, az első tél után több mint az egyharmada kifagyott. A megmaradtak is gyengén teremtek, de azért szüreteltünk belőle, és bor is került a „belső” hordóba, mutatóba, különleges, alkalmi kóstolásra. Humoros hasonlattal élve, megváltunk a szakrális szőlőnkől 2013-ban. Úgy tapasztaltuk, hogy nem bírja a tartós, –15 Celsius-fok alatti fagyokat vidékünkön. Magyarországon a kilencvenes évek óta telepítik ezt a szőlőfajtát, főleg a villányi és a szekszárdi borvidéken érnek el jó eredményeket. És a végére jöjjön a ráadás: egy kissé paprikás, fűszeres Roesler.

Kellemes hangulatban jöttünk fel a pincéből az étterembe egy kis csevegésre, barátkozásra. A háromszékiek és Júlia is a könyvét adta át Karkó János polgármesternek ajándékba. Meister Éva színművésznő, népdalénekes kezdeményezésére felcsendült a Háromszéki kerek erdő (Marosszéki kerek erdő), Fülöp Magdolna gyűjteményének címadó dala. Belelapozva a könyvbe, elismerően köszönte meg Magdolna asszonynak a munkáját a polgármester. Kisvártatva örömmel mondta:

– A dalok jó kétharmadát tudom! Hozzam a garmoshkát?... Felénk így nevezik a harmonikát.

Erzsike és Manyika hozzánk fordulva mondta: „Látjátok, ilyen a mi polgármesterünk. Egy közülünk, olyanok vagyunk, mint a nagycsalád.” Azon az estén úgy éreztük magunkat Júliával, hogy

néhány órára mi is a családjukhoz tartoztunk, amit ezúton is köszönünk.

Másnap reggel kellemes napsütésben költöttük el együtt a reggelinket az Emese vendégház hosszú gangján. Búcsúzóul Esztike megsúgja, lehet, hogy őszre ismét náluk találkozunk. Eddig úgy néz ki, Búcsón tartják meg a Kárpát-medencei Asszonytalálkozót:

– Örölnénk neki, mert szerintünk is mindig más helyen kell megszervezni ezeket a néhány napos, tematikus konferenciákat. Másfelől gróf Esterházy János hagyatékának ápolásával, tanításának hirdetésével a szülőföldünkön maradást, a gyarapodást szorgalmazzuk.

„Itt maradok köztetek, és veletek együtt fogom átélni a rossz napokat is... mert ha másokat maradásra biztatok, én sem mehetek el innét.”



Boldogasszony

Felszólalás a kötelező holokausztoktatás ellen

2015 szeptemberétől a magyar Pázmány Péter Katolikus Egyetemen új, féléves alapozó képzés indul *A holokauszt és emlékezete* címmel. A tantárgy tartalmát két tel-avivi professzor, Dina Porat és Raphael Vago állította össze, szem előtt tartva a „magyar sajátosságokat”.

Ennek sikeres elvégzése ugyanúgy a diploma megszerzésének feltétele lesz, mint a Bevezetés a katolikus hit rendszerébe címet viselő tantárgy, amelyre egyfajta „folytatásként” épülhet rá az új tananyag. Ez Szuromi Szabolcsnak, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem rektorának a véleménye.

Ilan Mor, Izrael budapesti nagykövete történelmi jelentőségűnek minősítette a megállapodást: „Mérőföldkő ez a nap a múltjával és jelenével küzdő Magyarország életében. [...] Továbbra is baráti kezet nyújtok Magyarországnak a múlt feldolgozásához. [...] Minden társadalomnak fel kell állnia, és nemet mondania az antiszemitizmusra, a homofóbiára és a rasszizmusra.”

Ilan Mor „baráti” kéznyújtása és instrukciója erős szerepzavarra utal: ez nem egy nagykövet diplomatikusan megnyilvánulása. Így általában a helytartók viselkednek. Nem vagyunk rászorulva Ilan Mor elismerésére és tanácsaira, különösen nem egy olyan ország képviselője részéről, ahol 1948 óta ENSZ- és nemzetközi határozatok sokaságát hagyták figyelmen kívül. Nem tartják tiszteletben az emberi jogokat, az őshonos palesztinok és más kisebbségek megtűrt, másodrangú állampolgárokként sínylődnek a demokratikusnak hazudott Izrael területén. Az államot megalapító zsidó terroristák és az izraeli hadsereg ártatlan áldozatainak száma nem teszi lehetővé, hogy Izrael képviselője erkölcsi alapról oktasson ki másokat. A homofóbia és a rasszizmus elleni küzdelmet Ilan Mornak és kormányának először otthon kellene megvívnia.

De ne feledkezzünk meg Gázáról, a világ egyik legnagyobb koncentrációs táboráról se, ahol 360

négyszekilométeren 1,8 millió ember él, a külvilágtól teljesen elzárva. Az izraeliek 2014. július 30-án gránátvetőkkel nyitottak tüzet egy ENSZ által működtetett iskolára, amely menekülttáborként működött. A világszervezet illetékesei közölték: a támadás előtt 17-szer (!) figyelmeztették az izraelieket arra, hogy az épület civilekkel van tele. Ban Ki Mun ENSZ-főtitkár „botrányosnak és igazolhatatlannak” nevezte a támadást.

Mit gondoljunk egy olyan országról, amelyben faji alapon lehet állampolgársághoz jutni, ahol tombol a rasszizmus, ahol a zsidók nagy része nem veszi emberszámba az ott élő, őshonos palesztinokat, miközben Izrael lakosságának 20 százaléka arab. Labdarúgó-mérkőzéseken zsidó stadionokban „Halál az arabokra” feliratú táblákat látni. 2013 novemberében 800 ezren (!) vettek részt Jeruzsálemben a volt ortodox főrabbi temetésén, aki szerint a nem zsidók nem emberek...

De érdemi reakciót várunk napjaink legbotrányosabb kijelentésére is. Mint az köztudott, Avigdor Lieberman izraeli külügyminiszter Hercliyában egy – a választásokat megelőző – rendezvényen kifejtette, hogy aki ellenük van, azzal nincs mit tenni: egy baltával le kell vágni a fejét, különben a zsidóság nem tud életben maradni. Lieberman évekkel ezelőtt azzal a „liberális demokrata” ötlettel állt elő, hogy a Vörös-tenger vizébe kell fojtani minden palesztint. Milyen ország az, ahol ilyen politikai nézetekkel ekkora karriert lehet befutni?

Egyszer már feltettük a kérdést: Mi történne, ha a francia külügyminiszter mondana valami ehhez hasonlót a zsidókról. Hány évszázadig emlegetnék naponta a nevét?

Miért hallgatnak az USA és az európai államok vezetői?

Mint látható, Ilan Mornak lenne oka a szélységre, és nyugodtan koncentrálhatna az

Izraelben történetekre. Szerencsére az izraeli nagykövet mozgástere behatárolt, diplomataként nem léphet át bizonyos korlátokat.

Szuromi Szabolcsnak egy autonóm magyar egyetem rektoraként az eddigi reakciókat értékelve lehetősége van korábbi álláspontja felülvizsgálatára. Miután az emberiség történelme sajnos népirtások története, erkölcsileg erősen vitatható ezek közül egyet kiemelni és annak a tanítására koncentrálni. Éppen ezért sokkal elfogadhatóbb lenne egy olyan tantárgy oktatása, melynek keretében a hallgatók megismerhetnék a nagyobb népirtások tényét, történetét, kiváltó okait és utóéletét.

Az ember azt hinné, hogy egy katolikus egyetemen a keresztény vallás és kultúra, valamint a keresztény értékrend a meghatározó. Már csak ezért sincs szükség a holokauszt külön kiemelésére és tanítására, hiszen a kereszténység a szeretet vallása, a kereszténység ethosza nem teszi lehetővé más emberek megvetését, gyűlöletét és meggyilkolását. A katolikus egyetem azzal tehet a legtöbbet a különböző előítéletek – így az antiszemitizmus – ellen, ha keresztény

szellemben formálja hallgatóit, azaz szeretetre neveli őket.

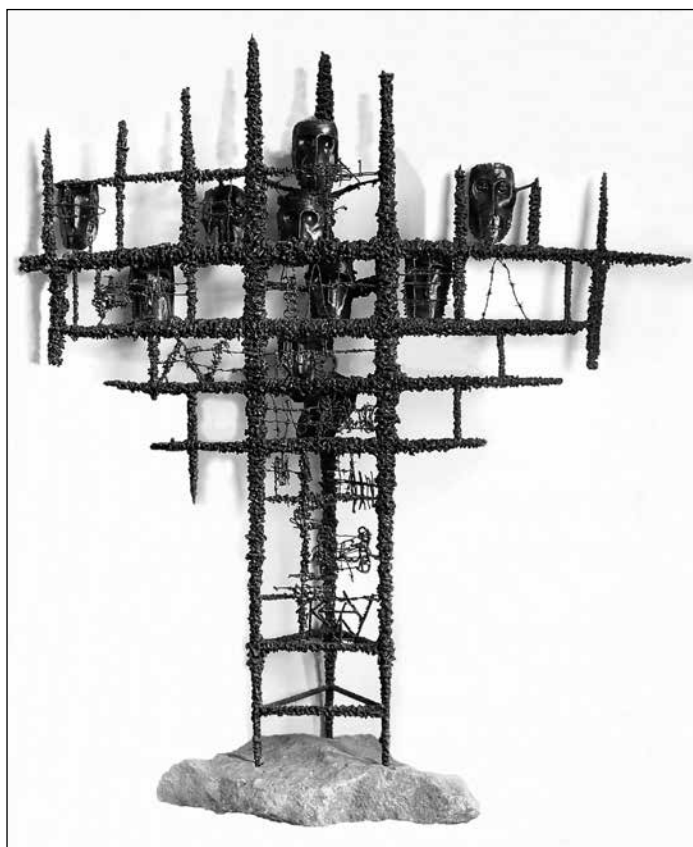
A zsidó genocídium oktatásával ráadásul egy olyan történelmi esemény kerül a fókuszba, amelyről jelenleg még tudományos vita is alig – vagy sehogy sem – folytatható. Ez nyilván Izrael – és szövetségesei – érdekét szolgálja.

A holokausztról egyébként sem beszélhetünk a cigányság, a homoszexuálisok és az egyéb kisebbségek kiirtásának ismertetése nélkül. Pillanatnyilag nem tudjuk, hogy a tananyag mit tartalmaz.

Azt is be kell látnunk, hogy a holokauszt oktatása egy katolikus egyetemen a múltra nézve több kényes kérdést is felvet. Ezek egyike Jézus meggyilkolásának története. A másik az antiszemitizmus keletkezésének kérdésköre. Zsinatok, teológusok és vallástörténészek értelmezéseinek tömege jelzi e témák rendkívül összetett és érzékeny voltát.

Nem szolgálná jobban Magyarország jövőjét az informatika tanításának bevezetése?

Utóirat: az írás közzését több jobboldali médium megtagadta.



Szülőföldem: Erdély

Cédulák IX.

– Nyugat-Európa már régóta nem az, aminek korábbi nemzedékeink, a „régiek” gondolták. Egykor még azt tanultuk egyik nagy költőnkől: „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek...” Újabban a vén Európa, a gyönyörű nő, hajdani leplei mögül mutatja valóját, polgári álarcai híján – pőrén az, ami. Előtűnnek félelmei, képmutatása, előítéletei. Páni félelem járványtól, bennszülött idegenektől, a muszlim terroristáktól, akik pedig már Európában születtek, az európaiak iskoláiban nevelődtek! A maradék Nyugat új lakói régen lerúgták a százados európai műveltség fölös nyűgeit. Mi végre még ismerni a jó modort, ha elég a pénz is?! A pénz mindenhatósága majd pótolja a kultúrát, és legfőként erőssé, vonzóvá tesz. Erőlködni tisztességért, megtartóztatni vágyakat, igyekezni példaadón élni – ezek régimódi, kisszerű célok. Ha a felhalmozásra érdemes régi kincsek megszerzése hosszadalmas, szaktudást igényel, majd fordítunk a szokásokon, s az lesz a vágy tárgya, amit az új mágusok megneveznek. Egy hajtincs a celebtől, egy szakadt húr a gitárjáról, az első WC-csésze, amelyet a művész kiállított, és már lehet is licitálni. Amiért eddig tolongtak, a sok régi kacat – avított göncök. Fordult a kocka, más a trendi, új világ köszönt ránk... Kit érdekel a múlt, mi most élünk! Jaj nekünk!

– a zene leírható, a dallam megfesthető, elmondható – s ez esetben a választottai számára talán látható is... Nézzük! Sz. Prokofjev: Három narancs szerelmese. A zene sejtelmes alakzatokban képes üzenni, rejtett tartalma személyes, talán gazdagabb is, mint a költemény. Rejtett tartományokból közelít, távoli szigetekre, ismeretlen ormokra hív, más világokat jelez – e világi halandóknak tilalmas helyeket. A zene alkalmasint bevezet, kaput nyit előtted, s adottságaid vezethetnek tovább is, bőrdön érzed a nem sejtett látomást...

– olykor a gondolat fölfénylik az emberi test mögül. Láthatatlan, de mégis megjelenik, mert tiéd volna ő is, az áruló árnyalak. Köznapi példája a szeretet, gyűlölet – látványuk mindennapos. Munkácsy festménye a felszolgálólányról, amint vádlón visszanéz... kezében tálca asztalról leszedett maradékkal, már kiszolgálta a megrendelőt... Másutt egy reklámplakát, amint a nagyhatalmú kancellár háziasszony-szerelésben érdeklődve kinéz a konyhaablakon, amelyen át rezzenéstelen, átható pillantással rámered – egy színes bőrű bevándorló. Nem esik egyetlen szó sem, csak a tekintetek beszélnek, mint az életben. Ha nem ügyelsz, észrevesznek, pedig hallgatnál titkodról.

– megjelenésed fordulópont az ember útján. Immár láthatóvá tetted a bűnt – megnevezted a jót. Általad közénk jött az Emberfia, aki ismeri teremtesünk titkát.

– vajon lehet magában is a gonosz? Ha az emberek között számos gonosz cselekedet történik, mert sokan „dolgoznak” különféle szörnyetteken, képzeitek meddig szorulnak köreiken belül, s a rossz fekete taraja mikor csap túl a korlátokon, fertőzve szervezetet, országot, világot? Az Úr anyaga porig égette Szodoma és Gomora bűnös városait. Babits csendet parancsoló, Arany balladáinak szavaival mesél Jónás könyve c. művében Ninivéről: „Nagy ott a baj, megáradt a gonoszság: / szennyes habjai szent lábamat mossák.” Mi lakik a lelkében a más emberi lényeket nem elvakult felindulásból, de tudós szakértelemmel kínzó kétlábú szörnynek? Ülnél vele vonaton, merésznél inni vele, aludni mellette? Ennél asztalánál a menzán? Kezet fognátok? És hányan vannak, akikkel napközben ezt teszed, bár nem tudhatod, mit forgatnak fejükben...

– amíg nő az átlag életkor, Kádár népe ugyan a jelenben marad még egy darabig, de már oldódik az égi kékben a még korábbiakkal, meg azok

elődeivel és az újonnan elhaltakkal. Az emlékezés pedig régi törvényt követ: csak a szépre... Mit van mit tenni? Nincs más múltunk, ha ezt elveszítjük – gyökértelen lelkünket a szél messze sodorja. Egy vén szatmári paraszt mondja szilvaaszalás közben, könnyeit visszaszorítva, hogy nagyapja, apja meg azok ősei külön emberek „vótak min in vagyok! Ha őket elveszíccsük, nem lesz erő a lelkünkben, mert az túlök jön, amíg őrizzük az emlékezetüket.” Közben a mamával úgy emelgetik a 30 kilós szilvaaszaló fatálcákat, mint akik ezt végzik gyerekkoruktól fogva... A mama nem könnyezik, a papa erősen visszatartja a könnyeit, de nem lehet visszafogni őket, amikor a szilvaaszaló kisházra néz, mert az hajszálra olyan, mint az őseié volt, csak ezt ő építette apródonként. De hajszálra éppen úgy néz ki... Ha nem csak filmen nézném, könnyeznék a füsttől meg a reggeli szatmári szilvától. Magyarok vagyunk – húzd rá a keszervét, ha mindjárt az ingemér’ is!

– okosabb lettél mára, vénember? Pedig az óra közelít, mutatói kiakadóban, már nem csak pillanatok, az évek is suhannak. Jó lenne megbecsülni, amit kaptál, jó lenne megkapaszkodni az időben, de mintha a sebes vizet próbálnád meg tenyérrel megállítani. Már a tavasz is megszínek tűnik, még előtte végig kell élni a telet, te szorongsz növényeid életéért téli hidegben, de erre nekik is van okuk, hiszen ha elmész... De ki vigyázza Isten madarait...? Majd akad más, ha kihullsz a sorból, ahogy mindig is akadt... Amit megtudtál, jaj, azzal a maréknyival kelnél át a túlpartra? Ennyit gyűjtöttél, annyi sok óra, perc alatt? Megtudtad: csak a meghallgatott fohász segíthet... Isten hatalmát a teremtés mutatja nekünk, szóltanul. Képmására teremtette az embert, a jó és rossz között hányódó tévelygőt, első lépéseitől fogva.

– talán a tiszta érzés, ha még valami időálló maradt. Ennyi egyedül az arany, bár nevezheted gyémánnak akár. Az önzetlen szeretet, a jótett, az odaadó vonzalom, mely nem méricskél, önfeledása árán is kitart, mindig a másakra néz, a fennkölt hit, mely szigorú törvényt követ, így irányt mutat, életeszményt állít eléd, abroncsba szorít – válaszütra kényszerít. Kegyetlen – de anyagi szelídséggel. Nélkülük gonosztevő lennél, megszegve a szeretet törvényét.

– vajon ki helyezte belénk ezt a múlhatatlan vonzalmat tulajdon fajtársaink iránt? Némi szőr, bőr és csontok, izmok és hús, s mi legalább egymillió éve nem tudunk betelni látványával, érintésével, izgató vágy birtokolni – szőröstül, bőröstül... S legalább ugyanígy ellene fordulni, irtani, pusztítani írmagját is – megunhatatlan gyönyörűség millió éve... Lehetnénk közönyösek? A földlakók megannyian osztoznak tulajdonságainkban: vonzódnak s üldözik fajtársaikat. Vonzás és taszítás: a bolygóvilágban a csillagok pályáit is ezek az erők uralják. Amíg az emberek tudtak az istenekről, róluk is így meséltek... örök béke és kihűlt szívek csak a túlparton... Aki megformázta, szépnek hihette teremtményét.

– ... *mindennek külső és belső íve – / melyik a visszája, melyik a színe? / van-e harmadik ív, árny-nélküli fény? // Röggtől szívig, minden dalol, / nem ésszel: lényével válaszol, / mint egy nő, vagy egy költemény.* (Weöres Sándor: Mi van a héj alatt?)

– száraz héjú kalácsot majszoltam a napokban, és fölötölt, hogy bezzeg nálunk otthon soha nem volt száraz kenyér, kalács kiváltképpen nem, mert ideje sem volt az ételnek megszáradnia... Hamarabb elfogyott, semhogy ilyen sorsra jutott volna. Anyánk nyáridőben délután öt óra tájt tűnt föl a ház felé vezető úton, kétkilós veknival a szatyrában, s mi már alig vártuk érkezését. A gyermekkori jó modor megkövetelte a rend megtartását, kivártuk, amíg bejött a szobába, a nagyasztalra tette a kenyeret, abroszt terített az asztalra, kést vett elő, keresztet karcolt a kenyér sültebb felére, megszegte, megkente, s osztani kezdte a paprikás, sós, zsíros szeleteket. Ritkán adódott valami húsféle mellé, többnyire csak a bolti zsír, nyaranta zöldpaprika, paradicsom. Mire a négy gyerek jóllakott, a kenyér nagyobb fele odalett. Anyánk ezért neki is állt a vacsorának, hogy másnapig kitartson a vekni maradéka. A krumpli néhány alapesete váltotta egymást, jobb időkben némi kolbásszal. Volt azonban nyári napsütés is, a Tisza fodros hullámai vártak ránk, elővehettem a horgászbotot, vagy csak kibicikliztem a távolba, kicsit vágyakozva merengtem a vízparton, majd a hűvös alkonyatban hazaérkeztem, és az udvaron megvacsoráztunk. Nyári csöndességben éltünk.

– ha olykor rád támad a földöntúli szomorúság – nincs menekvés. A rend vágyott világa nem köszönt rád, ahol csak egy lennél a sorban, s mert mindenki, te is rendben élnéd életed, helyed biztos volna a nap alatt, nem lenne ismeretlen holnap, fájdalom, zaklatott helyzet, nehéz döntések, sorsfordulók, csak lépegetnél a körforgalomban... Lehet ilyen elégedettség, Uram? Mielőtt a földre jöttünk, talán mi választottuk e kalandot, mint a régi görögök hitték? És mégis a félelemmel elegy bánat: itt kell majd hagynod őket, s távoznod kell, mielőtt megértenéd küldetésed. Lám, csakugyan boldogok, akik nem kutakodnak, nem gyötrődnek, csak hálájuk szépséges szötteését terítik eléd. Dicsőség az Úrnak, mondják együgyűn, s távolról harangszó hallik nekik. Legyen áldott szent neve. Ámen. Ennyi az ember, vagy még ennyi sem.

– a párizsi kultuszminiszter asszony már csak SMS-eket olvas, másra nincs ideje, nyilatkozza. Ő, egek... „Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” – néhai derék magyarok...

– Isten céljának megértéséhez az ember megteremtéséről – mind ez idáig aligha jutottunk közelebb. Az Írás szerint Isten szeretete jelölül „saját képmására” formázta teremtményét, az embert. Ha ismerhetnénk a teremtés titkát, legfőképpen az ember megalkotásának célját – összevethetnénk jelen helyzetünket a teremtés céljával. Ha Isten valóban szabad akaratot adott az embernek, miként az egyházatyák állítják, akkor ahová jutottunk – azt általa, közösen értük el. Tettetársunk lett, mert legalábbis előre láthatta, mi fog történni. Miért formázta meg, hívta életre, lehelt lelket az emberbe? Az elsőt alkotta így, vagy...? Legnagyobb titkunk az ember, mondta Thomas Mann, és ez nem költői kép – jövőnk múlhat megfejtésén. Kódolva van bennünk a végzetünk, mely bekövetkezik szándékaink ellenére is? Ha nem így lenne is, folytonos békétlenségünk, önzés és gyilkos hajlamok

nem erősítik túlélésünk esélyét. Talán a szüntelen ütközés is jobb a nemlétnél – ki tudja? Végül is ilyen közegben jött létre az emberi civilizáció, mellyel büszkélkedhetnénk... Isten előtt... de ő hit és alázat nélkül elérhetetlen, mi pedig valami végzetes fordulattal egy hitetlen világot építünk magunknak, rettenetes szenvedések árán. Képesek leszünk maradék időnkben ismét eljutni hozzá? Különben vérfürdő és özönvíz...

– embertestvéreink milliárdjai sokfélék. Életkor, jellem, adottságok, életutak, törekvések szerint is különbözünk, amiként vonzalmainkban, és még ki tudhatná, mi mindenben. Egy skatulyába zárva minősíteni mindegyikünket – értetlenség. Mégis, talán *egy az Ember ezer alakban is* – ki tudja... Reménységünk a Teremtő. Különben sötétség, fogak csikorgása...

– halk nesz éji szobából
mint csoszsanó talp...
szíve dobban!

ám – sötét virág szirma pergett
– megúsza most.

– a heves szél fúttá sárga-fekete képet is viszed magaddal, amelyen fekete madarak lapulnak a hullámozó fűben a szél elől, miközben mi csak nézzük őket a melegező kocsiból... A késő őszi virító piros muskátli látványát az erkélyládában, a holdat ezer alakban, a Tisza szőke fodrait, azt is, amint egyszer éppen megindult felszínén a jég, surrogva, megállíthatatlanul... s megláthattad. Azt a csavart kőoszlopot a Dóm téren, viszed azt is, egyik téglájából egy darab letört. Onnan, a térről tavasztól őszi láthatni a fecskék lármás, percre sem nyugvó gomolygását a tornyok előtt! És amikor följött a Tisza, s a körút köveit nyaldosta? Fiatalon, hátad tölgynek vetve érezted, hallottad odafönt a szél zúgását, s tudatlan megtudtad: az őszi megérkezett! Képeid mindegyikét vinnéd? Ha kérnék a túlpartiak...

Autonómiakutatási esszé-tanulmány II.

A második csoportba tartoznak azok az európai autonómiák, amelyeket ún. „belső belátással” alakítottak ki (pl.: Katalónia, Korzika, Galícia, Baszkföld stb.). Ezt úgy értelmezzük, hogy az adott többségi politikai elit maga látta be az autonómia létrehozásának szükségességét és állt a megvalósítás élére, esetünkben Madridban (és Párizsban). Nézzük meg röviden a spanyol változatot, amelynek kialakításának kezdete konkrét dátumhoz is köthető. 1975 novemberében meghal Francisco Franco tábornok,¹ akinek nevéhez egy több évtizedes rendszer, egy igen kemény és centrális, részben katonai, jobboldali diktatúra köthető. A már általa kamaszként kiválasztott Juan Carlos de Bourbont (János Károly) királlyá koronázzák. Az ifjú uralkodó 1976 tavaszán miniszterelnökké nevezi ki Adolfo Suárez Gonzálest (2014 márciusában hunyt el). Suárez vezetésével megindul a társadalmi demokratizálódás évtizedes folyamata, amely már magában foglalja az autonómiák gondolatát is. Spanyolországnak célja úgy belépni az Európai Gazdasági Közösségbe (Közös Piac), hogy oda már kisebbségi problémát (elégedetlenséget, lázongást, összetűzéseket, merényleteket) ne vigyen be, ne teremtsen társadalmi robbanást, ne kísértsen a lakosság többségében még élő polgárháború réme. (Ez a szemlélet, az etnikai kérdés belátásos rendezése, lenne ildomos a Tisza Menti Magyar Autonómia esetében szerb részről is, a számos hasonlóság mellett, természetesen a különbözőségek figyelembevételével.) Ezen az úton a legfontosabb állomás az az egyezmény, amely 1977. október 25-én kerül aláírásra, és Moncloa-paktum² néven válik ismertté. A '90-es évek elején gyakran kerül szóba ez a paktum – többnyire téves értelmezésben – a magyar parlamentben is. A rendszerváltás idején úgy interpretálják Magyarországon, ami csak részben igaz, hogy

ez az aktus a spanyol bal- és jobboldal történelmi-társadalmi megbékélése. A két főegységből (I. és II.)³ álló megállapodás azonban alapvetően egy gazdaságiirány-csomag, amelyet a vezető pártok mellett a szakszervezetek is jóváhagytak, és az egyház is támogatta. (Precíz elemzéssel még a korporációs jegyek is kimutathatók!) Azért is tekinthető mérföldkőnek a Moncloa-paktum, mert általános társadalmi összefogással a gazdasági alapjait teremti meg a jogi-politikai-alkotmányozási strukturális változásoknak, amelyek a modern Spanyolországhoz vezettek el.

Ez a bő 2-3 éves politikai konszenzus volt az alapja annak a sikeres kormányzati politikának is, amely már azonnal az 1978-as új alkotmányban megjelenik azzal, hogy a kisebbségek védelmében 17 autonóm területre osztja föl az országot, melyek közül az elsők között alakul meg Katalónia és Baszkföld. A spanyol alkotmány két cikkelye (151–152.) határozza meg az általános választójog alapján létrehozandó katalán törvényhozó gyűlést (többpárti parlament; 135 képviselővel), a kormányzó tanácsot (kormány; 14 minisztériummal), amely a végrehajtási és igazgatási feladatokat látja el. Az egykamarás parlament saját soraiból választ elnököt.

Ezt a spanyol alaptörvényben rögzített rendszert erősíti meg az 1980-ban elfogadott Katalán Autonómia Statútum, az ún. Alapcharta, amelynek 9. cikkelye az önkormányzat (katalán autonómia) kizárólagos jogait és feladatait sorolja föl:

- a) Katalónia önkormányzásához szükséges intézményhálózat létrehozása
- b) területrendezés, városfejlesztés és közmunkaprogramok,
- c) kultúra- és oktatásirányítás (köz)intézmé-

³ Területei: I.: Monetáris politika (infláció megfékezése). Bér- és árpolitika. Költségvetés.

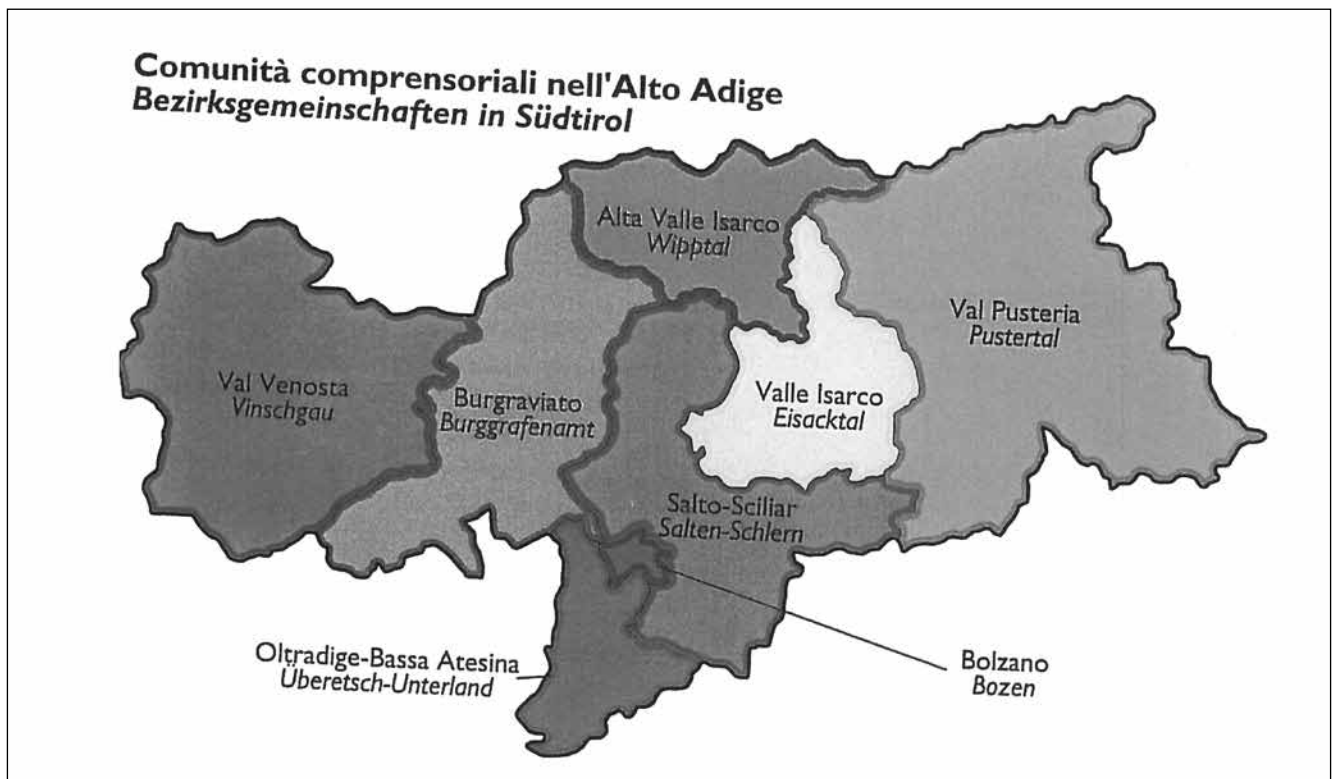
Foglalkoztatáspolitikai.

II.: Adóreform és közkiadások. Urbanizációs és lakáspolitikai. Társadalombiztosítás és a bankrendszer reformja. Új agrár- és halászati politika. Energiafelhasználási reform. Állami vállalatok helyzete.

(Kigyűjtve a BGF. Füzetek; Czövek János, Bp., 2004 alapján)

¹ Teljes neve: Francisco Paulino Hermenegildo Teófilo Franco y Bahamonde Salgado Pardo de Andrade

² A megegyezés a kormányfői palotáról, ahol aláírták, kapta a nevét.



neyi (múzeumi rendszer, közkönyvtárak, kiállítások, iskolarendszer, közép- és felsőoktatás stb.) turizmus

d) – e) szociális és egészségügyi feladatok el látása

f) infrastruktúra és szállítás, közlekedés és környezetvédelem

g) kutatás és fejlesztés (anyanyelv, nyelvhasználat, feliratozás), tájékoztatás (sajtó, média)

h) régiós (regionális) gazdasági ügyek tervezése, felügyelete

A gazdálkodáshoz szükséges finanszírozás forrásai:

1. a központi (spanyol) költségvetési források,
2. saját bevételek,
3. területi kompenzációs alap támogatási rendszere.

(Forrás: Wikipédia, Új Magyar Lexikon Spanyolország és Katalónia szócikkei, saját gyűjtés és más térségi tanulmányok részadatainak statisztikai kivonatai)

A katalán autonómiamodell „legsebezhetőbb” pontja a finanszírozás volt, ez a vegyes rendszer kizárta ugyanis a teljes pénzügyi függetlenséget. A kialakult helyzet Madrid és Barcelona évtizedes vitáihoz vezetett, amelyek váltakozó hevességgel és intenzitással folytak, majd az autonómia-jogkör gazdasági bővülését eredményezték. Erről a konkrét tárgyalások a központi kormányzat és az autonómia szervei között 2003 és 2006

között folytak, eredményesen. Ismét három gazdasági-jogi területet emelhetünk ki:

1. Az autonómia gazdasági függetlensége úgy bővült, hogy a korábbi 33%-nál nagyobb összegű adóbevétel maradhat a Katalónia Autonóm Tartománynál.

2. Felállításra került a saját igazságügyi és bírói szervezet. Önálló főügyész került a katalóniai igazságszolgáltatás élére, akit a spanyol kormány jelölt ki. Pontos működési területét pedig a Generalitat (autonóm államtanács) határozta meg.

3. Bővült Katalónia szerepe és pozíciója az Európai Unióban, azzal, hogy Barcelona regionális irodát nyitott a spanyol állandó képviselő mellett.

(Forrás: ua. uo.)

A katalán autonómiagenezist és kétlépcsős fejlődését eddig (2006/2007) elemeztük. Ez évben a spanyol parlament (Cortez) határozatot hozott, mely szerint el kell távolítani minden Francohoz kapcsolódó köztéri jelképet, mivel spanyol katonatisztként rárontott saját népének állampolgáraira. A mára kialakult helyzet már nem tárgya és témája alapvetően ki- és áttekintő vizsgálódásunknak.

A harmadik csoportba tartozik a hazánkban legtöbbet emlegetett és talán a legjobban ismert (?!), az Olasz Köztársaság területén lévő Dél-Tirol néven ismert autonómia, amelyet Alto

Adigének nevezzük, ha az olasz névváltozatot (Autonóm Provincia Bozen) használjuk. Ezen besorolást „úgy hoztuk létre”, hogy azt az autonómiatípust emeltük ki, amelyik úgy jött létre, hogy az anyaország (Ausztria, hivatalos nevén Osztrák Köztársaság) szerepe meghatározó volt megteremtésében. Bécs, miközben évtizedekig (1946–1972) keményen tárgyalt Rómával, végig együttműködött az olaszországi német-osztrák kisebbséggel, s ha kellett, még a nemzetközi háttérrel (Párizs, ENSZ) is biztosította. Ennek az autonómiának könyvtárnyi szakirodalma van elsősorban német és olasz nyelven, de az is megállapítható, hogy a magyar (nem csak a magyarországi) kisebbségkutatók közül is legtöbben ezzel a modellel foglalkoznak, erre hivatkoznak a legtöbbet. Éppen ezért mi is, kissé bővebb teret szentelünk a hozzánk térben is közel eső autonómiaterületnek. Bemutatásakor gyakran idézünk majd a szegedi illetőségű Gulyás László kitűnő tanulmányából⁴ és saját korábbi, már publikált elemzéseinkből.

A terület bemutatása, a mai állapotok alapján:

Trentino–Alto Adige területe 7399,97 km² (Az Olasz Köztársaság területének 2,42%-a), népessége félmillió fő (2011-es adat).

Településeinek száma: 116, fővárosa Bolzano/Bozen. Etnikai megoszlása: 70% német (osztrák), 26% olasz, 4% ladin. Az autonómiát 35 fős tanács irányítja az etnikai arányossági rendszer alapján. (1972 és 2010 között 50 000 bevándorlóval nőtt az autonómia lakossága.) Megállt a kisebbségi elvándorlás, ezzel megszűnt a német-osztrák lakosság fogyása, nőtt a GDP és az életszínvonal, minimalizálódtak az etnikai jellegű konfliktusok, bár az olaszok többsége nem igazán kedveli az autonómiát. A régió Olaszország (és a világ) egyik leggazdagabb területe, úgy, hogy Bécsnek még védhatalmi státust is biztosít a közvélekedés szerint, ez azonban nincs kodifikálva.

De hogyan jutott el idáig Dél-Tirol/Alto Adige német-osztrák, olasz és ladin lakossága? Elemzésünkben ezúttal mélyebbre nyúlunk vissza az

időben, hogy teljes képet kapjunk Dél-Tirol elmúlt százötven évről.

Már Giuseppe Mazzini (1805–1872) a XIX. század derekán fölveti a születendő Itália „természetes határainak”⁵ kérdését, a határt ő jóval az olasz etnikai nemzettesten kívül, a Brenner-hágónál tartja kívánatosnak. Erről azonban Rómának akkor még le kell mondania a nemzetközi (Osztrák–Magyar Monarchia) erőviszonyok miatt.

Az olasz irredenta „határtalan” elképzeléseit és mohó étvágát jól mutatja a Dél-Tirol 1880 és 1910 közötti etnikai megoszlását bemutató kivonat adatsor:

Év	Német (%)	Olasz (%)	Ladin (%)	Egyéb (%)
1880	90,6	3,4	4,3	1,7
1890	89,0	4,5	4,3	2,3
1900	88,8	4,0	4,0	3,2
1910	89,0	2,9	3,8	4,3

(Forrás: Polányi Tünde [2005] adatait veszi át Gulyás László idézett tanulmányában)

Ha megbontjuk az adatsort, láthatjuk, hogy a három és négy százalék között ingadozó olasz népességi arány minimális a területen. Ez konkrétan 1910-ben mindössze 7054 főt jelent, szemben a 215 352 főnyi némettel (osztrákkal).

Az első világháború elején jól taktikázó Olaszország (hivatalos nevén: Olasz Királyság) csak 1915 májusában válik háborúzó féllé az antant-hatalmak oldalán, és lesz győztessé három év múlva. Az 1918 novemberében megkötött páduai (Padova) fegyverszüneti egyezmény után az olasz csapatok azonnal megszállták Dél-Tirolt, Görz-Gradiscát, Triesztet és Isztriát. A történelmi Tirol tartományt ezzel szinte kettévágták. Az antant a felbomló Osztrák–Magyar Monarchia osztrák részének utódállamával, Ausztriával Saint-Germainben köt békét szeptember 10-én, s a szerződés 27/2-es cikkelye Dél-Tirolt (7400 km², 250 000 lakossal) Olaszországhoz csatolja. A helyi német-osztrák lakosság teljes kiszolgál-

⁴ Gulyás László: A dél-tiroli kérdés rövid története. In: Aracs, 2006/3. 6. évf.

A folyóirat Szabadkán jelenik meg, a délvidéki magyarság egyik legrangosabb periódikájaként.

⁵ Szinte teljesen hasonló területi „álmódózatokat” figyelhetünk meg ugyanebben az időszakban a jugoszláv mozgalom kialakulásánál is. Bővebben erről:

Juhász György: A kétszer volt ország: Jugoszlávia. In: Hítel, 2011/11. sz.

A tanulmány rövidített, szerkesztett változata: Agresszor és áldozat, Magyar Nemzet Magazin, 2011. július 25.

Kötetben: Mezsgyén. A határtalan Balkán. Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944-45 Alapítvány Bp. 2013. 31–38. old.

tatottságba került, mivel Olaszország győztes hatalom volt, s ellentétben a frissen alakult Csehszlovákiával és a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal⁶, Itáliával nem kötöttek kisebbségvédelmi egyezményt.

Gyakorlatilag Róma szabad kezet kapott olaszosítási törekvéseinek a megvalósításához, ezzel 1922-től (Marcia su Roma) Mussolini hatalomra jutásával – kormányprogram szinten – élt is. Jóó Rudolf adatai szerint ekkor (1921) a németek száma Dél-Tirolban 193 000 fő (76%) az olaszoké 27 000 fő (10%). „A ladinokat egyértelműen olasz tájszólásúnak nyilvánították, ezért a ladin völgyek iskoláit 1920/21 folyamán teljesen elolaszosították.”⁷ A kemény tömbösítő, asszimiláló, türelmetlen olasz nemzetpolitika három területen jelentkezett: a közigazgatásban (a), a gazdasági életben (b), valamint a kultúrában és az oktatásban (c), kegyetlen módon szinte az élet minden területén.

Tételesen:

a) „– 1923-ban rendeletileg betiltották a Dél-Tirol elnevezést, a területet Trient provincia névvel szervezték meg, majd ezt a nevet 1926-ban Bolzano tartomány névre változtatták.

– Az államigazgatási posztok 95%-át olaszokkal töltötték be, a dél-tiroli német hivatalnokokat Dél-Olaszországba helyezték át.

– 1925-ben az olasz nyelvet az államigazgatás kizárólagos nyelvéné nyilvánították.

– Megtiltották a német nyelvű feliratok – például utcanévtáblák – alkalmazását.

– Betiltották az összes német pártot és egyesületet.”

b) „– Kiszorították a német tulajdonban lévő bankokat a tartományból.

– A területen új ipari üzemeket létesítettek – a torinói Lancia Művek a milánói Acélművek, a monteccatini Alumínium Művek nyitottak itt fióküzemeket –, melyek munkaerő-ellátása érdekében több ezer olasz családot telepítettek Dél-Olaszországból Dél-Tirolba.”

c) „– 1923-ban minden iskolatípusban betiltották a német nyelvű oktatást. Ezzel párhuzamosan a német nyelvű tanítókat Dél-Olaszországba helyezték át, míg helyettük délről olasz tanítókat hoztak.

– A német nyelvű vallásoktatást is betiltották.

– A német családneveket igyekeztek olaszosítani, azaz olasz nevekre átírni. Ennek egyik szélsőséges megnyilvánulási formája volt, amikor 1927-ben megtiltották, hogy a sírköveken az elhunyt nevét németül tüntetessék fel.”

(Forrás: Gulyás László i. m.)

Az olasz állam frontális támadása folytán – becslések alapján – nem egészen két évtized alatt (1921–1939) mintegy négyszeresére nőtt Dél-Tirol olasz lakossága. (Róma módszerei és napi kisebbségpolitikai gyakorlata kísérteties egyezőséget mutat Belgrádnak a '20-as, '30-as években a délvidéki magyarság ellen hozott intézkedéseivel.)

A dél-tiroli németiség számára a túlélést csak az anyanyelvre épülő önszerveződés jelentette, amely két síkon zajlott. A katolikus egyház kiharcolta az iskolán kívüli anyanyelvi hittanoktatást, a civilszféra, mondanánk ma, pedig illegális módon ún. katakombaiskolákat hozott létre a német nyelv oktatására. (Vesd össze a koszovói párhuzamos albán iskolarendszer kialakításával „Jugoszlávia végóráiban”, amely „órák” húsz évet jelentettek.)⁸ Az olasz–osztrák „történelmi határ” 1938 márciusában még „történelmibbé” válik. Az Anschluss (Ausztria annektálása) után a Brenner-hágónál a német III. Birodalom és a fasiszta Itália közvetlen szomszédok lesznek. Az olaszországi németek ugyanolyan nyomásgyakorlást várnak Berlinton, mint amilyet a csehszlovákiai (Szudéta) németek estében Prágára gyakorolt a (az osztrák származású) Führer. De Hitler 1938. május 7-ei római látogatásakor nem mond erre, majd 1939. június 23-án aláírják a Berliini Egyezményt (Heinrich Himmler SS-vezető és Giuseppe Mastromattei bozeni prefektus) a dél-tiroli német lakosság áttelepítéséről: Heim ins Reich – Vissza a Birodalomba. 211 000 dél-tiroli optáns német az áttelepülést választotta, ami a második világháború alatt vontatottan haladt, és '43-ig 75 000 főt érintett (Közülük 25 000-en 1945 után vissza is tértek szülőföldjükre, de ez akkor is de-

⁸ Bővebben: Juhász György: Ahol szobrot állítanak Fekete Gyulának. In: Hítel, 2010. május
Kötetben: Mikor kezdődik a XXI. század? Hungarovox, Bp., 2010, 122–129 old.

Illetve a kötet egy másik (címadó) tanulmányának 98. oldalán:
„...a koszovói albánok... megszervezik a párhuzamos iskolarendszert 266 ezer általános, 60 ezer középiskolás és 16 ezer egyetemista számára. 86 magánkórházban 140 szakorvos, 423 nővér, valamint 239 körzeti orvos biztosítja a koszovói albánok egészségügyi ellátását.”

Első megjelenés: Nyugati Magyarság – Hungarians of the West – Hongrois d'Occident, 2007. július–augusztus

⁶ Az más kérdés, hogy ezek az államok sem tartották be, amit aláírtak.

⁷ (Dr.) Martha Stocker: A mi történelmünk. Dél-Tirol 1914 és 1992 között. Kolozsvár, 2013

A kötetet Magyarországon nem forgalmazzák.

mográfiai érvágást jelentett. „Hitler 1942-ben azt tervezte, hogy a dél-tiroli németiséget a Krím-félszigetre telepíti át.”⁹

1943 szeptembere (olasz fegyverszünet) és 1945 áprilisa (olaszországi német fegyverszünet) között német katonai megszállás alá kerül Dél-Tirol (és Nápolyig Olaszország), majd 1945 nyarától újra olasz fennhatóság alá.

Hosszú úton az autonómia felé...

Olaszország a második világháború egyik vesztese. Ausztria négyhatalmi megszállás alá kerül. Ennek ellenére, mintegy átvéve Németország – korábban már bemutatott – dicstelen helyét, célul tűzi ki Dél-Tirol legalább egy részének visszaszerzését. Hiába fordul azonban az ENSZ-hez, majd a párizsi békekonferenciát előkészítő bizottsághoz, kérését 1946 nyarán elutasítják: a határok maradnak. De azzal, hogy Ausztria azonnal kisebbségvédelmi lépéseket kezdeményezett, miközben még saját sorsa is bizonytalan volt, megteremtette a közvetlen osztrák–olasz tárgyalások feltételét, amelyek részeredményekkel jártak. 1946. szeptember 5-én Karl Gruber¹⁰ osztrák külügyminiszter és Alcide de Gasperi¹¹ olasz miniszterelnök egyezményt írt alá a dél-tiroli német kisebbség jogállásának rendezésére. Különösen fontos és részben még mai szemmel is meglepő, hogy erre a lépésre már a párizsi békekonferencia (1947) előtt sor került. A vesztes Olaszország mindent vállalt, ami később az autonómia alapjait jelentette: teljes egyenjogúságot a német lakosság számára; német közoktatási rendszert, hivatali kétnyelvűséget, nyelvi egyenlőséget (feliratok, utcanévtáblák, okiratok stb.); arányos (német/olasz/ladin) kiválasztást a közhivatalokban dolgozók esetében, és végül talán a legfontosabbat, regionális törvényhozó és végre-

hajtói rendszer megteremtését Dél-Tirolban.

A '40-es évek vége és az '50-es évtized felemás eredményt hozott. 1948. január 29-én aláírták az első autonómiaegyezményt, amelynek léte módot adott annak továbbgondolására. Miközben Róma teljesített egyes elemeket párizsi vállalásaiból is, olasz régiókkal bővítette a tartományt, hatalmas lakótelepeket épített a dél-olaszországból beköltözőknek. Utóbbi, az etnikai arányokat megbontó intézkedéseket megelőgelve, 1957 novemberében a Dél-Tiroli Néppárt, az autonómia legfőbb szorgalmazója – amelynek élére Silvius Magnano ügyvéd-politikus, a későbbi tartományi hivatal elnöke került – egyenesen Bécshez fordult segítséget kérve. A petíció címe: A dél-tiroli nép felhívása Ausztriához. Az új osztrák szociáldemokrata külügyminiszter, Dr. Bruno Kreisky¹² – később kancellárként (1970–1983) tesz szert európai hírnévre – az ENSZ elé viszi az ügyet – föl is szólal. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1960. október 31-én határozatában további tárgyalásokra kötelezi a feleket, lökést adva az akadozó folyamatnak. (1961. november havában megerősíti rezolúcióját a világszervezet.)

Ennél a pontnál érdemes megállni, s pótolni a hiányt, amit a nemzetközi összehasonlító kisebbségtudomány figyelmetlensége okozott, és pontosan föltérképezni a pozíciókat és azok hátterét, a felek tényleges erejét, erkölcsi és tudati rendezőelveit.

Ausztria, 1955-ig az Osztrák Államszerződés aláírásáig, amire már utaltunk korábban, korlátozott szuverenitású ország, amely önön demokratikus létéért és az ország egységéért is küzd, elsősorban a szovjet megszállás miatt, amely – tetézvén a nehézségeket –, kiterjed még a fővárosra, Bécsre is. Ausztriában az oroszokon kívül még amerikai, francia és brit katonai erők is állomásoznak. Túl a megalázó helyzeten az idegen csapatok ellátása is jelentős anyagi veszteséget okoz Bécsnek. Így Ausztria külpolitikai mozgásteret szűk, gazdasági ereje csekély és korlátozott, jövője bizonytalan, az országot „alig jegyzik”, az életszínvonal alacsony, a lakosság messze nem tehető, inkább a puritán szegénység jellemző.

¹² Bruno Kreisky (1911–1990) zsidó és tiroli származású osztrák szocialista politikus. 1938-ban Svédországba emigrál. 1959–1966: külügyminiszter, 1970–1983: kancellár. (A világháború utáni leghosszabb hivatali idő, innen ered a Brandttól származtatott becenév: Bruno császár.) Az európai szociáldemokrata mozgalom harmadik (W. Brandt, O. Palme) legmeghatározóbb alakjaként tartják számon.

⁹ Az adatokat és az idézetet Gulyás László tanulmányából vettük át.

¹⁰ Karl Gruber (1909–1995) néppárti politikus, mérnök, diplomata. Ausztria külügyminisztere (1945–1953), majd nagykövet: az USA-ban (1954–1957 és 1969–1972), Spanyolországban (1961–1960), a Német Szövetségi Köztársaságban (1966–1969), Svájcban (1972–1974). (Külügyministersége alatt titkárságát Kurt Waldheim vezeti.)

¹¹ Alcide Amadeo Francesco de Gasperi (1881–1954) ausztriai, majd olasz politikus. 1911–1917: a bécsi parlament olasz képviselője. 1921–1927: a római képviselőház tagja. 1929-től a Vatikánban él és dolgozik, féllegálisan. Aktív keresztény ellenállója a Mussolini-rendszernek.

1944-ben olasz külügyminiszter. A Kereszténydemokrata Párt alapítója, 1945–1953: nyolc olasz kormány miniszterelnöke. Az Európai Unió alapgondolata tőle, a francia Robert Schumantól (1886–1963) és a német Konrad Adenauertől (1876–1967) származik.

Olaszország a NATO alapító tagja lesz 1949. április 4-én. Szintén alapító tagja az Európai Szén- és Acélközösségnek (1951), majd 1957-ben a Római Szerződés (házigazdaként) aláírásával a Közös Piacnak (az EU elődjének). A hatvanas évekre Itália a föld hatodik (!) ipari hatalma, ugyanezen a skálán Ausztriát azonban nem is rangsorolják. Ausztria nemzetközi megítélése is változó, egyes országok a második világháború veszteseként tartják számon. Ami még ennél is ellentmondásosabb a belső néplélektani, nemzetkarakterológiai tényező, pontosabban ennek hiánya! Magyarul: alig létezik osztrák nemzeti (ön)tudat. Ennek megteremtése is a „Kreiskycsapat” feladata, a két világháború közötti szűk két évtizedben az Osztrák Köztársaság lakosai ugyanis dél-németnek tartották magukat, s többségük szerint az Anschlusszal (1938) a helyére kerültek a dolgok: a III. Birodalom (német) polgárai lettek az ún. Ostmark tartományban. A hét, a birodalomban töltött, többnyire háborús év¹³ sem segített az „osztrákság” vállalásában, mint ahogy az 1955-ig terjedő bizonytalan státusú időszakban is inkább a túlélés volt a cél, s nem az identitás keresése. Ennek a nem létező, több évtizedes tudatállapotnak a szemléletes leírását az irodalomtudomány eszközeivel, a kitűnő szegedi germanista nyelvész-irodalomtörténész, Halász Előd professzor teszi meg német irodalomtörténetében,¹⁴ a hetvenes évek elején. Halász elemzi a Német Szövetségi Köztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és Ausztria irodalmát. Utóbbiról megállapítja, hogy az nem más, mint a bécsi írók (és más művészek) köre, akiknek kötődése a második világháború előtt, alatt és után is a császárvárosra irányul, és nem az országra!¹⁵ S, ami igaz az írókra, az hatványozottan igaz az

olvasókra, akik számára ebben az időszakban az Európa nyugati feléhez való fölzárkózás a fontosabb az elvesztett évtized ('45–'55) után. Ennek határozott ellenpéldájaként mutatja be a svájci német irodalom óriását, akinél szebb, tisztább német irodalmi nyelven nem írt senki, miközben Friedrich Dürrenmatt egyértelműen svájci írónak tartja magát.¹⁶

Az '50-es évek második felének és a '60-as évek elejének Dél-Tirolt olaszosító római kormánypolitikában nincsenek éles határok: 1957-ben ötezer lakást építenek a Bolzanóba bevándorló délolasz telepesek családoknak, majd kiterjesztik a lakótelepek építését egész Észak-Olaszországra. Változik viszont a német-osztrák kisebbség hozzáállása. Megindul a radikalizálódás, és megjelenik az erőszak, robbantások (vasút, távvezetékek, épülő lakótelepi házak) formájában. Bővebben, először konkrét adatokkal, elemzi a kialakult helyzetet Martha Stocker kismonográfiájában.¹⁷ A halálos áldozatok száma

elhatárolódva a Német Szövetségi Köztársaságtól, önálló entitásként.

¹⁶ Bár írásunknak nem tárgya Svájc, de azért érdemes annyit megjegyezni a kantonális felépítésű alpesi (ös)demokráciáról, hogy államalkotó nemzeteinek aránya 300 éve változatlan: 70% német, 20% francia, 10% olasz és pár ezer rétoromán, azaz ladin. Egyik népcsoport sem akarta asszimilálni, kiszorítani, alávetni a másikat. Ez a mellérendelő rendszer (gondolkodásmód) Közép-Kelet-Európában ismeretlen. Csak alá- és fölérendeltségben (nemzetiség, domináns nemzet) gondolkodnak a vegyes lakosságú területeket is magukban foglaló államok.

¹⁷ Martha Stocker: A mi...

„Az első merényletekre már a háború után sor került. A legtöbb és legmódszeresebben megszervezett támadást 1956/57-ben a Stieler-csoport hajtotta végre. ...a fiatalok körében fokozódott a reménytelenség. Mindezeket megelőzték az '50-es évek végén a polgári engedelmességi mozgalmak, ...memorandumokkal hívták föl a figyelmet a tarthatatlan helyzetre. Az '50-es években megnőtt a munkanélküliség. A dél-tirolói öslakóknak nem biztosítottak munkahelyet sem az állami hivatalokban, sem az iparban. A lakásokat is elsősorban a délről betelepültek kapták. ...a dél-tiroliaiak külföldön kerestek munkát. [...] A németajkúaknak nem volt beleszólásuk a közéletbe, másodrangú emberekként kezelték őket még olyan hivatalnokok is, akik már a fasiszmus idején futottak be karriert. ...a nyolc pfunderi fiatal ellen indított per: hét fiatalt 114 évre ítélték el. ...a bíróság politikai kirakatpert rendezett. [...] A Feuernacht, a tűz éjszakája után Dél-Tirol ostromállapotba került: a rendőri egységek számtal erőteljesen megnövekedtek, ...sokakat bebörtönöztek. Bekövetkeztek az első halálesetek: Sepp Lohert és Hubert Sprengert a rendőrök meggondolatlanul lelőtték, Giovanni Postal tűzszerező a hatástalanítandó bomba felrobbanása közben halt meg. [...] A legsúlyosabb kínzásokat már nem lehetett elhallgatni, ugyanis a 28 éves Franz Höfler 1961. november 22-én és a 42 éves Anton Gosner 1962. január 7-én kínhalált halt. [...] Közben a rendőrségi perek gátlás nélkül tovább folytatódtak, akárcsak a merényletek.

¹³ Botlik József történész adatai szerint: „1938 és 1945 között összesen 1,4 millió(!) osztrák katona harcolt a harmadik Birodalom hadseregében Európa-szerte és Észak-Afrikában... 170 800 katona halt hősi halált... 1955-re csaknem minden életben maradt osztrák hadifogoly, kb. félmillió ember is hazakerült.”

B. J.: A határ két oldalán – Örvidék 1945 tavaszán. In: Trianoni Szemle, VI. évfolyam, 2014. január–június, 20. old. és 22. old.: „Az 1939 évi Német Birodalmi népszámlálás szerint Ostmark tartomány lakossága 7.000.014 fő volt. Ebből kiszámítható... népességének 20%-a (!) harcolt a Wehrmacht alakulataiban.”

¹⁴ Halász Előd: A német irodalom története I., II. Budapest, Gondolat, 1971

A magyar és német nyelven szinte egyszerre megjelenő, kétkötetes irodalomtörténet kvalitását bizonyítja, hogy szinte azonnal kötelező irodalomként kerültek használatba az összes nyugatnémet egyetemen.

¹⁵ Ausztria lakossága, főleg a fiatalabb generáció(k), csak később, a '70-es/'80-as évekre vállalja az osztrák identitást,

1960 és 1970 között tizenkilenc fő. Ezen „események” hivatalos vizsgálatai – bár születtek komoly börtönbüntetést eredményező ítéletek –, csak a '90-es évek közepén zárulnak le, a nyilvánosság kizárásával, mivel Ausztria (előkészítő, menedéket nyújtó, finanszírozó) szerepe is sokszor fölmerül. A felsőbb vezetői olasz-osztrák tárgyalások külügyminiszteri szinten folynak, mivel „1975-ig osztrák kancellár a lábát nem teszi be Rómába”.¹⁸ Olaszország úgy vág vissza, hogy megvétőzza Ausztria EGK-ba való belépését. 1961-ben Olaszország vegyes bizottságot (11 olasz, 8 dél-tiroli, 1 ladin) hoz létre a kérdés vizsgálatára, de '62-ben megrekednek a tárgyalások. '64-ben a belga Paul Struye (Európa Tanács) és Aldom Moro¹⁹ segítségével köztes anyag készül, miután 200(!) ülést tartottak. Az elhúzódó tárgyalások 1969-ben, Koppenhágában (!) fordulatot vesznek, amikor (nov. 30-án) Aldo Moro olasz és Kurt Waldheim²⁰ osztrák külügyminiszter csomagtervet (Paket) és végrehajtási menetrendet (Operationskalender) ír alá. Ezek végrehajtása után az olasz parlament életbe lépteti 1972. január 20-án az új, máig érvényes és hatékony (második) autonómiastatútumot Dél-Tirol vonatkozásában. (Törvényként aug. 31-én fogadta el a római parlament.) A '70-es évek második felétől tényszerűen érzékelhetővé vált az autonómia, amelynek élén tkp. 1960-tól, Silvius Magnano (1914, Meran – 2010, Bozen/Bolzano) tartományi előljáró, „az autonómia atyja” állt. 1989. március 17-én adta át helyét utódjának, Luis Durnwaldernek.

(i. m.: 54–55. és 60–61. old.)

A folytatódó olasz justizmordról a kötet A trienti kínzási-per és az 1. mailand/milánói robbanóanyag-per c. fejezetei (62–66. old.) számolnak be.

¹⁸ Juhász György: Utak és útvesztők. Délszláv körkép. Budapest, 2006, 79. old. Tanulságos azonban az idézetet még egy mondat erejéig folytatni a tanulmányból: „Nálunk Göncz Árpád köztársasági elnök akkor fogadta Slobodan Milosevics feleségét, amikor magyarok ezreit kényszersorozással vitték a balkáni pokolba.”

Első megjelenés: Tömegsír a stadionban, Magyar Nemzet Magazin, 2003. augusztus 23.

¹⁹ Aldo Moro (1916–1978) kereszténydemokrata politikus. 1945-ben az alkotmányozó nemzetgyűlés tagja. 1963–1968 és 1974–1976 között miniszterelnök. 1969–1974 között külügyminiszter. Második miniszterelnöksége alatt kötik meg az Osimói Egyezményt (1975. november 10.), amely „véleg” kijelöli az olasz–jugoszláv határt. 1978. március 16-án szélsőbaloldali terroristák elrabolják Rómában, majd 55 nap fogság után megölik.

²⁰ Kurt Waldheim (1918–2007) néppárti politikus, katonatiszt, diplomata. 1938–1945 között a német Wehrmachtban szolgált. 1956–1960: ottawai nagykövet, 1968–1970: külügyminiszter. 1972–1982 között az ENSZ főtitkára. 1986–1992 között az Osztrák Köztársaság elnöke.

Érdemes egy pillantást vetni a terület etnikai megoszlására ezen időszak kezdetétől (1961) az ezredfordulóig.

Év	Német (%)	Olasz (%)	Ladin (%)	Egyéb (%)
1961	62,2	34,3	3,4	0,1
1971	62,9	33,3	3,7	0,1
1981	64,9	28,7	4,1	2,2
1991	65,3	26,5	4,1	4,0
2001	64,4	24,6	4,2	6,9

(Forrás: uo. Polányi (2005), idézi Gulyás)

Az olasz–osztrák tárgyalások 26+20 (!) évig tartottak, többször harmadik ország területén. De miután az autonómiastatútumban előírányzott intézkedések a '80-as években megvalósultak, az ENSZ 1992. június 17-i határozata – Ausztria és Olaszország közös indítványa alapján – törölte a dél-tiroli kérdést. (1995-től Ausztria az EU tagja, megszűnt az olasz vétó!)

Az európai kisebbségek közül a dél-tiroliak rendezett közjogi státussal és kollektív jogokkal rendelkeznek, mint osztrák-német nemzeti (nép) közösség, az alábbiak szerint.

A statútum szerkezete és főbb pontjai:

I. „Trentino–Dél-Tirol régió, valamint Trien és Bozen provincia létesítése

Általános rendelkezések 1–3§

Régió jogosítványai 4–7§

Provinciák jogosítványai 8–14§

A régiókban és provinciákban érvényes közös rendelkezések 16–23§

II. A régió és a provincia szervei 24–46§, illetve 47–54§

III. A régió és a provincia törvényeinek, rendelkezéseinek jóváhagyása, megerősítése, köz-zététele 55–60§

IV. Helyi közttestületek 61–65§

V. A régió és a provincia közjvai, közva-gyona 66–68§

VI. A régió és a provincia pénzügyei 69–86§

VII. Állam, régió, tartomány közötti kapcsolatok 87–88§

VIII. Állami hivatalok alkalmazottainak létszámtervei Bozen provinciában 89§

IX. A jogszolgáltatás szervei 90–96§

X. Ellenőrzés az Alkotmánybíróság által 97–98§

XI. A német és a ladin nyelv használata 99–102§

XII. Záró és átmeneti rendelkezések 103–115§

(Forrás: Dr. Mézes Zsolt László: A Dél-Tirol-i Autonomia. Műhelytanulmány (2) 13. old., Európai Összehasonlító Kisebbségkutatási Közalapítvány, Budapest, 2003)

Az I–XII. pontok alapján világosan látható, hogy az Olasz Köztársaság területén egy önálló jogi személyiségű autonóm terület létesült, amely törvényhozó jogait elsősorban a helyi kisebbség védelmében gyakorolhatja. Ennek tartozéka – vázlatosan áttekintve – az igazgatási autonómia, melynek főbb egységei: a Körzeti Tanács (Regionalrat) és a Megyei Közgyűlés (Landtag) mint törvényhozó szervek (Parlament). A Körzeti Bizottság és Megyebizottság (Regional-, Landesausschuss) a végrehajtó szervek (kormányzat).

A képviselői választásokat ötévenként tartják, a törvényhozásnak (35+35) hetven tagja van. A meghozott törvények, rendelkezések, ha az olasz kormány nem fordul az alkotmánybírósághoz két héten belül, automatikusan hatályba lépnek.

A statútum teljes nyelvi jogegyenlőséget biztosít, különös tekintettel a közigazgatásban, a helyi három (német, olasz, ladin [rétoromán]) nyelvnek, ami alól csak a katonaság kivétel.

Hasonlóan jár el a felsőoktatás esetében is, ahol olyan fogalom jelenik meg, mint a *kulturális haza*, (*Mutterkurland*), azaz *Ausztria*. Már 1952-től él a diplomák kölcsönös elismerése (ekvivalenciaegyezmény). Évtizedekre nyúlik vissza az innsbrucki és a padovai egyetemek együttműködése, de 1977-től már működik Bozenben (Bolzanóban) a Freie Universität Bozen (Bozeni Szabadegyetem) is.²¹

Az általános és középiskolákban az egynyelvű – német, olasz, ladin – modell működik, anyanyelvi (!) tanárokkal, a „második (másik) nyelv” oktatása az elemi harmadik osztályától történik. A fenti oktatási intézkedések a kétnyelvűség teljes megvalósulásához vezettek, ami a mai napig élő, ellenőrizhető valóság az autonómia területén.

Egy egységes normarendszerből nehéz egy elemet kiemelni, elkülöníteni, az együttállás ugyanis szinergikus erővel bír. De minden autonóm törvény, intézkedés, rendelet, utasítás alapját képezi annak pénzügyi háttere, finanszírozása, finanszírozhatósága. Ezért érdemes külön

figyelmet fordítani erre (is), mivel Dél-Tirol ezért valós működő autonómia és nem csonka (mint pl. a Vajdaság) vagy rész, mint a kulturális, oktatási részönkormányzati (papíron létező) autonómiák.

„A régió bevételeinek részét képezi az állami adóbevételekből való részesedés a következő mértékben:²²

a) kilenctized az öröklés, ajándékozás és az örökségek nettó összértéke utáni adókból;

b) kéttized a régió területén beszedett általános jövedelemadóból, a helyi területeket törvény szerint illető részesedés levonásával;

c) kilenctized a lottó-jövedelemből a nyereségek levonásával.

A provinciák bevételeit képezik:²³

a) területükön áram- és gázfogyasztás után beszedett adóból származó bevétel

b) a köztulajdonú vizek levezetésére adott koncessziók után törvényesen megállapított díjak összegének kilenctizede;

c) tartózkodási, üdülő és idegenforgalmi adó;

d) telek- és épületadók pótléka; valamint ezen adók és a földjáradékokból származó jövedelem kilenctizede;

e) *jövedelemadók kilenctizede (1989-től! – kiemelés tőlem: J. Gy.)*

f) egyéb állam által beszedett adók meghatározott hányadai;

g) saját adók kivetése, illetve ezek pótléka.”

(Forrás: Dr. Mézes uo. 16. old.)

Aláírás után: megvalósítás, további lépések és a mai helyzet

A '70-es évek közepére és második felére bontható ki a máig meghatározó kapcsolatrendszer Dél-Tirol és Tirol között, helyreállítva az akkor már ötven éve kettészakított „(táj)egység” természetes, etnikai egységét, arculatát. Innsbruck és Bozen/Bolzano szoros kapcsolata egy nagyobb, dupla tengely (München–Velence, Bécs–Róma) kulturális-kereskedelmi, turisztikai-környezetvédelmi fókuszává tette a térséget.

Ennek közigazgatási alapja az volt, hogy húsz év (1970–1990) alatt Dél-Tirolban az állami munkahelyek betöltésében megszüntették az addigi teljes olasz dominanciát. Az etnikai arányosítási elv alapján vették föl az alkalmazottakat, akiknél alapkövetelmény volt mindkét nyelv, vizsgával megkövetelt, magas szintű ismerete, különös tekintettel a közigazgatás területén (hivatalok, önálló bíróság, ön-

²¹ Bár nem tárgya vizsgálódásunknak, érdemes megjegyezni, hogy a '70-es évek eleji, korzikai etnikai feszültségek oldására Párizs igen hamar kilátásba helyezte az egyetemi képzés megindítását Ajaccióban, majd az 1981-től indult meg az Università di Corsica Pasquale Paolin.

²² A statútum 69. cikk a), c) pontjai.

²³ A statútum 70–78. cikkei.

álló rendőrség²⁴ stb.). Így kezdett kialakulni a saját elit, melynek folyamatos képzéséről az 1992-ben alapított Bolzanói Európa Akadémia gondoskodik – 1998-tól már Közgazdaságtudományi, 2001-től Számítástechnikai és Tervezői Karaival. Leképződése az intellektuális autonómiának, hogy 1996-tól rendelkezik a tartomány saját zászlóval (és két-nyelvű telefonkönyvvvel). Ezt a lobogót tűzhetik ki 116 településen (az autonómia településeinek összessége). A legkiemelkedőbb érdem azonban az, hogy mind a helyi olaszok, mind a helyi németek (osztrákok) tiszteletben tartják azt a nyolc ladin (terminológiailag a kisebbség kisebbsége) települést, amelyekben a ladin nyelv alapján folyik az élet, a hivataloktól az iskolán át a kulturális egyesületekig.

Még Európa nyugati felében is nagy probléma a jelentős munkanélküliség. Ez Dél-Tirolban alig-alig létezik, az ezredfordulóra ugyanis „szinte beállt” a majdnem teljes foglalkoztatottság, párhuzamosan azzal, hogy a bérek meghaladják az olasz átlagot, és magasabbak a nyugdíjak és az ösztöndíjak is.²⁵ Ez úgy alakult ki, hogy a magas szinten prosperáló gazdaság szerkezete fokozatosan ideálissá vált azzal, hogy arányosan hárompillérű. A foglalkoztatottak 12%-a mezőgazdaságban, 27%-uk a kereskedelemben, az iparban és a kisvállalkozásokban és 61%-uk (!) a szolgáltatások területén tevékenykedik.²⁶

Konklúzióként állapítható meg, hogy a társadalmi és gazdasági folyamatok összeértek, s ez mindenképpen az autonómia intellektuális megalapozottságának az eredménye. Ezt az az intézményesített forma tette lehetővé, amelyet a Dél-tiroli Népcsoport Intézet jelenít meg. Az 1960-ban Dél-tiroli Gazdasági és Szociális Intézet néven létrehozott kutatóműhely független a kormánytól és más politikai, gazdasági szervezetektől vagy érdek- és lobbicsoportoktól. Alapvetően a helyi „németiség és ladinság” gazdasági és szociális helyzetével foglalkozott, és később kitért a népcsoport(ok) nyelvi és oktatási, kulturális és jogi helyzetének tudományos vizsgálatára is. Munkája (kutatásai, felmérései stb.) egyre inkább az autonómia megjelenítésének tudományos bázisaként szolgált, keresve a közös érde-

keket, az összehangoltságot, oldva a népcsoportok közötti etnikai eredetű ellentéteket és feszültséget – szinte naprakészen.

Az eddig megismert tényeken, folyamatokon és a dél-tiroli autonómiát létrehozó, megalkotó személyiségeken túl az a legfontosabb, hogy Ausztria 1945-től, függetlenül külső-belső politikai-hatalmi rendszerétől és helyzetétől, bátran föl vállalta védhatalmi szerepét és anyaországként tevékenykedett bilaterális és multilaterális szinten is, ha kellett Párizsban, Koppenhágában, New Yorkban. Bécs hathatós, szívós és évtizedekig kitartó támogatása (harca) nélkül nem jöhetett volna létre a Közép- és Kelet-Európa számára is példaként felmutatható Dél-Tirol/Alto Adige területi autonómia. Ezért fejezi be így autonómiamonográfiáját Dr. Martha Stocker²⁷: „Ausztria elérte azt, hogy a nemzetközi közösség – nem kinyilatkoztatott módon ugyan hanem hallgatólagosan – jelen volt a megoldás kidolgozásában. Fontos további tény az is, hogy Olaszország e jegyzékváltáskor elismerte a párizsi békeszerződés, a Csomagterv, az intézkedési menetrend és a Nemzetközi Bírósággal kötött szerződés között fennálló összefüggéseket. Ezzel Ausztria 1969-hez képest 1992-re előrébb jutott, mert Dél-Tirolra vonatkozó politikája nemzetközi és nemzetközi jogi legitimációt nyert. Róma is elismerte – ha nem is nyíltan –, hogy a vita nemzetközi beágyazására vonatkozó osztrák érvek jobbak voltak, mint az olaszok által megfogalmazottak. Évtizedeken keresztül tárgyaltak a Csomagtervről, tehát nyugodtam elmondható, hogy az mára nemzetközi jelentőségűvé vált. Példa erre az olasz parlament alsó házában 1999. novemberi határozata, amely elismerte, hogy az aktív választói jogot szabályozó törvény záradékának megváltoztatása esetén – amely most négyéves helyben tartózkodást ír elő – szükség van Ausztria beleegyezésére is.

Dél-Tirol és Tirol osztrák szövetségi tartomány folyamatos ösztönzésétől hajtva így sikerült végül a bécsi Ballhausplatzról (az osztrák külügyminisztérium épülete, korábban a Bécsi Magyar Intézet – J. Gy.) irányított diplomáciának az elképzeléseit megvalósítani.”

²⁴ Olasz csendőr csak minősített bűnügy (gyilkosság, maffia-bűncselekmény) esetén léphet az autonómia területére.

²⁵ Érdemes lenne ezeket az adatokat összevetni pl. a szicíliaiakkal vagy bármely más Róma alatti régió vonatkozó számaival!

²⁶ Dr. Mézes számadatai, i. m., 22. old.

²⁷ Dr. Martha Stocker (1954–): az Európai Népcsoportok Föderalista Uniójának az alelnöke, a Dél-tiroli Néppárt alelnöke, Trentino–Dél-Tirol tartomány regionális vezetőségének tagja.

A horvátországi magyarság a rendszerváltásban*

A horvátországi magyarság a külhonban élő magyarokkal való összehasonlításban igencsak eltérően élte meg a rendszerváltást, mivel egy darabjaira hulló állam végnapjaiban a pusztaság megmaradásáért volt kénytelen küzdeni, és nagyon kevesen voltak azok, akik érdembe befolyásolni tudták azokat a folyamatokat, amelyek hatással voltak vagy lehettek volna a horvátországi magyarságra.

Az 1989 utáni két évtized során bekövetkezett társadalmi-politikai változások, a kommunista párt egyeduralmán alapuló állampárti rendszer bukása, a demokratikus átalakulás megkezdése, a többpártrendszer bevezetése, a gazdasági rendszerváltás több lényeges területen alapvetően ugyanúgy vagy hasonlóan zajlott le Horvátországban is, mint a szovjet blokkba tartozó szocialista országokban.¹

Egy tekintetben azonban lényegesen eltért, mégpedig abban, hogy egyben egy ország véres összeomlása közepette ment végbe, ami további gazdasági és társadalmi problémákat indukált. A nemzetállami eufória és a demokratikus intézményrendszerek gyengesége egy autoriter, centralizált államberendezkedéshez vezetett. A függetlenségét háborúval kiharcolni kényszerülő Horvátországban a determinált történelmi és a meglévő politikai helyzet miatt a rendszerváltás első évtizede maskarademokráciában telt el. Ez azt jelentette, hogy ugyan a függetlenségét kikiáltó, a nemzetközi közösség által elismert ország egy modern alkotmányt fogadott el, amelyben garantált a független intézményrendszerek működése, de számos tekintetben a politikai döntések felülírták a klasszikus jogállami logikát.

* Elhangzott a Magyarok a rendszerváltásban a hátáron innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által rendezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

¹ Sokcsevics Dénes: Horvátország. A 7. századtól napjainkig. Mundus Novus, Budapest, 2011, p. 670.

A horvátországi magyarságnak a rendszerváltáskor a Horvátországi Magyarok Szövetsége (HMSZ)² jelentette azt az országos szervezeti keretet, amelyen belül elsősorban az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás intézményes megszervezése játszott fontos szerepet. A szocialista egypártrendszer keretei között a horvátországi magyarság nem játszhatott jelentősebb politikai szerepet, már csak a számarányának betudhatóan sem. A rendszerváltáskor a horvátországi magyarokra különösen igaz a megállapítás, hogy a szellemi-adminisztratív munkát végzők, irányító-hatalmi pozíciókban lévők között a lakossági számarányukhoz képest alul voltak prezentálva. A sok helyütt politikai passzivitást mutató, elszegényedett területeken a magyarság soraiból kevesen vállaltak párttagságot, azon belül is pártvezetői szerepet, amiből következik, hogy a rendszerváltás hajnalán igencsak gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkeztek. A magyarság szűk értelmiségi körrel is rendelkezett, amelyen belül az általános iskolai tanítók és középiskolai tanárok voltak többségben. Ezen a csoporton belül nagyon kevesen voltak azok, akik aktívan részt is vállaltak a szocialista rendszer lebontásában, vagy valamely újonnan alakult horvát pártnak az aktív tagjai lettek volna. A politikai légkör enyhülésével egyidejűleg alakult meg Vörösmarton a Horvátországi Magyar Néppárt³, mivel az általános közösségi érdekképviselőt vállaló HMSZ nem tudta ellátni a horvátországi magyarság politikai érdekképviselőtét.

² A második Jugoszláviában a horvátországi magyarságot az 1949-ben megalakult Horvátországi Magyar Kultúr- és Közkutatási Szövetség képviselte köztársasági szinten. 1967. június 4-én nevezték át Horvátországi Magyarok Szövetségére.

³ 1990. március 5-én a vörösmarti kultúrotthon nagytermében 117 drávaszögi és szlavóniai küldött jelenlétében alakult meg, amely március 23-án megtartotta alakuló közgyűlését is, ahol a HMSZ akkori elnökét, Csörgits Józsefet választották meg a magyar politikai testület elnökévé.

A Jugoszlávia szétesésével járó új helyzet tragikus és visszafordíthatatlannak tűnő változásokat hozott a horvátországi magyarok életében. 1990. május 19-én népszavazást tartottak Horvátország politikai önállóságának a jövőjéről, ezen a polgárok 93,2 százaléka az önállóság mellett tette le a voksát. A horvátországi magyarság egy emberként állt ki akkor Horvátország függetlenedése mellett, ezt később az aktív harci cselekményekben való részvételével és nyilatkozataival is egyértelműen bizonyította.

A nagyszerb ideológia folyományaként 1991-ben elkezdődött harci cselekmények óriási hatással voltak a horvátországi magyarság politikai, kulturális, oktatási és egzisztenciális helyzetére. Amikor 1991-ben a szerb támadások következtében elesett a Drávaszög és Szlavónia jó része, akkor az ottani magyarság kénytelen volt elmenekülni⁴ vagy felvállalni azt a fizikai és pszichikai fenyegetettséget, amelyet a szerb uralom jelentett. A szerb uralom alatt maradt magyarok számára megszűnt minden politikai vagy szervezeti kezdeményezésnek a lehetősége, a mindennapokat állandó fenyegetettségben voltak kénytelenek élni. 1991 augusztusában a drávaszögi magyarok jó része kényszerült arra, hogy elhagyja otthonát, és menedéket keressen Magyarországon, nyugat-európai államokban vagy Horvátország szabad területein.⁵

Egy csapásra megszűnt az érdekvédelmük, az oktatási rendszerben is zavarok keletkeztek, a kulturális szervezetek esetleges aktivitása pedig a megszállók olvasatában egyet jelentett volna a magyar nacionalizmus ébredésével és a szerb nacionalizmus revansizmusával. A horvát állam hamarosan megszervezte a Magyarországon menekültségben élő magyarok számára is az oktatást, amiben nagy segítségére volt az akkori kormány és önkormányzatok, amelyek anyagi és erkölcsi támogatást adtak, tekintet nélkül a nemzeti hovatartozásra. A rendszerváltás első éveit élő magyar kormány az első naptól kiállt

Horvátország függetlensége mellett, ami tovább növelte a horvátországi magyarok pozitív megítélését is a horvát társadalomban. Azoknak a horvátországi magyaroknak, akik Eszéken vagy más horvát településen találták meg a biztonságot, a legelső feladataik egyike az egzisztenciális problémáik megoldása volt, hiszen mindent hátrahagyva, számukra idegen környezetben kellett felépíteniük egy új életet. A politikával és a kultúrával nemigen volt idejük és lehetőségük foglalkozniuk a kilencvenes évek elején. Ugyan nem állnak rendelkezésünkre pontos adatok, de elmondható, hogy sok fiatal és középkorú magyar önkéntesen beállt az akkor formálódó horvát gárdába vagy hadseregbe, és vette ki a részét a harcokból Horvátország különböző területein. A kórogyi és szentlászlói magyarok között ez a szám nagyobb, mivel az ő falvaik a szerb szabadcsapatoknak és az egyértelműen szerbek oldalán álló Jugoszláv Néphadseregnek estek áldozatul. Itt a teljes lakosságot ki kellett menekíteni, de a férfiak az utolsóig védték a falvaikat, míg a túlerővel nem bírtak tovább, és a szabad horvát területekre vagy Magyarországra menekültek.

A nyugat-európai boldogulást választó horvátországi magyarok jó részének voltak közeli vagy távoli rokoni kapcsolataik, így a rokonok segítették őket a munkavállalásban és az új élet elindításában. Igaz, sokuk tudta, hogy az akkori, főleg német és osztrák bevándorlási törvények a béke helyreálltával nem engedik a kint maradásukat.

Ilyen sajátos történelmi körülmények között érte a rendszerváltás a horvátországi magyarságot. 1991-ben 22 355 ember vallotta magát Horvátországban magyarnak, ami a lakosság számarányához képest 0,46%, 2001-ben ez a szám 16 595 magyar nemzetiségűre fogyatkozik, ami 0,37%-os lakossági arányt jelent immár. Ezek a számok azt mutatják, hogy Kárpát-medencei viszonyrendszerre vonatkoztatva a legjobban fogyó nemzetiségről beszélünk.

A megalakuló Horvátországi Magyar Néppárt az adott történelmi körülmények között nem tudta betölteni küldetését, ezért 1993-ig egyfajta vákuumhelyzet jellemezte a horvátországi magyar érdekvédelmet. Persze egyénileg többen is sokat tettek azért, hogy Horvátországot mielőbb

⁴ Az Árpád-korból származó Szentlászló és Kórogy lakossága kénytelen elhagyni a faluját. E két települést később teljesen megsemmisítették a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg csapatai.

⁵ A megszállt területről összesen 8424 magyart üldöztek el. Horvátország területén 4530-an lettek ideiglenes menedékre, Magyarországon pedig 2548 menekültet tartottak nyilván.

ismerje el a nemzetközi közösség, a rendszer-váltás és a háború minél előbb fejeződjön be, és a magyarok a legrövidebb időn belül hazatérhessenek szülőföldjükre.

Magyarország számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy geopolitikai érdekeinek érvényesítésében Horvátország meghatározó partnere lehet. Ebben jelentősen befolyásolta a történelmi múlt és a szimpátia, amely a horvát független-ségi törekvéseket övezte a magyar politikumban és közvéleményben. Az 1990-ben mandátumát megkezdő Antall-kormány megalakulásakor kevesen számoltak Jugoszlávia felbomlásával. A magyar politikát és közvéleményt egyaránt váratlanul érte a szomszédban kibontakozó hábo-rú. A politikusok, a határ menti önkormányzatok vezetői egy teljesen ismeretlen helyzetben találták magukat. Ettől függetlenül Magyarország a lehetőségeihez mérten mindvégig támogatta Horvátország euróatlanti célkitűzéseit, és elége-detten nyugtázta, hogy az új horvát nemzetállami eufóriában égő országban jogilag biztosított a horvátországi magyar nemzeti közösség helyzete. Ennek eklatáns példája, hogy a horvátországi magyarságot mint autochton kisebbséget ismer-ték el Horvátországban, és ennek megfelelően egy hely megilleti a horvát törvényhozásban, a Száborban.⁶

1993-ban horvátországi értelmiségiek egy csoportja a menekültségben felismerte azt, hogy a horvátországi magyarságnak szüksége van egy olyan érdekképviselőre, amely képes az adott politikai és történelmi helyzetben kielégítő válaszokat adni a magyarság előtt álló problé-mákra. Ezért áprilisban Zágrábban megalapí-tották a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségét (HMDK), amelyet demokrati-kus, pluralista, pártok feletti szervezetként: Horvátország magyar nemzetiségű állampolgárainak, társadalmi szervezeteinek, egyházi kö-zösségeinek önkéntes, nemzetiségi alapú társu-

lásaként határoztak meg. Tevékenységi köre ki-terjedt mindazon területekre, amelyek bármilyen módon befolyásolják a horvátországi magyar nemzeti közösség életét; felöleli a kultúrát és hagyományőrzést, a közművelődést és közokta-tást, a hitéletet, a környezet- és természetvédel-met, a szociális és egészségügyet, a gazdasági és tudományos életet, a hiteles tájékoztatást és közképviselőt, azaz a teljes érdekképviselőt. Megalakulása óta mindent megtett a horvát és a magyar kormánynál, hogy megismertesse velük a horvátországi magyarság problémáját.

A Horn-kormány kezdetekben nem ismerte fel, hogy Horvátországban immár a HMDK az a szervezet, amely tényleges támogatottsággal rendelkezik, ezért a HMSZ-t és a Néppártot tar-totta a magyar kormány partnerének. A HMDK súlyát és politikai tekintélyét növelte, amikor 1995-ben az általa támogatott Jakab Sándor jutott be a horvát törvényhozásba. Ez a hábo-rú befejezésének az időszakára esett, amikor a horvát állam a békés reintegráció keretében újra a horvát közigazgatást vezethette be. A magyar-ság szempontjából a Drávaszög és a szlavóniai magyar falvak voltak a legfontosabbak, az ak-kor már két éve működő HMDK pedig szerepet vállalt a magyar érdekek érvényesítésében, és az akkori horvát kormány partnerként is kezelte az egyetlen horvátországi magyar ernyőszerve-zetet. Ennek köszönhető, hogy sikerült megaka-dályozni a magyar iskolák összevonását, ezért a mai napig is önállóan működik a vörösmarti, a laskói iskola, és a későbbiekben a HMDK lobbierjét mutatja, hogy megépült 1999-ben a Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központ, és Kórógy is magyar nyelvű általános iskolával rendelkezik.

Az évek során azonban a szervezeten belül széthúzás lett tapasztalható, amely 1998-ban oda vezetett, hogy megalakult a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ), amely úgyszintén országos hatáskörű szervezetként jött létre, és amely cé-lul tűzte ki, hogy a Horvátországban élő magyar kisebbségek közös érdekeit megfogalmazza és képviselje tevékenységének minden területén: oktatás, tájékoztatás, kulturális tevékenységek, tudomány, gazdaság, szociális kérdések egy-aránt. Az új szervezet megalakulása megbon-totta a horvátországi magyarság egységét, és a

⁶ A szabad és független Horvát Köztársaság 1990-ben elfogadott és azóta többször módosított alkotmánya a horvát nemzet mellett államalkotó kisebbségként ismeri el a magyarokat is más kisebbségekkel együtt, akik közül a szerbek rendelkeznek a legnagyobb létszámmal, immár kisebbségben élő közösséggel. A magyarok számára garantált egy hely pozitív diszkrimináció, mivel egy nem kisebbségi listán indulónak átlagban 18–20 ezer szavazatra van szüksége a bejutáshoz, a magyar parlamenti képviselőnek viszont 1500–2500 közötti is elég.

jövőben a mind mélyebb megosztottsághoz vezetett, amely leginkább a törvényhozási választásokkor a legintenzívebb.

A horvátországi rendszerváltás ugyan megtörtént, ha ezen azt értjük, hogy a monolit, szocialista rendszert felváltotta a pluralista demokrácia, a szabadságjogok garantálása és a piacgazdaság létrejötte. Maga az államigazgatás, a jogállami keretek és a gazdasági mutatók azonban továbbra is a rendszerváltás körüli problematikával kell(ene) hogy szembenézzenek. Ebben a rendszerben a magyarság jogai ugyan alkotmányerejű törvénnyel és más nemzetközi jogi dokumentumokkal körül vannak bástyázva, de a valóságban ezek sokszor nem érvényesülnek. A rendszerváltás óta nincs meg az arányos képviselete a magyarságnak az államigazgatásban, önkormányzatokban és a bíróságokon sem. A normarendszert senki nem vitatja, csak a végrehajtási aktusokkal van probléma a horvátországi magyarság tekintetében.

A horvátországi magyarság gazdasági és politikai értelemben a horvátországi rendszerváltás vesztese közé tartozik, mivel a mindenkori horvát kormányok a mai napig nem dolgoztak ki olyan

fejlesztési koncepciókat, amelyek a drávaszögi és szlavóniai magyarok gazdasági felemelkedéséhez vezethetnének hosszabb vagy rövid távon. A horvátországi magyar szervezetek, az oktatási intézmények és az egyházak sem képesek megállítani vagy lassítani az asszimilációt, ezért megállapítható, hogy a rendszerváltás óta egy pillanatra sem sikerült a magyarság gazdasági és politikai kérdéseire megnyugtató választ adni. Amíg nem lesz egy politikai minimum a horvátországi magyar szervezetek között, addig csak beszélhetünk rövid és hosszabb távú stratégiáról, de ez gyakorlati szempontból nem bír relevanciával. A rendszerváltás óta eltelt időszak tapasztalatai alapján pedig elmondható, hogy a horvát állam mindent megtett azért, hogy a magyarság csak a kulturális autonómiával foglalkozzon, és ehhez biztosította is a forrásokat. Amíg nincs egységes jövőképe a horvátországi magyaroknak, és a szülők horvát iskolába íratják a gyerekeiket, mert véleményük szerint így könnyebben érvényesülnek, addig azt mondhatjuk, hogy a rendszerváltás és az asszimiláció a horvátországi magyarság további fogyását eredményezi.



Szent László (terv)

A demokrácia kapujában*

A konferencia címe, melyre a megtisztelő meghívás szólt – *Magyarok a rendszerváltásban határon innen és túl* –, többféleképpen értelmezhető. Mert a társadalmi folyamatok olvasata lényegesen különbözik, ha szereplőként, ha az események részeseként vagy a hatások viselőjeként utalunk a folyamatokra. Még akkor sem egyértelmű a kérdés, ha a felkérést továbbolvasom: *Hogyan élte meg a helyi magyar közösség a rendszerváltozást, és milyen hatással volt a magyarországi rendszerváltozás az életükre?* A pontosítás – a megélés és a helyi magyar közösség – szűkít, de a magyarországi rendszerváltás beemelése a keretbe újabb dimenziókkal tágítja az amúgy is többsíkú értelmezési feladatot.

Az alábbi feljegyzések – támpontok egy valamikori elemzéshez. Sorvezető egy műhelybeszélgetéshez. Ez a felkérés nem tanulmányról szól, de a (közel)jövőben mindenképpen szükség lesz a folyamatok értő és hiteles, tudományos igényű számbavételére.

Jelen feljegyzések keretfeltételei: a szerző a rendszerváltás első éveiben a helyi (magyar) politika első soraiban állt, vagyis helyi illetékessége adottnak tekinthető. A szerző akkor újságíróként, a '90-es évek vége óta politológusként feladatának tekintette az eseményekre és a belőlük kialakuló folyamatokra való odafigyelést. A rendszerváltás lényegesen eltérő hatású lehet a kisebbségi sorban élőkre a helyi etnikai viszonyok függvényében, tömbben és szórványban akár egymással ellentétes hatás is kialakulhat. Tehát az alábbiakat temesvári magyarként írom le. Három kérdéskörrel kívánok szólni: a rendszerváltás és a különböző helyi nemzeti közösségekről, a magyarországi és romániai rendszerváltás különbözőségéről, végül a rendszerváltás helyi lépéseiről.

1. Temesvár – etnikumok, egyházak

Temesvár olyan fontos helyszíne az 1989-es eseményeknek, hogy olykor a bőség zavara lép fel. Temesvárról mindenki hallott, Tőkés László személye történelmivé lett szinte azonnal, és azóta tart román oldalon ennek a történelmi szerepnek a lebontása. Amiről megint csak szinte mindenkinek vannak információi, értelmezései.

Első megállapításom: a temesvári magyarok jövője az 1990-ben elindult folyamatok révén kérdésjeleződik meg. Gondolom, sokan alig várják, hogy ellentmondhassanak.

Nézzük meg az utóbbi 4 népszámlálás hivatalos adatsorait:

Néhány megjegyzés:

– 1990 után a város lakossága alig változik, szinte azt mondhatnánk, stabilizálódik.

– A németiség eltűnőben – kivándorlás, csak idősebbek maradnak jelentősebb számban.

– A magyarság fogyása erőteljes, százalékosan jóval meghaladja az erdélyi magyarság fogyását (1977: 13,6%, 1992: 9,5%, 2002: 7,6%, 2011: 4,87%, miközben az Erdély-szintű adatok: 1977: 22,5%, 1992: 20,8%, 2002: 19,8%, 2011: 19,7%). Vannak székelyföldi, közép nagyságú városok, ahol a magyarság lélekszáma és arányszáma is növekszik, Temesváron a fogyás gyorsuló ütemű – szórványlét.

– A romák száma nem reális – sokan nem vállalják roma identitásukat, a számuk bizonyosan meghaladja a magyarokét.

– Nem nyilatkozók: Korábban 1-2 ezer fő nem nyilatkozott etnikai identitásáról. 2011-ben mintegy 31 ezren, a város lakosságának szinte 10%-a. Ekkora arányra sehol nincs példa az országban, itt valamilyen tudatos beavatkozás vagy manipuláció keresendő. A nem nyilatkozók-ból kijöhetne a „hiányzó” magyarság, DE: a magyar iskolába járó tanulók száma is folyamatosan

* Elhangzott a Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl című, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet által rendezett konferencián – Budapest, 2014. október 17.

Év	Népesség (fő)	Román	Német	Magyar	Szerb	Zsidó	Roma	Szlovák	Bolgár	Ukrán	Egyéb / nem nyilatkozott
1977	269 353	191 742	28 429	36 724	6776	1629	1109	404	942	299	1299
1992	334 115	274 511	13 206	31 785	7748	549	2668	675	1314	756	903
2002	317 660	271 677	7157	24 287	6311	367	3062	570	1218	762	2249
2011	319 279	259 754	4193	15 564	4843	176	2145	385	859	556	30 804

fogy, tehát mindenképpen jelentős fogyással kell számolni, a 20 ezret aligha éri el a temesvári magyarok száma.

Fogyásról kell/lehet beszélni, avagy meg kell kondítani a vészharangot? Ez a vég kezdete?

Amit a folyamatok mutatnak: Temesvár képtelen megőrizni a magyar elitet. Azt eddig is tudtuk, hogy a kulturális-társadalmi elit (a gazdaságit nem sorolom ide) és a kétkezi dolgozók szintjén a magyarság jobban reprezentált, mint a középrétegekben. Az etnikai mimikri ez utóbbiak esetében a leghangsúlyosabb, olyan magyar családokról van tudomásunk, amelyekben mindkét szülő magyar, de gyermekükkel a kommunikáció nyelve már a román. („Félmagyar: apja, anyja magyar, de fél, hogy kiderül.” – fekete humor.) A megyében minden negyedik önmagát magyarnak valló íratja gyermekét magyar iskolába. A jelenség a szórványkutatás témakörébe tartozik, nem is bocsátkoznék részletekbe, csak a következtetést fogalmazom meg: miközben a szélesebbnek tudott középrétegek etnikai értelemben elérhetetlenek, az elit értékeit a város képtelen megtartani. Harmincas éveik elején-közepén járó „tegnapi” temesvári magyarok válnak nyugati és magyar egyetemeken professzorokká, tagjai magyarországi és más Kárpát-medencei színházaknak, lesznek budapesti, olykor angol nyelvű média megbecsült munkásaivá.

Korábban székelyföldi fiatalok jöttek ide egyetemre, maradtak itt, és lettek a város megbecsült magyarjai, ma erdélyi magyar alig jön Temesvár egyetemeire, illetve itteni sikeresek innen Nyugatra távoznak.

1990 előtt erdélyi szinten azonos volt a magyarság sorsa: mindenkire hasonló jövő várt. A temesvári magyar nem érezte azt, hogy itt magyarként rosszabb, mint Erdély más településein. Ma a különbséget a migrációval mérjük – ezt a létező jelenséget számokkal kell és lehet dokumentálni.

Ami hasonló: az ortodoxia előretörése min-

denhol. 1990 után a városban 14 ortodox templom épült fel, és 6 van épülőfélben – az érseki hivatal honlapja szerint. 1920 és 1990 között összesen 8 ortodox templom épült, ezek közül kettő 1948 és 1979 között, 1920 előtti a városban két román ortodox templom. Vagyis a város ortodox templomainak kétharmada az utóbbi 20 évben épült vagy épül. Ez idő alatt helyi erőkből elkészült egy kis református imaház (Vöröscsárda), egy imaház helyett templom épült (Kissoda), és épülőben a Makovecz Imre tervezte református templom és központ. Erre a román államtól semmilyen támogatás nincs, a szükséges 6 millió euróból eddig kb. 1 milliót sikerült „összepakázni”. Az ortodox templomok mindegyike állami beruházással épül(t).

Tőkés László református pap nyitotta meg a történelmi esélyt a román ortodox egyház számára ahhoz, hogy Temesvárt és Temes megyét egyházilag belakja, elfoglalja, uralja. Uralásról akkor beszélek, amikor korházban, börtönben és az egyetemi városban ortodox templom épül az illető intézmény számára, illetve a diákság egészének – függetlenül attól, hogy mennyi más vallású emberrel lehetne/kellene számolni. Erre bizonyosan nem gondolt senki akkor, amikor örültünk, hogy végre felszabadultunk...

2. Politikai útvesztőben

Rendszerváltás, rendszerváltozás.

Miről beszélünk?

Idézetekkel igazolhatjuk, hogy az értelmezések sokaságával kell számolni. Legtöbbször a politika átalakulására gondolnak, mások gazdasági átalakulásként elemzik, igen sokan átmenetként: szocializmusból kapitalizmusba. Nem szeretnék belebonyolódni, a magyar politológiai irodalomból több tanulságos és kevésbé tanulságos vita idézhető fel. Tekinthesem a rendszerváltás kategóriáját akár egy döntően *gazdasági tartalmú világfolyamat speciális politikai szakaszának*, értelmezhetem *olyan hatalmi-politikai átrendeződés-*

nek, amely lehetővé teszi/tette a piacgazdaság és a polgári társadalom kialakulását... Mindenképpen kettős folyamatot kell tételeznünk: valaminek a lebomlását és másvalaminek a felépülését. Milyen könnyű ezt átmenetnek, tranzíciónak nevezni! A román politológia nem is ismer erre más kifejezést, nem kínlódik olyan értelmezéssel finomságokkal, hogy *rendszerváltás*, avagy *rendszerváltozás*. A különbség a kettő között hatalmas – de erre kitérni szintén nem szándékozom. A tranzíció megesik, megtörténik – az időjárás is beszédtema, de nem akként, hogy azért valakinek külön felelősséget kell(ene) vállalnia.

És akkor a kérdés: *Hogyan élte meg a helyi magyar közösség a rendszerváltozást, és milyen hatással volt a magyarországi rendszerváltozás az életükre?*

Magyarország és Románia két teljesen eltérő eset a rendszerváltást illetően. Ismert, tudom, de a mégoly vázlatos elemzés is megköveteli a jelzést. A legfontosabb különbség a kommunista hatalom végével kapcsolatos: az egypártrendszer váltó többpártrendszer Magyarországon 1988-tól kezdődően fokozatosan kialakult, a kommunista ország helyett kikiáltják a köztársaságot, és kiírják a szabad választásokat – mindez kb. 2 év alatt lezajlik. Az egész folyamat békés, a régi hatalom belátja, képtelen egyrészt a gazdasági-társadalmi válságot kezelni, másrészt a változásoknak gátat vetni. Románia véres harcok árán szabadul meg a kommunista diktatortól, s a harcok kirobbantása egyértelműen Temesvárhoz, illetve Tőkés László személyéhez kapcsolható. Mivel a folyamatot társadalmi robbanás váltotta ki, sokan azt gondolták, úgy érezték, a diktátor eltűnésével megtörtént a váltás. Pedig jóformán még el sem kezdődött.

A különbség okán néhány alapvető megállapítás tehető:

– Miközben Magyarországon a politikai szereplők és a lakosság (lassan: polgárok) felkészülhettek a változásokra, Romániában ilyen politikai ráhangoló folyamatról szó sincs. Romániában gátszakadás történik, a velejáró eseményekkel: a folyamatnak nincs világos iránya, nincs elfogadott vezére, önjelölt szereplők foglalnak el kulcspozíciókat, alakítanak ki jelentős politikai hídfoálásokat. Szétesik az ipar (szétlopják), de a mezőgazdaság is (a téeszek). A téeszek szétszedése máig gátolja a szövetkezeti gondolat szükségess

visszaépülését. Mivel politikai ellenzék az országban nem létezett, és a külföldre menekült-elűzött egykori ellenzéki politikai elitnek nem volt lehetősége beágyazódni, a változás első számú irányítói a kommunista rezsim második-harmadik vonalának szereplői voltak. Akik lehetnek diktatúraellenesek, de a nyugati típusú társadalmi berendezkedést alig ismerték és még kevésbé akarták. Miközben Magyarországon létezett egy pártok által megjelenített politikai jövőkép, Romániában tagadás létezett, a diktátor és az általa képviselt értékek tagadása.

– Maga Tőkés László nyilatkozta két évtizeddel az események után: „Akkoriban a legtöbben húsz esztendővel ezelőtt úgy hitték: a demokrácia egy kapu, amin csak át kell lépni az új világba. Aztán világossá vált, hogy sokkal inkább úthoz hasonlít. Ezen az úton haladni, a megnyert szabadsággal élni kell.” Vagyis csak évek múltán döbbsentek rá sokan – akik rádöbbsentek és beismerték –, hogy nem élhettek a hirtelen kitáruló eséllyel, mert képtelenek voltak a helyzet való értelmezésére. Akkor hatalmas volt az öröm és égbe szökkenő a remény – ehhez társult a társadalmi szintű politikai járatlanság. Kijátszható volt a népesség, és hatalmas árat kellett fizetni azért, hogy a diktatúra ideje alatt nem volt lehetőség felkészülni a „majdani szerepekre”.

– A magyarság helyzete: Egy dolog volt világos a diktatúra sötétségéből előlépő, legitimitás helyett némi ismertséggel rendelkező vezetők számára: *vissza kell nyúlni* a korábbi mintákhoz. Jó érzékkel két történelmi korszakot választottak ki: az 1918–19-es évek, illetve az 1945–47-es évek, tehát a világháborúkat lezáró korszakok kisebbségi szempontból pozitív – mert a békekötési folyamatok lezárását óhajtották befolyásolni –, ígéretes politikai döntéseit, ígéreteit. Erre épült rá a romániai magyar képviselet. Ez biztos alapnak tűnt, s rövid idő alatt az aktív magyarság többsége – félmilliónál több magyar – felsorakozott az új korszak új képviselete mögé. Ezzel viszont az a képzet alakult ki román oldalon, hogy ilyesmire az erdélyi magyarság képtelen, egy külföldről rendkívül jól szervezett vagy irányított erővel van dolguk. És a román politika egyik koagulációs vonulata a magyarság szerveződésének az ellen-súlyozása lett. Miközben az új kor berendezkedő hatalmi tényezői demokráciáról beszéltek, az új hatalmi színtér erős román szereplői a demokráciát tagadó nemzeti kizárólagosság előkészítői, illetve támogatói lettek. A magyarság nem vette észre, csak a véres vásárhelyi események után,

mekkora csapdába került.

Mit éltünk ebből meg? Mit láttunk, és mit tettünk szavá? 1990 januárjában az új politikai vezér, Ion Iliescu autonómiát ígér a magyaroknak. 1990 márciusában engedi, hogy megtörténjen a vásárhelyi vérfürdő. A kettős mérce megléte az 1990-es bányászjárással válik világossá: a székellyföldi román rendőrök halálba küldőinek lakolniuk kell, a bányászjáráskor életüket veszítettek gyilkosait nem üldözi az igazságszolgáltatás.

1990 nyarán kezd világossá válni egyre szélesebb körben: a Tőkés László nevével jelzett folyamat a magyar közösség számára azonnali eredményeket nem hoz.

Szép álmom volt – rövid volt.

3. Közösségi önépítés szórványban

Tőkés László a kemény ellenállás békés eszközével érte el, amit elért. Ez meghatározó volt a helyi magyarság politikai aspirációit illetően is. Az volt az érzésünk, szinte belső meggyőződésünk, hogy világosan, határozottan ki kell mondani jogos igényeinket, és akkor azok megoldást nyernek. Akkor, a mámoros szabadságérzet fogóságában, amikor idegen emberek ölelkeztek az utcán önfeledten, igen, akkor azt hittük, a kimondott, megfogalmazott jogos igény teljesül.

Rosszul láttuk. Ma már így mondjuk: természetesen.

Pedig az indulás jó volt. 1990 januárjában az akkori Bánsági Magyar Demokrata Szövetség – igen: regionális külön identitást is kívántunk képviselni – egyik heti ülésén kérdezte meg a szűkebb Tőkés László-csapat egyik tagja: És a magyar líceummal mi lesz? Sokan gondoltuk, tanév közben nem kellene bolygatni a folyamatot. De igen – vélte a többség. És elmentünk a nyolcvanas évek elején román tagozatossá lett magyar líceum akkori román igazgatónőjéhez, és elmondtuk: külön kell választani a kisebbségi líceumokat. Kb. egy hónap alatt a kérésünk teljesült. Igaz: a helyi román sajtó első magyarellen-es kirohanásai akkor jelentek meg.

A temesvári kisebbségek a háborúk közötti időszakban nagy anyagi tehervállalással kialakították saját házaikat: bérpalotányi épületeket emeltek maguknak a németek, a magyarok, a szerbek. Az egykori Magyar Házba előbb a kommunista párt helyezte el irodáinak egy részét,

majd sajtóházzá lett a négyszintes épület: a földszinten a román, az első emeleten a magyar, a másodikon a német és legfelül a szerb szerkesztőséggel. 1990-ben a sajtó „szabaddá lett”, a korábbi pártlapok kiadója megszűnt. Az új keretek keresése mindenütt átrendezte a sajtó világát. A temesvári Magyar Házat előbb privatizációs csatlással, majd bírósági hercehurcával megszerezte a román újság utódlapja, amelynek időközben főrésztvényese lett a vasgárdista múltú, Itáliában élő Iosif Constantin Drăgan. A temesvári magyar lapot megtűrik az épületben, de a Magyar Ház román tulajdonú, a per az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, évek óta.

A temesvári magyarság a saját kárán tanulta meg, mennyire veszélyes álmodni. A magyarság helyi vezetőinek pedig arra kellett ráébredniük, hogy 1989. december végének a hangulata nem vihető át a politikai programok területére.

Megrendült a bizalom. Nem azonnal, de az idő múltával mindinkább. A bizalom megléte univerzális szükséglet: erre épül a rend, a kiszámíthatóság, a hatékonyság, a korrektség. Ha elvész a bizalom, szerepét helyettesítő mechanizmusok veszik át, és pedig: 1) providencializmus, ami passzivitáshoz és stagnációhoz vezet; 2) korrupció, ami a kaotikus környezet ellenőrzésének egyfajta illúzióját kelti; gettósodás, ami a szélesebb társadalommal szembeni diffúz bizalmatlanságot a törzsi, etnikai vagy családi csoportokhoz való erős lojalitással kompenzálja, és gyakran jár együtt idegengyűlölettel; 3) paternalizáció, ami az erős vezetés igénye, mint a kaotikus, veszélyes, kiszámíthatatlan világgal szembeni egyedüli megoldása. (Miszlivetz Ferenc: *A civil társadalom nyomvonalai az új európai térben*, 1999) Nincs arra itt tér, hogy sorra vegyem a mechanizmusokat, és megnézzük, merre haladunk. Ami bizonyos: ezekből a veszélyekből akkor semmit nem láttunk.

1990 elején helyi külön politikai program nem létezett, nem is létezhetett. Az öntudatosulás folyamata felgyorsult, valóban, meg kellett tanulni a kisebbségi érdek külön megjelenítését. Az 1992-es helyhatósági választásokon az RMDSZ helyi szervezete, országosan egyedülként, nem indul külön, hanem együtt az akkor önmagát demokratikusnak nevezett román ellenzékkal. Négy képviselője kerül bejutó helyre – s bár akkor volt

a legtöbb képviselője a megyei közgyűlésben, a továbbiakban egyedül indul. Majd 2004-ben kiesik a megye közgyűléséből – az RMDSZ politikai támogatásával bevezetik ugyanis az 5%-os helyi küszöböt, s az 5%-ból Temesben hibádzik 28 szavazat. Azóta a hiány folyamatosan növekszik, és a képviselet mind elérhetetlenebbé válik.

A szórvány jogosan érzi úgy, hogy az RMDSZ, országos politikai alku keretében, elárulta őt. 2004-ben, a 2003-as RMDSZ-kongresszus után, már világossá vált, hogy a romániai magyarságon belül komoly törésvonalak léteznek, az egységes RMDSZ nem tud vagy nem akar helyi, részérdekekre is odafigyelni. 2004-ben Temes megyén kívül még 3 további erdélyi megye magyarsága maradt képviselet nélkül – valamennyi szórvány.

Helyben, szórványban az a kérdés merül fel: Kire számíthatunk?

Ezt a kérdést nem lehet megkerülni, hiszen a szórvány meghatározása: a helyi közösség a magyar identitástartalmakat belső erőforrásokból képtelen előállítani, a megmaradás külső tényezők és folyamatok által kondicionált. A szórványban lakóknak meg kell küzdeniük azzal, hogy a *nyelvhatáron élnek*, meg kell harcolniuk az anyanyelvben való megmaradásért. Ennek a léthelyzetnek vannak pozitív elemei is – az etnikumközi kapcsolatok terén –, a lényeg: a szórvány megmaradása az összmagyarság ügye. A helyi közösség annyit tehet, hogy kialakítja a kívülről jövő segítség befogadásának, optimális

felhasználásának a keretfeltételeit.

Ez az, amiből az első évtizedben semmit sem láttunk.

Nem tudtuk, hogy a politikai nyitottságnak csapdái, helyi közösségek létét fenyegető csapdái vannak. Nem tudtuk, a megmaradás új intézmények életre hívásával képzelhető el: ilyen pl. a magyar falugondnoki szolgálatra rímelő szórványgondnok. Egyet sikerült elindítani, 2013-ban. Erdély-szinten több száz kellene.

Kulcsszavak tehát: helyzetismeret, tudatosság, félelem, bizalom, ellenzékiesség. Ebből kell kikeverednie a megoldásnak. Helyben.

Milyen jó lett volna, ha akkor ismerhettük volna olyan, a románság által 1990 után újra felfedezett szellemi nagyságok megnyilatkozásait, mint például Emil Cioran. Cioran a Vaszgárda szimpatizánsaként így vélekedett a magyar nyelvről: „Bevallom, irigylem szomszédaink pökhendiségét, irigylem még a nyelvüket is, amely vad és szépséges, de szépségében nincs semmi emberi, egy másik univerzum erőteljes és pusztító, imára, ordításra és sírásra alkalmas hangzásai-val a pokolból tör föl, hogy megörökítse hangját és fényét. [...] Magyarul kellene kilehelni a lelkünket – vagy le kellene mondani a halálról.”

Erdélyi ortodox pópa gyermekeként látta meg a napvilágot.

Mi még nem látjuk az új világot...

Vagy túl sokat látunk belőle, kevesebb jobb volna?



Erdélyi sirató (Apám síremléke)

Egy „alapregény”

(Száráz Miklós György prózaírói világa)

Temesi Feri születésnapjára várva a Kossuth Klubban ismerkedtünk meg Száráz Miklós Györggyel. Nemsokára délutáni alvásomat a kaputelefon csengése zavarta meg. „Nem zavarlak, csak engedj be, bedobok egy könyvemet a postaládádba. És már tűntem is el.” A dedikáció szerint karácsony előtt lehetett. Aztán látom, a Scholar Kiadó listáján egy második kiadású vastag könyv szerepel: *Lovak a ködben*. Megkívántam ismeretlenül. Amikor elért hozzám, kézbe vettem, leültem vele, és olvasni kezdtem. Pedig más dolgom lett volna. És addig nem nyugodtam, míg végig nem olvastam. Nem egyhuzamban. De egyfolytában. Mert olyan a kompozíciója, amelyet nem lehet félbehagyni. A világ teljességéről teljes megszerkesztettségben beszél. És a regény mondatai: a legszebb magyar regények nyelvével vetekszik. Ez az ember tud írni, kitűnő szerkesztő, nagyszerű gondolkodó, témájának nagyszerű ismerője, benne és általa megszólalnak szereplői – körülötte létezésünk egész világa él, körülvesz, meggondolkodtat. Otthonosan érzem magam az otthontalan szereplők életében-világában. Élni akarok ennek a könyvnek a hatására. Erőt ad, mint a havasi gyógyfűvek. Életre serkent.

És amit eddig soha nem tettem: olvasás közben elkezdtem levelezni a regény szerzőjével. Rázúdítottam, amit leírtam. A „katyvaszt”, amint neki jeleztem. De soha nem kérdeztem – a regény és novellák vonatkozásainak semmilyen „valóságos” összefüggésére rá nem kérdeztem. Hagytam magam „tudatlanságban”. Ennek a „katyvasznak” megszerkesztett változatát olvashatják a továbbiakban. Száráz Miklós György tudhatta olvasói énem alakulását, én elzárkóztam, csakis a regény nyújtotta információ- és invencióáradat feldolgozására vállalkoztam. Remélem, elsőként üdvözölve prózaírodalmunk egyik újabb alapkönyvének másodszori kopog-

tatását. Ráirányítva az olvasók figyelmét erre a remekműre.

* * *

Vannak bizonyos „alapkönyvek” az irodalom-értők életében, amelyek segítenek tájékozódni életünk alakulásában, létünk elhelyezkedésében fogódzóval szolgálhatnak. Sokszor a véletlen hozza össze művet és olvasóját. Így voltam pályakezdésem kezdetén Németh László *Emberi színjáték* című regényével. Majd szinte mindegyik Dosztojevszkij-kötetem akként nyílik ki, ahol az elején a földhöz vagdostam őket, míg majd túl az emberélet útjának felén felvázoltam magam számára egy elképzelt kedves olvasmányt, majd döbbsen jöttem rá, hogy ennek alapján olvasmányommá alakíthatom minden egyes mozzanatával Dosztojevszkij teljes életművét. És most, kései éveimben megint csak egy véletlen hozott össze egy eddig visszhangtalanul sikkadó vastag könyvvel, Száráz Miklós Györgynek a Scholar Kiadó által másodszorra is megjelentetett *Lovak a ködben* című regényével.

Az *Emberi színjáték* véletlenül került kezembe egy antikváriumban, a forradalom utáni tavasszal. Egy soha meg nem jelent kiadás. Írója első regényeként a Napkelet megrendelésére havi hajzában írta meg, könyv alakban életműve sorozatában zárásként jelent volna meg a második világháború végén, az összeomlás előtt, két kötetben. A könyv Krúdában élte át az ostromot, és évtizedek múlva is érződött rajta a füstszag, hiszen kiadóját az ostrom kiégette. 1957-ben bekötették, és én a következő nyáron, friss diplomásként egy hideg-esős augusztusban, szinte szobafogságban döbbsen olvastam. Jegyzeteltem. Tanultam belőle a bartóki huszadik század esemény- és élményvilágát.

És most egy ismeretlen második kiadás fon körül mindazzal, amit a huszadik századból kilépő ember átélhet, ha be akar lépni a huszon-

egyedikbe. Ha életben akar maradni itt és most, abban a Közép-Európában, amelyik egyben az egyes ember otthona is kell hogy legyen a körülvevő ki tudja, milyen univerzumban. Mert tulajdonképpen a televízió hírcsatornái meggyőznek arról, hogy amit Kárpát-medencebeli sorsnak hittünk, amin Trianon-szindrómaként értetlenkedünk immár egy évszázada, az minden tájegység hasonlóan jellemző valóság. És aki ezt nem érti meg, az azt sem tudja felfogni, hogy ez a sérülékeny, e földön egyszeri jelenlétű ember hogyan is lehet tájékozódó és otthonra vágó az oly igen értelmezett, mégis értelmezhetetlen világmindenségben. Amit Németh László könyvéből egy életen át olvasok – és amelyről oly sokszor írtam is –, és amelyhez társulhat a létezést értelmezni akaró, olyannyira kiszolgáltatott, ám mégis fel-felemelkedő emberi önakaratos szellemiség Dosztojevszkij küzdelmes életművében, az ebben a csodálatosan összefonódó új regényben egybemosódik, felzaklat és egyben elnyugtat, mindent visszajára bont, és mint egy Teremtő agyában: előre megtervezetten egyben áll. Létezik. Úgy magyar regény, hogy bárhol a világban hasonló problematikával képes lenne olvasóját igénybe venni és mégis eligazítani. Földi ittlétére és a létezésben elhelyeztettségére rávezetni. Örömmel eltölteni és életreményre ébreszteni, miként azt valaha Németh Lászlótól tanultam. Nagy-nagy örömmel töltött el ez a könyv. Azok közé tartozik számomra, amely művek erőt adóan még az élet végezetével elteltettn is képesek irányt mutatóan feltölteni.

És tegyem hozzá – ez külön öröm kritikusi-magyar irodalmár voltom számára! –, hogy nagyszerű magyar mondatokban hullámoztatja a létezés teljességének megéreztetését. Kortársaim olvasásakor talán csak Oravecz Imre regényében éreztem ilyen otthonosan magamat magyar olvasói nivoltomban.

Ugyanakkor a létezés hullámozóan elbeszélő, természetesen folyó mondásának teljes kiegészítése az a megtervezettség, amely a szöveg makrokozmoszát építéssel jellemzi, mint a legkisebb, mikrokozmoszig hatoló átgondolását a teremtettségnek. Minden pontosan nem előre tudott, hanem egyszerre tudott. Amikor az író leírja a vaskos könyv első mondatát, tudatában kell lennie az utolsónak is. Minden egyszerre

történik ebben a szövegben. Félelmetes intellektus uralkodik benne. Amikor olvasom, mondatról mondatra, eseményről eseményre, de még szóról is szóra tudatában vagyok annak, amit Szabó Lőrinc a *Tücsökzene* 1947-es zárásában átértzett: „De, hogy a / Mindenség is csak egy Költő Agya, / úgy látszik, igaz.” Ha valamit a múlt (azaz a huszadik) század nekünk átadott, akkor ez a megteremtettség tudata. Amikor minden szétesni látszott, amikor a világ azt a sugalmat ébresztette az emberekben, hogy – éppen a médiumok felpergetett „eredményeként” – minden a széthullás felé törekszik, az értelmetlenség válik az univerzum sajátosságává, akkor a költészet (értve ezen minden szöveg- és művészeti univerzumot) annak megérezkítésére képessé vált, hogy a világ a maga borzongató materializmusában éppen a teremtettség, mondjam: az antiateizmus reprezentációja. Képes egy-egy műalkotás egy olyan egészet összefogni, olyan paradoxonokat és oxymoronokat egyszerre tudatosítani, amelyek segítségével a személyiség szétesésének legtudatosítottabb pillanataiban éppen olyan egészség megépülésének, összeállásának teremtettsége szerveződik össze, amely egésze formáltan mutatja fel a létezést. Hívó és hitetlen számára képes a műalkotásban az összetartozó egészet megszerkesztve felmutatni. Az eszmélet folyamatát előttünk szöveggé alakítva, mint mondjuk, az *Eszmélet* törvényt mondó versvilágában, vagy kortársunkként Esterházy szövegépítésében kibontja az univerzum egészé alakulásának folyamatát. Ezeket a műveket csak az tarthatja „hosszúaknak”, kérheti számon bennük a szellem kompozícióját, aki képtelen egybeérzekelni a most-pontokra-szakadt idő és az abszolút idő egybeérzékelését. A teremtettség és a megéltség egyszerre való jelenlétét.

De Oravecz vagy Száraz Miklós György prózája nem valamilyen matematikai „levezetés” leképezése a szöveggé alakított narrációban. Az ő prózájuk olyan narráció, amely előre kimondja a végeredményt, a szövegbe kezdetektől beleépíti a végeredményt.

Tulajdonképpen a fizikából ismert kétféle módszer beleépülését követhetjük ebben a narrációban. A tét: az Isten „kockajátékos”-e? Mutációkon keresztül alakul a létezés története, vagy előre kész tudat teremtményeként valósul meg

„pontosan és szépen” létezésünk története?

Miért maradt töredék József Attila híres vers-fogalmazványa: „dolgozni csak pontosan, szépen, / ahogy a csillag megy az égen, / úgy érdemes.” Mert nem tudott döntení a két teremtési módszer között. Száraz Miklós György mintha nem maradna a változtathatatlan teremtett világ mellett? Most írja egyik válaszlevelében készülő új regényéről: „És közben döngetem az új regény végét: le kell adnom július 31-én, és még nagyon nagy darabok hiányoznak, meg bizonytalanok.” Ő is „kikockázná” a narrációt? Akkor pedig milyen világban élünk? Avagy ha van is egy alap-törvénye létezésünknek, azon belül is folyik a „kockázás”? Heisenberg és Einstein egyazon világot élték meg a maguk számára? És írja le mindezt számunkra a maga módján Esterházy és Száraz Miklós György?

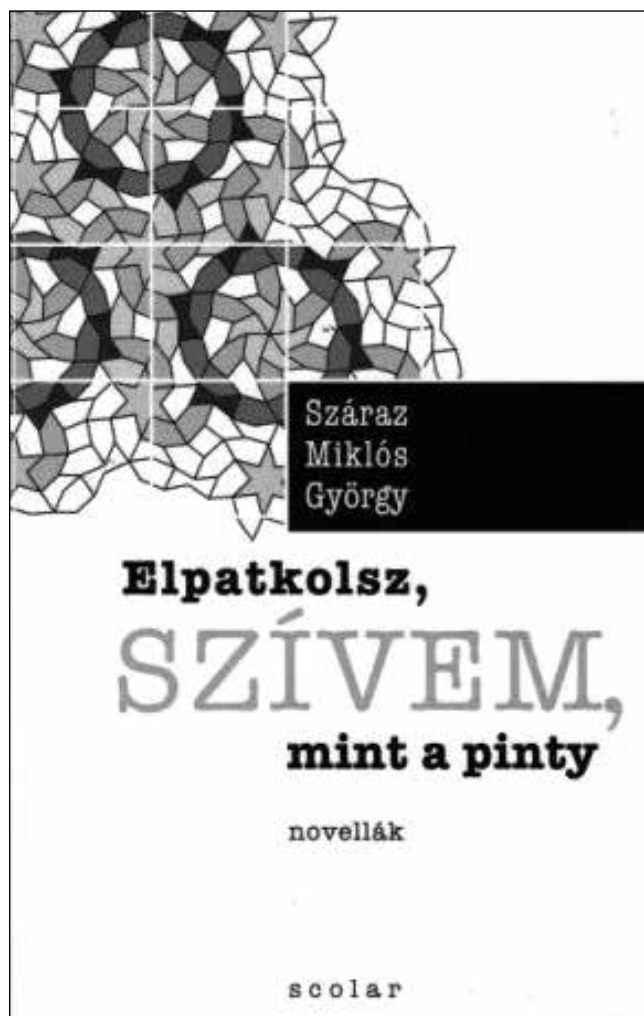
A szabad akarat és az eleve elrendelés egymáson keresztül képes hatni. Szent Ágoston és Milton összeolvashatók?

* * *

Lépünk bele a *Lovak a ködben* világába! Megérkezik Budapest belvárosába, az ortodox oldali Váci utca környékére egy egyetemistának készülő leány, aki már az első mondatokban kimondja, hogy az utolsó mondatokban vissza is tér innen. Csakhogy benne megmarad minden, amit közben átélt: ötszáz oldalon keresztül beszél benne a regényben, keresi, értelmezi és építi önmagát. Mint ahogy ide is magával hozott mindent, és benne él továbbra is, amit felnevelő felvidéki városa és környezete, feltehetően Rozsnyó bele-táplált. Látszólag semmi nem „történt” az ötszáz oldalon. Pedig ez alatt telítődik emberré ez a leány. És mindazt, amivel feltöltődött, mind magunkévá éljük mi is, olvasói. Én legalábbis igen! Erőszakkal belénk „éltetik” ez az élet. Hogy mennyit veszünk át? Ezt már olvasóira bízza az alkotó. Aki szöveggé teremtette mindazt, amit itt, ezeken a helyeken magukba éltek nemzedékek. És ez, az állandóan beszélő egyetlen leány? asszony? Egyszerre mindkettő. Mi megy át belénk? Kockázza ki minden egyes olvasó a maga számára.

Miként a történetét elbeszélő leányzó saját pillanatait, aszerint a szerkesztési elv szerint alakítja-formázza az író történetét: amint az Miltonnál a Megváltással történik. Az Atya szeret-

né már az ember bűnös tettét megbocsátani, de az csak egy önkéntes, isteni önáldozat-vállalás segítségével történhetik. Az első Ádám bűnét a „második” Ádám önkéntes áldozata oldhatja fel. A felajánlás és annak várása a szabad akarat és eleve elrendelés összefonódását „beszéli meg” – valóban önmagában – az Atya és Fia, az »áldozatra váró« és az »önként magát feláldozó« („tetteit ruházd rám: / a rosszat, jót – ezt érdemem teszi / teljessé, míg azért fizet halálom.” „Mit kérsz, legyen. Szerelmemes Fiam! / Minden, mit kérsz, parancsom volt” – Jánosy István fordítása). Nem tudom, Száraz Miklós György olvasta-e a Milton-eposzt bevezető Ravasz László tanulmányt (az 1930-as Franklin-kiadásból), de egy tény, annak dramaturgiáját valósítja meg a regény mikroelbeszéléseiből megépített óriás látomásában.



A narráció egy kimondott végeredménnyel kezdődik. Egy megváltoztathatatlan végponton.

Mégis az azt követő elbeszélés egy azzal esetleg éppen ellenkező cselekménysor végigélését, szabadon szárnyaló-borzongó megvalósulását játszatja el kitűnően megszerkesztett párbeszédek és hullámzóan leíró, mégis pontosan tárgyi-as leírások szinte filmszerű lepergetése segítségével. Menekülés és beteljesítés egyszerre minden ilyen mikroelbeszélés. Szabadon csapongó, mégis az egész regény teremtménységéhez csatlakozó, azt kiegészítő-beteljesítő történetstilánk. Mert mindegyik ilyen jelenet – és az egész regény ezeknek szövevénye – ennek a teremtett világnak kimaradhatatlan része. Csak ezekkel együttesen alakul teremtett egészszé a műben benne létező univerzum: az ezt a teljességet átérzéssel magában éltető személyek-szereplők létezése, egy magyar szempontú Kárpát-medence-képzet, és ennek az együttélést a nem magyarokkal megszervezni vágyó hagyományozódása és jövőképe. Félelmetesen egybeillesztett mozaikegész, mintha Barcsay mester embert és környezetét, egész-ségét és lebonthatóságát-megépíthetőségét egybelátó technikájával átérzett világát adná át számunkra írója ezt a művét. Benne élek, mint mikor a Sixtus-kápolnában benne lehettem – másodpercek erejére. És aztán továbbmentem, hogy a félhomályos létből kivilágosodjon Raffaello utolsó alkotása, a Transfiguratio. Emberi és léttörténeti összefüggésével. Amely kép a létezés materiális és szellemi rétegeztségét egymásra és egymásba építi. Miként Száraz Miklós György regényének rétegeztsége is ennek az állandó lebegtetésben való megjelenítése.

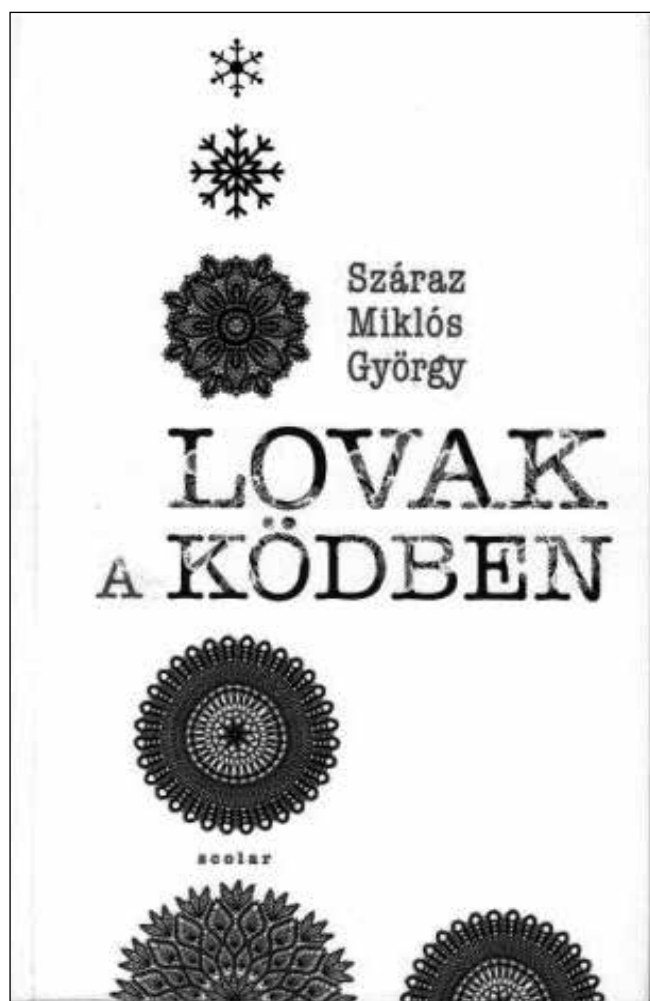
[A Scholar most, ugyanettől a szerzőtől két kötetet jelentet meg. A *Lovak a ködben* című nagyregényt és a délutáni álmomat megzavaró apró mozaikokat egybeválogató kísértethistóriákat egymás mellé szervező *Elpatkolsz, szívem, mint a pinty* című novellákat. A két kötet azonos módszerű mozaikok szembeállítható megvalósítása. A regény mozaikjai „teljes kiörlésű”, szabadon hullámzó elbeszélést hömpölygetnek. Hosszú mondatokban, mégis a mondat minden egyes szavával valami új eseményt-elemet építve az elbeszélt valóságba. Az elbeszélések rövid, szaggatott, szinte balladás előadású mondatok drámai egymásra következésében alakítják a történeteket. Mindkét esetben „kísértet”-elbeszélések

ugyanakkor. Miben jelentkezik a kísértetiesség? Villódzóan váltakoznak a jól hangolódó események és jellemek, illetőleg ugyanezen elbeszélések sötét, viharfelhős, és drámaian a világban jelen lévő rosszra rávilágító jellemzések. Amiben különböznek: az elbeszélések kísértethistóriák, a regényrészletek a mindennapi élet folyamán olyan megjelenései, amelyek éppen ezt a folyamatosságot építik a változatossággal megjelenő történelem részeivé. Az elbeszélések balladai életjelenetek, állandó félelemmel burkolva – a regényjelenetek olyan zárványok, amelyekben a jellemek és a sorsok alakulásának felépülései teljesezhetnek ki. Az elbeszélésekben a világ kísérteti oldala alakul megfigyelhetővé, a regényrészletekben a világ teremtett egésze mutatja meg egymásnak ellentmondó, mégis az egészre rávilágító teljességét. Persze, esetenként helyet is cserélhetnek a regény és az elbeszéléskötet jelenetei. Például az ortodox templom keresztjének szerelésében bekövetkező kísérteties tragédia bekerülhetett volna az elbeszéléskötetbe is, miként a kamasz fiúk erdélyi kirándulásai a maguk folytathatóságával helyet találhatnának a regényben is. Valóban? Nem hiszem! A tragikus építkezési jelenet ugyanis nem a szereplők jogán került a regénybe, hanem éppen azért, hogy az eseményt figyelő regényszereplők jellemzésében váljon maga a kísértethistória jellegzetessé. Miként a kamasz fiúk életre borzongása egy-egy megfigyelt életre eszmélés balladisztikus jelenetesezése, de semmilyen kapcsolatot nem mutat a regény szereplőinek tragikus hangoltságú sorsalakulásával. Ha a másik könyvben jelentkezne, ki kellene venni onnan őket. Így saját helyükre kerültek az író elrendezése alapján. Tudja, mi, melyik miért kerül az egyik vagy a másik könyvbe. Bárha mindkét könyv ugyanannak az életnek kísérteties eseményességét tárja fel. Csakhogy az egyik pillanatképek jelenetesezésével, a másik az összeszerkesztettség hömpölygő eseményességével.

„Aki céltalanul ödöng. Mindig annak örül, ahol és éppen ami van. Akivel bármi történjék is, az nem valaminek az eleje és a vége, nem a kezdete és a befejezése. Akinek soha nem hiányzik semmi. Legfeljebb egy kis harapni- és innivaló. Olykor a hálólhely. Meleg. Zivatar után száraz ruha. Kis tüzezske, ami mellett farmert

és tornacipőt lehet szárogatni. Mert nincs semmi magasabbrendű cél. Csak lenni.”

Az élet kísértetiessége, meglepetéses egy-
másra vonatkoztatottsága az elbeszélésekben
megdöbbentő figyelmeztetés – ugyanez a re-
gényben a történelem folyamatosságának, egy-
másra épültségének átgondolása. Az egyik a vé-
letlenek meg-megjelenése, a másik a folyamatok
felvállalásának átélése. Az elbeszélések éle-
tünk alakuló pillanatai, a maguk véletlenszerű-
ségével. A regény eseményessége kísérlet arra,
hogyan megértsük azt az életet, amelyben – min-
den kísértetiessége ellenére – otthonra kellene
találnunk.



A kétféle elbeszélésmód: a regénybeli leány,
aki az élet értelmét keresi, a folytathatóságot,
és a „szerelmem”, „kedvesem” névre hallgató el-
lentéte, aki megtanítja a hiány kipótlására. Neki
mindig minden hiányzik. A leány, mindenben
az elérhetőséget éli meg. A valamihez tartozás
csodáját. Két világ birkózása a regény. Végül két

könyv lett belőle: a regény a leány önmagát épí-
tése, az elbeszélések az élet ijesztő jeleneteinek
felvillantása.

Lehet otthonra találni ebben az életben? A
kockajáték fedezhet-e valamilyen általános érvé-
nyű törvényt? Száraz Miklós György, az író élvez-
zettel teszi fel a pilátusi kérdést: mi az igazság?
És közben folyik a történetek láncolata: részesei
egy nemzedék szereplői, akik nem tudják, mi az
az élet, amelyben állandó szereplők, és ugyan-
akkor ennek az életnek boldogan átélői, akikben
utólag tudatosodik, hogy miért kellett átélniük
a korábban nem értett életjelenetet. Egyszerre
tudnak és nem tudnak a bennük megvalósult
események értelméről. Kiüresítik magukat, em-
berként eseményeket teljesítenek be, és ugyan-
akkor a létezés csodáját is magukban érzékelik.
Részesei kell legyenek ennek a létezésnek. Ha
kell, belepusztulnak, ha meg az kell, beleépül-
nek. Tudják-e, mit élnek át, vagy sodródnak a kö-
vetkező pillanatig, amibe belepusztulnak?

* * *

Mert miről is szól ez a regény? Egy felvidéki
polgárlány budapesti egyetemista éveiről és élete
további megéléséről. Egy ember életéről a Kár-
pát-Európában, a poszttrianoni időkben. Arról a
kérdésről: lehetséges-e elérhető élet a Kárpát-me-
dencében egy értelmiségi számára. Avagy még
egyszerűbben: lehet-e egészséges életet élni a
mostanra ránk maradt Közép-Európában. Ponto-
sabban: elérhető-e az az élet, amely most adódik
egy értelmiségi számára a ránk szakadt, újra ala-
kuló köztes Európában. Még egyszerűbben: Egy
sokszázados polgárház otthont adhat-e még ma
is ebben a változatos Közép-Európában egy sok
összetevőjű genetikai és kultúrhagyományokban
változatos család magára maradó sarjának. A
folytatolagosság esélyével.

Két lényen keresztül tesztelődik mindez: egy
felvidéki magyar-zsidó polgárlányon és egy erdélyi
származású kutyán. Tarhás, aki valójában
nem is „tarhás”, csak ragadványneve kíséri ek-
ként. Tarhás lesz a döntőbíró: meg tud-e öreged-
ni a leány mellett, a köré kimondott családban,
férj, két gyerek mellett. És egy oda-véletlenedett,
összlovák földről származó, magyarul tanuló
szlovák féltestvér és az ő anyja szellemi elfoga-
dása után. Születhet-e újjá egy Kárpát-medencei

kipusztulóban lévő család? A maga percenként összezagylódott múltját levetkezve, illetőleg csakis azt vállalva alapként. Lehet-e mindebből új életlehetőséget megálmodni? Tarhás elfogadja ezt a szituációt. A környezet összeszövődik benne, és a ház, melyet úgy örökölt a leány: ha elhagyod, öntsd le benzinnel, és gyújtsd fel, mindezt békésen befogadja. Megújíthatóan. Egy hagyomány megszentelte ház, és egy, e földet beélni akaró állati szimat döntőbírósa mondja ki a végszót. És az egész belesimul minden ellentmondása ellenére abba a spirituális univerzumba, amelyet ez a keresztény Európa szentesít a maga harangszavával. Távolból. Példázatosságával. Mint tette mindezt már ezredéve. Miként valaha e föld koronája jött összefogni a vidéket, úgy most az itáliai harangszó szenteli meg újra ezt az önmaga megszakajításával is megépítkező-újraalakuló életet. Hagyományt folytatva, teremtve.

„Az tetszett a legjobban, hogy mindig és mindenütt zúgtak a harangok. Csengtek-bongtak, méltósággal búgtak, fennen zengtek, vidáman csilingeltek, falsul kongtak, leginkább mégis ünnepélyesen zúgtak a harangok. És ez szép volt, megindító. Hogy igenis úgy van, mégis úgy kell lennie, ahogy a nagytól meg az aputól tanultam, és amit gyermekként még ösztönösen tudtam, hogy az életünknek igenis minden perce, minden pillanata ünnep. Néha vidám ünnep, máskor csak derűs, olykor unalmas nagyon sokszor szomorú vagy fájdalmas ünnep, de ünnep. Ilyet, hogy emberként ennyire fontos, ennyire tiszteltreméltó volnék, még soha-soha nem éreztem azelőtt. Később ugyanez az érzés ríkatott meg a Szilágyság és Erdély pusztuló magyar falvainak templomaiban.”

És az ellentéte:

„Egy este, nem emlékszem már, hol, talán valahol Firenze vagy Gubbio környékén, egy faluban vagy kisvárosban bókászunk, sötét volt már... ..az én szerelmem, ha valahol jól érezte magát, akkor az elégedettség és a nyugalom úgy sugárzott belőle, mint a megrakott vaskályhából a meleg, és ahogy kéz a kézben andalogtunk a sötét utcákon, egyszer csak a lábunk elé hullott, valamelyik ház magas ablakából alászállt egy nagy adag paradicsomos makaróni, talán nyolctíz méterrel előttünk ért földet, csattanva fröcs-

csent, kenődött szét a kőlapokon. Megálltunk, felpillantottunk a ház sötét, nyitott ablakaira. Kísérteties volt a csend. Nem, a csend csend volt. A szétmállott makaróni volt kísérteties. A házból nemhogy kiabálás, veszekedés, de egy indulatosszó sem hallatszott.

És ekkor elpukkantam a nevetéstől, mert tudtam, hogy most valamelyik öreg házacska valamelyik első emeleti ablakában ott lapul egy apu a kisleányával vagy a kisleányával, mert már előtte eszembe jutott, hogy réges-régen hogyan csinált az apu negyed kiló romlott liptóival reggelig tartó rövidzárlatot a városunkban.”

A kétféle elbeszélés, mely mégis egygyé alakul. Egymásnak értelmet ad a létezésben. A belakottság és a megszenteltség. Az értelmes létezés.

A kislejtezett házban a régi, nagy sparherdja – természetesen megmarad. Ez a mellékmondatként elhangzó kijelentés összegezte a leány jövőjét. Rátalált. Megszületett a regény: módszerével, a folytathatósággal. És minden mással szemben. Az egész regény egy selejtezés: „szelmemtől” mindenig, ami mulandó. Köztük a magyar „apuval”, és a zsidó „nagyival”, akik a múltat jelentik, de a már elmúltat. Akik kísértetként élhetnek csak az újjászerveződő világban. Akikből kialakul maga a leány, de kicsöppen szinte véletlen szlovák kistestvére is. „Belőlük lettem” – mondhatja a leány. Az ő elmúlásával. Kemény-kegyetlen leszámolással. A múltat ismerő „szerelmemmel”, évekig tartó egymásrautaltság minden emlékezetével folytatva a selejtezést.

Lovak a ködben – hogyan lehet ez a címe a regénynek? Általa fogalmazódik meg a vízvázlasztó. Ez az, ami egyszerre összeköti és szétválasztja a múltat a jelenben a jövőtől. Amiért „apunak” meg kell hálnia hivatása gyakorlása közben az ötletszerűen felvállalt betegkísérés-kor, a jeges felvidéki úton. A kórházigazgató megszállott orvos és életét szervesen megélő magánember éppúgy szereti a lovakat, mint leánya. És egyszer csak ez az apa nem hisz gyermekének, aki egy ködös napon látni vélt lovakat a városi ködben. Elcsattan egy pofon. És ezért nincs bocsánat. A lovak a szán előtt ott voltak pedig, legfeljebb amikor a hitetlen apa elindul ellenőrizni, már nem állnak ott. Akik egy életen át hittek egymásban, egy pillanatra elengedik egymás kezét. Szembefordulnak egymással. És

az „apu”, aki egy életen át a hagyomány ékesítésé-
 seként a hagyomány megújítását vállalja, zsidó
 feleséggel egy zsidó hagyományú családba há-
 zasodik, majd halála előtti pillanatban egy északi
 szlovák ápolónővel tudatosan gyermeket fogan-
 tat, leendő magyar féltestvérnek leánya mellé,
 kimondott magyar nevű utódot, Bebek Kristófot
 – ez a hagyományt felforgató apa egy pillanatra
 elveszti hitét saját leánya szavahihetőségében.
 Ebben a ködben siklik a selejtlistára, amely betel-
 jesedik egy téli éjszakában. A selejtezés éppen
 a kötelességteljesítés közben teljesedik be. Az
 összetartozást erősítve mindezzel. De jelezve:
 az összetartozás és a szétválasztódás egymás
 kiegészítései. Természetes cserélődés ebben a
 természet megszentelte univerzumi térségben.
 Ez a leány éppen azoktól válik meg, akikhez a
 legalakítóbban kapcsolódik. Minden mozdulatá-
 ban, minden eszméletében a „nagyi”, „apu”, „sze-
 relmem” a meghatározó, és mégis egy ajándék
 erdélyi kutya, egy majdnem elhagyott polgárház
 a Felvidéken, egy jövevény féltestvér magyar ga-
 gyogása, egy szinte ismeretlen férj és két saját
 leendő gyermek lesz a jövője.

Miként éli túl a regény jelenét ez a minden
 idegszálával az elmúlt múltba kapaszkodó leány-
 zó? Miként teremt magából magában új nemze-
 tet új Szent Istvánként ebben a Kárpát-kavalkád-

ban? Természetes életösztönrel és az univer-
 zumot magába szívva? Elhagyva mindent, amit
 mint élettapasztalatot magába épített. Amiből
 mint tojáshéjból kiléptette magát?

Álomvilágban él? Nem, valódi, majdnem azt
 írom sültrealista, szociológiailag pontosított kör-
 nyezet termékeként születik meg számunkra
 ebből a hullámozóan szépen megjelenített való-
 ságos kárpáti létből. Mint valaha az erdélyi em-
 lékirókból Jókai, majd pedig Móricz rekonstruál-
 ta és Kós Károly alapkönyvben ezt a valóságot
 megrögzítette, összekötötte az itt élő népek sa-
 játos stílusvilágát. Hasonlóképpen Száraz Miklós
 György egy valóságos múltat elevenít élővé a
 huszadik századi emlékirók emlékezetéből, hogy
 megalkossa a maga egyetlen példányként életre
 keltett csodálatos életélvező és szenvedéseket
 elviselő leányzóját. Hogy belőle szülessen meg
 egy csak jelölt, de biztosan várt és tudott jövő.
 Nem álom, hanem valóságosnak vehető jövő.
 Megalapozott. Hagyományból előlépő, egészsé-
 ges és élhető emberi alkat.

Higgyem? Ahogy olvasom, elhiszem. Nagy
 írói erővel bizonyította alkotója. Mintha a Teremtő
 gondolatait kölcsönözné megalkotásához. Ün-
 neppé emelve ezt a nem ünnepelhető évszáza-
 dot.



Kicsi bálvány

Köszöntés Szervátiusz Tibor 85. születésnapjára

Szervátiusz Tibor Kossuth-díjas, Magyar Örökség díjas és a délvidéki Aracs–Főnix-díjjal kitüntetett szobrászművész, az Árpád-pajzs kitüntetésnek is büszke tulajdonosa, a XX-XXI. századi magyar szobrászat európai rangú, nagy egyénisége! Munkásságának színhelye 1977-ig Erdély *Tündérkertje*, amelyet az ezeréves Magyar Királyságról, az I. világháborút követően, erőszakkal szakítottak le. 1977-ben Szervátiusz Tibor, a ránehezedő politikai nyomás miatt, szülőföldje elhagyására kényszerült, és nem kis nehézségek árán sikerült Budapestre költöznie. S minden akadályoztatás ellenére sikerült a műveinek jelentős részét is áthoznia. Azóta a Nagyduna fölé emelkedő budai dombtetőn, az Erdély felé néző, maga tervezte, „erdélyi” házában él, a Csíksomlyói úton. Amíg az egészsége engedte, hihetetlen lendülettel alkotott. Ontotta a remekműveket, amelyek jelentősen hozzájárultak nemzetünk önbecsülésének a növekedéséhez, s így, közvetve-közvetlenül, a vörösteror bukásához. 1983. március 15-én, hat évvel a rendszerváltás előtt, a Budavári Palotában lévő Magyar Nemzeti Galériánkban nagy ünnepélyességgel nyílt meg az addigi munkásságát bemutató kiállítás. A megnyitó országos ünnep volt! A megnyitóbeszédet *Csoóri Sándor*, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, kétszeres Kossuth-díjas és kétszeres József Attila-díjas költő, esszéíró, politikus tartotta a Kupola alatt felállított, Szervátiusz Tibor *Tüzes trónon* című hatalmas Dózsa-szobra előtt. A máglyahalállal kivégzett hős székely vezér életnagyságot messze felülmúló, hegesztett vasból és vörösréz-ből készült csontváztorzója, amint éppen elszenvedi a vértanúságot, szíveket facsart! Az emberek megérezték, hogy ez a művészi alkotás az 1000 éves magyar történelem minden csapását magában foglalja, s mindenekelőtt Trianon országcsonkításának állít drámai emléket. DE: ebből a kezét-lábát elvesztett, üsz-

kös csontvázból hallatlan erő árad! Szervátiusz Tibor hitének, művészetének ereje! A lelkében élő honszeretet tüzét kivételes művészi tehetséggel leheli bele az anyagba! S sugározza Ady Endre próféciaját: **„De szellemét a tűz nem égeté meg!”** S a kiállítás után hat évvel ledől a magyar Parlament tetejéről a vörös csillag. Szervátiusz Tibor művészetének nem kis része volt ebben! Hitet, akaratot és lendületet adott a honfitársainak.

Csoóri Sándor a megnyitóbeszédében kiemelte: „Szervátiusz Tibor ezt a szobrárt nem mintázta, nem faragta, hanem építette. Mint ahogy hidat, székesegyházat, Eiffel-tornyot... épít az ember... Műtermében három esztendőn át a mennyezetről csigák és láncok lógtak lefelé, s hegesztőpisztoly kékes és erőszakos lángja lobbant föl időről időre, hogy az összezsugorított teret ennek az új Dózsa-szobornak léte töltse ki. [...] Szervátiusz azért választotta a lenyűgöző, pusztulásra emlékeztető vas-réz-láng egyveleget, hogy Dózsa szobrárt ne ideológiákból, ne történelemmagyarázatokból és ne hőselképzelésekből indítsa, hanem a halálból. A saját idegrendszerében fölhalmozott halálból: lássuk: mire megyünk, ha már semmi sincs, ha a bordarácsok közé beesik az eső, benéz a csillag. A szobor, tehát, a kíméletlen üresség fölé épült, hogy uralkodjék!...” – hangzott a jeles író-honfitárs próféciaja. Majd így folytatta: „Ez a fémszobor minden eddigi Dózsa-értelmezést magába foglal, összesűrit, átlényegít, és nyitottá tesz. Nem egy test anatómiáját idézi föl, hanem egy *szellemét*. [...] Az anyag zsúfolt és tolakodó léte ellenére ritkán látni ennyire anyagtalan szobrot! [...] az egésztest valami görcsös, életem-halálon túli akaraterő tartja össze. Nem is a csakazértis heve, valami más, valami egyetemesebb ellenállás. Az ölbe esett kézfejből, hihetetlen hittel, tíz ujj ágaskodik fölfelé!” – zárta beszédét Csoóri Sándor.

Szervátiusz Tibor műveinek a Magyar Nemzeti Galéria öt hatalmas termét betöltő sereg-szemléje két hónapon át országos zárandoklat színhelye volt. Az emberek töltekeztek a jeles szobrokból áradó nagy lelki erőből, a mély hitből és az igazi emberi tartásból.

Szervátiusz Tibor szíve átöleli a Kárpát-medence egész területén élő magyarságot! Minden honfitársa szenvedését, életáldozatát a sajátjaként éli át. A magyarság ellen elkövetett XX. századi népirtások mindegyike mélyen felborzolta a lelkét, és TETTRE készítette: Emlékművek tervezésére sarkallta, majd csak egyszer felállítják őket... Így született meg a **szabadkai emlékmű** terve. Nemzetünk nagy hitét az ezeréves történelmünk számos csodatettje megacélozta! Erre figyelmeztet a naponta, az egész világon déli 12 órakor felcsendülő harangszó, amely hirdeti, hogy Istennél semmi sem lehetetlen! 559 évvel ezelőtt III. Kallixtus pápa rendelte el a déli harangszót, előbb könyörgésként, majd a diadal után hálából, hogy 1456. július 22-én, három évvel Bizánc, a hatalmas Keletrómai Birodalom fényes fővárosának eleste után – amelynek megmentésére hiába igyekezett egész Európa összefogni – a magyarok, az országuk déli végváránál, Nándorfehérvárnál, amely ma Belgrád névre hallgat, világra szóló győzelmet arattak a törökök felett. Megmentették Európát a pusztulástól! S azóta már többször is, így 1956-ban és 1989-ben is, a **magyarság mentette meg Európát** a pusztulástól! S ezek ismeretében joggal bízhatunk abban, hogy a XXI. században is a magyarság, a Csonka-Magyarország fogja megmenteni Európát...

Szervátiusz Tibor az életét tette rá, hogy a magyarság prófétája legyen. Mélyen magáévá tette Petőfi Sándor művészi hitvallását: *„Ujabb időkben isten ilyen / Lángoszlopoknak rendelé / A költőket, hogy ők vezessék / A népet a Kánaán felé...”*

1983-ban a budapesti Magyar Nemzeti Galéria kiállításán Szervátiusz Tibor hatalmas oeuvre-je üstökösként tűnt fel a hazai művészet egén. A legteljesebb elismeréssel illették a kritikusok és a közönség egyaránt. Dicsérték érett, tiszta formavilágát, többszólamú művészetét, amely a legkülönbözőbb anyagokkal dolgozik, hogy prófétai üzenetét több hangnemben is megszólaltat-

hassa. A kemény andezitbe tömör, súlyos, erőteljes mondanivalót sűrít, a különböző fafajtákból faragott szobrokba is más és más gondolatot lehel, a csendes lírától a monumentális drámáig. A hegesztett, hajlított és öntött fémekből alakított kompozíció számára sohasem bravúros formai játék, hanem a szülőföldjén átélt, a nemzetét megsemmisíteni kívánó politikai rendszer minden korábbi elképzelést felülmúló kegyetlenségét megjelenítő új művészi lehetőség. Szervátiusz Tibor ezt az önálló művészi előadásmódját a hazai művészeti gyökerekből és lelkének mélységéből teremtette meg. Ezt érezte meg 1983-ban a Nemzeti Galéria kiállításának közönsége, majd ezt követően a további hazai tárlatok résztvevői – Budapest, Hadtörténeti Múzeum, Budapest-Kőbánya, Szeged, Kecskemét, Sopron. Majd az 1989. évi rendszerváltozás után, a külföldi bemutatkozások sorozata Berlinben (1992-ben külön a korábbi keleti és nyugati oldalon), Bécsben (1994), Rómában (1999), Párizsban (2001) bizonyosságot tett arról, hogy Szervátiusz Tibor magas színvonalú művészete a kortárs egyetemes művészet kiemelkedő fejezete.

Az idei, 85. születésnap alkalmából idézzük fel e kivételes művészi pálya főbb állomásait.

Szervátiusz Tibor 1930. július 26-án Kolozsvárott, Erdély ősi kulturális központjában látta meg a napvilágot. Édesapja, Szervátiusz Jenő, ugyancsak jeles szobrászművész volt. Ő és a baráti köre, a harcostársai: Kós Károly építész és író, Tamási Áron író, Reményik Sándor költő, Gy. Szabó Béla grafikus és sokan mások értették a déli harangszó üzenetét... Ők, akik a trianoni békediktátum után, amikor megkezdődött a nagyhatalmak, főképpen a francia kormány által támogatott román nacionalista diktatúra, nem menekültek el, hanem otthon maradtak, és segítették a kisebbségi sorsba taszított, jogaitól megfosztott, nagy szegénységbe kényszerített mintegy 2 millió magyar őslakosság hősies politikai küzdelmét a Romániához csatolt Erdélyben. Voltak olyanok is, mint Kós Károly, a neves építész, aki a magyar fővárosból, Budapestről tért haza szülőföldjére, Erdélybe, otthagyva a budapesti Műszaki Egyetem Építésztechnika Karának tanári állását, szakmai karrierjét, hogy támasza legyen az erdélyi honfitársainak.

1930-ban, Szervátiusz Tibor születésekor, már tíz éve folyt a kemény küzdelem az európai kultúra élvonalába tartozó erdélyi magyarság és a – történelmük adottságai révén – lényegesen alacsonyabb kulturális fokon lévő románság állami szervei között. Ez utóbbi megjegyzés lényeges, mert a lakosság évszázadokon át békében élt a Kárpátok hágóin fokozatosan bevándorló bukoviniai pásztorokkal. Ellentétet közöttük csak a román nacionalista politika szított a XX. század elején. Magyarország ugyanis, mint a legtöbb állam, többnemzetiségű ország volt. Államalapító szent királyunk, István, a fiához írt Intelmekben alapelvként hagyta örökölni, hogy *az egynyelvű ország gyenge és erőtlén*. A magyarság ezer év óta, és MA is, ezt az elvet vallja.

Szervátiusz Tibor szülei is a jogaitól megfosztott kisebbségi sors keserű kenyerét ették. Édesapja, Szervátiusz Jenő (1903–1983), ősi kolozsvári polgárok fia, bár jeles szobrászművész volt, csak vándor faragóként, bútorkészítő iparosként dolgozhatott. Fiatalon, huszonévesen 1925 és 1927 között három évet a saját erejéből Párizsban töltött, ahol a román Constantin Brâncuși (1876–1957) már ünnepezt szobrász volt. Szervátiusz Jenő, aki magyarnak vallotta magát, természetesen nem juthatott szóhoz a trianoni békediktátumot megfogalmazó Clemenceau államában. Megismerte azonban a kortárs francia művészetet, csodálta Maillott, Rodint és a többieket, de fel sem merült benne, hogy kövesse őket. Látogatta a Rue du Temple-i iparművészeti iskolát, ahol a görög szobrok másolása mellett a kortárs művészekkel is kapcsolatba került. Örömmel látogatta a Louvre gyűjteményeit, főképpen az ősi asszír, perzsa, egyiptomi és görög művészet alkotásait.

1930-ban, amikor Szervátiusz Tibor a világra jött, a szülei Kolozsvár külvárosában éltek. Az édesapa műterme a fáskamra volt. Majd a megélhetés vándorútra kényszeríttette. Vitte magával a kisfiát is, aki a fafaragás mestersége mellett így ismerte meg szülőföldje, Erdély csodálatos hegyeit, falvait, városait és embereit. Ezek az emberek, a *székelyek*, a honfoglaló magyarok zárt egységben élő leszármazottjai, akik a magyarság legősibb hagyományait a leghívebben őrizték meg a századok során. Csodálatos lelki alkattal rendelkeznek: félelmet, megalkuvást nem

ismernek, gyors, éles észjárásúak, amelyhez a történelem a „furfangos” jelzőt illesztette. Kevés beszédű, mélyen elgondolkodó, bölcs emberek, akikben kivételes művészi tehetség lakik. Ősi énekeik, a dallamban és szövegben egyaránt, magas művészi fokon, hűen őrzik a keleti eredetünket és az évszázados küzdelmeink emlékeit. A székely embert a művészetek minden ága iránti nagy érzék jellemzi, amely ezeréves építésetükben és képzőművészetükben mindmáig tetten érhető. Szinte minden székely férfi művészen faragja a fát, aminek legfőbb bizonyága az otthonának pompásan faragott kapuja, a székely kapu, a napsugaras, ősi, keleti szimbolikát őrző díszítéssel. Bútoraik, kerámiatárgyaik és bőr-, valamint posztóruházatuk az ősök acélos jellemét, a történelem viharaiiban megedződött hitet és bátorságot sugározzák ma is. Az asszonyok szőnek, fonnak és hímeznek, munkáik motívum- és színvilága örök derűt áraszt a XXI. században is. Ezek közé a bölcs, egyenes gerincű emberek közé tartozik Szervátiusz Tibor.

Iskoláit szülővárosában, Kolozsvárott, Erdély fővárosában végezte, az Európa-szerte becsült nagy magyar szellemek Parnasszusán – akik közül említsük most csak Kolozsvári Márton és György XIV. századi szobrászokat, akik az európai gótikus szobrászat kiemelkedő egyéniségei, és nevezzük meg az utolsó két évszázadból csak a két Bolyait, a világhírű matematikusokat, Farkast (1775–1856) és a fiát, Jánost (1802–1860). A nevüket viselő, európai jelentőségű kolozsvári magyar egyetem 1959-ig fennállt. Ekkor szüntette meg Ceauseșcu diktatúrája katonai és rendőri erővel. Az 1930-as években azonban még – minden politikai nyomás ellenére – Erdély magas szintű kulturális légkörét híven őrizték a magyar egyházi iskolák, így a kolozsvári piaristák is. Itt szívta magába Szervátiusz Tibor, az elemitől az érettségiig, az európai és a magyar művelődés ezeréves szerves egységét. A piaristák iskolájától csak két évig volt távol, 1941–1943-ban, amikor az 1940. évi II. bécsi döntés értelmében visszacsatolták Magyarországhoz az elszakított területek egy részét, így Erdély jelentős részét is, és Szervátiusz Jenőt meghívták Csíkszeredára, a KALOT-főiskolára tanárnak. Tibor tehát 11–13 évesen Csíkszeredán a Segítő Szűz Mária Gimnáziumnak volt a diákja. Ezek az évek, amelyek

szárnyat adtak a Kárpát-medence magyarságának, döntő jelentőségűek voltak Szervátiusz Tibor egész életére, művészetének formai és tartalmi kibontakozására egyaránt.

Csíkszereda szomszédos Csíksomlyóval, a székely művelődés, a székely szellemi élet fellegvárával, a ferencesek ősi Mária-szentélyével, Erdély legfőbb búcsújáróhelyével. 1567 óta a pünkösdi nagybúcsún itt ad hálát Erdély népe, a gyergyói és a csíki székelyek, valamint a gyimesi és a moldvai csángók az akkori nagy székely katonai győzelemért a Napba öltözött Boldogasszonynak. A 227 cm magas kegyszobor, amely az idén, 2015-ben ünnepli 500 éves fennállását, remekmű, aranyozott faszobor. Az Istenanyát mint a Magyarok Nagyasszonyát, Királynőjét jeleníti meg, a fején koronával, jobbában a jogarral, balján az isteni gyermekkel, a Világ Urával és megváltójával. Alakját a nap fénylő sugarai övezik, lába alatt a holdsarló, amely a gonosz feletti győzelmére utal, és a fejét 12 csillagból álló koszorú kíséri, ahogy a Biblia Jelenések könyvének látomása leírja az Istenszülőt.

A székely nép ősi, Keletről hozott, pogány Nagyasszony-kultusza, a Babba Mária tisztelete itt, Csíksomlyón él a legelevenebben, egybeolvadva a keresztény Mária-tisztelettel. A magyarság Mária-tisztelete sajátos helyet foglal el a kereszténység Istenanya kultuszában. Első királyunk, Szent István 1038-ban az akkor már több száz éves keresztény európai államok közül *elsőként* ajánlotta országát az Istenanya oltalmába. Ez az akkori uralkodóktól idegen, határtalanul nagy bizalom az Istenszülőbe, az Ő gondviselő hatalmában és szeretetében, csak a nemzete isteni eredetének biztos tudatában élő magyar fedelmi sarj, Álmos és Árpád leszármazottjának gondolatában születhetett meg. A magyarság isteni eredetének, kiválasztottságának hite ezer éve élteti nemzetünket, amit a történelme számos bizonyítékkal folyamatosan erősít. Erről az eleven hitről szerzett az egész életére kiható élményt Csíkban, 1941–1943-ban, a II. világháború egyre tornyosuló felhői közepette a tizenéves Szervátiusz Tibor.

A boldog éveknek hamar vége szakadt. Az édesapát 1944-ben behívták katonai szolgálatra, kivítették a frontra, Németországban a háború végén angol hadifogságba került, onnan csak

1946-ban tért haza, Kolozsvárra. Közben a fiú Budapestre került, egy menekülttáborban élte át Budapest ostromának pokoli borzalmait. Majd hazatérve Kolozsvárott érettségizett 1949-ben. A román állam az ő továbbtanulását is akadályozta, mint minden tehetséges magyar fiatalét. De a következő évben már sikerült felvételt nyernie – az átütő tehetségét bizonyító vizsgamunkával – a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolára. Itt kapott szobrászművészi diplomát 1955-ben. Az 1950-es években, a szovjet megszállás alatt élő országokban a szocialista realizmusnak nevezett programművészet volt a kötelező irányzat, amely az alkotás formáját és tartalmát is meghatározta. Szervátiusz Tibor legfőbb mestere az édesapja és a székely népművészet, valamint az európai horizontú magyar műveltség volt, amelyet az erdélyi magyar szellemi élet vezéralakjaitól kapott.

A korai művei közül vessük tekintetünket a két, Kolozsvár főplébánia-temploma számára készült alkotásra. 1957-ben, az '56-os szabadságharc vérbefojtását követő évben mintázta meg a *Pietàt, a keresztről levett, halott Krisztus siratását* ábrázoló mészke domborművet és a *magyar szent királyokat* megjelenítő három zárókövet az ősi templom számára.

Szervátiusz Tibor 110 cm átmérőjű tondóban fogalmazta meg a halott Krisztus levételét a keresztről. A tondó magasságát, a függőleges tengelyben, teljesen kitölti Krisztus élettelen teste, amelyet már éppen levettek a keresztről. A súlyos testet Arimateai József minden erejét megfeszítve és emberfeletti lelki fájdalommal tartja fel a vállával és a karjával Krisztus jobbán. A hatalmas, rogyadozó, halott testet a lábánál a tondó kerete támasztja meg. A dombormű jobb oldalán a Fájdalmas Anya, Jézus fiatal édesanyja, a szívében zokogva, összeszorított ajakkal és mélyen zárt szemmel, befelé sírva simul a „Világnak Világához”. Ő a bibliai erős asszony, aki erős jobbával, férfias kezével segíti fia testének feltartását. A műből hihetetlen erő, eget-földet átható, kozmikus dráma, valódi világmegváltás árad! Áldozat, halál, amelyből isteni, új világ, örök élet születik. A műben benne van a kereszténység hitének teljessége! Immár fél évszázada fogadja az embereket a templom bejáratánál. A hitetlennek is földbe gyökeredzik a lába e dombormű előtt. Miért? Mert remekmű!

Szervátiusz Tibor további fontosabb művei az 1950–1970-es évekből, vagyis amelyek még Erdélyben készültek, a következők:

A *Kolozsvári Krisztus*, a három méter magas, hegesztett vasból, 1964-ben készült, expresszív erejű keresztre feszített Krisztus-ábrázolás. Az önmagát kiüresítő, az emberiség megváltásáért az életét feláldozó Istenfia a széttárt csontvázkarjával és az égnek meredő kifeszített ujjával 2000 év óta együtt szenved az emberiséggel, szeretetből. Értelmet ad a szenvedésünknek!

A *Szülőföldem: Erdély* című hegesztettvas kompozíció (2,5 × 2,5 m) a Ceauseşcu kommunista diktatúrájának börtönrácsai mögött sínylődő magyar hazafiakat jeleníti meg 1964-ben. Összeszorított ajakkal, hősiesen kitartanak az elveik mellett. Nem adják fel, nem lesznek árulók!

A mádэфalvi veszedelem emlékére készített *Székely Pietà* (1965, Kolozsvár, Szervátiusz Múzeum, Szent Mihály-plébánia) 3 m magas tölgyfahasádba zárva állítja elénk a székely asszonyok keserves fájdalmát, gyászát a fiúk, a férjük elvesztése miatt.

Móricz Zsigmond igaz, tiszta jellemét kétszer is megmintázta Szervátiusz Tibor az 1960-as években. A XX. század első felének egyik legkiválóbb magyar prózaíróját, a magyar paraszti lélek, a magyar népi hős egyetemes irodalmi értékű mesterét az érckemény, fekete fényű *andezitből* és *homokkőből* is megjelenítette. Az andezitből készült Móricz-mellszobor a *Kolozsvári Magyar Színház* előterében hirdeti a magyar szellem ősi erejét és sajátos küldetését a népek nagy családjában. A honfitársainkat a helytállásra, a kitartásra lelkesíti itt immár fél évszázada!

A jeles népi írónk homokkőbe lehelt szelleme a 70 cm-es homokkőgömbben mint a fénylő napkorong világít a Kárpát-medence magyarságának egén. A mű ma már a budapesti Magyar Nemzeti Galéria kincsei közé tartozik.

Ady Endre a XX. század első két évtizedének legnagyobb magyar költője, aki az Erdély közeli Szatmárcsekéről és Nagyváradról indult el Magyarország fővárosába, Budapestre, hogy „Új időknek új dalaival” új életet adjon a magyar léleknek, Szervátiusz Tibor nagy példaképe. A kortársak süketsége nem tántorította el. A *szilfából* faragott emberközeli Ady-portré (1963, 100 × 60 cm)

Nagyvárad, a Kőrös-parti Athén Ady Múzeumából sugározza az európai horizontú magyar költő szellemiségét, az *andezit*-Ady (1956–1968) pedig a költő rendíthetetlen elszántságát, biztos hitét időtlenül, örök érvényűen jeleníti meg.

Tamási Áron farkaslaki síremlékét Szervátiusz az édesapjával együtt faragta 1971–1972-ben. A három méter magas trachittömb oldalain a kiváló székely író népi hősei balladai tömörséggel jelennek meg.

A segesvári csatában eltűnt, lánnglelkű forradalmár költőnk, *Petőfi Sándor* alakja sokat foglalkoztatta Szervátiusz Tibort. 1973-ban a *költő halott alakját* három és fél méter magas égetett tölgyfahasádban mintázta meg. Majd *Petőfi Erdélyben* címmel négy és fél méteres égetett ecetfába lehelte bele a segesvári csatában megsebesült eszményképe alakját.

Szervátiusz Tibor különös tisztelettel és szeretettel viseltetik *Bartók Béla* iránt.

Többször megjelenítette a magyar népdal felfedezőjének a szívében élő képét. Bartók Béla már 1906-ban megjelentette – Kodály Zoltánnal együtt – a *Magyar népdalokat*, és 1932-ben önálló kötetben kiadta a *Székely dalokat*, és ezek ősi dallamkincsét beépítette az általa komponált művekbe, és rajtuk keresztül a kortárs egyetemes zenekultúrába. Ő az a magyar génusz, akit már 1904-től megismert és elismert Európa, majd 1940-től Amerika, ahová a világháború elől emigrált.

Az 1965-ben mintázott, mészkőből készült Bartók-portrét élesen metszett, tömör, zárt formák jellemzik. A népdalok pentatonra épülő egyszerűsége és tisztasága sugárzik a lyukacsos felületű, egyszerű, fehér mészkőbe mintázott arcról. A zene anyagtalan, tiszta szellemi világának szuggesztív ereje árad a két sötét szemgödörből: a transzcendencia valósága és ugyanakkor titkokkal teli mássága. A művész így vall e szobráról: „A *kontrasztra* alapoztam, a *külső, lefojtott, feszült, szuggesztív nyugalomra* és a *belső, robbanékony, bonyolult szerkezetű érzésvilágra. Diszharmóniára a harmónián belül. Elvontság, a szellemi ember gondolati és fizikai fegyelme, a zene légies anyagtalansága, testi betegsége és gyengesége, amit a kísértetiesen fehér mészkő sugall. [...] Minden embersége ellenére ember az embertelenségben, hazájában, a nagy világban*

bolyongó, világvárosokban is nagy magányos szóló szonáta hegedűre.”

Szervátiusz Tibor is – a Cantata profanához hasonlóan – magyarul kíván szólni, egyetemes értékűen. Az ars poeticáját így fogalmazta meg:

„Magyarnak születtem, a művészetet is anyanyelvemen kell beszélnem.

Vállalom népem hagyományait, sorsát, történelmét, múltját, jelenét és jövőjét.

Keleti szép örökségünket Nyugatba öltöztetve, a Nyugat figyelmét magunkra irányítva, a szobrászat nyelvén erről akarok szólni.”

S ma, a több mint fél évszázados alkotómunkára visszatekintve, magunk előtt látva a köztereinken és múzeumokban álló Szervátiusz Tibor-műveket, boldogan mondunk köszönetet a művésznak, hogy magas színvonalon valósította meg a célját a magyarság javára!

Szervátiusz Tibor mélyen filozofikus egyénisége, drámai lelkülete és művészi vénájának expresszív ereje kivételesen nagy jelentőségű életművet teremtett. Művészete egyszerre *konkrét* és *elvont*. Mindenkor figuratív, de jelentése túlmutat az ábrázolás konkrét tartalmán, és a mindenséget átfogó szimbólum megtestesítőjévé válik. A *szellem* hatalmas erejét, szépségét, magasrendűségét, elpusztíthatatlanságát mutatják be művei. Mindezt nagy hitelességgel teszi, mert élete sok testi-lelki szenvedése árán mélyen meggyőződött a szellem, a lélek értékeiről. Gondoljunk csak portréinak sorára: *Ady Endre, Móricz Zsigmond, Bartók Béla, Petőfi Sándor, Németh László, Kós Károly, Jókai Mór, Márton Áron, Rajeczky Benjámin*, és nem utolsósorban a Gellért-hegyi *Szabó Dezső* portréjára. Mindegyik arc egy kivételes szellem, egy nagy egyéniség erőteljes megjelenítése, újjáteremtése! Mert a művészet TEREMTÉS – vallja Szervátiusz Tibor. A művészet szent dolog! Isteni üzenetet közvetít! Utat mutat, és konkrét feladatra sarkall!

Szervátiusz Tibor sokszínű munkásságában jellegzetes csoportot képeznek az erdélyi népi fafaragásból táplálkozó, az anyaság dicséretét zengő „kis bálványok” és Madonna-szobrok, kis és nagy méretben egyaránt. Ezeket megkülönböztetett örömmel faragta ifjú korától kezdve. Az életnagyságú **Festett Madonna** 1960-ból egyértelműen jelzi, hogy művészetének legmélyebb gyökere az erdélyi népművészet. A fiatal

édesanya messzire tekintő, az örök életet sugárzó égszínkéék szemével, magas homlokával, fején, a fehér kendő felett magas aranykoronával, boldogan mutatja isteni gyermekét a világnak. A toronyszerű koronáját palmettalevelek ékesítik, a honfoglaló magyarság legkedveltebb díszítőmotívuma. Ő az ősmagyarok vallásában központi szerepet betöltő Babba Mária, a Magyarok Nagyszonya. Ez az egyetlen szobra a művésznak, amelyet befestett. Talán ezzel is a nagy tiszteletben álló kegyszobrokat kívánta idézni, mindenekelőtt a Csíksomlyói Madonna aranyozott-festett csodáját. De Szervátiusz Madonnája új hajtás az ősi gyökérből. Szerény és szegényes öltözetű fiatal anya. Köpenye sincs. Ruhája színe sem az ég kékje, hanem a remény zöld színe. Reményteli tekintettel, az ősi, fejedelmi aranykoronával és az isteni gyermek erőteljes alakjával a magyarság biztos jövőjébe vetett hitet sugározza.

Az 1989. évi rendszerváltás nagy határkő volt a művész és minden magyar számára. Az örök érvényűnek vélt szovjet kommunista diktatúra összeomlott! A megszálló katonaság távozott! Elérkezett a szabadság várva várt ideje. Szervátiusz Tibor alkotóereje új lendületet kapott. Az 1980–1990-es években minden figyelmét a 896. évi honfoglalás millenniuma, majd a 2000. évi nagy jubileumunk, az 1000. évi államalapítás, királykoronázás millenniuma kötötte le. Jól tudja, hogy nincs még egy nemzet Európában, amely ezeréves töretlen, egységes történelemmel rendelkezne!

Számos megbízást kapott. Az elkészült emlékművek a magyar szobrászat kiemelkedő alkotásai, és az el nem készült tervek örök fájdalom a művészeti életünk számára. Az emlékművek egyik csoportja derűs hangvételű, békét és szeretetet áraszt, mint Esztergomban, a párkányi híd lábánál álló, *Hídoltalmazó Boldogasszony* (2001), a *Tamási Áron-emlékmű* Farkaslakán (1971–1972), az 5 méteres *Csongrádi életfa* (1981), *Rajeczky Benjámin* pásztói emlékműve 1992-ből, a *Márton Áron-emlékmű* Csíkszentdomokoson (1996) és a millenniumi emlékművek: Kőbányán, a Szent László téren álló *Magyar Oltár* monumentális köszikláiban megjelenített *Napba öltözött Magyarok Nagyszonya*, a Turultól származó *Árpád* fejedelemmel

és a kereszténységet meghonosító *Szent István* királyunkkal (1994–1996), vagy a győri Püspök-várban a *Boldogasszonykő* (2000) elnevezésű carrarai márvány dombormű, amely a Madonna lábánál térdeplő Szent István királyunkat jeleníti meg.

Az emlékművek másik csoportja tragikusan drámai hangvételű, mint az *orosházi Történelmi emlékpark a Fájdalom kapujával* 1991-ből, a *Nagymarosi Pietà* (1995), a *Székely Pietà* (2001, Szárazajta, Budapest, Vármegye Galéria), Csík-madaras 48-as honvédtisztjének sziklák közé zárt emlékműve (1996) és a *szabadkai* emlékmű terve.

Szervátiusz Tibor dūr- és moll-hangvételben megfogalmazott művei egyaránt életerőt kívánnak önteni honfitársaink szívébe, hogy új lendülettel építsük a magyar jövőt!

Szervátiusz Tibor számára a *fa*, a *kő* és a *fém* anyaga egyenrangúan fontos. A könnyebben fagragható fa az élet ereit és barázdáit is láttatni engedi, ezért a művész lírai alkatának legalkalmasabb kifejezőeszköze. A *kő* a monumentalitás, az időtlen öröklét, a rendíthetetlenség megjelenítésére alkalmas. A kettő szervesen összetartozik Szervátiusz Tibor művészetében! S jelentősen gazdagodik a művészi kifejezés a fémek alkalmazásával, a bronz fény-árnyék adta lehetőségeinek, valamint a vas hegesztésének nagy leleményességgel való változatos felhasználása.

Valamennyi művének legfőbb üzenete: Nemzetem, biztos alapokkal rendelkez! Hős őseid vére benned él! Erre építsd a jövődet: az ősmagyarok és a kereszténység hitének egységére!

Szervátiusz Tibor szenvedélyesen szerető magyar lelkének egyetlen célja öntudatra ébresztetni honfitársait. A művészet expresszív erejével felmutatja népünk történelmének hiteles embezeit, akiket követnünk kell, ha élni akarunk! Szobraiban megeleveníti testi-lelki szenvedéseiket, hitüket, akaraterejüket, amely győzelemre vezette őket, még a látszólagos vereségek ellenére is. Példájuk követésével a XXI. század magyarja is boldog és győztes lesz!

A *Magyar Oltár* (1994–1996), Budapest, Kőbánya, 5 m × 7 m × 2,5 m

Tekintsünk Szervátiusz Tibor sok-sok jeles emlékműve közül behatóbban a *kőbányai millenniumi emlékműre*! Már a hely kiválasztása

is üzenet: *Lechner Jenő*, az újkori magyar építész legeredetibb és egyben az egyetemes építőművészet egyik legkiválóbb mestere által tervezett és *Szent László király*, a magyar és az egyetemes történelem óriása tiszteletére szentelt templom előtti téren fogad bennünket Szervátiusz Tibor fénylő süttői mészkőbe lehelt remekműve, amely az 1100 éves történelmünk pilléreit jeleníti meg. Az emlékműnek a művész a *Magyar Oltár* nevet adta. Az 1100 éves történelmünk tehát, áldozati oltár, amely a magyar hősök sírdombján áll. Ezen a síron a *remény* életerős, zöld füve sarjad! Az oltárt az előterében két hatalmas sziklába vésett isteni lény, a *csodaszarvas* őrzi. Ők a halhatatlanság, az örök megújulás jelképei. Felettük olvasható a történelmünk két fontos évszáma: 896: a Kárpát-medencei honfoglalás és annak 1100. évfordulója, az emlékmű felállítása: 1996! Ezek mögött jelenik meg történelmünk három hatalmas pillére, három vakítóan fehér, négy méter magas kőhasábra foglalva, amely az ábrázoltak örök dicsőségét hirdeti. Középen a *Magyarok Nagyasszonya*, a *Napba öltözött Asszony*, a győzelmes Istenanya jelenik meg. Erre utal a lába alatt a *hold*, amely egyben az újjászületésnek is a jelképe! A fején a honfoglaló őseink sajátos díszítőmotívumából, a halhatatlanságot jelképező *palmettalevelekből* alkotott hármaskorona. Jobbjában a tulipános jogart, baljában az isteni gyermeket tartja, és egyidejűleg, mindkét kezét oransként, az ég felé emeli. Könyörög a nemzetünkért! A gyermeke is ezt teszi! Ő is mindkét kezét kitarja a Teremtő Isten felé. Arcán az örök szeretet archaikus mosolya, amelyet ékes nyaklánc, a sokszoros gyöngysor emel ki. Derékat a honfoglaló fejedelmi sírokból ismert díszes övcsat fogja össze. Egész alakját az Isten *napjának* lángnyelvei kísérik! Ő az Istenanya, az ősmagyarok *Babba* Máriája, a magyarság éltető napja. Ezt hangsúlyozza a Boldogasszony felett megjelenő, forgó napkorong, a dinamikusan áramló sugarakkal, amely az Oltár mindhárom alakját egységbe fogja a mintegy három méter magas, egyenlő oldalú háromszögű kötömbön. A nap az Istenség, a dicsőség, a győzelem, a halhatatlanság jelképe!

A Magyarok Nagyasszonya jobbán *Árpád vezérünk* jelenik meg. A magyarságot nemzeté kovácsoló küldetését és erejét Istentől kapta. Erre utal a feje felett megjelenő isteni lény, a *tu-*

ruľmadár, a magyarok mitikus őse, aki hatalmas szárnyával oltalmazza kiválasztottját. Árpád a kezében *Attila kardját* tartja, keményen, marokra fogva. Ez az Istenőtől kapott, legyőzhetetlen kard, Mars hadúr kardja, amelyet Attila talált meg csodálatosan. Árpád vezérünk ezzel a karddal vezette be nemzetünket a Kárpát-medence szent földjére. Árpád csúcsos sisakját is a győzelem jelképei, a holdsarló és a napkorong ékesítik, nyakékén is, a harci vértje felett, a szétterjesztett szárnyú *sólyom*, a Napisten, a halhatatlanság jelképe. Árpád vezér mereven szembeforduló, kemény állása és tekintete az *isteni küldetésébe* vetett rendíthetetlen hitet sugározza.

A Boldogasszony balján az államalapító, első királyunk, *Szent István* áll. Tekintete és egész alakja rokon a Boldogasszonyéval és Árpád vezérével. Ő egyenes ágú leszármazott! Ő a folytatás! Szervátiusz Tibor hangsúlyozza, hogy NINCS lényegbeli különbség közöttük! István ugyanannak a Teremtő és a világot fenntartó Istennek a küldötte, mint a Boldogasszony és Árpád vezér. István fején az ékköves, fénylő, zománcdíszes *Szent Korona* Krisztus, az angyalok és szentek ábrázolásával és a tetején a kereszttel ugyanannak az Istennek a védelmét biztosítja István és népe számára, mint a turul Árpád számára. István király jobbájában az ősi jogar, a magyarok pusztai vándorlásából hozott, kristálygömbbe véssett három oroszlánnal, az isteni erő és hatalom jelképe. István baljában az országalma a kettős kereszttel – a Szent Koronához hasonlóan – az új hit, a kereszténység Istenének védelmét jelzi. István övét és palástját összetartó csat a honfoglaló ősök öröksége, díszes palástja pedig a mennyei Jeruzsálem dicsőségében élő Istent és angyalait, szentjeit jeleníti meg. Az 1031-ben készült remekmű mindmáig nagy becsben álló nemzeti ereklyénk.

A pogány hitre épült keresztény magyarság 1100 éves történelme Isten különös gondviselésének bizonyossága. Biztosíték a JÖVŐ számára, ha hűek maradunk őseink hitéhez!

A művész kiemelkedő alkotása az **orosházi Történelmi emlékpark a Fájdalom kapujával** 1991-ből, amely minden borzalom ellenére nem a kétségbeesést, hanem az **erőt, a hitet** sugározza. A park elején félkörben elhelyezett közepes sziklákon a történelmünk évszámai: 1848, 1920,

1944, 1956. Ezek között jutunk a Fájdalom kapujához, amelyet két öt méter magas szikla képez, amelyek a város régi harangját tartják, amelyet a menekülő lakosság magával vitt. A kapuban egy siratóasszony, a *Fekete Madonna* bronzszobra áll. A kapun áthaladva jelképes temetőbe érkezünk, amely kőkeresztjei 1241-et, 1526-ot, 1541-et s a további tragikus évszámainkat hordozzák. Továbbhaladva felcsillan az arannyal kiemelt évszám egy hatalmas sziklatömbön: **1991**, amikor az utolsó szovjet katona is elhagyta hazánkat.

Esztergomban 2001-ben az újjáépített Mária Valéria Duna-híd avatására állították fel a híd esztergomi feljárójánál Szervátiusz Tibor **Hídoltamazó Boldogasszony** elnevezésű fénylő fehér márvány szobrát. Nemeskürty István mint a millenniumi ünnepségek biztosa rendelte meg a művésznél az esemény nagyszerűségéhez illő emlékművet. Szervátiusz Tibor a Biblia Jelenések könyvének Napba öltözött Asszonyát egyesítette a honfoglaló magyarság napkultuszához kapcsolódó Nagyboldogasszony alakjával. A szobor ragyogó fehér márvány tömbje már önmagában is a napra utal. Ebbe véste bele a művész a holdsarlón, a csodaszarvaskorong felett álló Boldogasszony alakját, aki az isteni gyermekét szorosan magához ölelve, mosolygó kerek arcával fordul a néző felé. Alakját a nap lángnyelvei kísérik, fején palmettadíszes korona, arcát csillagdicsefény övezi, ruháját tulipánok ékesítik. Ő az ég és a magyarok királynéja. Őt dicsőíti a márványhasáb két oldalán olvasható ősi magyar himnusz. A Napba öltözött Istenszülő hozza el a XXI. század magyarjainak is az Örök Napot, az Élet Urát, hogy az őseink sziklaszilárd hitével szüntelenül dicsőítsük Őt!

„A Magyarok Nagyasszonya gyermekkoromtól kezdve része lett életemnek. Édesanyám az ő oltalmába ajánlott engem. Ez kísért aztán végig egész életemen, az ő szolgálata és szeretete. Életemben sokszor fordultam hozzá fohászaimmel” – vallja Szervátiusz Tibor a 2009-ben a *Kairosz Kiadó Magyarok Lenni sorozatában* megjelent interjúkötetében.

2006-ban avatták fel a Nagy-Duna partján, Táton, Esztergomtól 8 km-re az Ister-pár fénylő fehér kőszobrát. A Duna ősi neve Ister, ez a név cseng vissza Esztergom nevében is. Ő a szerelem ősi mezopotámiai istennője, aki Szervátiusz

Tibor szobrán Dumuzinak, az élet fiának a jobb-ján ül. Dumuzi a termékenység, a bőség, a fényt hozó, a jó pásztor sumer istensége. Az egymás iránt szerelmet sugalló istenségek időtlen szobrai erőt sugároznak. Fejükön az égitesteket, a napot és a holdat tartják, a székelység ősi szimbólumait. A nap nyolcszögű csillaga rásimul a hold sarlójára, ami a termékenységet jelképezi, az asszony és a férfi egységét. Őrzik a Dunatáj békéjét. A férfi korsót tart a kezében, amelyből az élet vize bugyog. Az asszony az új életet, a gyermeket tartja az ölében. Alakjukból nyugalom, derű, kiegyensúlyozottság árad. Az élet csodáját hirdetik, az örök életet dicsőítik.

Ősi sumer ihletettségű a *budapesti Taverna Szálloda* belső udvarának dekoratív szoborkompozíciója is a belváros Váci utcájában. A keleti táncosnőt idéző, kettős arcú *Szőlőistennő* a kezében szőlőfürtöket tart. Tulipánforma övezi, amelyben a termékenység ősi szimbólumai, a kígyó és a forgó nap látható. A fából készült, aranyozott mű vidámságot, örömet áraszt.

A tragikusan fájdalmas, ám mégis mindig győzedelmeskedő magyar sorshoz tartozik több el nem készült, tervben maradt alkotás is. Ilyen az *Aradi vértanúk emlékművének a terve*, amelyet a budai várba, a Szent György térre tervezett, a *Kőrösi Csoma Sándor-emlékmű terve* és mindezekelőtt a *Szent Korona-emlékmű*, a *Hadak Útjával*, mely a Dunán ívelt volna át, és a folyó két partján egy szkíta szarvasból szökött volna a magasba. „*Ezt csillogó, rozsdamentes acélból szerkesztettem volna, szabálytalan csillagok özöne egy vastag szerkezeten. Alatta, a vízből egy hatalmas szikla emelkedett volna a folyó közepén, s rajta mintegy tíz méteres nagyságban állt volna Boldogasszony bronzból készített alakja. A Tejút fölött a Szent Korona hű mása ragyogott volna egy sugárkévében. Azt szerettem volna, hogy le-*

gyen egy olyan szimbóluma a fővárosnak, mint Párizsnak... Nem valósulhatott meg, sem akarat, sem pénz nem volt hozzá” – mondja a művész. Ám mint tudjuk, a tiltások ideje is lejár egyszer.

Szervátiusz Tibor 2003-ban édesapja, Szervátiusz Jenő szobrászművész emlékére, a 100. születésnapja alkalmából alapítványt hozott létre és díjat alapított. A kuratórium elnöke a művész felesége, Klára asszony. A díj célja, hogy ráirányítsa a figyelmet a Kárpát-medencében születő magyar művészetre, magyar művészekre. A díjat a kuratórium évente adja át olyan képzőművészeknek, akik a nemzeti kultúra gyökereit felmutató, magas színvonalú művészetet hoznak, hoztak létre. A díjátadás a budai várban művészeti életünk jeles eseménye. 2005-ben **Gyurkovics Hunor szabadkai grafikus és festőművész** vehette át a díjat. Szervátiusz Tibor művészi hitvallásából fakadt a díj alapítása: „*Legfontosabb dolgunk helyreállítani az igaz értékek rendjét... A globalizmussal ellentétben úgy gondolom, csak az az Európa marad fenn, amelynek minden nemzete megőrzi hagyományát, identitását, s ezt adja a közösbe... Magyarország szellemi nagyhatalom. A mi kultúránk Európában, de a világban is külön színt. Szépen ötvözi keleti örökségünket a nyugati törekvésekkel, hatásokkal. Ezt kell megőriznünk, felmutatnunk. Ez a mi igazi erőnk*” – vallja Szervátiusz Tibor.

A délvidéki magyarság az ARACS folyóirat szerkesztőségével nagy tisztelettel és szeretettel köszönti Szervátiusz Tibor szobrászművészt, a XX-XXI. század magyarságának lánglelkű apostolát a 85. születésnapján. Köszönjük, hogy ércben, kőben, márványban, vasban és fában elénk állította hős példaképeinket, amelyek nagy bátorítást jelentenek számunkra életünk mindennapi helytállásában.

Két dokumentum egy szabadkai emlékmű kezdeményezéséről

Kucsera Géza polgármester úrnak és Szabadka képviselő-testületének
24000 Szabadka
Szabadság tér 1.

Tárgy: Az 1944-45-ös ártatlan áldozatok emlékművének indítványozása

Tisztelt Polgármester Úr!

Köztudott, hogy 1944-45-ben a háború vihara nagyszámú délvidéki magyar, német és más nemzetiségű ártatlan ember halálát okozta, akiknek eddig soha senki sem állított egy olyan emlékművet, amely a tartomány egész területére vonatkozna. Amíg a szerbség és a zsidóság ártatlan áldozatainak számtalan kegyhelye van, s Újvidéken a Duna-parton egy tartományi jellegű emlékmű emlékeztet a kivégzettekre, addig az 1944-es magyar, német és más nemzetiségű ártatlan áldozatok emlékét **tartományi** szinten egy emlékmű sem őrzi.

Ezért az Aracs Társadalmi Szervezet azzal a kéréssel fordul a polgármester úrhoz, hogy szíveskedjék a szabadkai képviselő-testület elé terjeszteni azt az indítványt, miszerint Szabadkán a városban létesüljön egy tartományi szintű emlékmű az 1944-45-ös ártatlanul kivégzettek emlékére, haláluk hatvanéves évfordulójára.

Meg kell említeni, hogy hat évvel korábban Kasza Józseffel, az akkori polgármester úrral már folytak ilyen tárgyalások, sőt Szervátiusz Tibor budapesti szobrászművésszel fel is vette a polgármester úr a kapcsolatot. Szervátiusz Tibor hajlandó is lett volna egy méltó emlékmű elkészítésére, de mivel Kasza úr más tisztségre távozott, a megbeszélések megszakadtak. Most, hogy a művész úr (egy más ügyben) Szabadkára látogatott, az emlékmű tervezete ismét aktuálissá vált, főleg azért, mivel jövőre a hatvanadik évforduló kapcsán rójuk majd le kegyeletünket az ártatlanul kivégzettek emléke előtt.

Azt is meg kell említeni, hogy az emlékművel Szabadka egy világhírű alkotással gazdagodna, mivel Szervátiusz Tibor a világ szobrászainak az élvonalába tartozik.

A javaslatunkat betervezzük a Magyar Nemzeti Tanácsnak és a Tartományi Kisebbségügyi Titkárságnak is. Reméljük kezdeményezésünk megértésre talál.

Tisztelettel:

Dr. Gubás Jenő

Szabadka, 2003. IX.15-én.

Emeljünk kegyhelyet a '44-es ártatlan áldozatainknak!

Az ARACS Társadalmi Szervezet mérlegelve azt a tényt, hogy a II. világháborúban elesett, meghalt vagy eltűnt áldozatoknak Vajdaság területén számtalan emlékmű, kegyhely és emléktábla őrzi emlékét, az újvidéki Duna-parton lévő emlékmű egy általános, központi megemlékezés lehetőségét biztosítja, sőt Szabadkán a kilencvenes években dúló háború mártírjainak is állítottak már szobrot, ezzel szemben a '44-es, ártatlanul kivégzett magyar, német, horvát, s más nemzetiségű honfitársaink emlékének nincs egy olyan központi zarándokhelye, ahol leróhatnánk kegyeletünket. Temetőinkben vagy a kivégzések helyén, mint például Szabadkán, léteznek emlékhelyek, de egyetlenegy városunkban sem áll olyan emlékmű, amely méltóképpen emlékeztetne az 1944-1945-ben ártatlanul kivégzettekre és az elűldözöttekre. Nincs olyan emlékmű, ahol egységesen tudnánk leróni tiszteletünket szeretteink emléke előtt.

Ezért az Aracs T. Sz. kezdeményezi Szabadkán, a városon belül egy központi kegyhely feállítását, amely méltó emléket állítana az ártatlan áldozatoknak, és ahol minden évben tartományi szintű megemlékezésen róhatnánk le tiszteletünket. Ezirányban már folytattunk megbeszéléseket Szabadka polgármesterével, és a Vajdasági Német Szövetség elnökével, akik támogatták a kezdeményezésünket, javaslatunkat megküldtük a VMSZ és a Magyar Nemzeti Tanács elnökének, a Tartományi Kisebbségügyi, valamint a Kulturális, Oktatás- és Tudományügyi titkároknak.

Szervátiusz Tibor, a neves szobrászművész készségesen elvállalta az emlékmű elkészítését, erről a polgármesterrel is folytatott tárgyalásokat. Ez az emlékmű nem csupán méltó kegyhely lenne a városban, hanem Szervátiusz alkotásával Szabadka egy európai értékű alkotással gyarapodhatna, ott, ahol az utóbbi időben csak szerb vonatkozású szobrokkal díszítették a várost.

Az Aracs Társadalmi Szervezet ezért arra kéri Vajdaság polgárait és a civil szervezeteket, hogy nyilatkozataikkal támogassák ezt a számunkra olyan fontos kezdeményezést.

Dr. Gubás Jenő,
az Aracs T. Sz. elnöke

Szabadka, 2003. október 23-án.

Dr. Gubás Jenőnek, az Aracs Társadalmi Szervezet elnökének egy korábbi évekre visszanyúló elképzelése, hogy Szabadkán, köztéren méltó emlékművet állítson a délvidéki magyarság az ellene elkövetett holokauszt emlékére, 2003-ban megvalósulni látszott. Felkérését ugyanis Szervátiusz Tibor elfogadta, majd Szabadkán az akkori polgármester, Kucsera Géza megbeszélésre fogadta a világhírű szobrászt, s ígéretet tett arra, hogy támogatja a kezdeményezést. Szervátiusz Tibor a városközpontot körbejárva a legmegfelelőbb helyszínnek a városháza előtti park egyik szegletét jelölte meg. Sajnos, az elképzelés megmaradt az ígéret szintjén. Az, hogy a szabadkai emlékmű tervének makettje is elkészült, csak most, az Aracs Szervátiusz Tibor 85. születésnapját köszöntő száma képanyagának a begyűjtésekor derült ki, s így került a címlapra. Az Aracs címlapjára 2009 októberében ugyancsak egy világhírű alkotó, Makovecz Imre makettje került, az Emléktorony, amely ugyancsak a délvidéki magyarság holokausztjának a mementója kívánt lenni. Reméljük, egyszer megérik az a közösségi és főleg politikai akarat a délvidéki magyarságban, amelynek erejével a makettekől valóság válik.

A szerkesztőség

A táti Ister-pár

Szervátiusz Tibor megteremtette és diadalra vitte a magyar szobrászművészetet mind formai, mind tartalmi vonatkozásban. Az ősök üzenetét a génjeiben hordja, akár Attilát, akár Árpádot, akár Adyt, akár Szabó Dezsőt, akár a sumer isteneket mintázza meg.

Szervátiusz Tibor eme monumentális szoboralakjai ötezer év kőbe zárt üzenetét sugározzák felénk. Kozmikus istenalakok ők, akiket első pillantásra befogadunk, a magunkénak érzünk, jól lehet a mezopotámiai sumer mitológiát és jelképvilágot létrehozó, városépítő, folyamközi emberek más természeti környezetben, más életmódot folytattak, mint a mi őseink. Ezek a szoboralakok mégis magyarul beszélnek. A pásztorkirály: Dumuzi, akinek a neve sumerul derék, igaz fiút, az élet fiát jelenti, magyar karakterű férfi, örök szerelme Innin-Innana, avagy Istár-Ister pedig számunkra a gyermekét őrző és szerető Babba Máriát jeleníti meg, lágy, hajlított vonalakkal. Miért láthatjuk így, miért érezhetjük így? Azért, mert az alkotó nemcsak nagy művész, hanem ízig-vérig magyar művész, akit joggal neveznek a kő és fa Bartók Bélájának. Bartók a Kárpát-medence több mint hatezer éves történetét dolgozta fel zenei szimbólumokban, s így eljutott az évezredek óta itt élő emberek lelkivilágához, a messzi őskori világig. Szervátiusz Tibor is napvilágra tudja hozni az elsüllyedt világok kimondhatatlan érzéseit, vágyait, üzeneteit. A magyar szobrászat pedig kiváltképp hasonló az ősihez, mert az öröklődő ősformák halhatatlanok.

Európa kellős közepe: a Kárpát-medence, a távoli Mezopotámia és Közép-Ázsia hajdan szervesen és szorosan összetartozó történeti, művelődéstörténeti komplexum volt, s ma már azt is bizonyítja a korszerű tudomány, hogy az itt élő népesség alaprétege évtizedek óta változatlan maradt, s ehhez a népességhez nekünk, magyaroknak közünk volt.

Minden alkotásnak meg kell találni a megfelelő, méltó helyét, ahol a földi erővonalak, az energiasugárzások és természeti környezet hatni és érvényesülni engedi a művet. Ez a hely ideális az Ister-pár számára. A közelben Isztergam, azaz Esztergom, a háttérben az Ister, a Duna. A 2980 kilométer hosszú folyamból a hajdani Magyarországra – Dévénytől Orsovaig – három kilométer híján ezer kilométer esett, s így magyar folyónak is nevezhetjük. Ugyanakkor Közép-Európa legfontosabb ütőere volt évezredek át, amely mentén a legősibb emberi kultúrák alakultak ki. A görögök Isztrosznak nevezték, s ezt a nevet a szkítáktól vették át, akik az Ister-Istár nevet adták az európai földrész második legnagyobb folyamának, a Danubiusnak, Dunának.

A Dunát nem a szlávok nevezték el, ők csak átvették az egyik ősi, talán kelta eredetű elnevezést. A víz, a folyó az élet jelképe, az élet vizét őrzi Dumuzi az ölében. S a tőlünk félig elröbölt Duna partján nagyon hitelesnek érezhetjük „fénylő szerelmének” szavait: „Ó, Dumuzi, ki elnyugodtál, állj fölötte őrizőként.”

A megmaradásunk a gyermekeket szülő magyar anyákon múlik, ezt mutatja Inanna-Istár, karjai közt a kiseddel. Mindkettőjükön kozmikus szimbólumok vannak: a nyolcágú csillaggal ékes nap, rásimulva a hold sarlójára. Anya és fia, Aszszony és a megtermékenyítő Férfi: az örök szerelem, a termékenység és a szaporodás istenalakjai, egyben a Vénusz planéta megtestesült emberfigurái. Az egész művön nyugalom, derű, kiegyensúlyozottság honol, s árad mind külsőleg, a formák összehangoltsága folytán, mind belsőleg, az örök élet elpusztíthatatlanságát, a termékenység csodáját hirdető méltósága által.

Egy ősi sumer dal elevenedik meg e két pompás szoborban. Dumuzi, a mitikus pásztorkirály köszönti így termékeny isteni szerelmét, Inanna-Istert:

Az ég nagy Úrnőjét...
 Az Istennek szenteltet.
 Az Ég hős asszonyát
 Inannát akarom köszönteni!
 Amikor fenségében, nagyságában
 hősi erejében és hatalmában

este ragyogva feltűnik.
 Amikor az eget tiszta fénnel betölti
 amikor Ő, mint Hold és Nap
 fellép az égre
 megismeri őt minden ország
 fentről lentig.

Nem kell sem a tudósnak, sem a múlt iránt érdeklődő laikusnak nagy fejtörést végeznie, hogy eszébe jusson: hiszen nekünk is van Inanna-Istár-Isterünk! Ő a Tündér Ilona, aki a Duna-Ister csallóközi Tündérkertjének az úrnője. S a napköszöntő gyermekversikénkben vajon nem Dumuzi neve torzult mára érthetetlen ákombákomká?

„Antan-ténusz / Szóraka-ténusz / Szóraka-tiki-taka / Alal-bala bambusz.”

Szervátiusz Tibor állást foglalt ezzel a szoborpárral szülőföldünk ősisége mellett, hitet tett nemzetünk jövője és kiirthatatlan termékenysége, azaz megmaradása mellett. Megmutatta, hogy szent jelképeink is lehetnek erőtartálékaink.

Annak, amely csak az egyének kisebb-nagyobb csoportjához szól, nincs esélye az öröklétre. Az a szobor azonban, amelyik az ősi, tudatalatti kincseket rejtő jelképeket emeli be a közösség, a nemzet szellemi világába, az bizonyosan örökké megmarad, és szellemi meghatározó voltát időtlen időig megőrzi.

Ilyen műveket azonban csak a legnagyobb génuszoknak sikerül alkotniuk. Ezért az avatás (2006. szeptember 8.) óta a tátiak elmondhatják, az örök emberi alkotások egyik nagy művét birtokolják. A domb, amelyen az Ister-pár áll, a magyar feltámadás megszentelt helye lett.



A táti Ister-pár, részlet

Előszó hosszabban

Játszva tenném dolgomat, ha e könyv egy műtárgyak vásárának reklámjaként jelenne meg, ahol én kaptam volna a kikiáltó szerepét. Csupán azt kellene nagy betűkkel leírnom vagy rikoltanom: ha látni kívánják Szervátiusz Tibort, csak nézzenek körül, itt áll önök előtt számtalan példányban.

De félre a tréfát. Akinek szeme van, látja: Szervátiusz Tibor a szíven szúrt *Petőfi Sándor*, ő a vastrónon pörkölődő *Dózsa György*, önmagáról mintázta a *Kolozsvári Krisztust*, és ő áll a *Székely Pietà* csavarodó tengelyében. Neki áldoznak, és ő az áldozat a *Magyar Oltáron*. Ő vagyunk mi, ezért őbenne foglaltatik a nemzet – így hát mi kevesebbek lennénk, ha ő nem volna.

Könnyű dolga volt Istennek, amikor – jókedvében – megalkotta őt az élet kapujában, mert az édesapjáról mintázta. Ezzel a teherrel és előnnyel indította őt jó szívvel a Teremtő egy új lehetőséget nyitó életútra, szabad akaratára bízva tehetségének futását. Az Isten ebbéli szándékát faragta szoborba az apa, először fia huszonkét éves korában, majd két év múlva ismét, hogy megint tudtunkra adja: egyikük sem feledte a fentről jövő megbízatást. Az igazi közös jel a közös mű volt, *Tamási Áron* vulkánkőből faragott *síremléke* Farkaslakán: az írott kő.

Szervátiusz Tibor szabad akarata azonban évtizedeken át csak a szurdokban zúgó folyó vizeként csaponghatott. Megérintette őt ugyan a szenvedések valóságából lecsapódott *Könnycseppek oszlopának* ihlete, a *Napisten* fémes és márványkő csengésű szele, amely az alakkal, a mintával és az üzenettel való halálkomoly játszadozásra hívta ki őt – hogyan lehet e három gráciát eggyé, harmonikus egységgé szelídíteni. De csakhamar kiderült: a szikla nem enged. A sors láthatatlan kőmedre keményebb, mint az ölbe kapható andezittömb, amelyből csak le kell faragni a fölösleget, hogy a véső nyomán ki-

léphessen kristályba fagyott fogságából *Móricz Zsigmond* vagy *Ady Endre* szelleme. Szervátiusz Tibor a bizonyítéka: van elhivatottság és elrendeltség, van szenvedés és azonosulás, van átmeneti kiúttalanság és elhagyatottságérzés, de sorstalanság nincs.

Mindazok, akik szeretik Szervátiusz Tibort és mindazok, akik értik őt, könnyű szívvel állíthatják, mert tudják: ő a huszadik század egyik legkiemelkedőbb magyar és európai szobrásza. Ez az értékítélet azonban mást és mást jelent a barátok és műértők, a művészek, az ellenszenvtől vagy az alkotóval való azonosulás érzésétől fűtött bírálók, a művészettörténészek, a publicisták, a műkereskedők, a műkedvelők, az alakoskodók és a közéleti emberek nyelvhasználatában. Van, aki piaci értéket, van, aki formabontást ért ezen, más a felkapottak hirtelen ellobbanó dicsfényét, megint más a szómalmok köveinek pusztító vagy egekig magasztaló őrlésörvényét érti ezen, de vannak, akik az értékek állandóságát vagy az élet átlényegített valóságát értelmezik így. Mindenkinek a maga értékrendje szerint.

Szervátiusz Tibor lehetett volna felkapott divatszobrász, akinek a műtermében vagy a szoborgyártó műhelyében viaskodnak a növendékek az anyaggal, és várják a mesteri tudást elismerő bizonyítványt arról, hogyan birkóztak meg az előmintázott mosolyokkal. Hiszen ő mindent tud a mesterségről. Megold minden feladatot, tud szobrot alkotni fából, kőből és vasszegekből. Tud faragni, vésni, kaparni, fúrni, csiszolni, köszörülni, hegeszteni, reszelni, fűrészelni, hajlítani, és ha kell, baltával odasuhintani, vagy alig érezhetően a négyszázas dörzspapírral simogatni, de tudna lapáttal, légkalapáccsal vagy akár robbantással is szobrot alkotni. Ha rábízták volna a kommunizmus szobrának megalkotását, megszülethetett volna a kommunizmust ábrázoló legjobb szobor, még ha oly rút lett volna is – de hát milyen

is lehetne a kommunizmus szoborított mása... Csakhogy ő nem készített ilyen szobrot, és élmunkásszobrot sem. Nem tett ilyet sem szabad akaratából, sem megrendelésre. Mert egyet nem tud: könyökharcot vívni. Ezért őt nem szerethetik azok, akik teljesítettek minden megrendelést.

Ritkán fordított hátat az ókori görög szobrászok hagyományainak. És ha igen, csak azért, hogy kísérletezhessen a gondolat más és más kifejezőségével. De mindig követte az anyag törvényét a benne rejlő és kikíváncozó sejtethetőségek parancsa szerint. És mindig megküzdött az anyag anyagi mivoltával, soha sem alázva meg az anyagot, mindig követve az anyagban rejlő szellemi üzenetet.

Hagyománytisztelő műértő körökben talán még ma is ismert mondás: a festészet akkor hal meg, amikor a képben már nem fedezhető fel a Sixtus-kápolna freskóinak nyoma. A szobrászatról is ugyanezt mondhatjuk: ha a szobrász munkájának végeredményében a felismerhetetlenségig torzulnak Michelangelo *Dávidjának* idomai, meghalt a szobrászat. Szervátiusz Tibor eddigi életművéről viszont azt kell elmondani: művészetében felismerhetők az ősember barlangrajzai is, mert ő és a hozzá hasonlóak nem csak azt tudják, amit megtanultak. Bennük leledzik az egész emberiség tapasztalata. De ha ezeket a szavakat valaki túlzónak tartja, akkor érzük be annyival: Szervátiusz Tibor ujjhegyének tapintása nyomán az élettelennek vélt anyagból élénk lép nemzetségünk lényege, sorsa és szelleme.

Nem tudom elképzelni Szervátiusz Tibort propagandaszobrászként. Képzeloerőm gyenge arra, hogy a Rushmore-hegyi szikla domborművének létrehozójaként jelenjen meg előttem, noha adottsága és szobrászi szaktudása szerint megalkothatná ezt a gigantikus művet is. És egyre kevésbé tudom elképzelni, hogy valahol a Havasalföldön szobrászkodjon.

Szervátiusz Tibor művei sekélyesebben értelmezhetők, sőt félreértelmezhetők a trianoni tragédia megértése, Szent István királyunk művének ismerete, elbukott szabadságharcaink felett érzett fájdalmaink, nemzeti történelmünk tragédiáinak újra és újra átélése nélkül. Aki nem tud együtt lélegezeni vagy érezni a magyar nemzettel, azt *Dózsa György* fába vésett ráncai ugyan lenyűgözhetik, de számára ebben az élményben

nem jelenik meg más, mint egy sorstól ráncolt és fájdalomtól barázdált arc. Ezen az általánosítható üzeneten túl nem fedezheti fel a hatást kiváltó valódi okot, a mohácsi tragédia, az ország és a nemzet rabszolgasorsának közelgő árnyékát. Az idegen lehet, hogy felfedezi *Petőfi* álló vagy elesett alakjának barázdáiban, szálkáiban és éles hajlataiban az elbukás, az idő előtti halál, a tétlen elmúlásból fakadó félelem jelképét, de nem sejteti meg benne a nemzet bukását. Nem érezheti, hogy a nyugat-európai polgárosodást annyira vágyó költő értelmetlen halála nem csupán léte megszűnését jelenti, de azt is, hogy Fehéregyházánál Európa győzött fölöttünk, még ha az orosz cár csapatainak segédletével is. Egy avatatlan a *Székely Pietàban* talán megérzi a végtelen fájdalom fuvallatát, de nem értheti, hogy hol a gyökere, és mi a tragédia oka. A hatalmat képviselő idegen erő a szülőföldjén gyilkolja halomra a székelyt, és kényszeríti menekülésre a túlélőket, a Kárpátok karéján túli idegen földre. Az esemény mához szóló üzenetét azonban rajtunk kívül már senki sem hajlandó megérteni: a legyilkoltak leszármazottai ma sem urai szülőföldjüknek. A *Székely Pietà* lehetne akár az 1849-es végső harcok és mártírok, vagy Trianon, vagy az 1956-os forradalom hősi halottainak és a megtorlás áldozatainak emlékműve. De mégsem az, mert a fájdalom, amelyet a szobor sugároz, csak a vérig alázott büszke és szabad székely magyar fájdalma lehet, aki úgy érzi, megtipratásával már a halála előtt bevégeztetett élete. De ugyanez érvényes a fából, kőből kivésott emberi arcokra is. Aki soha nem látta Szabó Dezsőt még fényképen sem, de olvasta műveit, és ezután szembesül Szervátiusz Tibor róla készült fejszobrával, megérezheti: *Szabó Dezső* előtt áll.

Szervátiusz Tibor legkülönösebb és legragusabb üzenetét közvetítő műve a *Szülőföldem: Erdély*, amely még otthon készült a legdrágább hazában, szülőföldjén. Tartalmában egyszerre villan föl az üzenet színe és visszája, egyszerre jelenik meg a bentről kitekintés és a kívülről rálátás állapota, egyszerre válik tapinthatóvá és megfoghatatlanná az elkeseredettség, a kiüttlanság, a vágy, a sóvárgás, a sújtó sors. Ha benn vagyok, és onnan nézek kifelé vagy a semmibe, a Tamási Áron-i ihletésű „mi végre vagyunk a világban” szótlán kérdése jelenik meg szemem-

ben. Ha kintről tekintek befelé, ugyancsak szótlanul, tágra nyílt, könnytől fényes szemmel nézek vissza, és azt kérdezem: A kintet a bentől mi különbözteti meg, ha rács a határvonal? A mű eredeti, szülőföldi címe: *Börtön*.

A legszörnyűbb börtön az idegenek által bitort szülőföld.

Egy évvel azután találkoztam először Szervátiusz Tiborral, hogy ez a műve elkészült. Azóta sem változott sok minden. Az is inkább a változatlanságot jelenti, hogy átnevezte művét. Annak idején szófukar volt, s ez érthető, de most sincs oka a könnyed csevegésre. Ne is vesztessen az időt a sok beszéddel. Helyette alkotásai beszélnek. A szó elszáll, csakúgy, mint ahogy elfolyik a víz, de a kő és a szobor marad, mondhatjuk szabadon Wass Albert nyomán.

Minderről talán beszélnünk sem kellene, mert ami látható, erről szól. Azt viszont el kell mondani: csak az tudja, mit jelent a szülőföld, aki már belefúrta tenyerét földjének porába, vagy aki legalább egyszer orra bukkott benne, aki végigjárta síkjait és lankáit, aki napokat és heteket beszélgetett végig fűvén ülve sorstársaival, akinek könny szökik a szemébe, ha az egyik domborulat bércéről kitárul előtte a folyó völgyének lapálya, amelyet a túlfelőli hegyek fognak keretbe, aki ismeri ételeinek ízeit, aki félszóból is érti baját és örömét a másoknak, akiben felcsendül a dal, ha senki nem énekel is. A kopjafás *Bartók*-szobor fejezi ki mindezt. A világ egyik legnagyobb ze-

neszerzője és magyarja bronzarcának átszellemültsége tanúsítja ennek igazát Szervátiusz Tibor közvetítésével. De akin egyszer sem futott át a borzongás Bartók *Concertójának* hallatán, ezt sem értheti.

Hát ettől vagyunk egyszerre világgraszálók és magyarok, noha a világ nem ért bennünket. Az átszellemültebb részének is csak ködlik valami rólunk. De sokszor már mi sem értjük önmagunkat, mert eredeti önmagunktól válik idegenné gondolkodásunk. Annak szükségességéről, ami természetes feltétele emberi és nemzeti szabadságunknak, gyakran önmagunkat kell meggyőznünk, s ez néha nem is sikerül. Csak az elhivatottak és a beavatottak tudják, mit kell tenni. Ez a kiválasztottság jellemezte Szervátiusz Tibor korábbi alkotásait és – a nemzet szent jelképétől származó sajátos gazdagodással – mostani műveit is, tovább ihletve a honfoglalás milicenténáriuma és Szent István királyunk megkoronázásának millenniumától.

Aki elfelejti, honnan jött, nem tudja, hová megy, és azt sem tudja, mi végett magyar, érintse kezével Szervátiusz Tibor bármelyik szobrát, és megvilágosodik. Erre, a lelkünket kézzel érintéssel gyógyító szertartásra mindnyájunknak szükségünk van, ezért alkoss nekünk minél többet, hogy mindannyian hozzáférjünk gyógyírodhoz.

Köszönjük, amit eddig tettél lelkünkért, és köszönjük, amit ezután teszel értünk, Szervátiusz Tibor!



Szervátiusz Tibor portréja 1996-ból



Székely Pietà (Mádéfalvi veszedelem)

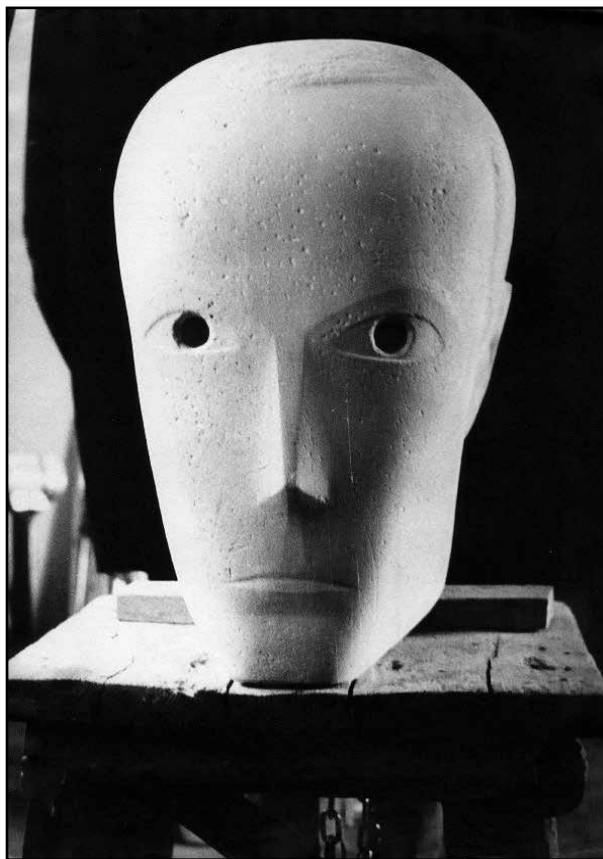
E számunk szerzői

Andócsi János	történész, Eszék
Bakay Kornél	régész, Kőszeg
Bartusz-Dobosi László	irodalomtörténész, kritikus, Pécs
Bodó Barna	politikus, politológus, Temesvár
Czakó Gábor	író, Budapest
Csapó Endre	közíró, Sydney
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Duray Miklós	író, politikus, Pozsony
Gubás Jenő	közíró, Szabadka
Hódi Sándor	író, pszichológus, Ada
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Velence
Juhász György	író, hungarológus, Budapest
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtörténész, Budapest
Mirnic Károly	demográfus, Szabadka
Nagy Ágnes	költő, Nagyvárad
Prokopp Mária	művészettörténész, Budapest
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szentmihályi Szabó Péter	
Teleki Levente	költő, Szeged
Tóth Gy. László	író, Budaörs
Tráser László	író, újságíró, Szeged

Melléklet



Bartók



Bartók 2.



Petőfi, részlet



Dózsa halála

*Csongrádi életfa**Kalotaszegi Madonna**Altatódal**Csángó ima*



Hídtalmazó Boldogasszony



Magyarok Nagyasszonya



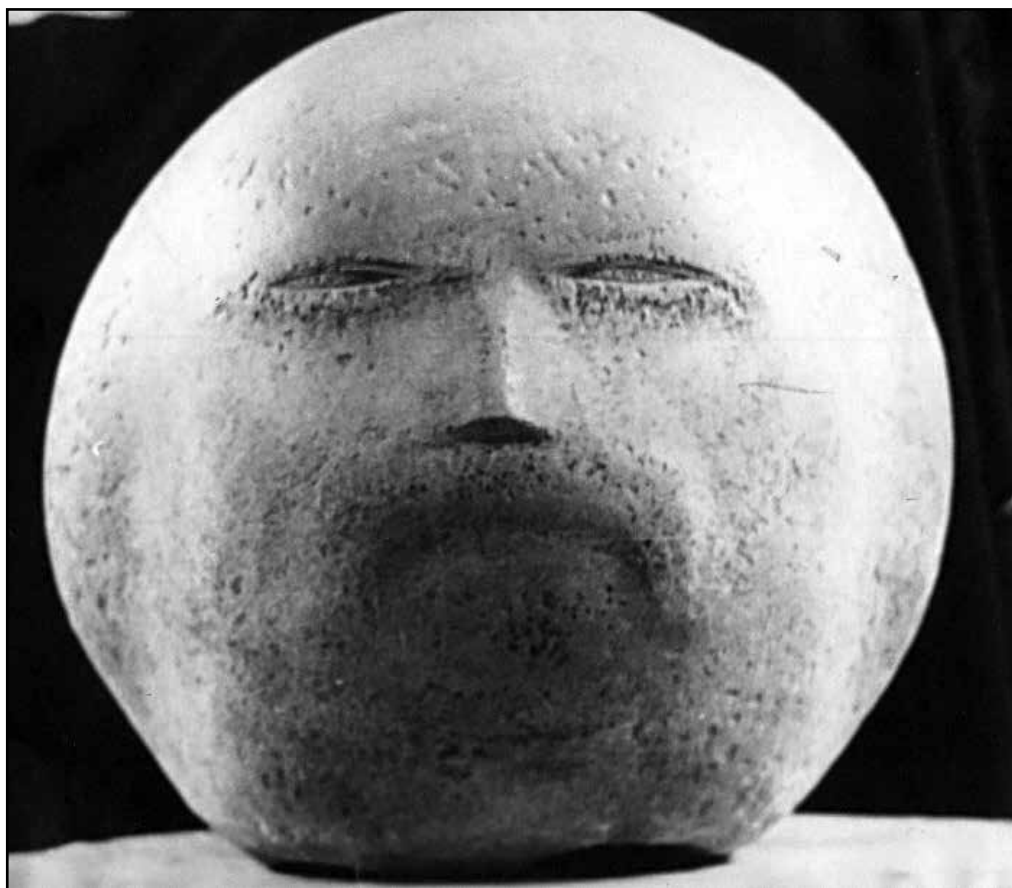
Csíkmadarasi emlékmű



Budafoki 56-os emlékmű



Nagymarosi Pietà



Móricz



Kőrösi Csoma Sándor



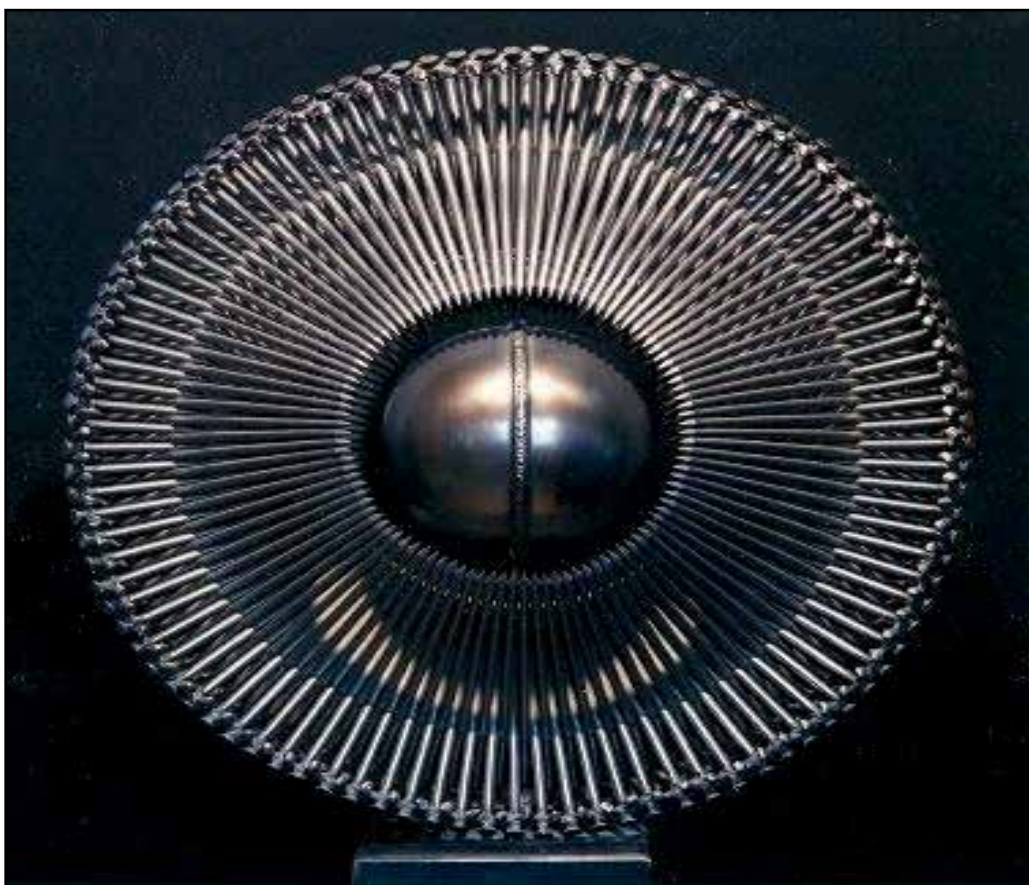
Kós Károly



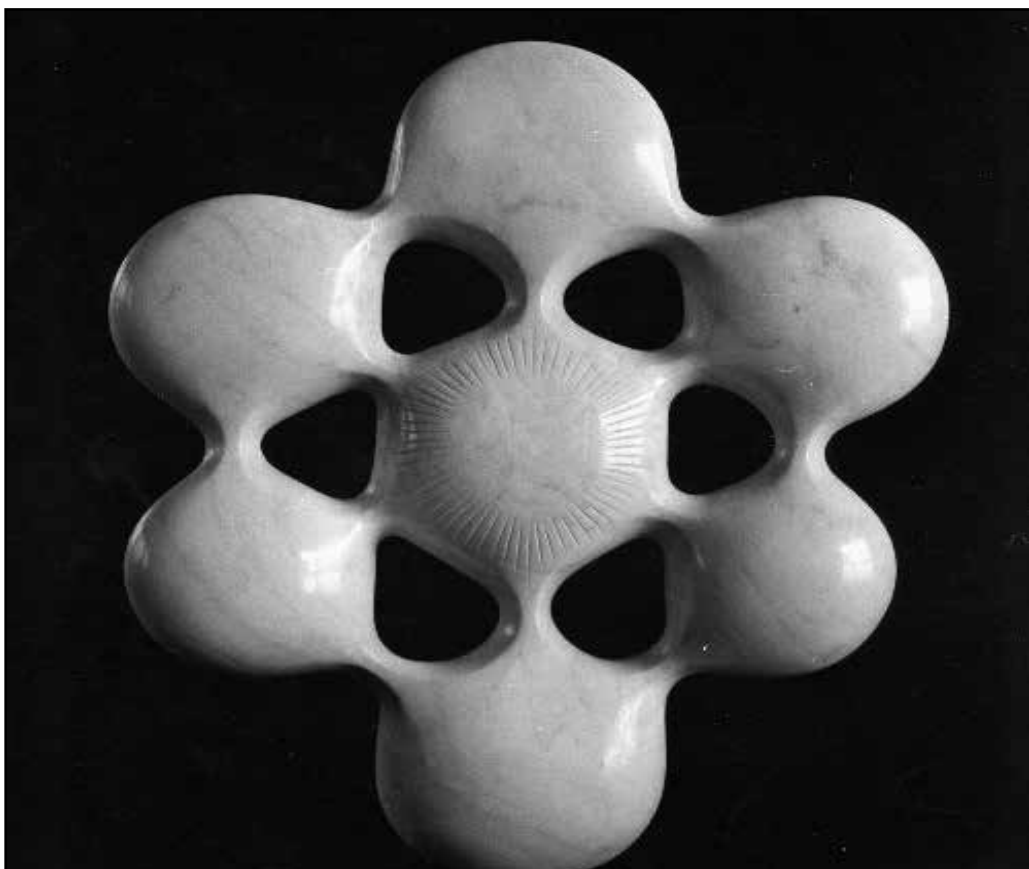
Szabó Dezső



Székely Pietà



Napisten rendje



Napisten szerelme



Angyal



Rajeczky Benjámín



Nagymarosi emlékmű, részlet



Magyar Oltár, részlet, Árpád fejedelem



A táti Ister-pár

